

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

22. årgang

2015

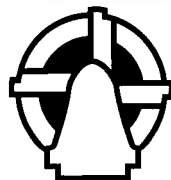
Sønderjysk Almanak

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte din lokale formand/kontaktperson:

Povl Solmer Frank
Svanevej 4
6500 Vojens

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7
Blans
6400 Sønderborg

Jens Andresen
Tingvej 2
6535 Branderup

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

22. årgang

2015

Sønderjysk Amanak

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

22. udgave

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Redaktion:

Inger Rahbek Andersen, Anders Schaltz Andersen, Andreas Andresen, Georg Bendix, Uffe Bjerre, Hanne Clausen, Mariane Jørgensen, Poul Krebs Lange, Lis Mikkelsen, Hans-Ole Mørk, Lisbet Skau og Hans-Jørgen Thomsen (ansvarshavende).

Layout og opsætning:

Elin Brodersen, Aabenraa, Godt Grafisk, www.GodtGrafisk.dk

Fotos:

på side 31, 175, 235, 236 og 238 er fotograferet af Elin Brodersen

Tryk og bogbind:

Zeuner Grafisk, Odder, www.Zeuner.dk

Ekspedition:

Hans-Ole Mørk, Farverhus 21, 6200 Aabenraa. Tlf. 7462 8062. E-mail: haomoerk@gmail.com

Pris i boghandel:

kr. 100,-

Pris for abonnenter:

kr. 80,- + porto

Abonnement kan tegnes på www.sønderjyskalmamak.dk

- eller ved henvendelse til: Hanne Clausen, Møllevvej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder, tlf. 7473 8187.

Forside:

Gråsten Slot fotograferet af Torben Eskerod

ISBN-nr.:

978-87-994872-3-3

Når det »gæller« din tryksager ...

Godt Grafisk

Elin Brodersen

Langbjergvej 2 · 6200 Aabenraa · Mobil 6126 9117
elin@godtgrafisk.dk · www.godtgrafisk.dk

**SAMMEN
OM DET LOKALE**

JydskeVestkysten

Forord

Forord..... 5

Almanak

Kalenderen..... 6

Solens op- og nedgang..... 30

Højvande ved Vestkysten..... 31

Stjernesked..... 32

Formærkelser i året 2015..... 33

Artikler og digte

Inger Rahbek Andersen: Prolog 2015..... 35

Lis Mikkelsen: For 50 år siden..... 36

Thomas Fenger: Kære guldkonfirmander..... 50

Jensine Schmidt: Åbøls historie..... 54

Hans Kappel Skau: Ungdomsår..... 58

Thorkil Kjems: Breve 1914-18..... 61

Nis Th. Jensen: Rejser i livet II..... 67

Valdemar Rasmussen:

Da jazzen kom på plejehjem..... 73

Åge Sørensen: Samleren

(postkort fra Kongeågrænsen)..... 76

Per Christensen: En københavner

som turistchef i Sønderborg..... 82

Inger Lauridsen: En sønderjysk familie

mellem dansk og tysk..... 88

Marianne Christiansen:

Ved afstemningsfesten i Broager 2014..... 94

Tove Tersbøl: Mit liv med musik..... 99

Elsebeth Smidt: Rødding Højskole..... 105

E. Jensen: Baron Holger Fr. Chr. Stampe

Charisius..... 112

Vicky Popp Fredslund: Et lille stykke

Danmark ude i den store verden..... 117

Linda Lassen: Men sko må jeg have

(om Henriette Gubi)..... 123

Henning Juhl: Mit livs eventyr..... 129

Hans Holt: Livet i sønderjyske landbyer..... 138

Christa Lange: Stensbæk - Der var engang

en ungdomslejr - nu er der en højskole..... 144

Ove Ethelberg: Revolver-Martha..... 149

Poul Krebs Lange: Dansk-tysk

konfirmationsjubilæum..... 153

Lennart S. Madsen: Statuen af Kejser

Wilhelm I i Haderslev..... 157

Jan P. Jessen: Den Slesvigske samling..... 162

Niels Henrik Arendt: Fra at være biskop

i grænselandaet til at være sognepræst

i Vestjylland..... 166

Helge Qvist Frandsen:

Mit møde med Sønderjylland..... 169

Niels-Ole Lindegaard: Fårhus Feltflyveplads,
Schafhaus Feldflugplatz..... 176Frode Sørensen: Sprogforeningens
årsberetning 2014..... 181

Orla Møller: Sprogforeningen i Sydslesvig..... 183

Peder Moltesen Ravn: Sønderjysk
Skoleforening 2014..... 185**Mindeord**

Niels Aage Madsen..... 188

Georg Lesch..... 190

Esther Margrethe Lange..... 191

Christian Kloppenborg-Skrumsager..... 192

Elisabeth Hyldig..... 193

Maria Cecilie Speggens Simonsen..... 194

Franz Wingender..... 195

Carl Hagens..... 196

Hardy Knudsen..... 197

Hans U. Parmann..... 198

Ove Nissen..... 199

Wilhelm Klüver..... 200

Håndbog og vejviser

Det Danske Kongehus..... 201

Regeringen Helle Thorning-Schmidt..... 202

Valg i Sydslesvig..... 203

Sydslesvig-udvalget..... 203

Statsforvaltningen Syddanmark..... 204

Region Syddanmark..... 204

Sønderjyske regionsmedlemmer

2014-2017..... 204

Region Sønderjylland-Schleswig..... 205

Kommuner i Sønderjylland..... 205

Foreninger, organisationer, institutioner m.v..... 206

Kirkelige foreninger og organisationer..... 209

Danske og frisiske foreninger og

institutioner i Sydslesvig..... 210

Musik, teater og kunst..... 213

Lokalhistoriske foren., arkiver og samlinger..... 214

Biblioteker..... 220

Frie skoler..... 222

Kirkemusikskoler..... 224

Vandrerhjem..... 225

Museer m.v..... 225

Museer m.v. i Sydslesvig..... 228

Jagt..... 232

Jagttider og fredningsbestemmelser..... 234

Ferieplan for skolerne i Danmark 2015..... 237

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig 2015..... 237

Flagregler..... 238

Officielle civile flagdage 2014..... 239

RØDDING HØJSKOLE

Tag på Rødding Højskole i 2015 ...

Vi har spændende kurser for både unge og ældre. Forår og efterår har vi lange kurser på 14, 18, 19 eller 24 uger, hvor unge kan komme i dybden med design, journalistik, politik, musik, teater og litteratur og mere end 25 andre spændende fag. Løbende over året har vi også korte ugekurser med emner indenfor alt fra Sønderjylland og Vadehavet til musik, familiekursus eller litteratur. Der er noget for enhver!

**Vi glæder os til at se dig på
Rødding Højskole**

Rødding Højskole . Telefon 7484 2284 . kontor@rhskole.dk . www.rhskole.dk

Den danske hverdag i Sydslesvig
laves i SYDSLESVIGSK FORENING

**TEATER, BØRNETEATER, KONCERTER,
FØREDRAG, FILM OG MANGE ANDRE
AKTIVITETER.**

**Info-bladet KONTAKT hver torsdag i Flensborg
Avis og dagsaktuel information via foreningens
hjemmeside www.syfo.de**

Bliv medlem af mindretallets forening!

Det første kalenderår er medlemskab gratis. Og fra 1. januar koster det kun 22 EUR om året at være medlem eller 35 EUR for en husstand. Men medlem bliver du ikke automatisk. Du skal melde dig ind. Optagelsesblanket på SSFs hjemmeside www.syfo.de eller ring til Dansk Generalsekretariat på tlf. 0(049)461-144 08-0.

Styrk mindretallet
Bliv medlem af
SYDSLESVIGSK FORENING
www.syfo.de

Sønderjysk Almanak udkommer i år for 22. gang som landsdelens almanak og opslagsbog med oplysninger til foreninger, organisationer og alle, som ønsker information om sønderjyske forhold.

Forsidebilledet er i år Gråsten Slot

Lidt om slottets historie: Oprindeligt blev Gråsten Slot bygget som et jagtslot i midten af det 16. århundrede. Efter at det brændte ned til grunden i 1603, blev der bygget et nyt slot, som efter al sandsynlighed har været der, hvor slottets sydføj er i dag. I år 1700 lod Storherre Frederik Ahlefeldt et imponerende barokslot bygge, som dog nedbrændte i 1757. Den nuværende slotsbygning blev indrettet i 2 etaper: Sydføljen i 1759 og hovedbygningen i 1842.

Sønderjysk Almanak

Almanakken indeholder en række artikler og indlæg med relation til Sønderjylland og Sydslesvig. Almanakken udgives en gang om året i november måned. Redaktionen ser det som en væsentlig opgave, at der bringes indlæg, der er egnede til at skabe eller bidrage til debat rundt om i landsdelen og i det hele taget videregive oplysninger om den tid vi er en del af.

Sønderjysk Almanak indeholder årets kalender med fyldige oplysninger om sol- og højevandskalender m.m.

Vejviser med adresser og telefonnumre på bl.a. foreninger, organisationer og skoler i Sønderjylland og Sydslesvig forbedres og udbygges løbende. Forslag hertil modtages gerne af redaktionen.

Almanakken rummer mindeord over kendte, afdøde personer fra Sønderjylland og Sydslesvig eller med tilknytning til landsdelen.

Almanakkens hjemmeside er på: www.sønderjyskalmanak.dk

Tak for støtte til udgivelsen af Almanakken

Sønderjysk Skoleforening vil gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med indlæg og idéer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker med Almanakken en glædelig jul og et godt nytår 2015.

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 3 min. og tiltager i månedens løb 1 time 27 min.					SOL		MÅNE	
					OP	NED	OP	NED
To.	1	Nytårsdag <i>Jesu navn Luk 2,21</i>	Solens radius 16' 16"	UGE 1	08.41	15.45	13.32	04.24
Fr.	2	Abel	Vega kulm. midnat m.n.		08.41	15.46	14.11	05.31
Lø.	3	Enoch			08.41	15.47	14.58	06.30
Sø.	4	Hellig 3 konger <i>De vise mænd. Matt 2,1-12 el.</i>	Methusalem Jorden nærmest Solen Sirius kulm. midnat		08.40	15.49	15.51	07.22
Ma.	5	Simeon	○ f.m. 05.53	UGE 2	08.40	15.50	16.51	08.04
Ti.	6	Helligtrekonger			08.40	15.52	17.54	08.40
On.	7	Knud, hertug	Tusmørket varer 48 min.		08.39	15.53	18.58	09.09
To.	8	Erhardt			08.38	15.55	20.04	09.34
Fr.	9	Julianus	☾ fjernest Jorden		08.38	15.56	21.10	09.55
Lø.	10	Paul eremit			08.37	15.58	22.15	10.15
Sø.	11	1. s.e.h.3 k. <i>Den tolvårige Jesus i templet. Luk. 2,41-52 el. Jesus velsigner de små børn. Mark 10,13-16</i>	Hyginus		08.36	15.59	23.21	10.34
Ma.	12	Reinhold		UGE 3	08.35	16.01	-	10.54
Ti.	13	Hilarius	● s.kv. 10.46		08.34	16.03	00.28	11.15
On.	14	Felix	Tusmørket varer 47 min. Merkur st. østl. elong		08.33	16.05	01.37	11.38
To.	15	Maurus			08.32	16.06	02.46	12.07
Fr.	16	Marcellus	Castor kulm. midnat		08.31	16.08	03.55	12.42
Lø.	17	Antonius	Procyon kulm. midnat		08.30	16.10	05.02	13.26
Sø.	18	2. s.e.h.3 k. <i>Brylluppet i Kana Joh 2,1-11</i>	Prisca		08.28	16.12	06.05	14.21
Ma.	19	Pontianus	Pollux kulm. midnat	UGE 4	08.27	16.14	06.59	15.28
Ti.	20	Fabian og Sebastian	● n.m. 14.14		08.26	16.16	07.45	16.46
On.	21	Agnes	Tusmørket varer 45 min. ☾ nærmest Jorden		08.24	16.18	08.22	18.09
To.	22	Vincentius			08.23	16.20	08.54	19.34
Fr.	23	Emerentius			08.21	16.22	09.21	20.59
Lø.	24	Timotheus			08.20	16.24	09.46	22.22
Sø.	25	Sidste s.e.h.3 k. <i>Forklarelsen på bjerget. Matt 17,1-9</i>	Pauli omv.		08.18	16.26	10.11	23.43
Ma.	26	Polycarpus		UGE 5	08.17	16.28	10.36	-
Ti.	27	Chrysostomus	● f.kv. 05.48		08.15	16.30	11.04	01.00
On.	28	Fred. 6.s fødsel	Carolus Magnus Tusmørket varer 44 min.		08.13	16.32	11.36	02.14
To.	29	Chr. 7.s fødsel	Valerius		08.12	16.35	12.13	03.22
Fr.	30	Adelgunde			08.10	16.37	12.56	04.24
Lø.	31	Vigilius			08.08	16.39	13.47	05.18

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
To. 1	UGE 1	11:35	-
Fr. 2		00:14	12:42
Lø. 3		01:15	13:42
Sø. 4		02:09	14:36
Ma. 5	UGE 2	02:58	15:23
Ti. 6		03:41	16:03
On. 7		04:18	16:37
To. 8		04:48	17:05
Fr. 9		05:15	17:30
Lø. 10		05:42	17:58
Sø. 11		06:12	18:32
Ma. 12	UGE 3	06:49	19:14
Ti. 13		07:33	20:03
On. 14		08:24	20:58
To. 15		09:22	22:00
Fr. 16		10:27	23:10
Lø. 17		11:41	-
Sø. 18		00:23	12:54
Ma. 19	UGE 4	01:30	14:00
Ti. 20		02:29	14:59
On. 21		03:21	15:51
To. 22		04:08	16:37
Fr. 23		04:52	17:21
Lø. 24		05:35	18:03
Sø. 25		06:18	18:47
Ma. 26	UGE 5	07:04	19:33
Ti. 27		07:54	20:24
On. 28		08:51	21:24
To. 29		09:55	22:31
Fr. 30		11:06	23:42
Lø. 31		-	12:17

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 35 min. og tiltager i månedens løb 1 time 58 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Sø.	1	Septuagesima	Brigida Solens radius 16' 14" <i>Arbejderne i vingården. Matt 20,1-16</i>	08.06	16.41	14.43	06.03
Ma.	2	Kyndelmisse	Deneb kulm. midnat m.n. UGE 6	08.04	16.43	15.44	06.41
Ti.	3	Blasius		08.02	16.45	16.47	07.12
On.	4	Veronica	Tusmørket varer 42 min. ☉ f.m. 00.09	08.00	16.47	17.52	07.38
To.	5	Kprs. Mary	Agathe	07.58	16.50	18.58	08.01
Fr.	6	Dorothea	☾ fjernest Jorden Jupiter i opp. til Solen	07.56	16.52	20.03	08.22
Lø.	7	Richard		07.54	16.54	21.09	08.41
Sø.	8	Seksagesima	Corintha <i>Sædemanden. Mark 4,1-20</i>	07.52	16.56	22.15	09.01
Ma.	9	Apollonia	UGE 7	07.50	16.58	23.22	09.21
Ti.	10	Scholastica		07.48	17.01	-	09.43
On.	11	Euphrosyne	Tusmørket varer 41 min.	07.46	17.03	00.29	10.09
To.	12	Eulalia	☉ s.kv. 04.50	07.44	17.05	01.37	10.40
Fr.	13	Benignus		07.41	17.07	02.43	11.18
Lø.	14	Valentinus		07.39	17.09	03.46	12.06
Sø.	15	Fastelavn	Quinquagesima <i>Esto mihi</i> Faustinus <i>Jesu dåb. Matt 3,13-17</i>	07.37	17.11	04.43	13.05
Ma.	16	Juliane	UGE 8	07.35	17.14	05.32	14.15
Ti.	17	Hvide tirsdag	Findanus	07.32	17.16	06.14	15.35
On.	18	Aske onsdag	Concordia Tusmørket varer 40 min.	07.30	17.18	06.49	16.59
To.	19	Ammon	☉ n.m. 00.47 ☾ nærmest Jorden	07.28	17.20	07.19	18.26
Fr.	20	Eucharias		07.25	17.22	07.46	19.53
Lø.	21	Samuel		07.23	17.24	08.12	21.18
Sø.	22	1. s. i. fasten	Quadragesima <i>Invocavit</i> Peters stol <i>Jesus fristes i ørkenen. Matt 4,1-11</i>	07.21	17.27	08.39	22.40
Ma.	23	Papias	UGE 9	07.18	17.29	09.07	23.58
Ti.	24	Matthias	Merkur st. vestl. elong Regulus kulm. midnat	07.16	17.31	09.38	-
On.	25	Tamperdag	Victorinus Tusmørket vare 39 min. ☉ f.kv. 18.14	07.14	17.33	10.14	01.11
To.	26	Inger		07.11	17.35	10.56	02.16
Fr.	27	Leander		07.09	17.37	11.44	03.13
Lø.	28	Øllegård		07.06	17.39	12.38	04.01

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Sø.	1	00:48	13:21
Ma.	2	UGE 6	01:46 14:16
Ti.	3	03:38	15:04
On.	4	03:22	15:45
To.	5	Kronprinsesse Mary	04:00 16:18
Fr.	6	Prinsesse Marie	04:30 16:45
Lø.	7	04:56	17:09
Sø.	8	05:20	17:34
Ma.	9	UGE 7	05:47 18:03
Ti.	10	Afstemningsdag 1920	06:20 18:40
On.	11	07:00	19:24
To.	12	07:48	20:15
Fr.	13	08:44	21:15
Lø.	14	09:17	22:23
Sø.	15	11:03	23:42
Ma.	16	UGE 8	- 12:25
Ti.	17	00:58	13:38
On.	18	02:04	14:39
To.	19	03:00	15:32
Fr.	20	03:49	16:18
Lø.	21	04:34	17:01
Sø.	22	05:18	17:42
Ma.	23	UGE 9	06:00 18:22
Ti.	24	06:43	19:04
On.	25	07:30	19:51
To.	26	08:22	20:46
Fr.	27	09:24	21:52
Lø.	28	10:36	23:06

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 38 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Sø. 1	2. s. i fasten	<i>Reminiscere / Albinus</i> Solens radius 16' 9" <i>Den kana'anæiske kvinde. Matt 15,21-28</i>	07.04	17.41	13.37	04.41
Ma. 2	Simlicius	UGE 10	07.01	17.44	14.39	05.14
Ti. 3	Kunigunde		06.59	17.46	15.44	05.42
On. 4	Adrianus	Tusmørket varer 39 min.	06.56	17.48	16:49	06.06
To. 5	Theophilus	☉ f.m. 19.05 ☾ fjernest Jorden	06.54	17.50	17.54	06.28
Fr. 6	Gotfred		06.51	17.52	19.00	06.48
Lø. 7	Perpetua		06.49	17.54	20.06	07.07
Sø. 8	3. s. i fasten	<i>Oculi / Beata</i> <i>Jesus uddriver en uren ånd. Luk 11,14-28</i>	06.46	17.56	21.12	07.28
Ma. 9	40 riddere	UGE 11	06.43	17.58	22.19	07.49
Ti. 10	Ædel		06.41	18.00	23.26	08.14
On. 11	Fred. 9.s fødsel	Thala Tsmørket varer 39 min.	06.38	18.02	-	08.42
To. 12	Gregorius		06.36	18.04	00.31	09.17
Fr. 13	Macedonius	☉ s.kv. 18.48	06.33	18.06	01.34	09.59
Lø. 14	Eutychius		06.31	18.08	02.31	10.52
Sø. 15	Midfaste	<i>Lætare</i> <i>Zacharias</i> <i>Jesus bispiser 5000. Joh 6,1-15</i>	06.28	18.10	03.22	11.55
Ma. 16	Gudmund	UGE 12	06.25	18.13	04.06	13.07
Ti. 17	Gertrud		06.23	18.15	04.43	14.27
On. 18	Fred. 3.s. fødsel	Alexander Tusmørket varer 39 min.	06.20	18.17	05.15	15.51
To. 19	Joseph	☾ nærmest Jorden	06.18	18.19	05.43	17.17
Fr. 20	Gordius	☉ n.m. 10.36 Jævndøgn 23.45 Solformørkelse	06.15	18.21	06.10	18.44
Lø. 21	Benedictus		06.12	18.23	06.37	20.10
Sø. 22	Mariæ bebudelse	<i>Judica</i> <i>Paulus</i> <i>Englen Gabriel bebuder Jesu fødsel. Luk 1,26-38</i>	06.10	18.25	07.05	21.32
Ma. 23	Fidelis	UGE 13	06.07	18.27	07.36	22.50
Ti. 24	Ulrica		06.05	18.29	08.11	-
On. 25	Mariæ bebudelse	Tusmørket varer 39 min.	06.02	18.31	08.52	00.01
To. 26	Gabriel		05.59	18.33	09.39	01.04
Fr. 27	Kastor	☉ f.kv. 08.43	05.57	18.35	10.32	01.56
Lø. 28	Ingrid	Eustachius	05.54	18.37	11.30	02.40
Sø. 29	Palmesøndag	Jonas Sommertid begynder <i>Jesu indtog i Jerusalem. Matt 21,1-9</i>	06.52	19.39	13.31	04.16
Ma. 30	Quirinus	UGE 14	06.49	19.41	14.35	04.45
Ti. 31	Fred. 5.s. fødsel	Balbina	06.46	19.43	15.39	05.11

		Højvande ved Vråslusen (se side 31)	
Sø	1	11:49	-
Ma.	2 UGE 10	00:17	12:54
Ti.	3	01:18	13:51
On.	4	02:12	14:39
To.	5	02:57	15:21
Fr.	6	03:36	15:55
Lø.	7	04:08	16:24
Sø.	8	04:34	16:48
Ma.	9 UGE 11	04:59	17:12
Ti.	10	05:25	17:40
On.	11	05:57	18:13
To.	12	06:35	18:54
Fr.	13	07:21	19:42
Lø.	14	08:15	20:39
Sø.	15	09:20	21:48
Ma.	16 UGE 12	10:37	23:09
Ti.	17	-	12:03
On.	18	00:30	13:17
To.	19	01:39	14:18
Fr.	20	02:37	15:10
Lø.	21	03:27	15:56
Sø.	22	04:14	16:38
Ma.	23 UGE 13	04:57	17:17
Ti.	24	05:38	17:55
On.	25	06:20	18:36
To.	26	07:03	19:19
Fr.	27	07:53	20:10
Lø.	28	08:50	21:12
Sø.	29 Sommertid begynder	11:00	23:25
Ma.	30 UGE 14	-	12:13
Ti.	31	00:39	13:21

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 1 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
On. 1	Hugo	Tusmørket varer 40 min. ☾ fjernest Jorden Solens radius 16'0"	06.44	19.45	16.45	05.33	
To. 2	Skærtorsdag <i>Nadveren. Matt 26,17-30</i>	Theodosius	06.41	19.47	17.50	05.54	
Fr. 3	Langfredag <i>Korsfæstelsen. Matt 27,31-56 el. Mark 15,20-39</i>	Nicætas	06.39	19.49	18.56	06.13	
Lø. 4	Ambrosius	☉ f.m. 14.05	06.36	19.51	20.03	06.33	
Sø. 5	Påskedag <i>Jesu Kristi opstandelse. Mark 16,1-8</i>	Irene	06.33	19.53	21.10	06.55	
Ma. 6	2. påskedag <i>Vandringen til Emmaus. Luk 24,13-35</i>	Sixtus	UGE 15	06.31	19.55	22.17	07.18
Ti. 7	Egesippus		06.28	19.57	23.24	07.45	
On. 8	Chr. 9.s fødsel	Tusmørket varer 41 min.	06.26	19.59	-	08.18	
To. 9	Procopius		06.23	20.01	00.27	08.58	
Fr. 10	Ezechiel		06.21	20.03	01.26	09.46	
Lø. 11	Leo		06.18	20.05	02.18	10.44	
Sø. 12	1. s. e. påske <i>Den tvivlende Thomas. Joh 20,19-31</i>	Quasimodo / Chr. 4.s fødsel ☉ s.kv. 05.44	06.16	20.07	03.03	11.51	
Ma. 13	Justinus		UGE 16	06.13	20.09	03.41	13.06
Ti. 14	Tiburtius		06.11	20.11	04.14	14.25	
On. 15	Chr. 5.s fødsel	Olympia Tusmørket varer 42 min. Spica kulm. midnat	06.08	20.13	04.42	15.48	
To. 16	Margrethe 2.s fødsel	Mariane	06.06	20.15	05.09	17.12	
Fr. 17	Anicetus	☾ nærmest Jorden	06.03	20.17	05.35	18.37	
Lø. 18	Eleutherius	☉ n.m. 20.57	06.01	20.19	06.01	20.01	
Sø. 19	2. s. e. påske <i>Den gode hyrde. Joh 10,11-16</i>	Misericordia Domini / Daniel	05.58	20.21	06.31	21.23	
Ma. 20	Sulpicius		UGE 17	05.56	20.23	07.04	22.39
Ti. 21	Florentius		05.53	20.25	07.43	23.48	
On. 22	Cajus	Tusmørket varer 43 min	05.51	20.27	08.28	-	
To. 23	Georgius		05.49	20.29	09.20	00.47	
Fr. 24	Albertus		05.46	20.31	10.18	01.35	
Lø. 25	Markus evang.		05.44	20.33	11.19	02.15	
Sø. 26	3. s.e. påske <i>Jesus forbereder disciplene på sin bortgang til Faderen. Joh 16,16-22</i>	Jubilate / Cletus ☉ f.kv. 01.55	05.42	20.35	12.23	02.48	
Ma. 27	Charl. Amalie	Ananias	UGE 18	05.39	20.37	13.28	03.15
Ti. 28	Vitalis	Arcturus kulm. midnat	05.37	20.39	14.33	03.38	
On. 29	Peter martyr	Tusmørket varer 45 min. ☾ fjernest Jorden	05.35	20.41	15.39	03.59	
To. 30	Severus		05.32	20.43	16.45	04.19	

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
On.	1	01:42	14:18
To.	2 Skærtorsdag	02:38	15:08
Fr.	3 Langfredag	03:25	15:51
Lø.	4	04:06	16:28
Sø.	5 Påskedag	04:41	17:00
Ma.	6 2. Påskedag UGE 15	05:11	17:27
Ti.	7	05:39	17:54
On.	8	06:07	18:21
To.	9	06:39	18:54
Fr.	10	07:18	19:33
Lø.	11	08:03	20:20
Sø.	12	08:57	21:17
Ma.	13 UGE 16	10:03	22:25
Ti.	14	11:21	23:45
On.	15	-	12:44
To.	16 Dronning Margrethe	01:06	13:55
Fr.	17	02:15	14:55
Lø.	18	03:14	15:47
Sø.	19	04:06	16:33
Ma.	20 UGE 17	04:53	17:15
Ti.	21	05:36	17:54
On.	22	06:17	18:31
To.	23	06:57	19:09
Fr.	24	07:38	19:50
Lø.	25	08:23	20:37
Sø.	26	09:15	21:32
Ma.	27 Prinsesse Benedikte UGE 18	10:17	22:38
Ti.	28	11:27	23:49
On.	29	-	12:36
To.	30	00:56	13:36

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 15 min. og tiltager i månedens løb 1 time 45 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Fr. 1	St. Bededag	Voldermisse / Philip og Jacob Solens radius 15' 53" <i>Johannes Døber i Judæas ørken. Matt 3,1-10</i>	05.30	20.45	17.51	04.39
Lø. 2	Athanasius		05.28	20.47	18.59	04.59
Sø. 3	4. s. e. påske	<i>Cantate</i> / Korsmisse <i>Sandhedens ånd. Joh 16,5-15</i>	05.26	20.49	20.07	05.22
Ma. 4	Florian	☉ f.m. 05.42 UGE 19	05.24	20.51	21.14	05.48
Ti. 5	Danmarks befrielse	Gothard De lyse nætter begynder	05.21	20.53	22.20	06.19
On. 6	Johannes ante portam	Tusmørket varer 48 min.	05.19	20.55	23.21	06.56
To. 7	Flavia	Merkur st. østl. elong	05.17	20.57	-	07.42
Fr. 8	Stanislaus		05.15	20.58	00.16	08.38
Lø. 9	Caspar		05.13	21.00	01.04	09.42
Sø. 10	5. s. e. påske	<i>Rogate</i> / Gordianus <i>Bøn i Jesu navn. Joh 16,23b-28</i>	05.11	21.02	01.43	10.54
Ma. 11	Mamertus	☾ s.kv. 12.36 UGE 20	05.09	21.04	02.17	12.10
Ti. 12	Pancratius		05.07	21.06	02.46	13.29
On. 13	Ingenuus	Tusmørket varer 51 min.	05.05	21.08	03.12	14.50
To. 14	Kr. Himmelfart	Kristian <i>Missionsbefalingen. Mark 16,14-20</i>	05.04	21.10	03.37	16.12
Fr. 15	Sophie	☾ nærmest Jorden	05.02	21.12	04.02	17.35
Lø. 16	Sara		05.00	21.13	04.29	18.56
Sø. 17	6. s.e. Påske	<i>Exaudi</i> / Bruno <i>Åndens vidnesbyrd. Joh 15,26-16,4</i>	04.58	21.15	04.59	20.14
Ma. 18	Erik	☉ n.m. 06.13 UGE 21	04.56	21.17	05.34	21.27
Ti. 19	Potentiana		04.55	21.19	06.16	22.32
On. 20	Angelica	Tusmørket varer 54 min.	04.53	21.20	07.06	23.27
To. 21	Helene		04.51	21.22	08.02	-
Fr. 22	Castus		04.50	21.24	09.03	00.12
Lø. 23	Desiderius	Saturn i opp. til Solen	04.48	21.25	10.07	00.48
Sø. 24	Pinsedag	Esther <i>Helligåndens komme. Joh 14,22-31</i>	04.47	21.27	11.13	01.17
Ma. 25	2. pinsedag	Urbanus ☉ f.kv. 19.19 <i>Verdens frelser. Joh 3,16-21</i>	04.45	21.29	12.19	01.42
Ti. 26	Kpr. Frederik	Beda	04.44	21.30	13.24	02.04
On. 27	Tamperdag	Lucian Tusmørket varer 57 min. ☾ fjernest Jorden	04.43	21.32	14.30	02.25
To. 28	Vilhelm		04.41	21.33	15.36	02.44
Fr. 29	Maximinus		04.40	21.35	16.43	03.04
Lø. 30	Vigand		04.39	21.36	17.51	03.25
Sø. 31	Trinitatis	Petronella <i>Jesus og Nikodemus. Joh 3,1-15</i>	04.38	21.38	19.00	03.50

		Højvande ved Vidåslusen <small>(se side 31)</small>	
Fr.	1 Store Bededag	01:54	14:30
Lø.	2	02:46	15:16
Sø.	3	03:31	15:57
Ma.	4 UGE 19	04:11	16:33
Ti.	5 Danmarks Befrielse	04:47	17:06
On.	6	05:21	17:37
To.	7	05:54	18:09
Fr.	8	06:30	18:43
Lø.	9	07:09	19:22
Sø.	10	07:55	20:09
Ma.	11 UGE 20	08:49	21:05
Ti.	12	09:53	22:11
On.	13	11:06	23:27
To.	14 Kr. Himmelfartsdag	-	12:23
Fr.	15	00:43	13:32
Lø.	16	01:52	14:32
Sø.	17	02:52	15:24
Ma.	18 UGE 21	03:45	16:12
Ti.	19	04:34	16:55
On.	20	05:18	17:34
To.	21	05:58	18:12
Fr.	22	06:36	18:48
Lø.	23	07:14	19:25
Sø.	24 Pinedag	07:54	20:06
Ma.	2. pinedag UGE 22	08:39	20:54
Ti.	26 Kronprins Frederik	09:31	21:50
On.	27	10:32	22:52
To.	28	11:38	23:58
Fr.	29	-	12:43
Lø.	30	01:02	13:43
Sø.	31	02:00	14:36

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 2 min. Tiltager indtil den 21., hvor den er 17 t 27 min. Aftager så 5 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ma. 1	Nikomedes	Antares kulm. midnat Solens radius 15' 46"	UGE 23	04.37	21.39	20.08	04.18
Ti. 2	Marcellinus	○ f.m. 18.19		04.36	21.40	21.12	04.53
On. 3	Fred. 8.s fødsel	Erasmus Tusmørket varer 60 min.		04.35	21.41	22.11	05.36
To. 4	Optatus			04.34	21.43	23.02	06.29
Fr. 5	Grundlovsdag	Kong Hans' fødsel Bonifacius		04.33	21.44	23.46	07.32
Lø. 6	Norbertus	Venus st. østl. elong		04.32	21.45	-	08.42
Sø. 7	1. s. e. trin.	Jeremias <i>Den rige mand og Lazarus. Luk 16,19-31</i>		04.32	21.46	00.21	09.58
Ma. 8	Medardus		UGE 24	04.31	21.47	00.52	11.17
Ti. 9	Primus	● s.kv. 17.42		04.30	21.48	01.18	12.37
On. 10	Onuphrius	Tusmørket varer 62 min. ☾ nærmest Jorden		04.30	21.49	01.43	13.57
To. 11	Prins Henrik	Barnabas apostel		04.29	21.50	02.07	15.18
Fr. 12	Basilius			04.29	21.50	02.32	16.37
Lø. 13	Cyrellus	Capella kulm. midnat m.n.		04.29	21.51	03.00	17.55
Sø. 14	2. s. e. trin.	Rufinus <i>Det store festmåltid. Luk 14,16-24</i>		04.28	21.52	03.32	19.09
Ma. 15	Valdemarsdag	Vitus	UGE 25	04.28	21.52	04.10	20.17
Ti. 16	Tycho	● n.m. 16.05		04.28	21.53	04.55	21.16
On. 17	Botolphus	Tusmørket varer 64 min.		04.28	21.54	05.47	22.06
To. 18	Leontius			04.28	21.54	06.47	22.46
Fr. 19	Gervasius			04.28	21.54	07.50	23.19
Lø. 20	Sylverius			04.28	21.55	08.56	23.46
Sø. 21	3. s. e. trin	Albanus Solhverv 18.38 Længste dag <i>Det tabte får. Luk 15,1-10</i>		04.28	21.55	10.03	-
Ma. 22	10.000 martyrer		UGE 26	04.28	21.55	11.09	00.10
Ti. 23	Paulinus	☾ fjernest Jorden		04.28	21.55	12.15	00.30
On. 24	Skt. Hansdag	Tusmørket varer 64 min. ● f.kv. 13.02 Merkur st. vestl. elong.		04.29	21.55	13.21	00.50
To. 25	Prosper			04.29	21.55	14.27	01.09
Fr. 26	Pelagius			04.30	21.55	15.34	01.30
Lø. 27	Syvsoverdag			04.30	21.55	16.42	01.52
Sø. 28	4. s. e. trin.	Carol. Amalie Eleonora <i>Vær barmhjertige. Luk 6,36-42</i>		04.31	21.55	17.50	02.18
Ma. 29	Petrus Paulus		UGE 27	04.31	21.54	18.56	02.50
Ti. 30	Lucina			04.32	21.54	19.59	03.29

		Højtide ved Vidåslusen (se side 31)	
Ma.	1	UGE 23	02:52 15:24
Ti.	2		03:40 16:07
On.	3		04:24 16:46
To.	4		05:04 17:23
Fr.	5	Grundlovsdag	05:44 18:00
Lø.	6		06:24 18:37
Sø.	7	Prins Joachim	07:06 19:18
Ma.	8	UGE 24	07:51 20:04
Ti.	9		08:43 20:57
On.	10		09:42 21:59
To.	11	Prins Henrik	10:48 23:09
Fr.	12		11:59 -
Lø.	13		00:21 13:07
Sø.	14		01:30 14:09
Ma.	15	Valdemarsdag	UGE 25 02:33 15:04
Ti.	16		03:29 15:54
On.	17		04:19 16:39
To.	18		05:04 17:20
Fr.	19		05:44 17:57
Lø.	20		06:19 18:30
Sø.	21		06:52 19:03
Ma.	22	UGE 26	07:25 19:38
Ti.	23		08:03 20:18
On.	24	Skt. Hansdag	08:47 21:05
To.	25		09:38 21:58
Fr.	26		10:36 22:58
Lø.	27		11:42 -
Sø.	28		00:03 12:48
Ma.	29	UGE 27	01:10 13:51
Ti.	30		02:13 14:48

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 21 min. og aftager i månedens løb 1 time 20 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On. 1	Chr. 2.s fødsel	Fred. 2.s. fødsel Theobaldus Solens radius 15' 44" Tusmørket varer 63 min.	04.33	21.54	20.55	04.18
To. 2	Mariæ besøg.	○ f.m. 04.20	04.34	21.53	21.43	05.17
Fr. 3	Cornelius	Vega kulm. midnat	04.34	21.53	22.22	06.26
Lø. 4	Ulricus		04.35	21.52	22.56	07.42
Sø. 5	5. s. e. trin.	Anshelmus ☾ nærmest Jorden <i>Peters fiskefangst. Luk 5,1-11</i>	04.36	21.51	23.24	09.02
Ma. 6	Dion	Jorden fjernest Solen Pluto i opp. til Solen	04.37	21.51	23.50	10.23
Ti. 7	Villebaldus		04.38	21.50	-	11.45
On. 8	Kjeld	Tusmørket varer 60 min. ● s.kv. 22.24	04.40	21.49	00.14	13.06
To. 9	Sostrata		04.41	21.48	00.39	14.25
Fr. 10	Knud, konge	Venus lyser klarest	04.42	21.47	01.05	15.43
Lø. 11	Josva		04.43	21.46	01.35	16.57
Sø. 12	6. s. e. trin.	Henrik <i>Kristi nye lov. Matt 5,20-26</i>	04.44	21.45	02.09	18.06
Ma. 13	Margarethe		04.46	21.44	02.51	19.07
Ti. 14	Bonaventura		04.47	21.43	03.39	20.00
On. 15	Apostl. deling	Tusmørket varer 57 min.	04.49	21.42	04.35	20.44
To. 16	Susanne	● n.m. 03.24	04.50	21.40	05.36	21.20
Fr. 17	Alexius		04.51	21.39	06.41	21.49
Lø. 18	Arnolphus		04.53	21.38	07.47	22.14
Sø. 19	7. s. e. trin.	Justa <i>Zakæus. Luk 19,1-10</i>	04.55	21.36	08.54	22.36
Ma. 20	Elias		04.56	21.35	10.00	22.56
Ti. 21	Evenus	☾ fjernest Jorden	04.58	21.33	11.06	23.16
On. 22	Maria Magd.	Tusmørket varer 54 min. Altair kulm. midnat	04.59	21.32	12.12	23.36
To. 23	Apollinaris	Hundredagene begynder	05.01	21.30	13.18	23.57
Fr. 24	Christina	● f.kv. 06.04	05.03	21.29	14.24	-
Lø. 25	Jacobus		05.04	21.27	15.31	00.21
Sø. 26	8. s. e. trin.	Anna <i>De falske profeter. Matt 7,15-21</i>	05.06	21.25	16.37	00.49
Ma. 27	Martha		05.08	21.23	17.41	01.23
Ti. 28	Aurelius		05.10	21.22	18.40	02.06
On. 29	Oluf	Tusmørket varer 51 min.	05.11	21.20	19.32	03.00
To. 30	Abdon		05.13	21.18	20.17	04.04
Fr. 31	Germanus	○ f.m. 12.43	05.15	21.16	20.54	05.18

		Højtide ved Vidåslusen (se side 31)	
On.	1	03:10	15:40
To.	2	04:02	16:26
Fr.	3	04:50	17:09
Lø.	4	05:34	17:50
Sø.	5	06:17	18:30
Ma.	6	UGE 28	06:59
Ti.	7		19:12
		07:43	19:57
On.	8	08:31	20:48
To.	9	09:24	21:44
Fr.	10	10:24	22:48
Lø.	11	11:31	00.00
Sø.	12	00.00	12:41
Ma.	13	UGE 29	01:11
			13:46
Ti.	14	02:16	14:45
On.	15	03:15	15:39
To.	16	04:06	16:26
Fr.	17	04:51	17:08
Lø.	18	05:30	17:43
Sø.	19	06:03	18:14
Ma.	20	UGE 30	06:31
			18:42
Ti.	21	06:58	19:11
On.	22	07:29	19:45
To.	23	08:06	20:2
Fr.	24	08:51	21:12
Lø.	25	09:43	22:07
Sø.	26	10:43	23:10
Ma.	27	UGE 31	11:51
			-
Ti.	28	00:21	13:03
On.	29	01:35	14:12
To.	30	02:42	15:12
Fr.	31	03:41	16:04

August 2015

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 57 min. og aftager i månedens løb 2 timer 6 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Lø.	1	Peters fængsel Solens radius 15' 45"	05.17	21.14	21.26	06.38
Sø.	2	9. s. e. trin. Hannibal ☾ nærmest Jorden <i>Den uærlige godsforvalter. Luk 16,1-9</i>	05.19	21.12	21.54	08.01
Ma.	3	Nikodemus UGE 32	05.20	21.10	22.19	09.26
Ti.	4	Dominicus Deneb kulm. midnat	05.22	21.08	22.45	10.49
On.	5	Osvaldus Tusmørket varer 49 min.	05.24	21.06	23.11	12.11
To.	6	Kristi forkl.	05.26	21.04	23.40	13.31
Fr.	7	Donatus ☉ s.kv. 04.03 De lyse nætter ender	05.28	21.02	-	14.46
Lø.	8	Ruth	05.30	21.00	00.13	15.57
Sø.	9	10. s. e. trin. Romanus <i>Jesus græder over Jerusalem. Luk 19,41-48</i>	05.32	20.58	00.51	17.01
Ma.	10	Laurentius UGE 33	05.33	20.55	01.37	17.56
Ti.	11	Herman	05.35	20.53	02.29	18.42
On.	12	Chr. 3.s. fødsel Clara Tusmørket varer 46 min.	05.37	20.51	03.28	19.20
To.	13	Hippolytus	05.39	20.49	04.30	19.52
Fr.	14	Eusebius ● n.m. 16.53	05.41	20.46	05.36	20.18
Lø.	15	Mariæ himmelf.	05.43	20.44	06.42	20.41
Sø.	16	11. s. e. trin. Rochus <i>Farisæeren og toldereren. Luk 18,9-14</i>	05.45	20.42	07.48	21.02
Ma.	17	Anastatius UGE 34	05.47	20.39	08.54	21.22
Ti.	18	Agapetus ☾ fjernest Jorden	05.49	20.37	09.59	21.42
On.	19	Sebaldus Tusmørket varer 44 min.	05.51	20.35	11.05	22.02
To.	20	Bernhard	05.53	20.32	12.10	22.25
Fr.	21	Salomon	05.55	20.30	13.16	22.51
Lø.	22	Symphorian ☉ f. kv. 21.31	05.56	20.28	14.21	23.22
Sø.	23	12. s. e. trin. Zakæus Hundredagene ender <i>Jesus helbreder en døvstum. Mark 7,31-37</i>	05.58	20.25	15.24	-
Ma.	24	Bartholomæus UGE 35	06.00	20.23	16.24	00.00
Ti.	25	Ludvig	06.02	20.20	17.19	00.47
On.	26	Irenæus Tusmørket varer 42 min.	06.04	20.18	18.07	01.44
To.	27	Gebhardus	06.06	20.15	18.47	02.52
Fr.	28	Lovise Augustinus	06.08	20.13	19.22	04.08
Lø.	29	Joh. halsh. ○ f.m. 20.35	06.10	20.10	19.52	05.31
Sø.	30	13. s. e. trin. Benjamin ☾ nærmest Jorden <i>Den barmhjertige samaritaner. Luk 10,23-37</i>	06.12	20.08	20.20	06.56
Ma.	31	Bertha UGE 36	06.14	20.05	20.46	08.23

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Lø.	1	04:33	16:52
Sø.	2	05:20	17:36
Ma.	3	UGE 32	06:03 18:18
Ti.	4	06:45	19:00
On.	5	07:27	19:44
To.	6	08:11	20:31
Fr.	7	09:00	21:24
Lø.	8	09:55	22:27
Sø.	9	11:00	23:28
Ma.	10	UGE 33	- 12:13
Ti.	11	00:52	13:24
On.	12	02:00	14:27
To.	13	02:59	15:21
Fr.	14	03:51	16:10
Lø.	15	04:35	16:51
Sø.	16	05:12	17:26
Ma.	17	UGE 34	05:43 17:55
Ti.	18	06:09	18:19
On.	19	06:33	18:44
To.	20	06:58	19:13
Fr.	21	07:30	19:50
Lø.	22	08:11	20:33
Sø.	23	08:58	21:26
Ma.	24	UGE 35	09:54 22:27
Ti.	25	11:00	23:39
On.	26	-	12:16
To.	27	01:00	13:35
Fr.	28	02:16	14:42
Lø.	29	03:19	15:40
Sø.	30	04:13	16:30
Ma.	31	UGE 36	05:00 17:16

September 2015

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 47 min. og aftager i månedens løb 2 timer 11 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Ti. 1	Ægidius	Neptun i opp. til Solen Solens radius 15' 51"	06.16	20.03	21.13	09.48
On. 2	Elisa	Tusmørket varer 41 min.	06.18	20.00	21.42	11.12
To. 3	Seraphia		06.20	19.57	22.15	12.32
Fr. 4	Juliane Marie	Theodosia Merkur st. østl. elong	06.21	19.55	22.52	13.46
Lø. 5	Regina	Danmarks udsendte ☉ s. kv. 11.54	06.23	19.52	23.36	14.53
Sø. 6	14. s. e. trin. <i>De ti spedalske.</i> Luk 17,11-19	Magnus	06.25	19.50	-	15.51
Ma. 7	Louise	Robert Fomalhaut kulm. midnat	06.27	19.47	00.26	16.40
Ti. 8	Mariæ føds.		06.29	19.45	01.23	17.21
On. 9	Gorgonius	Tusmørket varer 40 min.	06.31	19.42	02.24	17.54
To. 10	Burchhardt		06.33	19.39	03.27	18.22
Fr. 11	Hillebert		06.35	19.37	04.33	18.46
Lø. 12	Guido		06.37	19.34	05.38	19.08
Sø. 13	15. s. e. trin. <i>Vær ikke bekymrede.</i> Matt 6,24-34	Cyprianus ● n.m. 08.41	06.39	19.32	06.44	19.28
Ma. 14	† ophøjelse	☾ fjernest Jorden	06.41	19.29	07.50	19.48
Ti. 15	Eskild		06.43	19.26	08.55	20.08
On. 16	Tamperdag	Euphemia Tusmørket varer 39 min.	06.44	19.24	10.00	20.30
To. 17	Lambertus		06.46	19.21	11.06	20.55
Fr. 18	Chr. 8.s. Fødsel	Titus	06.48	19.18	12.10	21.23
Lø. 19	Constantia		06.50	19.16	13.13	21.58
Sø. 20	16. s. e. trin. <i>Enkens søn fra Nain.</i> Luk 7,11-17	Tobias	06.52	19.13	14.13	22.40
Ma. 21	Matthæus	☉ f. kv. 10.59	06.54	19.11	15.09	23.31
Ti. 22	Mauritius	Venus lyser klarest	06.56	19.08	15.58	-
On. 23	Linus	Tusmørket varer 39 min. Jævndøgn 10.20	06.58	19.05	16.40	00.32
To. 24	Tecla		07.00	19.03	17.17	01.42
Fr. 25	Cleophas		07.02	19.00	17.49	03.00
Lø. 26	Chr. 10.s. fødsel	Adolph	07.04	18.57	18.17	04.23
Sø. 27	17. s. e. trin. <i>Jesus som gæst hos farisæeren.</i> Luk 14,1-11	Cosmus	07.06	18.55	18.44	05.48
Ma. 28	Venceslaus	○ f.m. 04.50 Måneformørkelse ☾ nærmest Jorden	07.08	18.52	19.11	07.15
Ti. 29	Skt. Michael		07.10	18.50	19.40	08.42
On. 30	Hieronymus	Tusmørket varer 39 min	07.12	18.47	20.12	10.06

		Højvande ved Vidåslusen <small>(se side 31)</small>	
Ti.	1	05:44	18:00
On.	2	06:24	18:42
To.	3	07:05	19:25
Fr.	4	07:46	20:11
Lø.	5 Danmarks udsendte	08:32	21:02
Sø.	6	09:24	22:02
Ma.	7 UGE 37	10:28	23:14
Ti.	8	11:43	-
On.	9	00:30	12:57
To.	10	01:39	14:02
Fr.	11	02:37	14:58
Lø.	12	03:28	15:46
Sø.	13	04:12	16:28
Ma.	14 UGE 38	04:49	17:03
Ti.	15	05:20	17:32
On.	16	05:45	17:56
To.	17	06:08	18:19
Fr.	18	06:32	18:46
Lø.	19	07:01	19:21
Sø.	20	07:37	20:03
Ma.	21 UGE 39	08:22	20:53
Ti.	22	09:15	21:54
On.	23	10:19	23:06
To.	24	11:36	-
Fr.	25	00:31	12:59
Lø.	26	01:50	14:12
Sø.	27	02:54	15:13
Ma.	28 UGE 40	03:49	16:06
Ti.	29	04:36	16:54
On.	30	05:20	17:39

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 31 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
To.	1	Remigius	Solens radius 15' 58"	07.13	18.44	20.48	11.26
Fr.	2	Ditlev		07.15	18.42	21.31	12.39
Lø.	3	Mette		07.17	18.39	22.20	13.43
Sø.	4	18. s. e. trin.	Franciscus ☉ s.kv. 23.06 <i>Det store bud. Matt 22,34-46</i>	07.19	18.37	23.16	14.37
Ma.	5	Placidus	UGE 41	07.21	18.34	-	15.21
Ti.	6	Fred. 7.s. fødsel	Broderus	07.23	18.31	00.16	15.57
On.	7	Fred. 1.s. fødsel	Amalie Tusmørket varer 39 min.	07.25	18.29	01.19	16.26
To.	8	Ingeborg		07.27	18.26	02.24	16.52
Fr.	9	Dionysius		07.29	18.24	03.30	17.14
Lø.	10	Cereon		07.31	18.21	04.35	17.34
Sø.	11	19. s. e. trin.	Fred. 4.s fødsel ☾ fjernest Jorden <i>Den lamme i Kapernaum. Mark 2,1-12</i>	07.33	18.19	05.41	17.54
Ma.	12	Maximilian	Uranus i opp. til Solen UGE 42	07.35	18.16	06.46	18.14
Ti.	13	Angelus	● n.m. 02.06	07.37	18.14	07.52	18.35
On.	14	Calixtus	Tusmørket varer 39 min.	07.39	18.11	08.57	18.59
To.	15	Hedevig		07.41	18.09	10.03	19.26
Fr.	16	Gallus	Merkur st. vestl. elong	07.43	18.06	11.07	19.58
Lø.	17	Florentinus		07.46	18.04	12.07	20.37
Sø.	18	20. s. e. trin.	Lukas evang. <i>Kongesønnens bryllup. Matt 22,1-14</i>	07.48	18.01	13.04	21.25
Ma.	19	Balthasar	UGE 43	07.50	17.59	13.54	22.21
Ti.	20	Felicianus	☉ f. kv. 22.31	07.52	17.56	14.38	23.26
On.	21	11.000 jomfruer	Tusmørket varer 40 min.	07.54	17.54	15.15	-
To.	22	Cordula		07.56	17.52	15.47	00.38
Fr.	23	Søren		07.58	17.49	16.16	01.55
Lø.	24	FN dag	Proclus	08.00	17.47	16.42	03.17
Sø.	25	21. s. e. trin.	Crispinus Sommertid ender <i>Den kongelige embedsmand. Joh 4,46-53</i>	07.02	16.45	16.08	03.41
Ma.	26	Amandus	☾ nærmest Jorden UGE 44 Venus st. vestl. elong	07.04	16.42	16.36	05.07
Ti.	27	Sem	☉ f.m. 13.05	07.06	16.40	17.06	06.33
On.	28	Marie Sophie Frederikke	Simon og Judas Tusmørket varer 41 min.	07.08	16.38	17.40	07.57
To.	29	Narcissus		07.10	16.36	18.20	09.16
Fr.	30	Absalon		07.13	16.33	19.08	10.27
Lø.	31	Reform. beg.	Louise	07.15	16.31	20.03	11.27

		Højtide ved Vidåslusen (se side 31)	
To.	1	06:00	18:21
Fr.	2	06:40	19:03
Lø.	3	07:20	19:48
Sø.	4	08:03	20:37
Ma.	5	UGE 41	08:53 21:34
Ti.	6	09:54	22:43
On.	7	11:06	23:59
To.	8	-	12:21
Fr.	9	01:07	13:27
Lø.	10	02:06	14:25
Sø.	11	02:57	15:15
Ma.	12	UGE 42	03:42 15:57
Ti.	13	04:21	16:34
On.	14	04:54	17:05
To.	15	05:21	17:31
Fr.	16	05:45	17:57
Lø.	17	06:10	18:25
Sø.	18	06:39	18:59
Ma.	19	UGE 43	07:13 19:40
Ti.	20	07:56	20:30
On.	21	08:48	21:30
To.	22	09:50	22:42
Fr.	23	11:04	-
Lø.	24	FN dag	00:04 12:27
Sø.	25	Sommertid ender	01:22 12:42
Ma.	26	UGE 44	01:27 13:45
Ti.	27	02:23	14:41
On.	28	03:12	15:31
To.	29	03:56	16:17
Fr.	30	04:37	17:00
Lø.	31	05:16	17:42

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 12 min. og aftager i månedens løb 1 time 46 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Sø. 1	Alle helgens s.	Alle helgen Solens radius 16' 7" <i>Saligprisningerne. Matt 5,1-12</i>	07.17	16.29	21.03	12.17
Ma. 2	Alle sjæle	UGE 45	07.19	16.27	22.07	12.57
Ti. 3	Hubertus	☉ s. kv. 13.24	07.21	16.25	23.13	13.30
On. 4	Otto	Tusmørket varer 42 min.	07.23	16.23	-	13.56
To. 5	Malachias		07.25	16.21	00.19	14.20
Fr. 6	Leonhardus		07.27	16.18	01.25	14.40
Lø. 7	Engelbrecht	☾ fjernest Jorden	07.29	16.16	02.30	15.00
Sø. 8	23. s. e. trin.	Claudius <i>Skattens mønt. Matt 22,15-22</i>	07.32	16.14	03.36	15.20
Ma. 9	Theodor	UGE 46	07.34	16.13	04.42	15.40
Ti. 10	Luther		07.36	16.11	05.48	16.03
On. 11	Morten bisp	Tusmørket varer 43 min. ● n.m. 18.47	07.38	16.09	06.54	16.29
To. 12	Torkild		07.40	16.07	07.59	16.59
Fr. 13	Arcadius		07.42	16.05	09.02	17.36
Lø. 14	Frederik		07.44	16.03	10.01	18.21
Sø. 15	24. s. e. trin.	Leopold <i>Synagogeforstanderens datter. Matt 9,18-26</i>	07.46	16.02	10.53	19.15
Ma. 16	Othenius	UGE 47	07.48	16.00	11.39	20.16
Ti. 17	Anianus		07.50	15.58	12.18	21.25
On. 18	Hesychius	Tusmørket varer 45 min.	07.52	15.57	12.50	22.39
To. 19	Elisabeth	☉ f.kv. 07.27	07.54	15.55	13.19	23.57
Fr. 20	Volkmarus		07.56	15.54	13.45	-
Lø. 21	Mariæ ofring		07.58	15.52	14.10	01.17
Sø. 22	Sidste s. i kirkeåret	Cecilia <i>Når Menneskesønnen kommer. Matt 25,31-46</i>	08.00	15.51	14.35	02.39
Ma. 23	Clemens	☾ nærmest Jorden UGE 48	08.02	15.49	15.02	04.02
Ti. 24	Chrysogonus		08.04	15.48	15.33	05.26
On. 25	Catharina	Tusmørket varer 46 min. ○ f.m. 23.44	08.06	15.47	16.10	06.47
To. 26	Conradus		08.08	15.46	16.53	08.03
Fr. 27	Facundus		08.09	15.44	17.45	09.10
Lø. 28	Sophie Magd.		08.11	15.43	18.44	10.07
Sø. 29	1. s. i advent	Saturninus <i>Jesu i Nazarets synagoge. Luk 4,16-30</i>	08.13	15.42	19.49	10.53
Ma. 30	Chr. 6.s fødsel	Andreas UGE 49	08.15	15.41	20.56	11.30

		Højvande ved Vidåslusen <small>(se side 31)</small>	
Sø. 1		05:55	18:24
Ma. 2	UGE 45	06:36	19:10
Ti. 3		07:23	20:02
On. 4		08:17	21:03
To. 5		09:21	22:13
Fr. 6		10:33	23:22
Lø. 7		11:41	-
Sø. 8		00:23	12:41
Ma. 9	UGE 46	01:17	13:33
Ti. 10		02:05	14:20
On. 11	Morten Bisp	02:47	15:01
To. 12		03:24	15:36
Fr. 13		03:57	16:09
Lø. 14		04:25	16:39
Sø. 15		04:54	17:11
Ma. 16	UGE 47	05:24	17:47
Ti. 17		05:59	18:28
On. 18		06:41	19:17
To. 19		07:31	20:14
Fr. 20		08:31	21:21
Lø. 21		09:41	22:38
Sø. 22		10:58	23:53
Ma. 23	UGE 48	-	12:13
Ti. 24		00:59	13:19
On. 25		01:57	14:18
To. 26		02:48	15:10
Fr. 27		03:34	15:58
Lø. 28		04:17	16:42
Sø. 29		04:57	17:23
Ma. 30	UGE 49	05:35	18:02

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 t 24 min. Aftager indtil den 22., hvor den er 6 t 56 min. Tiltager så 6 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Arnold	Solens radius 16' 13"	08.16	15.40	22.03	12.00
On.	2	Bibiana	Tusmørket varer 47 min. Aldebaran kulm. midnat	08.18	15.39	23.10	12.25
To.	3	Svend	☾ s.kv.08,40	08.20	15.39	-	12.46
Fr.	4	Charlotte Frederikke	Barbara	08.21	15.38	00.17	13.06
Lø.	5	Sabina	☾ fjernest Jorden	08.23	15.37	01.22	13.26
Sø.	6	2. s. i advent	Nikolaus <i>De 10 brudepiger. Matt 25,1-13</i>	08.24	15.37	02.28	13.46
Ma.	7	Agathon	UGE 50	08.26	15.36	03.34	14.07
Ti.	8	Mariæ undf.		08.27	15.36	04.40	14.31
On.	9	Rudolph	Tusmørket varer 49 min.	08.28	15.35	05.46	15.00
To.	10	Judith		08.30	15.35	06.51	15.34
Fr.	11	Damasus	● n.m. 11.29	08.31	15.35	07.53	16.16
Lø.	12	Epimachus	Rigel kulm. midnat	08.32	15.34	08.49	17.07
Sø.	13	3. s. i advent	Lucia Capella kulm. midnat <i>Zakarias' lovsang. Luk 1,67-80</i>	08.33	15.34	09.39	18.07
Ma.	14	Crispus	UGE 51	08.34	15.34	10.21	19.15
Ti.	15	Nikatus		08.35	15.34	10.56	20.28
On.	16	Tamperdag	Lazarus Tusmørket varer 49 min.	08.36	15.34	11.25	21.45
To.	17	Albina		08.37	15.34	11.52	23.03
Fr.	18	Lovise	● f. kv. 16.14	08.38	15.35	12.16	-
Lø.	19	Nemesius		08.38	15.35	12.40	00.23
Sø.	20	4. s. i advent	Abraham <i>Han bør vokse, men jeg forringes. Joh 3,25-36</i>	08.39	15.35	13.05	01.43
Ma.	21	Thomas	☾ nærmest Jorden UGE 52	08.40	15.36	13.33	03.04
Ti.	22	Japetus	Solhverv 05.48 Korteste dag Betelgeuze kulm.	08.40	15.36	14.05	04.23
On.	23	Torlacus	Tusmørket varer 49 min.	08.41	15.37	14.44	05.40
To.	24	Juleaften	Alexandrine Adam	08.41	15.37	15.30	06.51
Fr.	25	Juledag	○ f.m. 12.11 <i>Ordet blev kød. Joh 1,1-14</i>	08.41	15.38	16.25	07.53
Lø.	26	2. juledag	Skt. Stephan <i>Ikke fred, men sværd. Matt 10,32-42</i>	08.42	15.39	17.28	08.45
Sø.	27	Julesøndag	Joh. Evang. <i>Flugten til Ægypten. Matt 2,13-23</i>	08.42	15.40	18.34	09.26
Ma.	28	Børnedag	UGE 53	08.42	15.40	19.43	10.00
Ti.	29	Noah	Merkur st. østl. elong.	08.42	15.41	20.52	10.28
On.	30	David	Tusmørket varer 49 min.	08.42	15.42	22.00	10.51
To.	31	Sylvester		08.42	15.43	23.06	11.12

December 2015

		Højtavde ved Vidåslus (se side 31)	
Ti.	1	06:13	18:42
On.	2	06:54	19:26
To.	3	07:40	20:16
Fr.	4	08:33	21:15
Lø.	5	09:33	22:20
Sø.	6	10:39	23:25
Ma.	7	UGE 50	11:44 -
Ti.	8	00:26	12:43
On.	9	01:20	13:36
To.	10	02:09	14:24
Fr.	11	02:53	15:08
Lø.	12	03:31	15:48
Sø.	13	04:07	16:25
Ma.	14	UGE 51	04:41 17:02
Ti.	15	05:15	17:40
On.	16	05:51	18:21
To.	17	06:33	19:08
Fr.	18	07:21	20:00
Lø.	19	08:17	21:01
Sø.	20	09:21	22:10
Ma.	21	UGE 52	10:33 23:22
Ti.	22	11:47	-
On.	23	00:31	12:57
To.	24	Juleaftensdag	01:33 13:59
Fr.	25	Juledag	02:27 14:54
Lø.	26	2. Juledag	03:17 15:43
Sø.	27		04:01 16:27
Ma.	28	UGE 53	04:41 17:06
Ti.	29	05:18	17:40
On.	30	05:51	18:14
To.	31	06:26	18:49

Solens opgang og nedgang

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt af udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Husum.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabellens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for månedhalvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempler på udregning: Kalenderen (side 18) angiver solopgang kl. 04.38 den 7. juli 2015. For Aabenraa lægges 17 minutter til (iflg. tabellen herunder / Juli I) - dermed solopgang kl. 04.55. For Højer lægges 23 minutter til (som Husum) - solopgangen er her kl. 05.01.

Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		HUSUM	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 7	+ 23
Januar I - December I	+ 9	+ 17	+ 8	+ 22
Januar II - November II	+ 9	+ 16	+ 9	+ 21
Februar I - November I	+ 10	+ 15	+ 11	+ 19
Februar II - Oktober II	+ 11	+ 14	+ 12	+ 18
Marts I - Oktober I	+ 12	+ 13	+ 14	+ 16
Marts II - September II	+ 13	+ 13	+ 15	+ 15
April I - September I	+ 14	+ 12	+ 16	+ 14
April II - August II	+ 15	+ 11	+ 18	+ 12
Maj I - August I	+ 16	+ 10	+ 20	+ 10
Maj II - Juli II	+ 16	+ 9	+ 21	+ 9
Juni I - Juli I	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7
Juni II	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 31). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 30. marts til 25. okt. angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normaltid i Danmark.

Højvandet ved Vestkysten

Højvandet er i kalenderen beregnet for Vidåslusen. Udgangspunktet er højvandet ved Havneby som angivet i Farvandsvæsenets tidevandstabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensyntagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

Nordslesvig

Havneby, Rømø	trække 23 minutter fra
Lakolk	trække 1 time og 3 minutter fra
Koldby	trække 3 minutter fra
Ballum Sluse	trække 18 minutter fra
Rejsby sluse	trække 3 minutter fra
Vester Vedsted	trække 13 minutter fra

Fanø

Nordby	lægge 2 minutter til
Sønderho	trække 43 minutter fra

Sydslesvig

Dagebøl (forbindelse til Før)	trække 28 minutter fra
Schlüttsiel (forbindelse til Hallingerne)	trække 48 minutter fra
Husum (forbindelse til Pellworm m.v.)	trække 48 minutter fra
Frederiksstad	lægge 56 minutter til
Tønning	lægge 2 minutter til
Wyk	trække 38 minutter fra
St. Peter	trække 1 time og 31 minutter fra
Westerland	trække 1 time og 45 minutter fra

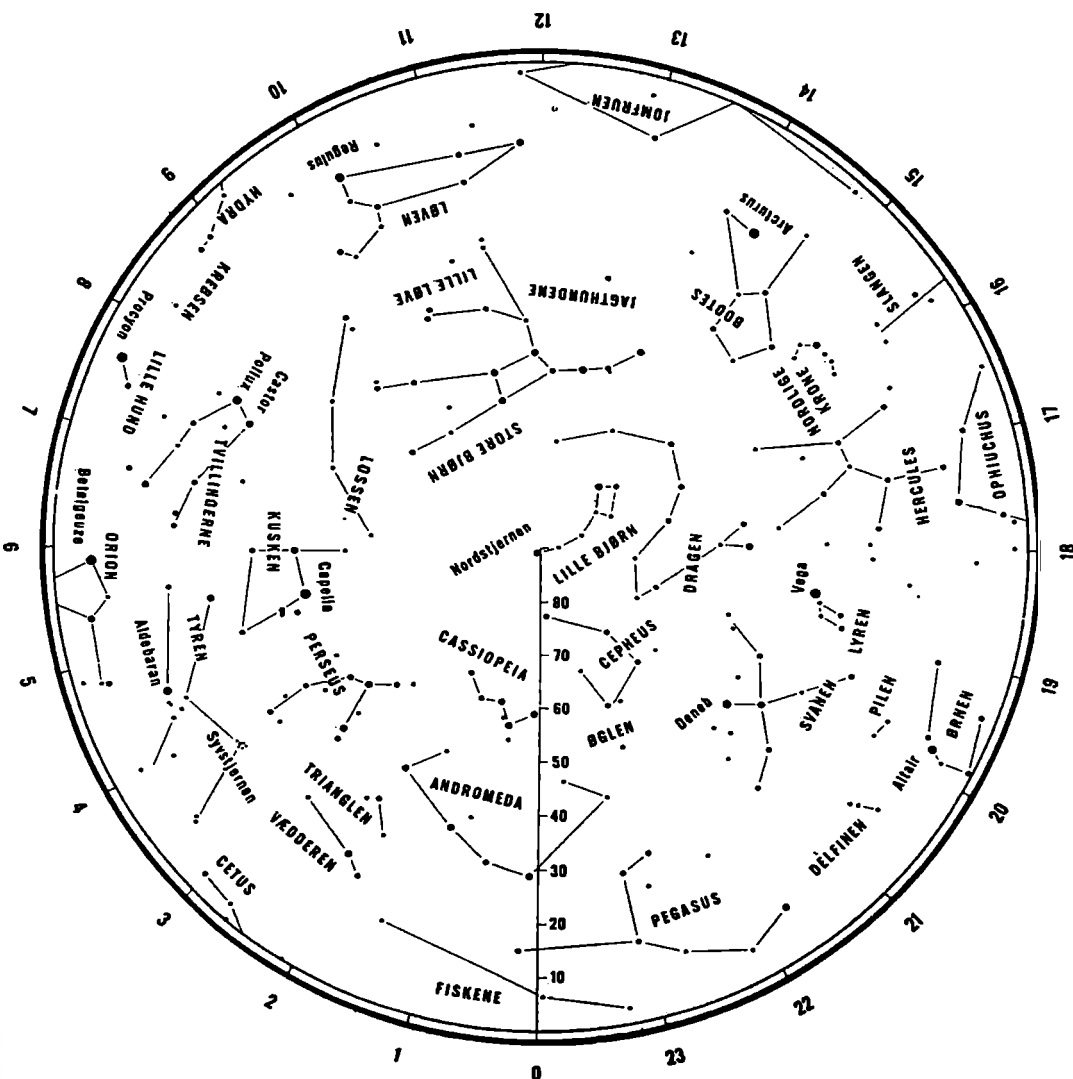
Stjernesked

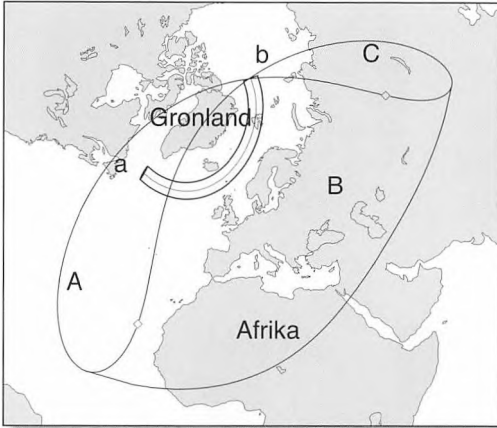
Stjernesked viser sig hver nat, men på enkelte tider af året ses flere end sædvanligt, således hvert år omkring

- 3.-4. januar: Kvadrantiderne
- 22. april: Lyrikerne
- 12. august: Perseiderne
- 21. oktober: Orionderne
- 13. december: Geminiderne

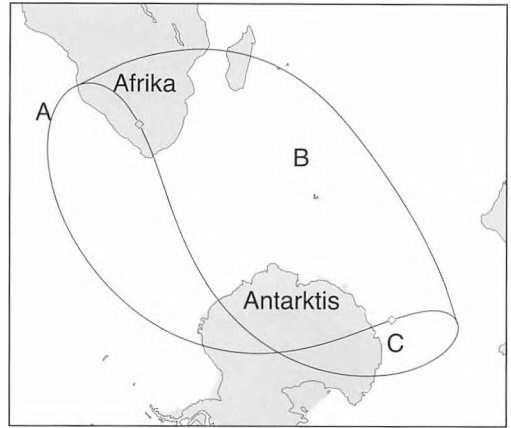
Der kan med års mellemrum forekomme mange stjernesked omkring

- 9. oktober: Oktober-Draconiderne
- 17. november: Leoniderne

Total solformørkelse 20. marts 2015

Partiel solformørkelse 13. september 2015

I 2015 finder en total og en partiel solformørkelse og to totale måneformørkelser sted.

Total solformørkelse 20. marts

Formørkelsen er total på Færøerne og Svalbard og partiel i Danmark.

	TID	HØJDE	AZIMUT
Start af partiel fase (C1):	08:38:51	14°	118.1°
Start af total fase (C2):	09:40:53	20°	133.1°
Maksimum formørkelse:	09:41:53	20°	133.3°
Slut af total fase (C3):	09:42:53	20°	133.6°
Slut af partiel fase (C4):	10:47:40	25°	150.3°

Tider gælder for Tórshavn og er angivet i Færøsk (vesteuropæisk) normaltid (WET)

	TID	HØJDE	AZIMUT
Start af partiel fase (C1):	09:42:15	26°	136°
Maksimum formørkelse:	10:50:17	31°	154°
Slut af partiel fase (C4):	12:00:33	34°	175°

Tider gælder for København og er angivet i dansk (centraleuropæisk) normaltid (CET)

Partiel solformørkelse 13. september

ikke synlig i Danmark

Total måneformørkelse 4. april

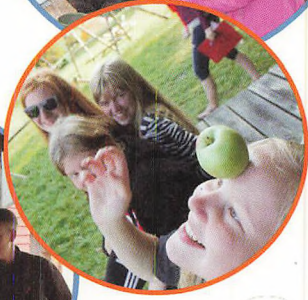
ikke synlig i Danmark

Total måneformørkelse 28. september 2015

Start af penumbral fase (P1):	02:11:47	Slut af total fase (U3):	05:23:05
Start af umbral fase (U1):	03:07:11	Slut af umbral fase (U4):	06:27:03
Start af total fase (U2):	04:11:10	Slut af penumbral fase (P4):	07:22:27

Tider gælder overalt og er angivet i dansk (centraleuropæisk) sommertid (CEST)

Social Robusthed Personlig
 Selskab Vilkår Færdigheder Guddommelig Fordybelse
 tur Menneskesyn Grundtvig-Koldsk Ligeværdighed Kreativitet Spejder
 Hygge Storbytur Samvær Ligeværd
 Håndværk Landbrug Forkyndelse Natur Musik
 FDF Friluftsliv Fællesskab Morskab Udlandstur
 Medie Efterskole Identitet Oplevelser
 Kunst Faglig Samarbejde Design

 Kongeådalens
 Efterskole
 FDF

OPLEVELSER
 VENSKABER
 FAGLIGHED
 SPRINGBRÆT TIL DIT
 FREMTIDIGE UDDANNELSESLIV
 INSPIRATION

SKAB
DIG SELV

SAMMEN MED OS ANDRE

DANSETEATER **MUSIK**
TEATER **SANG**
NY CIRKUS **EMK**
LYDTEKNIK **ELEKTRONISK MUSIK KOMPOSITION**

musik & teater

HØJSKOLEN
 WWW.MUSIKOGTEATER.DK

Prolog 2015

Af Inger Rahbek Andersen

Lidt ette lidt, sån hel sinde,
så er der o'e, der bar forsvinde.

Et gulv ska vaskes, hel bestemt,
men »føjelstang« det o'e er glemt.
Og hva nøt gør monstro en »lihm«,
u'over det heldigvis ka rim?
Er »bunte slupes« monstro en hat?
Elle er'et mon naue, en bruge om nat?
Hva' i alverden er »amdam« for naue?
Og hva' mon en »fissemand« e'ntle lave?
En skraldemand plejet og fjern' æ skidt.
Men skraldemand – nej, det he'e et da it.
Det er der slet ingen status i.
Men skraldemandsarbe er skam it forbi.
Nej nu da vi ålsammel ska sorte'e,
så he'e det, han gør: og renove'e.

Ytringsfrihe'e, det er lidt svæ'e,
i hvert fald er der nau'e, der er sæ'e.
Mæ Guj og mæ kongehus må vi gø'e grin
og det er da godt og naue så fin,
men et enkelt o'e, en tro'e, det er løgn:
»negerkys« – det er hel forbøjn!
Nej, det må vi virkle alde sej' me'e.
Vi ku jo kom' te og diskrimine'e.

Te gengæld opstå'e der så nau nyt.
En må spids ø'er og ornle lyt:
»Kommune specifik effekt analyse«
soj af en journalist – en richte nyse!
En tave jo både nejs og mund,
det gø'e it nau, om sån nau forsvund.

Mon æ mand sjel ve'e, hva det bety'e?
Og hvo volapyk-achte sån nau ly'e?
»Performativ biografisme« – hva' ba?
Monstro at sån en mand osse ka
sej' manne gang og lisse let
i rap: stativ – stakit – kasket?

Patchworkfamilie – et hel ny o'e,
som nu ka bruges om papfar og mo'e
og din' og min' og ål vo bø'n.
Men patchworkfamilie – det ly'e da køn.

»Bæ'edychte« er et o'e af de sæ'e,
men bæ'edychte ska ålt nu væ'e.
Før vå'et godt, hvis æ is ku bæ'e,
elle et pakæsel, hvis det endle sku væ'e.
Nu gælde'et landbruch og fiskeri,
de valg, vi træffe, og sæfø'le energi.
Bar det nu it gå'e, sån som det gik
H.C.Andersens »Kuen mæ æ eg«.
Bæ'edychte vå hun it, ka vi forstå,
for der den hele lyksalehe'e lå,
da æ kår' mæ æ eg fåld ne'e å æ jo'e.
Men hun har nok hel'it kend' det o'e.

»Italesæt« ka'en jævnle hø'e.
Og hva er'et så e'ntle en lich ska gø'e?
Det ly'e som et o'e, der er konstrue'e.
»Italesæt« - nok inspire'e
af sæt i værk og sæt i gang.
En dau ska vi sikkert og »sæt i sang«.
Ja, hva der vil kom', er it te og sej'.
Men en »selfi« ska vi da haus og tej'.

For 50 år siden

Af Lis Mikkelsen

Inden for riget

1965 var et år med megen økonomisk turbulens. Det er Krag, der har dannet regering. Gennem hele året er det en trussel, at lønningerne stiger for meget, og at man søger at finde nye beskatningsområder. Arbejdstiden nedsættes fra 45 til 44 timer, og lønnen forhøjes med milliardbeløb. Det er godt at være tjenestemand og offentligt ansat. Lærerne får mere i løn. Der er mangel på dem, og mange unge får en tjans som lærervikarer. Ikke kun tjenestemændene får mere i løn. Man foreslår en stærkt øget invalidepension.

Alene dyrtidsportionen koster ½ milliard, og da der i løbet af året faktisk udløses to

Westerby, Diderichsen og Krag

dyrtidsportioner er også gode råd dyre. Hvor skal man hente pengene? Man gætter på alle mulige skatter. Det stilles i udsigt, at det vil blive dyrere at drikke, sende breve, bruge strøm, ryge og rejse. For hver øre pr. kilowatt man lægger på, vil der tikke 60 mio. kr. ind. Det er skruen uden ende. Finansministeriets skattebuket spås at blive et chok for alle. Man taler om meroms = moms. I 1962 blev engrosleddet pålagt 9 % i omsætningsafgift. Denne forhøjes til 12½ % i 1965. Det er stadig en afgift i engrosleddet, og fødevarer, aviser og kunst er undtaget. Men man taler meget om moms også på detailleddet, og kildeskat bliver et varmt emne.

Krag får sine afgifter gennemført med stemmer fra to Venstremænd Børge Diderichsen og Niels Westerby, og det er naturligvis en liberal skandale. De to herrer danner senere deres eget parti. Midt i året må Krag danne ny regering, og det betegnes som et skridt til venstre.

Der er flere arbejdsnedlæggelser i løbet af året. Buschaufførerne strejker. De vil have lige så meget i løn som de statsligt ansatte DSB folk. Der er ølstrejke, og det er selvfølgelig noget, der kan mærkes.

Debatten om det 4. universitet fylder rigtig meget i de sønderjyske aviser. Man er i Sønderjylland enige om, at man ønsker universitetet placeret i Haderslev. Længe ser det ud til, at ønsket vil blive til virkelighed. Man inviterer undervisningsminister Helveg Petersen på besøg, så han kan besigtige lokaliteterne. Man finder egnede områder og laver forslag til placering af campus. Der er nemlig

andre byer, der har lagt billet ind. Esbjerg er interesseret og Kolding-området er også. I Sønderjylland er man lidt mistroiske. Man har på fornemmelsen, at det er aftalt spil, og at det har været et paradenummer det hele. Bitterheden er meget stor, da det sidst på året står klart, at de nye universiteter skal ligge i Ålborg, Roskilde og Esbjerg. Sønderjylland blev forbigået.

Den jyske motorvej vedtages. Alle andre planer end østmotorvejen fejes af bordet.

Familiebruget er stadig kernen i dansk landbrug, men vandrigen fra land til by har stået på længe. Det får regeringen til at lave en undersøgelse af, hvorfor denne vandring sker, og hvordan det foregår. Det er lidt sent, mener aviserne. Selv om landbruget er i tilbagegang, fylder ungskuets præmielister meget i aviserne.

Der er svinepukkel i Danmark, og det får folk til at få kreative ideer. Nødhjælp handler således konkret om svin til særpris. På den måde løser man to problemer på en gang. En bilforhandler i Esbjerg opkøber svin og sælger dem til fryseren som hele grise. Det er lidt smart. En del af svinepuklen sælges til Østtyskland. Nogle foreslår, at man indfører svinekort, som man havde det i 1930'erne, men det vil landbruget nødig gå med til.

I september rystes hele landet, da 4 unge politibetjente brutalt myrdes. De bliver skudt, og deres morder, Palle Sørensen, anholdes efter få dage. Palle Sørensen tager sin anholdelse ganske roligt.

De store gamle præstegårde overalt i landet drøftes. Mange steder er der blevet ansat flere præster, og hvor skal de bo? Skal man bygge flere præstegårde, og skal præstegårdene bare være parcelhuse? Eller skal man lade præsterne finde en bolig selv? Det er svært at vide, hvad fremtiden vil bringe.

Mærsk Mc Kinney Møller bliver chef for A. P. Møller. Han begynder den store undersøgelse af Danmarks undergrund. Hvis ikke han kan finde olie eller naturgas inden 1972, vil firmaets koncession bortfalde.

I rejsebranchen konkurrerer Spies og Tjærborgpræsten Ejlif Krogager. »Jeg har ondt af Spies, der kun tænker på piger, biler og mink« siger Krogager. Han lever selv af sin løn som sognepræst. Det har han altid gjort,

Ejlif Krogager

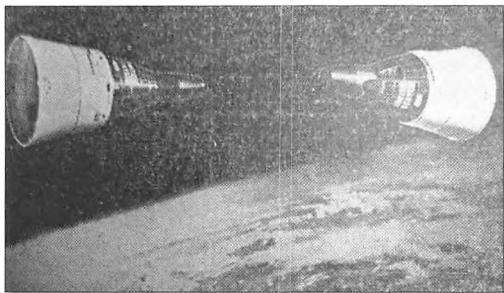
og han siger, at han ikke vil regeres af penge. En folketingsbeslutning om at udlevere de islandske håndskrifter vækker megen modstand i den danske befolkning. På Island ser man naturligvis anderledes på den sag. Man hejser flaget, da beslutningen i det danske folketing er taget.

Uden for riget

Verden er et uroligt sted. I 1965 er der oprør og krige rigtig mange steder.

I de danske aviser fylder krisen i Grækenland meget i 1965. Det skyldes naturligvis, at vi gennem prinsesse Anne Maries giftermål med den græske konge er blevet forbrødrede med grækerne. I begyndelsen spekulerer man på, om kong Konstantin holder hånden over antidemokratiske elementer. Så bliver der statskup. Papandreu går af, og der er voldsomme uroligheder i Athen. Det danske kongepar er på besøg hos Anne Marie på Korfu, og de forsøger at lade som ingenting. Der er enorme demonstrationer i Athen, og der er dødsofre. Hver eneste dag bringer avisen nyt om urolighederne i Grækenland. Der er ligefrem en fast spalte med overskriften: Græsk. Papandreu afløses af præsident Novas, men han holder kun i 3 uger. Konstantin vælger derefter en gammel kommunist til at danne regering. Der udskrives ikke valg, og Konstantin beskyldes for kongeligt diktatur. Anne Marie og Konstantin har barnedåb med deres første barn Alexia, men omstændighederne er svære. Parret tager på goodwillrejse rundt i landet, men vedholdende rygter fortæller først, at prins Peter skal overtage tronen i Grækenland. Dernæst siger rygter, at Konstantin har købt

To rumsonder mødes i rummet

Gram slot og agter at slå sig ned i Danmark. Det sidste rygte dementeres fra det danske hof.

Rumkapløbet mellem USA og USSR er stadig i fuld gang og det er stadig Sovjetunionen, der har førertrøjen på. Russerne har opsendt Luna 5, der sender fotografier fra Månens bagside. Amerikanerne opsender en ubemandet raket, der eksploderer i rummet. Det er en stor skandale og cementerer foreløbig magtforholdet. Det lykkes dog for amerikanerne sidst på året at lave et såkaldt rumstævne mellem 4 astronauter, der sidder i 2 rumraketter, der skyder en fart af 28.000 km i timen. Styrkeforholdet er så småt ved at ændre sig.

I Vietnam er der kampe. Først kommer det til et diplomatisk brud mellem Sydvietnam og Frankrig. General Khan tager magten efter et kup, og der er aggression fra Nordvietnam. Præsident Johnson fra USA retter appel til FN's generalsekretær U Thant og beder ham tilvejebringe forhandlingsfred. USA er ved at involvere sig i Vietnam, og der går rygter om, at de har brugt gas. Man er forfærdede. På den amerikanske ambassade i Saigon dræbes 9 mand, og der er frygt for, at amerikanerne vil tage hævn. Kina kalder USA's indblanding i Vietnam en »pirataktion« og spår, at det vil få USA til at gå til grunde.

USA har meget at se til. Landet blander sig i et oprør i Den Dominikanske Republik. Præsident Johnson siger, at han ikke vil have flere kommunister lige uden for døren.

Præsident Nasser i Ægypten er meget om sig. Han blander sig i alt. Han prøver at redde Ben Bella i Alger. Han inviterer Walter Ulbricht fra DDR på officielt besøg i Cairo, og der er ved at blive diplomatisk

krise mellem Ægypten og Vesttyskland i den anledning. Nasser siger ja til et genbesøg og tager sig ikke det fjerneste af Vesttysklands surhed. Vesttyskland har støttet den jødiske stat med våben. »De stak en kniv i ryggen på os« siger Nasser. Han mener derfor, det er helt i sin orden, at Ægypten vender sig mod DDR. Nasser optræder som fredsenkel og rejser til Moskva for at forhandle fred i Vietnam. Det synes man godt om i den arabiske verden.

Der er frygt for storkrig mellem Indien og Pakistan Sydpakistan invaderes af indiske tropper, men tropperne kommer i krig på to fronter. Østpakistan blander sig nemlig. USA og KINA advarer Indien, der går med til våbenhvile.

Ian Smith erklærer Rhodesia uafhængigt, og i Congo er der voldsomme magtkampe.

Der er oprør i Indonesien. Det er næsten lige meget, hvor man vender blikket hen. Oprøret ulmer alle steder.

Spørgsmålet om Kinas optagelse i FN har været på dagsordenen i 15 år. Nu er der 47 stemmer for og 47 stemmer imod. Der skal være 2/3 flertal, for at landet kan blive optaget.

De Gaulle genvælges som præsident i Frankrig, men ikke overbevisende. Han får kun et spinkelt flertal. De 6 og De 7 har stadig ikke fundet hinanden. England lover at fjerne en særtold, hvis der kan blive tale om et samarbejde. Man kan sige, at der er tale om et forsigtigt frieri fra EFTA til Fællesmarkedet. De Gaulle sørger imidlertid for at boykotte Fællesmarkedet. Han forhandler med Moskva om et forenet Europa fra Ural til Atlanten. Så der kommer ikke noget ud af det frieri.

Der er således nok at bekymre sig om både i det fjerne og i det nære perspektiv.

Radio og TV

Man indfører noget, man kalder Fjernsynsteater. De tre første

Præsident Nasser

Vor lille prinsesse

stykker er af Kaj Munk, Franz Kafka og Sean O'Casey, så det er ikke teater i den letteste ende, man præsenterer seerne for. Leif Panduro laver radiospil, og de har mange tilhørere.

Radioen fejrer sit 40 års jubilæum. Det fejres med en 7 dages fest. Niels Jørgen Kaiser er underholdningschef og finder på, at Danmarks Radio skal have noget, der hedder Radioskibet.

Heller ikke dengang var Danmarks Radio interesseret i Sønderjylland. Det vækker nogen harme, at DR ikke engang ulejlig sig med at svare, da man henvender sig fra Sønderborg Yachtklub om transmittering af DM i sejlsad, der afholdes der. Tysk fjernsyn er anderledes interesseret, og Danmarks mesterskabet fra Sønderborg udsendes i NDR.

TV's provinstjeneste skal udbygges for et millionbeløb. Der er indvielse af TV-byen i Gladsaxe. Man har premiere på den nye TV-Avis, der afløser den gamle udsendelse Aktuelt. Der er nu hver dag hele 25 minutters nyheder, så nu kan folk få deres nyhedstørst stillet.

Der er nye udsendelsestyper. Fx laver Lis Møller dokumentarudsendelser om børneforsorgen.

De kongelige

Udviklingen af situationen i Grækenland omtales næsten hver dag. Det skyldes selvfølgelig, at Anne Marie, »vores lille prinsesse«, som hun kaldes i medierne, er havnet i heksekedlen. Den purunge dronning får

sit første barn i 1965, og medfølelsen med den kongelige familie er stor i Danmark. Det danske kongepar besøger af og til Grækenland, skønt det er klart, at forholdene er usikre.

Margrethe fylder 25 år i 1965. Hun opholder sig en periode på Nordgården, som hun ejer. Det er sjældent hun er på gården, der har grise. Der er sågar billede af Margrethe, der egenhændigt er gået i gang i køkkenet. Det har man ikke set før.

I England er den tidligere engelske konge - nu hertug af Windsor - syg, og dronning Elisabeth opsøger hans sygeleje og møder for første gang i 30 år den abdicerede konges kone Wallis Simpson.

I Holland har man prinsesser i den giftefærdige alder. Margriet bliver forlovet med Pieter van Vollenhoven, og kronprinsesse Beatrix jages af pressen. Hun omtales i forbindelse med en vesttysk diplomat Claus von Amsberg. Sidst på året forloves de.

I Spanien spekulerer man på, om general Franco vil genskabe monarkiet. Prins Juan Carlos nævnes som et bud på en mulig spansk konge.

Sport

Den danske tennisstjerne Torben Ulrich er i semifinalen ved en international tennis-turnering i Madrid.

Vi har dygtige fodboldspillere, der er solgt til udlandet. Harald Nielsen er årets topscorer i italiensk fodbold. Carl Bertelsen omtales som »gode gamle Calle«, selv om han er stjernespiller i Skotland.

I 6-dages-løb kan vi stadig være med, og Ole Ritter vinder årets løb. Den legendariske kommentator Gunnar Nu Hansen fylder 60.

Kultur

Albert Schweizer fylder 90 år i januar. Han dør senere på året, og der er mange spekulationer om, hvad der skal ske med hans junglehospital i Lambarene i Afrika. Kan det overleve uden sin stifter?

Den engelske forfatter Somerset Maugham dør, og det gør også Stan Laurel, der er synonym med Gøg fra Gøg og Gokke.

En enkelt bog volder stor ståhej. Det er Fanny Hill, der fortæller om en prostitueret i

London i 1700 tallet. Bogen forbydes i Danmark, men danskerne finder hurtigt ud af, at man kan bestille den i Sverige, hvor den er tilladt. Man søger at bremse trafikken ved at bede politiet beslaglægge alle forsendelser, der betaler en bog bestilt i Sverige. Det er selvfølgelig lidt svært at kontrollere, så også postvæsenet inddrages i sagen. Det er dømt til at mislykkes, så Fanny Hill bliver efterspurgt og læst af mange flere, end den ellers ville være blevet.

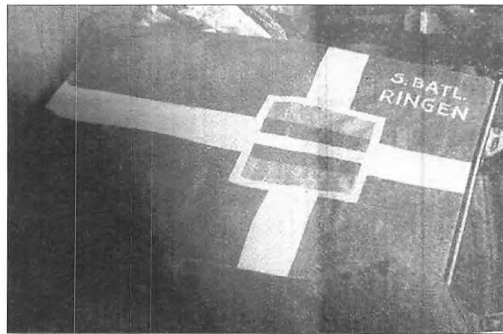

Winston Churchill

Winston Churchill bliver syg, og man følger hans sygdom med daglige bulletiner. Da han dør, er der sorg i hele Europa. Aldrig har så mange stået i så stor gæld til en enkelt mand, siges det med en omskrivning af Churchills egne ord om de engelske piloter under 2. verdenskrig. Han dør den 25. januar, og hans begravelse bliver et europæisk topmøde, hvor alle, der har noget at sige, deltager. 300 danske modstandsfolk inviteres til bisættelsen. De chartrer 3 fly hos Tjæreborgpræsten og er med til begravelsen. De danske modstandsfolk bliver begravelsens største delegation.

Ekskejerinde Soraya af Iran debuterer som

filmskuespillerinde. Hendes film En kvindes 3 ansigter får gode anmeldelser. I København er der voldsomt skilsmisse-slagsmål mellem Frits Helmuth og Jeanne Darville. Det fylder medierne hver dag i en periode. De optrædende rundt om i landet er i denne periode: Jan og Kjeld, Bjørn Tidmand, Blue Boys, Otto Franckers showorkester, Cleo, Katy Bødtger og Arne Lambert.

Danebrog med frihedskæmperflag

Forskelligt

Der er, hvad man kalder »pigtrådsbal« forskellige steder i landet.

Opel Kadetten er blevet et stort hit. »Valget er let, køb en Kadet!« står der i reklamerne. Man kører også Ford Cortina.

Moden dikterer, at pigerne skal have touperet hår og struttende skrøtter. Skoene er spidse, og tærne bliver klemt.

Man regner med, at menneskene er på vej mod planeterne. Der er mange gisninger om, hvad det kan komme til at betyde. Planerne

Man regner med, at pigerne skal have touperet hår og struttende skrøtter. Skoene er spidse, og tærne bliver klemt.

Man regner med, at menneskene er på vej mod planeterne. Der er mange gisninger om, hvad det kan komme til at betyde. Planerne

Man regner med, at menneskene er på vej mod planeterne. Der er mange gisninger om, hvad det kan komme til at betyde. Planerne

Man regner med, at menneskene er på vej mod planeterne. Der er mange gisninger om, hvad det kan komme til at betyde. Planerne

lignende tegning 25⁰⁰

Reklame for konfirmationskjoler

om den nye Lillebæltsbro er ved at tage form. Man kalkulerer med, at den vil komme til at koste 200 mio. kr.

Man ser anderledes på mad i 1965, end vi gør i dag. I en reklame fra Samarin slås det fast, at man nu heldigvis kan proppe sig med fed mad i store mængder. Man kan nyde en overdådig frokost eller en herlig middag uden at det giver problemer. Man tager bare et glas Samarin, så har man ingen fordøjelsesproblemer.

En dansk vognmand vækker opsigt ved at købe en lastvognsgigant med eget soveværelse og et lasttog på 18 m.

Grüne Woche i Berlin er et plets kud, og den danske stand får flest point af 115.000 gæster. Gæsterne på standen ekspederes af de såkaldte »Karolinepiger«. De uddannes på mejerikontoret i Århus. I 1965 uddannede man 14 stk. Logoet for udstillingen er Karolinekoen.

Der åbnes en tunnel gennem Mont Blanc, og en italiensk tanker tages på fers gerning, da den lænser olie ud i Kattegat. Tankeren er fotograferet fra et jetfly, så der er beviser for sagen.

I Kronborgs kassematter, er der opstandelse.

Et forvildet menneske har halshugget Holger Danske.

I Danmark indfører man en ny 5-øre.

Kvinderne protesterer imod, at de ikke får selvstændige skatteopgørelser. De er en del af deres mænds opgørelser. Det vil indførelse af kildeskatten ændre, siger man.

Mange steder drøfter man, at kommunerne er ved at blive for små.

Året 1965

5. januar: Bent Palmelund overtager Helle-søe Radio i Rødding.

6. januar: Formand for Venstres Ungdom Knud Hansen, Skovbymark siger, at VU også skal ind i byerne.

8. januar: Den nye F-104 jager prøvefløjet i Skrydstrup. Chris Jørgensen fra Californien på hjembesøg i Ørdrup. Hoptrup Højskole fejrer 45 års jubilæum. Vojens får sit første supermarked bygget på hjørnet af Smedevænget og Syrenvej

11. januar: Tønderhallen fik den bedst tænkelige start. Formanden Georg Fuchsel fik overrakt en check på 10.000 kr.

12. januar: Mejeriselskabet Sønderjylland Øst kom godt i gang.

Claus Christensen, Lavensby

14. januar: H. V. Clausen og Johan Ottosens legat uddeles til fru Ingeborg Refslund Thomsen for hendes store, fortjenstfulde arbejde for danskhedens sag.

15. januar: Rejsegilde på DAPAs nye fabrik i Rødekro. Tommy

Troelsen holder foredrag om fodbold i Over Jerstal.

17. januar: Sønderjyllands Symfoniorkester på turne med Bonna Søndberg som solist. Tanker om at sammenslutte alle sportsforeninger i Skærbæk.

18. januar: Hvis ikke vandforsyningen til forbrugerne i Haderslev udbygges, bliver det nødvendigt med restriktioner.

19. januar: Amtsskolekonsulent Poul Alkær-sig offentliggør skolestatistik for Sønderborg og lover, at der intet skolebyggeri vil være i 2 år, men at byggeriet derefter vil være frit.

21. januar: Hellevads husmødre har 25 års jubilæum.

23. januar: Den nystiftede Rømø Fiskeriforening har kun et medlem.

25. januar: Amtsskolekonsulent E. C. Thygesen, Tønder, foreslår, at man afkorter børnenes sommerferie fra 45 dage til 25 dage. Så mister man ikke noget ved at indføre 5 dages skoleuge. Haderslev har Danmarks største frimærkeklub.

29. januar: 4-sporet hovedvej til 1,7 mio. kr. på Lundsbjerg Bakke. Fjernvarmecentral ved Langrode, Åbenrå, indviet. Urmager Langwadt siger, at et almindeligt herreur går 100.000 km pr. uge. Claus Christensen, Lavensby fylder 50 år.

30. januar: Cornett sko har 200 års jubilæum. 6 generationer af Cornett familien har solgt sko til Åbenrå'erne.

1. februar: 108.000 kr. skænket til Sprogforeningen fra søstre Johanne og Juliane Marie Sarauw.

2. februar: Et godt spejderår for Hærulv Division.

4. februar: Afvanding af Uge Bæk drøftes i Tinglev.

6. februar: Rentier Hans Schmidt, Grænsehjemmet, Kollund fylder 80 år. Tovtrækkeri om at åbne Skrydstrup Flyvestation for civil flyvning. Rejsegilde på SAF Sundeved Andels Foderstofforretning.

9. februar: »*Ensted sogn går ikke sammen med Åbenrå frivilligt!*« siger sognerådsformand Søren S. Jessen Torp.

10. februar: Ole Kühnel laver direkte udsendelse fra Vedsted Landbohjem. 45 år siden sønderjyderne stemte sig hjem.

12. februar: Sydjysk Slagterring bygger 6-700 kvadratmeter stor hal ved Niels Bohrs vej i Sønderborg. Forslag til ny sønderjysk motorvej.

15. februar: »*Landbruget har fortsat den største betydning for alle i vort samfund*«, erklærede landbrugsminister Chr. Thomsen i tale i Rødding ved De Sønderjyske Husmænds sendemandsmøde. VU's landsformand Peter Holst Rødding erklærer, at VU er opbragt på grund af boligproblemet.

16. februar: Erhvervsråd skal dannes i Rødding. Åbenrå Rideklub har 226 medlemmer.

18. februar: Nyt havdige skal redde Rømø fra oversvømmelse. Plads til 49 huse ved Bolderslev.

21. februar: Ingen anden egn end Haderslev Vesteramt med de mange haller kan byde idrætten bedre træningsforhold. 60.400 m² jord byggemodnes i Skodborg.

23. februar: Stor militær øvelse i Sønderborg/Dybbølområdet. Bliver Jels Voldsted efter restaurering et Nyborg Strand? Kong Frederik på officieielt besøg i Vojens og Skrydstrup.

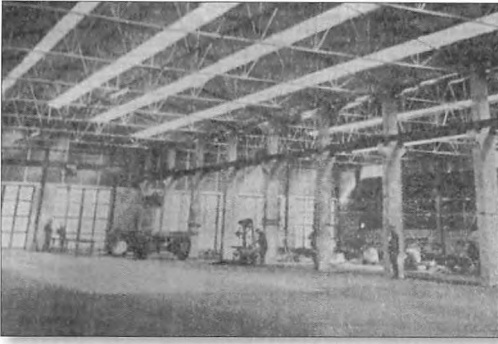
25. februar: Gabøl Brugsforening har 40 års jubilæum. Det frivillige brandværn i Augustenborg fylder 70 år.

27. februar: Politifuldmægtig Iver Møller, Esbjerg udnævnt til ny politimester i Gråsten.

2. marts: Man forventer at komme i gang med kloakering i Branderup først på sommeren.

4. marts: Gøglervognen efterlyser talenter i Løgumkloster til udsendelse i Danmarks Radio.

6. marts: »*Husgerning er et dejligt job*«, siger fru Ruth Nissen, Skelbækgård.

DAPA's nye haller i Rødekrø

7. marts: Skolecentralen i Haderslev udvidet, så lærerne kan hente inspiration. Voldsom byggelyst i Tinglev.

15. marts: Stor eksport til USA i gang af barnestole, der produceres af snedkermester Jacob Jensen, Løjt. Lektor Willy Buch fortæller, at der nu er 100 medlemmer i den nystiftede »Sønderjysk Universitetsforening«.

18. marts: Gigtsanatoriet i Gråsten udvider for 3,5 mio. kr. Forslag om afdeling af Lærershøjskolen i Haderslev. Nyt hvilehjem på Rømø ventes påbegyndt i det næste år.

20. marts: DAPA's nye haller i Rødekrø opført i løbet af 3 måneder.

24. marts: Høppners Hotel, Haderslev købt af lokale håndværkere.

28. marts: Egvad vil ophøre som selvstændig kommune.

30. marts: Restaurant Viking i Åbenrå indvies. Den er indrettet ved den nye rutebilstation.

1. april: Jels Voldsted åbner efter restaurering.

3. april: Stor udstillingshal for camping-udstyr indvies i Nr. Hostrup. Over 50.000

Jels Voldsted

slagtinger på Eksportslagteriet i Skærbæk.

6. april: Sommerhusfabrik opføres i forbindelse med Jeppesens Savværk i Jels.

7. april: Læge Mogens Holst Knudsen, Toftlund fik stadfæstet en dom på 6 måneders fængsel i landsretten. 2400 patienter indsender underskrifter for at hjælpe ham i rets-sagen.

9. april: Kongen og dronningen til kransenedlæggelse i Haderslev.

10. april: Nye fremvisere i Rødding Biograf. De kører med en hastighed af 24 billeder i sekundet.

12. april: Nu skal der igen sættes liv i Haderslev Bueskyttelaug. Igangsættelsestilladelse til Fjelstrup-hallen.

16. april: Folkene bag Årøsund/Assens overfarten er optimister. Passagertallet går fremad. 5.000 kr. fra Dronning Ingrid til Hvilehjemmet på Rømø.

20. april: Stærk kritik af at bilisterne ved Kruså jages ind gennem kontrolbygningen i tolden. Afskedskoncert i Sønderjyllandshallen med første kapelmester Håkon Elmer fra Sønderjyllands Symfoniorkester.

Kongen og dronningen til kransenedlæggelse

To stoute gamle i Højer

To stoute gamle i Højer

21. april: Marius Høier og hustru bydes velkomne som forstanderpar på Højer Ungdomsskole. Felsted, Bovrup og Varnæs drøfter sammenlægning.

22. april: Gråsten Sanatorium udvider med 32 sengepladser.

26. april: Fhv. landmand Mathias Petersen, Højer, fylder 102 år. Han lykønskes af isenkrammer Andreas Hansen, Højer, på 101 år.

29. april: Dybbølposten, Sønderborg, flytter fra Kastaniealle til Perlegade. Venstre i Løgumklosterkredsen har nu 1800 medlemmer. Folketingsmand Simon From genopstilles i kredsen.

30. april: Åbenrå Bogtrykkeri har 25 års jubilæum. Haderslevs største projekt - Danmarks mest moderne kloakrensningsanlæg - indviet. Pris 10 mio.kr.

1. maj: »Jeg tror på Havneby!« siger den ny leder af Rømø/Sild ruten Henning Svendsen. Velbesøgt St. Georgs marked i Åbenrå.

3. maj: Stor mejerifusion på Tønder-egnen: Hostrup, Bylderup Bov, Abildgård og Øster Højt mejerier enige.

5. maj: Smuk lysfest i Haderslev uden regn. Indvielse af Augustenborgs nye idrætsanlæg.

6. maj: »Jeg tror ikke på demokrati i skolen« udtaler redaktøren på Haderslev Kate-dralskoles elevblad. Junckers Savværk har købt Kalvø og har planer om industri på øen.

11. maj: 500 overværer folkedanserstævne i Gram. 86 vogne deltog i Karolineløbet fra Toftlund.

12. maj: Nu er der 600 medlemmer af Historisk Samfund.

16. maj: Haderslev Realskole har 12 piger i den første 10. klasse.

17. maj: Nyåbnet arkitektudstilling på Lundsbjerg i Åbenrå. 200 år siden Carl Nielsens boghandel i Haderslev blev oprettet.

21. maj: Peter Holst afviser på et møde på Broagerland enhver tanke om en sammenlægning af Venstre og Konservativt Folkeparti.

24. maj: DSK i Åbenrå nedlægges. Der er for få medlemmer. Prægtig lejr til KFUM indviet i Hjartbro.

28. maj: FDF-drenge redder dreng fra at drukne i Nordborg sø. Festlig indvielse af Vojens Svømmestadion. 100 år siden det første Skibelundmøde blev afholdt.

31. maj: De danske årsmøder i Sydslesvig indledes med lurspil. Smuk kirkeindvielse i Rendsborg. 60 års ringriderjubilæum i Rødekre

1. juni: 4000 par sko om dagen produceres på Rødekre og Christiansfeld Skotøjsfabrikker. Børnekorenes Landsstævne afholdes i Haderslev.

2. juni: Åbenrå i festskrud modtager kongeparret. Cafeteria Lærkelunden åbner i Rinke-næs. Der er solgt 50 grunde i Havneby.

5. juni: »Uden en hobby bliver man let vanskelig«, siger muremester Hans Sørensen fra Sommersted, der laver have-vindmøller. 20 skoler i Sønderborg-området indfører totalt slikforbud.

To lurblæsere til årsmøde i Sydslesvig

10. juni: Nyt flag skænket til Urnehoved. Grundlovs møde i Skibelund overværet af over 2000. Fuldt Stop indføres i Oksgårdkrydset efter forfærdelig pinseulykke, der kostede et menneskeliv og over en halv snes kvæstede. En 3. færge nødvendig ved Ballebro/Hardeshøj. Flere måtte opgive at komme over i pinsen.

11. juni: Åbenrås pengeinstitutter indfører lørdagslukning. Skybrud i Haderslev på Jomfrustien. Kældre stod under vand. Biler kørte fast.

12. juni: 400 børn deltog i idrætsstævne på Sundeved. 86 nye lærere uddannet fra Haderslev Seminarium.

14. juni: Forstanderinde Johanne Hansen, Als Husholdningsskole, 75 år.

15. juni: 3000 år gammel guldarmring på 45 gram fundet ved Tinglev.

17. juni: Vandværk ved Mjæng vil koste 4 mio. kr.

19. juni: Tinglev Sogneråd imod indførelse af fjernvarme.

21. juni: 30.000 tilskuere til det store flyvestævne. Rejsegilde på ny savværkshal i firmaet Madsen & Schwee, Mølby.

Carl von Garaguly

23. juni: Elforsyningen i Midtsønderjylland er steget med 6,5 %, og der er gennemført store nybygninger i Agerskov.

Sønderjyllands Symfoniorkester får ny dirigent: Carl von Garaguly.

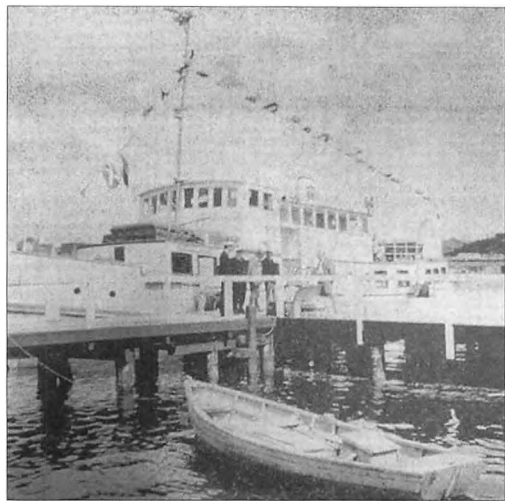
26. juni: Brand på Gramgård.

30. juni:

Åbenrå Byråd vedtager at indrette bibliotek i Folkehjems ejendom, Haderslevvej 5, i Åbenrå.

2. juli: Rederiet Union og Fjordrederiet fra Sønderborg samarbejder om færgerute til Langballeå i Tyskland.

3. juli: 35 kommuner i Tønder Amt foreslås lagt sammen til 8. De Danske Forsvarsbrødre i Haderslev fylder 40 år. 190 ryttere i optog gennem Åbenrå.

Molen i Langballeå

4. juli: Trillingefødsel i Gram. Rejsegilde på idrætshal i Bylderup.

7. juli: 200 udstillere på Agro-65 i Åbenrå.

8. juli: 300 ryttere deltager i Nordens største ringriderfest i Sønderborg. 300 til det 40. elevmøde på Gråsten Landbrugsskole.

12. juli: Padborg Sparekasse nedlægges. Oberst C. S. Børgesen, Skrydstrup går på pension.

14. juli: Gravene i Haderslev på tale ved planer om Føtex-hus. Ny redningsbåd til Havneby.

17. juli: Ingeniør Niels Thomsen, Skudstrup, opfinder isoleringsmateriale, der ikke kan brænde. Det produceres i samarbejde med A. Schou.

19. juli: Trods kreditstramning og mangel på medhjælp i landbruget er Fællesskuet i Åbenrå en stor succes. Afstemningssten rejst i Bovlund hos rentier Ove Jessen.

21. juli: Firmaet Sophus Fuglsang har 100 års jubilæum.

Køer på dyrskue

4. maj kollegiet i Åbenrå

24. juli: 50 års jubilæum for ringriderfesterne i Guderup.

26. juli: Gårdejer Herluf Boisen, Gastrup-gårde ved Rødding, bygger ene mand stald til 240 svin.

31. juli: Danmarks mindste museum indrettet i kælder i Sønderborg. Herluf Hoffmann og Svend Lykke på 13 og 17 år har samlet oldsager og antikke ting.

2. august: En kvart million passerede den danske tyske grænse.

3. august: Rift om værelserne på det nye »4. maj kollegium« i Åbenrå.

4. august: 10.000 til Damparkfest i Haderslev.

6. august: Smed Ib Petersen, Jegerup, tager kampen op mod Falck og starter egen redningsstation REKO.

9. august: Bov kirke genindvies under overværelse af kongeparret.

10. august: Gårdejer Jens Rindom, Øster Lindet, opstilles enstemmigt som Venstres folketingskandidat i Røddingkredsen.

11. august: 275 unge var til Landboudoms-aften i Vester Sottrup. Karlene lærte om mejetærskere, og pigerne lærte om blomsterdekorationer.

12. august: Den Nordslesvigske Kvindeforening arver 50.000 kr. Elever fra Sommersted Ungdomsskole på besøg i DDR. »Nu rejser I hjem til friheden, men vi må blive tilbage!« sagde deres værter.

14. august: Amtskontorchef J. P. Caspersen fylder 60 år.

16. august: Oberst Gabel Jørgensen, Haderslev fylder 70 år. Boligministeriet nægter udstykning af 18 ha til sommerhuse ved Vilstrup.

19. august: Gave på 50.000 kr. til Moltrup kirke. Forgiftning i Gels å. Dronningen så

Kontorchef Caspersen

på gamle huse i Tønder efter indbydelse fra Fonden til bevarelse af gamle, smukke bygninger.

20. august: Hammelev Grønmelsfabrik arbejder i døgn drift.

22. august: Bagermester Friis,

Toftlund, holder chinchillaer i vaskehuset.

24. august: Nordborg by breder sig. Gårdejer Jens Østerlund sælger sine 60 ha til byen. Toftlund Borger- og Realskoles nye tilbygning til 2mio.kr. Indvies.

27. august: 13 nye sygeplejersker fra Sønderborg. Hamborg-lærer beordres til at fjerne sit sommerhus på lejet grund ved Genner. Udlændinge har ikke lov til at have sommerhus i Danmark. Gravene, Haderslev skal restaureres. Trafikken omledes i to måneder.

30. august: Anne Lise Jensen ordineres som missionær i Bevtoft kirke. Statskovridder P. P. Jessen tager sin afsked efter 25 år i Åbenrå.

1. september: Ungdomshøjskolen ved Ribe tager imod det første hold af teenagere. Arbejdet med at restaurere den gamle skole i Toftum på Rønmø er i gang. Der skal åbnes et skolemuseum.

5. september: Talerkursus på Dansk Kvindesamfunds kursusrække i Åbenrå.

Indvielse af Den Sønderjyske Fonds Børnehjem i Haderslev. 125 deltagere i ungdomsskolelederkursus i Agerskov.

6. september: Hejsagerpige Bente Marie Petersen kommer hjem efter et år i USA. »Vi kunne

Søster Anne Lise Jensen

Hans Jessen og hustru Kela

lære meget af den amerikanske gæstfrihed», siger hun.

9. september: DKU årsmøde i Tønder. Tale af biskop Fuglsang Damgård. Postbud Kaj Sandersen, Gram, 40 års jubilar i Gram Frivillige Brandværn.

10. september: Marinehjemmevernet er nu accepteret i Sønderborg. Tønder Amts Købmandsforening fylder 40 år. Missionsstævne i Løgumkloster.

14. september: Torvet 4, Haderslev sat til salg. Stor interesse for at købe ejendommen.

15. september: Danmarks to eneste ovnsættere er Karl Waldemar Schmidt, Christiansfeld og W. Damerow, Haderslev. 40 års stiftelsesfest i Odd-Fellow logen i Haderslev.

18. september: Brødrene Simonsen, Nustrup lægger landets største betonplader på lager. De vejer 15 tons stykket og er 18 m lange. Storstilet gave fra Hans Jessen og

Den gamle kædefærg i Egersund afløses af bro

hustru Kela, Nr. Hostrup. Boet giver legat på 750.000 kr. til unge sønderjyder.

17. september: Den nye, smukke præstegård i Arnum er lidt forsinket. 23.000 kr. til Kulturhuset i Sønderborg.

18. september: Arbejdet i gang med at lade den gamle kædefærg i Egersund afløses af bro.

21. september: Biblioteksvæsenet i Sønderjylland centraliseres.

25. september: Agerskov Ungdomsskole foran ny udvidelse. Jollestævne på Haderslev Dam. Hans Wegner hædres af Dansk Møbelsnedkerlaug. Besøg hos honningkagebageren i Christiansfeld.

26. september: Danmarks største traktor leveret til Gram gods, - en Ford County Super 6. Haderslev har haft rige borgere i oldtiden. Udgravninger viser 400-årige trævandrer.

30. september: Christian Speggers advarer mod mælkeprisrig og siger, at »Mejeriselskabet Danmark« vil være en realitet inden længe. Vidåskolen i Tønder indvies.

1. oktober: Toftlundhallen danner skole for halbyggeri. Fest for lærer Grau i Hellevad. Haderslev får besøg fra Braine.

3. oktober: Skærbæk Ungdomsskoles vinterprogram er klar.

4. oktober: Georg Buchreit, Åbenrå, fortæller om skolen og om byrådsarbejde.

7. oktober: Udvidelse og restaurering af våbenhuset i Øsby kirke. Stor CF øvelse i Åbenrå. Fru Ida Hanrath, Haderslev, har haft hen ved 100 børn i pleje. Hun er mor for dem alle. Kelstrup Skole nedlægges.

8. oktober: Stor folkefest i Brdr. Grams nye fabriksdal i Vojens. Dramatisk biljagt i Toftlund. Kolding politi med 100 km fart gennem byen efter flygtende biltyv. Den 22-årige Jens Thyssen, Københoved, deltog i verdensmesterskabet i pløjning.

Georg Buchreit

Pløjemester Jens Thyssen

9. oktober: Engang var der 8 beværtninger på Naffet i Haderslev. Nu er der én.

11. oktober: »Tendensen går mod større maskiner«, siger man på husmændenes efterårsdemonstration hos gårdejer Knud Jacobsen Øster Højst. Gram Slotskro foran stor udvidelse.

19. oktober: Dieselsgården i Haderslev indvies. Der sluttes op om Borgerforeningen i Broager. Næsten alle borgere tegner sig som medlemmer. Omsorgscenter i Åbenrå åbnet. Mads Clausen, Danfoss, fylder 60 år. 4 mio. kr. i gave fra fødselaren. Nørreherredhus får 2.8 mio. Desuden store beløb til kultur, idrætsorganisationer og Danfossmedarbejdere.

21. oktober: Ny bilfærge Rønmø/Sild får en daglig kapacitet på 600 biler. Erhvervspraktik er nu indført på mange skoler i Sønderjylland.

22. oktober: Malerier afsløres af Bitten og Mads Clausen.

23. oktober: Peter Holst kræver ungt blod i politik.

24. oktober: Motel Haderslev indvies.

28. oktober: »Kirken må iklæde sig et mere moderne sprog«, siger pastor Å. Jespersen, Lintrup.

30. oktober: Judith Nielsen, datter af skorstensfejermester Nielsen, Haderslev,

er hjemme efter at have været privatsygeplejerske for millionøsen Barbara Hutton.

1. november: Hver sygehushusdag i Tønder koster 100 kr. Landboauktionerne i Gråsten når 8 mio. kr. i omsætning. Nicolaisens Herremagasin i Haderslev kan fejre 60 års jubilæum.

2. november: Haderslev Dam får smuk skulptur i figurgruppen Ynglinge. 4000 besøger messe i Vesteramtshallen i Gram.

4. november: Johanne Hansen, Als Husholdningsskole udnævnt til ridder af Dannebrog.

5. november: Sønderborg Skibsværft søsætter coaster nr. 47 M/S Thorshammer. Ordrebogen har bestillinger op til nr. 53.

6. november: Sammenslutning af Haderslev Vesteramts Gymnastikforening og Røddingegnens Hovedkreds.

8. november: Erhvervsudstillingen »Toftlund viser ansigt« havde mange besøgende.

11. november: Skibelund Efterskole har afrikansk elev fra Tanzania. Det nye stormagasin Orbesen i Haderslev sætter byen på den anden ende.

12. november: Nustrups skoleleder E. Årstrup har 25 års jubilæum. Urmager Fahren-dorff har importeret en hel vognladning gamle engelske standure. Stort kloakeringsprojekt for Kelstrup og Hejsager.

14. november: AA-udstillingen åbner i Sønderjyllandshallen. 6. generation Lorentzen tager over på færgekroen i Balle-

Mads Clausen

Ballebro Færgekro

bro. Arne G. Larsen interviewer Aksel Larsen. Rurup Skole bliver Mini Bilt-fabrik. Nyt blytag på Fole kirke.

18. november: Fru Lis Hansen, Vinumgård, overtager formandsposten i Døstrup Ungdomsforening.

19. november: Generalprøve på den nye Skrydstrup Indenrigsrute. Luftkaptajn Asmussen, der stammer fra Agerskov, var fører af flyet.

20. november: Æresrummelpotten overrækkes Mads Clausen. 70 forretninger i Åbenrå med i nylancering af det gamle sirupmarked. CF-skolen i Tinglev får ny chef. Det er N. F. Holm.

23. november: Omfattende CF-øvelse i Havnbjerg. Planer om stort luksushotel i Kurhusskoven i Sønderborg. Åbenrå Museum ejer kun et billede af malerinden Franziska Clausen. Nu får Tønder Museum også et »Fisken« skænket af Carlsberg-fonden.

26. november: 20.000 stk. yngel udsat i Jelssøerne.

27. november: Smuk restaurering af kirken i Kværs. Pæn fremgang i Gråsten Brugs. Idrætsorganisationerne i Haderslev vil have isskøjtestadion.

1. december: »Besøg i Sønderjylland hører med til min jul,« siger dronning Ingrid, der deltager i en af de sidste uddelinger i Sønderjysk Hjælpefond på Folkehjem i Åbenrå. Dronningen besøgte også det nye kollegium i Åbenrå.

5. december: Stor udvidelse af modeforetningen Niemann i Apotekergade i Haderslev.

7. december: Haderslev Centralbibliotek

betjener 35.000 indbyggere. Rømø skolebyggeris første etape udliciteret.

8. december: Tre kommunesammenlægninger: Gl.Haderslev kommer til Haderslev, Gram-Fole lægges sammen og Toftlund-Tirslund lægges sammen. 180 børn på venteliste til børnehave i Vojens. Ove Arkil formand for menighedsrådet i Haderslev.

10. december: Tidligere forstander på Rødding Højskole, Hans Lund, fylder 75 år. 300 gymnaster i Vojenshallen.

19. december: Det tidligere Bovrup Kartotek indrettet som bolig for 16 elever på Sundeved Efterskole. Svend Åge Petersen og hustru afgår som forstanderpar på Erlev Børnehjem. Kun en enkelt læge tilbage på amtssygehuset i Gram. Brugskunst i den gamle skole i Kamtrup.

20. december: Ca 1/5 af de sønderjyske elever slutter deres skolegang med 7. klasse.

22. december: Festligt juleoptog i Agerskov med pyntede hestetrukne vogne med mange nisser.

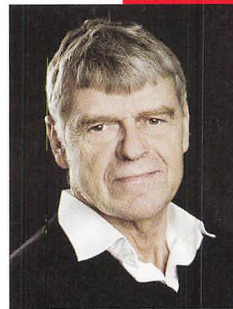

Folkesangeren Cæsar

27. december: Folkesangeren Cæsar optræder i Gram. Statens Jordlovsudvalg modtager 40 ansøgninger om statshusmandsbrug fra Sønderjylland.

30. december: A/S Ove Arkil har 25 års jubilæum med 500 ansatte. Åbenrå teater ønskes solgt.

Kære guldkonfirmand

Af Thomas Uhre Fenger

Bogen **GRÆSK LYKKE** af Thomas Uhre Fenger rummer tre længere fortællinger: »Kære guldkonfirmand«, »Gammel høst dag« og »Græsk lykke«. Fortællingen »Kære guldkonfirmand« handler om oversygeplejersken Stella, der bor i Valby og siger ja til at fejre guldkonfirmation sammen med sine gamle klassekammerater i barndommens kirke i Sønderjylland med efterfølgende samvær i forsamlingshuset. Nedenfor følger med forfatterens tilladelse uddrag fra indledningen til fortællingen. **GRÆSK LYKKE** er udkommet 2013 på forlaget Attika.

Kuerten dumpede ind af brevsprækken en mandag formiddag, hvor Stella var hjemme i lejligheden. Hun plejede at hente posten med det samme, hun hørte klasket af papir mod gulvet i entreen, og bære den ind i stuen og skimme igennem, om der var noget særligt, hvad der normalt ikke var. Al arbejdspost gik direkte til hospitalet, og det, der kom hjem til hende selv, var af den kedelige slags bortset fra de personlige breve, der indimellem kom.

Reklamer havde hun krydset nej tak til.

Ud over brevet fra El-Huset, som hun havde bestilt før weekenden, var der endnu en kuvert.

Hun vendte kuerten om.

Kristian Klausen?

Navnet sagde ikke noget. Men det gjorde adressen: Ennelev!

Stella fandt en kniv og sprættede op. Allerede ved det hurtige blik nedover

Kære guldkonfirmand!

Allerførst godt nytår! Du får dette brev, fordi det jo i år er 50 år siden, vi blev konfirmeret i Ennelev kirke. I den anledning er vi et par stykker, der synes, at det kunne være hyggeligt at mødes og lave en lille fest. Hvordan er det gået med os alle sammen? Det kunne være spændende at finde ud af. Vi har fundet frem til dig og håber, du vil komme og være med til en glant å gemytledaw i gammel kammeraters lav. Vi begynder med en lille højtidelighed i kirken. Vi har fået pastor Edelbergs søn, Andreas Edelberg, til at komme. Han er også præst. Derefter er der arrangeret en buffet i forsamlingshuset. Ægtefæller må gerne komme med.

indholdet begyndte følelser at vælde frem. Der var længere nede de nødvendige oplysninger om dato, klokkeslæt, pris og tilmelding. Allernederst venlige hilsener og et *forhåbentligt vel mødt* fra Kristian Klausen og Rita Detlefsen. Underskrifterne var sirlige og pæne. Der stod også telefonnumre. I brevet var vedlagt en mørk og uklar kopi af billedet med dem alle på. Omkring Kristians og Ritas hoved var tegnet en cirkel.

Kristian! Hun så ham levende for sig. En dreng med bumser og tilbagestrøget hår. Hände Hoch kaldte de ham, fordi han så westerns og krimier på tysk fjernsyn til sent om aftenen og tit var bleg og søvrig af alt det kiggeri.

Stella hentede nøglen til depotrummet og tog elevatoren ned i kældren. Fandt hurtigt konfirmandbilledet i kasserne med gemmeting. Stella havde orden i sit liv. Fortiden lå sorteret i ringbind og i gule kuverter med pertentlig angivelse af indhold udenpå og i bundter af papirer holdt sammen af bånd.

Tilbage i lejligheden lavede hun et krus te og satte sig i den magelige stol ved vinduet og gav sig til at kigge på det gamle foto. Egentlig havde hun planlagt både det ene og det andet den formiddag, men det kunne vente. Stella havde en alder, hvor hun ikke lod sig diktere, når noget større bankede på. En af grundene til, at hun havde ønsket mandagene fri, var netop muligheden for at hoppe ud af den daglige trummerum.

Hun tænkte, som hun lod øjnene glide over det gamle billede, at det var flere år siden, hun havde haft det fremme, og endnu længere siden, hun rigtigt havde studeret det. Nu var anledningen der.

Der var mange billeder i Stellas liv, men kun få fra barndommen og skoletiden. Det at eje et fotoapparat eller besøge fotografen var en luksus, der aldrig forekom. Vi har ikke råd, lød beskeden hver gang noget ikke strengt nødvendigt var på tale. Farens smerter i ryggen havde gjort det til en kamp at overleve på husmandsstedet. Moren måtte hver dag cykle de tunge kilometer til vaskeriet og lægge de bedste timer der. Stella lærte at vende hver en mønt. Lorenzens foto stod der trykt bagpå. Og adressen: Vestergade 3.

Stella huskede godt forretningen. I vinduet var der udstillet glade og positive ansigter. Dog sjældent nogen, hun kendte. Indenfor i butikken var der montere med dyrt udstyr og et udvalg af billedrammer. Lorenzen selv var en lille tyk mand med butterfly og stinkende cigar. Stella havde ved en enkelt lejlighed været inde i det allerhelligste. Siddet i en stol med noget hvidt til baggrund og skarpe lamper tændte og ladet sig blitze. Billedet var en julegave til den første kæreste, og hun havde fået sat det i en pæn ramme af den slags, der kunne stå på bordet, så kæresten kunne se på hende tidligt og sent. Nu eksisterede forretningen ikke længere, og den lille tykke mand sikkert heller ikke, for slet ikke at tale om, hvad der var blevet af kæresten.

Nu var det efterhånden sjældent, at Stella kom på de gamle kanter. Selv Ennelev var blevet et dødt sted. Afstanden gjorde naturligvis sit dertil. Der kunne gå halve og hele år imellem, at hun kørte igennem, mest for at besøge kirkegården og lægge en blomst på forældrenes plet. Det var i høj grad Stella, som havde taget ansvar, dengang moderen døde, og sørget for at lave aftale med graveren om sommerblomster og vinterdækning. Stellas to brødre havde været glade for at slippe. Hun følte derfor en særlig pligt til at komme der. Men hun følte også, at de sjældne besøg gav noget, hun ikke ville undvære.

Stella gik gerne en tur mellem tuja-hækkene og noterede sig, hvor individuelt gravstederne var anlagt i henseende til smag og stil. Forskellene i livet fortsatte ind i døden, lod det til. Hun satte pris på den særlige fred og stilhed. Også når hun spontant stoppede ved sjællandske kirkegårde på sine lejlighedsvis køreture ud i det blå. At færdes på de revne gange var at være i en verden, som stod stille. Det var tilladt at synke ind i sig selv. Kirkegården var de dødes have, havde en sagt engang, og Stella gemte de ord, fordi hun fandt dem smukke. Der i Ennelev traf hun også mange fra sit tidlige liv. Når hun stod foran et navn, dukkede af sig selv billeder og situationer op. Ud af intet så at sige, og mest af den gode og lyse slags. Måske var det også dét, der mentes med opstandelse! Enkelte navne fremkaldte

dårlige minder, dem gik hun hastigt forbi. Stella havde besluttet, at hun ikke ville begynde i Ennelev. Hun havde allerede fortalt sine piger, hvor i København urnen skulle sættes ned, når den tid kom.

Stella tog normalt også en tur ud omkring, hvor hun havde boet og leget og mødt foråret og efteråret og kendt hvert et skjul og hver en åbning. Så meget inderligt kaldtes til live. Og hun kørte omkring skolen, som ikke var skole mere, og sportspladsen, som ikke var sportsplads mere. Hun foretrak at blive i bilen og registrere gennem ruden i stedet for at udsætte sig for at blive genkendt, hvilket hun godt vidste, heller ikke var sandsynligt. De fleste var jo væk, og resten var lige så stille gledet ud af hendes verden. De få, der måtte være tilbage, ville højst sandsynligt slet ikke genkende en fremmed udseende dame, som gik iagttagende omkring og ind imellem standsede op. Ikke desto mindre orkede Stella ikke folks nysgerrige blikke og tanken om at skulle give sig til kende. Hun foretrak at være anonym ligesom i storbyen. Det var mest ukompliceret sådan. Men dialekten rørte noget ved hende. Den mindede Stella om, hvor verden begyndte, og lyset og lykken var. Og den mindede hende om, hvorfor hun engang rejste væk.

Hvordan ville det være at møde hele flokken igen, og hvordan mon de så ud her halvtreds år senere? Det havde hun nu chancen for at finde ud af.

Tanken gjorde Stella opstemt, men også nervøs. Hun havde ikke set dem i alle disse år og havde taget for givet, at det heller ikke skete. Fred være med dem, havde hun tænkt, hvis overhovedet hun havde tænkt noget. De var forsvundet ud af hendes liv ligesom andet, hun havde lagt bag sig. Et var at støde tilfældigt ind i én på gaden eller i en butik, det var sket nogle gange, og det havde været overrumplende og charmerende. Stella huskede et par episoder. De var selvfølgelig stoppet op og havde spurgt til den anden og sagt, at det kunne være sjovt at mødes rigtigt engang, som man nu siger i skyndingen. Bagefter gik det op for Stella, at ansigtet fra den fjerne fortid ikke forsvandt. Det blev hængende, men dette her var alligevel noget andet og større. Det var hele gruppen. Fremmede mennesker

med vidt forskellige skæbner. Måske var nogle døde. Stella kendte som oversygeplejerske en del til alder og dødelighed. Men hvem var døde, og hvem var alvorligt syge? Et brutalt, men uundgåeligt spørgsmål.

Ind imellem havde tanken naturligvis strejft, om nogen ville tage initiativ til at samle den gamle årgang. Den slags hørte man om, skete. Men hun havde aldrig fået nogen henvendelse og havde heller ikke savnet det. Det eneste arrangement af den art, hun havde været med til, var 25-års festen for realskolekammeraterne. Det var kort efter, hun var flyttet til København. Hun huskede det hele så tydeligt, fordi hun var blevet separeret kort tid forinden og var dybt nede i et sort hul. Det sværeste var, at Kurt havde skubbet hende ud til fordel for en anden. Og Stella havde set kvinden. Kurt havde taget hende med, engang han kom med pigerne. Det havde været hæsligt, selv om den anden havde talt sødt, og Stella med sin fornuft vidste, at bruddet ikke bare var et nederlag, men også befrielse. Siden havde grimme fantasier om, at Kurt elskede med denne kvinde, kværnet gennem hovedet og ødelagt nætterne. Stella havde været syg af jalousi og havde da også været i syv sind med, hvad hun skulle. Hun havde ikke lyst til at møde frem og lyse langt væk af nederlag. Men hun overvandt mismodet og tog af sted. Og heldigvis, for det blev en god og festlig dag med rundvisning på den gamle skole og fælles køretur i byen. Der var spisning på Hotel Fjorden med stor menu og sjove indslag. Stella havde snakket og drukket og haft det grint, og hun havde genfundet noget af det gamle humør og havde også fundet ud af, at hun ikke var den eneste med et ituslået ægteskab. Gensynet havde tilmed pustet liv i et venindeforhold, som stadig fungerede. Mon mødet med de fjerne kendinge fra barndommen også ville blive vellykket?

Hun greb efter teen, som var blevet kold. Stella gik ud i køkkenet og tændte for elkedlen for at lave noget nyt. Overvejede, om hun skulle tage elevatoren ned i kælderens og finde billederne fra middagen på Hotel Fjorden, men valgte at lade være. Det var jo ikke den fest, det handlede om.

Stella satte sig igen til rette med billedet og

huskede nu at drikke af teen, mens den var varm. Umiddelbart mærkede Stella lyst til at møde de andre igen.

Flot, at Kristian og Rita havde taget initiativet. Kristian boede altså i Ennelev. Stella tænkte, at Rita nok også boede der, eller i det mindste tæt på. At de måske var de eneste to, som boede der og af den grund var gået sammen.

Gad vide om Rita stadig hed Detlefsen til efternavn, eller om hun skrev sådan, for at de ikke skulle være i tvivl? Hun hed velsagtens noget andet nu. Eller måske var også hun skilt og havde fået sit pigeefternavn tilbage. Mange spørgsmål vældede frem, jo mere hun kiggede. I øvrigt var det hverken Kristian eller Rita, Stella havde været tættest på.

Blikket gled rundt mellem rækkerne på konfirmandbilledet. Ikke alle huskede hun lige godt, især ikke dem fra parallelklassen. Men fra sin egen, som var den boglige, kunne hun uden besvær remse alle navne op. Og mere end det. Hun kunne se dem for sig, huske stemmer, hvordan de talte, ja ved nogle kunne hun næsten lugte deres nærhed.

Hvad et gammelt billede dog formåede! Meget, der næsten var udvisket, kom tilbage og fandt vej ind i Stella på grund af indbydelsen. Men samtidig var det en afdød og utilgængelig verden. Det var ikke muligt at træde ind i billedet, ikke engang ind i sin egen krop. Den lille forsagte pige, der var Stella, smilede barnligt sødt til den halvgamle kvinde i stolen, som blev blød og rørt. Men der var en afgrund mellem de to Stella'er. Ligesom der var en afgrund til alt det andet. Mon de andre, som lige nu sad og læste brevet, havde det på samme vis?

Ikke desto mindre var invitationen en slags bro over dybet, følte Stella. Og hun var allerede nysgerrig efter at få noget at vide om,

hvad der gemte sig på den anden side af broen. Én ting var sikkert: Der ville komme nye fotos. På et tidspunkt ville de blive stillet op til et gruppebillede, hvor de ville stå i rad og række og smile sødt. Måske ville de mærke historiens vingesus og sende en tanke til Lorenzen og en forårsdag i Ennelev præstegård halvtreds år tidligere.

Der stod de: purunge, uvidende, uskyldige. Frosset fast i et splitsekunds udtryk med deres stivnede blikke og pubertetskroppe. Tavst stirrende i al evighed. Tiden stoppet midt i et åndedrag. Sådan var fotografiets væsen, et lynglimt uden fortsættelse. Og sådan var de ansigter, Stella havde taget afsked med. Sådan levede de i hende. Nu var de i mellemtiden blevet guldkonfirmander med rynker og gråt hår. Det var svært at begribe.

Stella besluttede sig for at ringe til Kristian en af dagene og melde sig til.

Thomas Uhre Fenger. Født 1947. Præstesøn. Jeg boede i Stubbæk fra mit femte til mit attende år. Gik på Statsskolen i Aabenraa og blev student i 1967. Jeg har skrevet om barndom og opvækst i erindringsbogen »Efterårsgensyn«, som blev udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland i 2004. Cand. theol. fra Aarhus Universitet i 1976. Mit første embede var i Uge pastorat, hvor jeg var sognepræst 1976-81. I perioden 1984-88 var jeg præst i Arrild og Toftlund. Voksenliv og præsteår har jeg skrevet om i erindringsbogen »Flakkerliv«. I 2009 udgav jeg sammen med billedkunstner Lone Sarus Essendrop, Aabenraa, bogen »Med dal og bakker fagret« indeholdende vandringer fra egnen ved Aabenraa Fjord. Det nye ved bogen »Græsk Lykke« er, at det denne gang er fiktion. Jeg er i dag ikke længere præst, men bruger en del tid på at skrive. Min bopæl er Horsens.

Åbøls historie

Artikler
og digte

Af Jensine Schmidt

Åbøl i dag

Åbøl har i hundreder af år ligget langs med Gelsåen eller tæt på. Sådan boede alle nok engang. Vand var jo en livsbetingelse og bandt sammen.

Senere blev Åbøl den nordligste del af Tirsland Sogn, indtil byen kom ind under Toftlund i 1966. Selv da lå Åbøl helt mod nord. Det fortsatte i 1970, da området blev til Nørre Rangstrup Kommune, og da kommunen i 2007 blev til Tønder Kommune. Her går kommunegrænsen, og der var – og er – stadig ingen nord for os.

Men tilbage til de gamle dage. I 1831 brændte næsten alle huse og ejendomme i Åbøl ned til grunden. Dengang byggede alle familier langs åen, men efter branden og for

at undgå noget lignende skulle ske igen, blev der lavet en større udflytning, som tog mange år. Byen, der i 1864 kommer under tysk herredømme, var mærket i mange år efter branden, og først omkring 1900 begyndte der at komme rigtig gang i udviklingen.

I 1907 blev der bygget en ny stor købmændsforretning, hvor man kunne købe kolonialvarer og efterhånden også guano (kunstgødning), foderstoffer og trælasthandel.

I 1908 blev der bygget et mejeri af en privatmand. Andelstanken var godt i gang og i 1910 overtog 67 landmænd mejeriet og dannede et andelsselskab. Det var små brug dengang, og landmændene havde lige fra 2 til 10 køer, som det første år leverede godt en halv million kg mælk. Mejeriet er i dag for længst nedlagt, alle de mange små landbrug, der var leverandører til Åbøl Mejeri for 100 år siden, er via sammenlægninger endt med to landbrug i dag. De leverer 3 million kg mælk, og set med nutidens øjne er de ikke store.

I 1913 fik Åbøl en ny skole, men så kom krigen 1914-18, og den satte en stopper for udviklingen.

Kort efter krigen og genforeningen i 1920 blev vejen til Tirsland liget ud. Den havde indtil da fulgt markskellene. I 1924 kom elektriciteten til byen, der blev bygget flere huse, en ny smedje midt i byen, et lille slagteri og flere nye stalde kom også til.

Næsten helt præcist 100 år efter den store brand, blev Åbøl ramt af endnu en katastrofe. I 1931 regnede det uafbrudt i 3 dage, og træbroen over åen løftedes op og forsvandt.

Den nye bro

Det samme gjorde store mængder hør. Hovedfærdselsåren gik gennem Åbøl by, og broen var en vigtig overgang over åen. Uden bro var to landsdele afskåret fra hinanden, og Haderslev Amt indså, at der skulle en betonbro til. Den stod færdig i 1934, så kom den næste krig og satte igen udviklingen i stå. Dog ikke helt. Trafikken gik alle årene gennem Åbøl, men i 1941 var det slut. Da kom Koldingvejen, der gik uden om Åbøl.

Det skulle være folketingsmand Jørgen Gram fra Gabøl, der havde sørget for det, så der eksisterede også en »vejmafia« dengang.

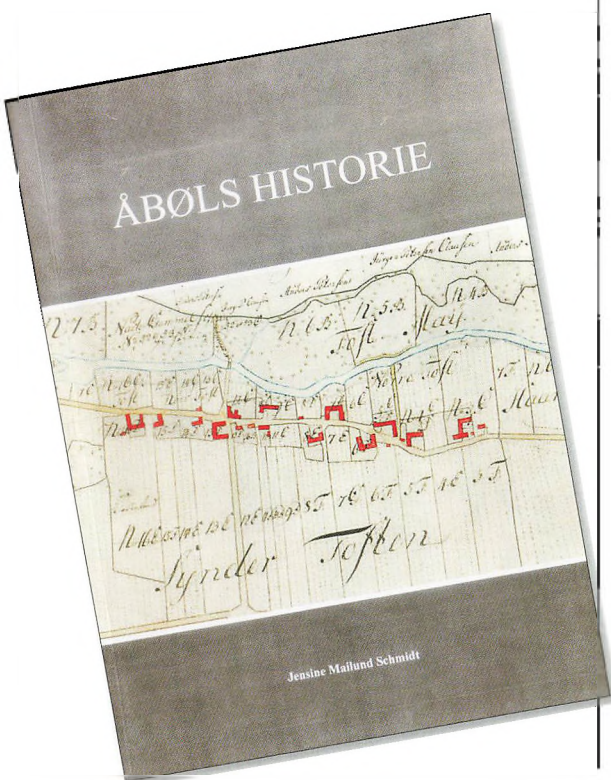
I de godt 65 år siden krigens slutning er der bygget 20 huse og mange nye stuehuse og stalde. Åbøl har i dag 87 husnumre og 200 indbyggere. Alt det er omtalt i en ny bog: Åbøls historie.

I foråret 2011 udgav Anni Huusmann sin bog: Tirslund Sogn fra Oldtid til Nutid, og den bog om lokalhistorien havde vakt en del interesse. Også hos mig. Hun spurgte så, om jeg havde lyst til, at vi tog fat på Åbøls historie.

Ja hellere end gerne, sagde jeg, men kun hvis hun vil hjælpe.

Vi gik så i gang og startede med at gå på arkivet i Aabenraa én dag om ugen fra kl. 9, hvor de åbnede og til de lukkede kl. 16. Anni vidste, hvilke materialer vi skulle bruge, og det var en stor hjælp. Vi kom ind på arkivet, skrev dato og navn på en liste, valgte et bord, og bestilte det materiale, vi ville gennemse. Så var det bare med at gå i gang med grundbøgerne for Åbøls ejerlav, der fyldte tre kæmpe bøger. Jeg havde alle matrikelnumrene med, så det var forholdsvis nemt at finde ud af. Bøgerne gik tilbage til 1873, for på det tidspunkt fandt der en omskrivning sted fra dansk til tysk. Anni gik længere tilbage til skyld- og panteprotokoller, skatte- og jordebøger, folketællinger og kirkebøger.

Vi kopierede gamle kort og dokumenter, men meget blev skrevet af i hånden fra grundbøgerne. Jeg tog alt det, jeg mente at

have brug for, og tog bagefter fat på aflyste skøder. Det var rigtig interessant og også sjovt at se, hvad der skulle følge med i en handel, og der blev handlet forbavsende meget med gårde, huse og især jord i Åbøl.

På et tidspunkt holdt jeg op på arkivet for at kunne skrive om alle dem, der bor i Åbøl i dag og et stykke tilbage i tiden, så langt som jeg også selv kan huske og for at fortælle, hvordan familierne hører sammen.

I mens tog Anni sig af alt det gamle, og for at få det hele til at hænge sammen, blev det til mange besøg og telefonsamtaler de næste måneder.

For at bevare overblikket havde jeg en mappe for hver gade og vej og en lomme til hvert husnummer. Når jeg havde skrevet noget, blev det lagt i husets lomme, for senere at blive renskrevet. Bogprojektet fyldte meget i mit liv, og mange tanker fulgte med i forløbet. Jeg havde papir og pen med i seng, og når jeg kom i tanke om noget, skrev jeg det straks ned, så var det ude af hovedet, men ikke glemt.

I juli 2012 begyndte skrivearbejdet for alvor, bygget op om en fortælling til hvert husnummer. Anni og jeg havde flere møder, hvor vi fik sat det sammen, som vi hver især havde samlet. Anni det helt gamle og

jeg det nyere. For at bogen ikke skulle blive for ensformig at læse, havde jeg skrevet 18 små indlæg/historier, der skulle placeres forskellige steder i bogen.

Jeg spurgte Danny Olson fra Lille Åbøl, om han ville tage et foto af alle husene, og han var straks interesseret. Danny har studeret arkæologi i Calgary, Canada og er i dag udgravningsassistent ved Haderslev Museum og interesseret i fortiden. Det blev rigtig fine billeder af alle husene, som de står i dag. Jeg havde en hel del gamle billeder, som Danny skannede ind, der også er med i bogen.

Efterhånden var det hele samlet og skrevet ned. Nu kunne vi begynde at rette, lægge til og trække fra. Det er jo først, når det står på papiret, at man kan se, hvordan det skal være. Der var den hage ved det, at jeg kun skriver i hånden så jeg måtte have hjælp til renskrivning. Min nabokone, Gitte Jensen er typograf. Hun tog sig af én gade. Tilla Rebsdorf fra Flensborg Avis tog sig af en anden gade, Anni af 29 husnumre og mine 2 børnebørn, Tjelle og Anita, renskrev resten.

Anni og jeg havde besluttet, at bogen skulle udkomme til jul, om det så skulle koste blod, sved og tårer. Jeg kontaktede Folke Thrysøe fra Nustrup Bogtryk, som havde trykt Annis bog. Vi fik en dato for, hvornår han

Bogens forfattere: Danny, Anni og Jensine

Motiv fra Åbøl og Gelså

allersenest skulle have materialet, så bogen kunne være klar til jul. Den 1. november, sagde han. Den dag afleverede vi så det hele på fire USB-stik. Trykkeriet satte det hele på plads og redigerede, så jeg var meget nervøs de næste 14 dage for, hvordan det skulle gå.

Det lykkedes forbavsende godt. Vi fik et eksemplar i løbsblade til gennemsyn og korrekturlæsning, og der var en del rettelser og mange tilføjelser. Otte dage senere fik vi endnu et eksemplar, og det betød flere rettelser og tilføjelser.

Endelig var vi tilfredse, og 7. december stod vi med de første 60 eksemplarer i hænderne. De var solgt med det samme. Ligeså de næste 60. Vi har nu fået trykt 200 eksemplarer af Åbøls historie, og der er ikke mange tilbage i kassen.

Selv om man ikke kan betegnes som forfatter ved at skrive fakta ned om livets gang i en lille by, så forstår jeg efterhånden udtrykkene »skrivekløe og skriveblokering«. Sommetider flyder det bare fra pennen, mens det andre gange slet ikke vil makke ret. Så må man bare holde op og skrive det om en anden dag.

Jeg har læst Hans Holts bog om Sølsted. Mette Marie Andersens bog om Rurup, Svend Troelsens bøger om Vester Vedsted og Bert Kelms bøger om Rømø. De er vidt forskellige alle sammen, men fortæller på hver deres måde om lokalhistorien, om en tid, der var og er. Min bog fortæller meget om dem, der bor i Åbøl i dag, de bliver jo også fortid engang.

Jeg står som udgiver, og bogen kan kun købes hos mig.

Jensine Schmidt: (f. 1935) Overtog sit fødehjem Kirkebjergvej 21, Åbøl i 1956 og bor stadig der.

Ungdomsår

Artikler
og digte

NUANCER

"Tænk på en farve du aldrig før har ment du har set og fortæl mig så er den rød, gul eller blå?"

Af Hans Kappel Skau

Disse ord står indridset i min studentehue, når jeg i sommeren 2014 graduerer som student efter 3 lange, men fuldstændig uerstattelige år på Haderslev Katedralskole. Ordene står gemt under skyggen og vejrer i vejret, når jeg stolt bærer dette bevis på mine ungdomsår fra den ene fest til den anden, indtil både studentehuen og jeg nok har fået en lidt ukendelig farve.

Ordene som sådan er nedfældet af mig selv, og de viser både min kundskab og min forkærlighed for at finde på de mest mulige og umulige ting. Og om det så har været at finde på en løgnehistorie, en vits eller noget helt tredje, er det en evne, der for mig altid er gået forud min evne til for eksempel at dribble i fodbold eller løse ligninger i matematik.

Men selv med denne forkærlighed for at finde på, var det svært for mig, da jeg skulle finde på, hvad der skulle være mit bidrag til Sønderjysk Almanak. For det skulle ikke handle om noget underholdende eller noget andet lige gyldigt.

Nej, det skulle handle om mig selv, min egen fremtid og mine egne meninger frit blottet. Og selvom jeg med en vis ironi kan sige, at jeg da ikke finder mig selv helt lige gyldigt, så har jeg også svært ved at tro, at jeg er særlig vigtig. I hvert fald i denne sammenhæng. Årsagen til dette er, at jeg som led i artiklen blev spurgt om, hvad jeg skal bruge mit næste år på, nu når jeg ikke længere har nogle skoleforpligtelser. Og selvom det måske lyder skuffende, så er den skinbarlige sandhed:

Jeg har absolut ingen anelse

Det er også mit svar, når jeg til konfirmationer, studentefester eller andre festlige begivenheder bliver spurgt af kærlige mennesker, der i den bedste mening stiller mig dette mest irriterende spørgsmål i verden. For selvom det er med bedste vilje, er det da irriterende hele tiden at blive mindet om, at jeg lige akkurat nu skal stå at vælge mellem succes og fiasko. Og at jeg ikke er særlig langt i processen.

Samtidig er det også det mest kærlige og det mest vigtige spørgsmål. For uanset hvor irriterende det er, så er det godt fra tid til anden at blive trukket ind i virkeligheden. Det er den, der nu en gang mere end noget andet eksisterer, og det er alligevel de færreste, som har lyst til at gå i hundene. Det er en balancegang. Selv om det er farligt ikke at jage virkeligheden, er det mindst lige så dårligt at glemme jagten på drømmene. Begge disse scenarier kan nemlig føre til en fuldstændig miserabel tilstand.

Derfor synes jeg, at et sabbatår er noget af det mest givende, et ungt menneske kan tillade sig selv. Jeg har stor respekt for dem, der efter gymnasiet kaster sig direkte ud i en ny uddannelse. Jeg ved dog med mig selv, at jeg ikke vil kunne gøre det, før jeg mindst en gang har været ude at opleve verden. Jeg er bevidst om, at det strider mod mange lærde menneskers meninger og prædiken om, at unge skal gå i gang med en uddannelse så hurtigt som overhovedet muligt. Og bagefter så direkte af sted med dem på arbejdsmarkedet. Jeg ved, at Danmark som så mange andre

lande har været på vej i økonomisk nedgang, og at ungdommen skal på arbejdsmarkedet for at rette op på denne nedgang. Men jeg ved også, at danskerne har status som den lykkeligste befolkning i verden. Er det ikke lige så vigtigt at bevare, som det er at skabe økonomisk vækst?

Jeg kan forstå, hvis det nogle gange virker, som om vi nyudklækkede studenter er nogle dovne driverter. Hvad skal der dog blive af disse planløse samfundsnassere?

Jeg ved det ikke selv

Og det er netop det, der glemmes i det spørgsmål. Det er ikke, fordi vi ikke vil arbejde. Det er ikke, fordi vi ikke vil gøre noget for samfundet. Og det er ikke, fordi vi ikke vil have noget ud af vores liv. Det er fordi, når alt kommer til alt, så er det svært at beslutte sig for, hvem man vil være resten af livet. På samme måde kan det siges, at problemet ikke er, at ungdommen er planløs. Det vanskelige er derimod, at vi har alt for mange planer. Vi har planer i masse-mængder, men problemet er, at der kun skal bruges en plan. Døren til de andre planer bliver nødt til at blive lukket. For du kan stort set kun følge en uddannelse, hvis det skal gøres rigtigt. Du kan kun forfølge en drøm. Og du kan kun forfølge et liv.

Så når folk spørger mig: »Hans, hvad skal du så næste år?«. Så siger jeg ikke længere: »Ingen anelse, onkel Gertrud«.

Nej, jeg har fundet en metode, så ingen bliver skuffet. Jeg har fem planer liggende fuldstændig færdige og tilrettelagte inde i tankerne. Alt efter hvem der spørger, får de en plan på skift. Jeg har faktisk sådan en lille lodtrækning kørende rundt inde i mit hoved.

Alt efter resultatet siger jeg:
At jeg vil arbejde på en gård i Australien og gå Australien rundt når jeg er færdig. Nogle gange siger jeg, at jeg gerne vil finde mig et midlertidigt arbejde, hvor jeg gerne vil arbejde med børn. Jeg siger, at jeg søger ind på journaliststudiet. Jeg siger, at jeg rejser til Sydamerika, eller jeg siger, at jeg bare gerne vil sætte mig ned et stille, roligt sted nær vandet og færdiggøre min bog.

Nu bliver mine svar mødt med begejstring, også selvom jeg giver 3 af svarene til den

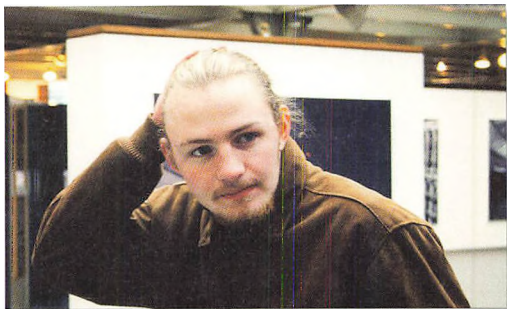
samme person. Det eneste, folk vil have, er noget at snakke om og så bevidstheden om, at der er et mål. Også selvom der er mere end et. Jeg har derved fundet ud af, at det er tilladt at ombestemme sig i sit liv. Det har givet mig en ro i sindet. En ro, som ikke rigtig har eksisteret, siden efterskolens tid før 1.g. Da lærte jeg for første gang, hvad lektiepres var og frygten for, hvad jeg skulle, når jeg var færdig, begyndte at hænge over mig.

Uvidenheden er der stadig, men frygten er ved at fortage sig. Ikke mindst, fordi jeg føler, at Haderslev Katedralskole trods alt har forberedt mig rigtig godt til livet. En ting er de obligatoriske timer, som jeg har fulgt gennem 3 år. Jeg må sande, at nogle af dem har været mere givtige end andre. På det område må jeg sige, at jeg glæder mig til en uddannelse, hvor jeg kun skal studere det, som jeg finder interessant.

Ud over fagene har der været en kæmpe-stor personlig udvikling. Jeg ved nu omtrent, hvem jeg er, og det er også derfor, at jeg nu kun har 5 planer inde i hovedet i stedet for 100. Jeg er blevet mere bevidst om nødvendigheden af at hjælpe venner og kære. Jeg har fået mere forståelse for vigtigheden af at tage initiativ og forpligte mig, hvis der er noget, der skal arrangeres. Dette er blandt andet sket gennem et måske beskedent, men dog et bidrag som medlem i Haderslev Ungdomsråd (HUR). Vi har i HUR blandt andet

Min gallapartner og jeg til gallafest på Haderslev Katedralskole, et højdepunkt og en afslutning

I Europa Parlamentet, på en 3-dages ekskursion til Bruxelles, med samfundsvidenskabelig linje på klassens eget initiativ

lavet politiske debataftener, gratis festivaler og vi har generelt forsøgt at udvide unge menneskers politiske indsigt. Det har lært

mig, at det er fedt at deltage og bestemt ikke noget, man skal være bange for.

Jeg går næste år i møde med disse nye kvalifikationer og fristes næsten til at sige: med frygten for, at jeg er blevet voksen. Men angsten for, hvad der skal ske næste år er væk, og jeg glæder mig i stedet bare til al den frihed. Jeg ved, at det kun er at gribe friheden, og jeg er sikker på, at jeg ikke vil misbruge den. For jeg vil ud i livet!

I forhold til det indledende digt, så tror jeg, at det gælder om at opfinde den farve, som ingen før har set. Livet er mere end noget andet en farve, der ikke kan ses. Og selv om man selvfølgelig kan få et liv, der er gult, rødt eller blå, så tror jeg, at det gælder om at finde helt sin egen nuance.

*Jeg hedder **Hans Kappel Skau** og går i 3.C på Haderslev katedralskole. Jeg kommer fra en kærlig familie, hvor fællesskab på mange måder og i flere sammenhænge altid har været i fokus. Min familie var, af den slags som kun kunne tage Dr1 og Tv2 men som så i stedet spillede en sørens masse brætspil. På samme måde er vi altid blevet opdraget med tanke på Grundtvig og dette har skubbet mig af sted både til gymnastik og på efterskole på henholdsvis Skibelund og Sundeved (det kan passende nævnes, at jeg har været glad for Skoleforeningens støtte begge år). Gymnastikken har hængt ved og det sidste års tid, har jeg trænet to børnehold hver uge, sammen med deltagelse i Haderslev Ungdomsråd har det været det primære jeg har brugt min tid på.*

Sundeved EFTERSKOLE

8. - 9. og 10. klasse - et år med fællesskab og udfordringer i de boglige fag.

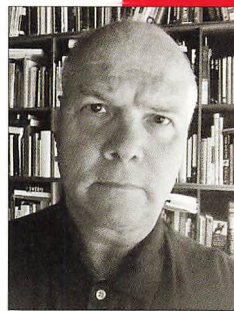
Bovrup Storegade 5 - 6200 Aabenraa - Tlf. 74680311 - Kontor@sundeved-efterkole.dk

Breve 1914-18

Artikler
og digte

Højskolebladet er min kæreste læsning ...

Af Thorkil Kjems

Modvægten til de preussiske kaserer i Niels Kjems' breve og dagbøger 1914-18.

I sine erindringerne *Et tilbageblik* skriver den sønderjyske politiker H. P. Hanssen om den store betydning danske højskoler fik for unge sønderjyder, som tog den beslutning at blive i den afståede landsdel, om det så indebar både preussisk statsborgerskab og værnepligt. Folkehøjskolerne var »en absolut nødvendig Modvægt imod de preussiske Kaserer«, kogte han det ned til. Fra tysk side var man enig, blot med modsat fortegn. »Nordslesvigs farligste gift« kaldte redaktør Strackerjahn højskolerne, da danskernes store fremgang ved valget til den preussiske landdag i 1913 skulle forklares. Den »gift« flyder frit i blæk-

ket i en større samling breve og dagbøger, som Niels Kjems, en af de unge sønderjyder i preussisk uniform, sendte hjem fra krigen 1914-18.

Niels opholdt sig i København, da kejser Wilhelm II om eftermiddagen den 1. august 1914 beordrede generalmobilisering i hele det tyske rige og erklærede Rusland krig. Det var en lørdag og hele ugen havde det svirret med alarmerende meldinger om ultimatummer, krigserklæringer og mobiliseringer på den europæiske scene. Granaterne regnede allerede over den serbiske hovedstad. På denne dag kom ilden i den europæiske krudttønde.

Niels Kjems læser Højskolebladet i sit kvarter i Molenhoek, Flandern i januar 1917. General-Feldmarschall von Hindenburg læser med over skulderen (på væggen med hovedet afskåret). Slagskyggerne i billedet skyldes Niels' foretrukne, ganske usædvanlige belysningskilde ved indendørs optagelser: en lysraket som dem der blev brugt om natten ved fronten til afsløring af fjendtlige patruljer i ingenmandsland

For de fleste i Danmark var det tordenskyer på horisonten, men for Niels var der et lille aber dæbei: han var preussisk undersåt. Det havde han været siden 1907, da en konvention åbnede for naturalisation af de efterhånden tusinder af børn i Nordslesvig som var statsløse fordi de var født af danske optanter. »De hjemløse« blev de også kaldt. For dem gav preussisk statsborgerskab mulighed for at bevare retten til hjemstavnen, som man sagde. For det nye fædreland var det en kærkommen forøgelse af hærens udskrivningsgrundlag. Blækket var dårligt tørt på Niels' *Naturalisations-Urkunde* før han blev udtaget til aktiv tjeneste i 3. *West-Preußisches Infanterie-Regiment* med garnison i det fjerne Graudenz (i vore dages Polen). Det var en toårig affære og i 1910 blev han hjemsendt som reservist med pålæg om efter ordre at stille til efterårsmanøvrer. Til opholdet i København havde de preussiske myndigheder været så forudseende at udstede et *Militärpass* indeholdende en passus om hvordan indehaveren skulle forholde sig i tilfælde af mobilisering. Da det tyske konsulat åbnede mandag morgen kunne man der kun bekræfte hvad Niels allerede vidste: at han skulle stille på kaserne i Haderslev på mobiliseringens tredje dag. Det var dagen efter. »Har man sagt A må man også sige B«. Han steg på nattoget til Jylland. Det skulle blive alt andet end en efterårsmanøvre.

Niels havde ellers andre planer. Året før havde han afsluttet det etårige kursus på Statens Gymnastikinstitut og i to vintre stået i spidsen for gymnastikken og virket som lærer på Skibelund Efterskole lige nord for Kongeåen. Han havde også været på højskole i Vestbirk, Vallekilde og Askov. Den åndelige vækkelse havde dybe rødder i familien. To farbrødre udvandrede og blev friskolestiftere, den ene endda senere højskoleejer og præst i Amerika. Niels' far var helt sikkert gået samme vej, dersom hans far ikke havde insisteret på at Kjemsgård, den gamle slægtsgård på heden ved Fæsted få kilometer syd for Kongeågrænsen skulle blive i familien. Så hvis Niels ville noget andet, skulle gården ikke stå i vejen. Den blev afhændet i 1904, da der viste sig en dansk køber.

I København ville Niels bygge videre på

den uddannelse han omsider havde fået gang i. Det havde været svært nok som optantbarn at få en regulær og målrettet skolegang, når man ikke ville i tysk skole. En kortvarig karriere som rejsefotograf havde nok haft hans interesse, men der var alligevel ikke noget han brændte mere for end at suge til sig af alverdens viden og give den videre til andre. I Skibelunds friskoleatmosfære befandt han sig som en fisk i vandet. Der var ikke noget bedre end at være med til at præge og styrke ungdommen, især de mange fra Nordslesvig i hvis lod det var faldet at tage vare på en stor national sag. Han havde selv været elev i Skibelund adskillige vintre. Og fra den lille efterskole var det kun en kort cykletur til Askovs overflødhedshorn af møder og foredrag. I et brev til Niels' fødselsdag i 1914 er det svært ikke at høre det lettelsens suk den omsorgsfulde moder, Johanne Kjems i Rødning, drager. Hun har så tit bedt fadervor ved hans vugge, skriver hun, »og føjer nu en tak til fordi alt har lagt sig så godt tilrette for dig og vi alle til denne dag. Endnu engang inderlig tillykke med denne dag og med dit arbejde i det hele«. Hans fødselsdag var i maj, nu en verden af igår.

Deutschland über Alles

Godt to måneder senere, en mørk og regnfuld oktobernat, stod Niels på et trinbræt mellem Bryssel og Gent. De danske værnepligtige blev fortrinsvis indkaldt til de treslesvig-holstenske regimenter med numrene 84-86, og de fleste på hans alder eller yngre var forlængst sendt mod fjender i øst og vest. Ad krogede veje endte Niels i et nyopstillet reserveinfanteriregiment. RIR 213 i den militære terminologi. Det var en broget blanding af ældre reservister med Niels i den yngre ende, purunge frivillige og bedagede officerer af reserven. Regimentschefen havde lagt grunden til sin militære karriere som ung *Musketier* under slaget ved Beaune-la-Rolande i den fransk-tyske krig 44 år tidligere, og en kompagnichef var professor i klassiske sprog ved Kiels universitet. RIR 213 indgik i en styrke på fem nye armékorps som efter Antwerpens fald skulle sikre de franske kanalhavne, generalstabens trøstepremie til deres *Oberste Kriegsherr* - nu da han ikke skulle fejre jul i

Paris som det oprindeligt var planen. Det gik meget hårdt til i det første *Flandern-Schlacht*, i den engelske historieskrivning kendt som *1st Ypres* efter den smukke gamle klædeby. Ved Langemarck gik bølger af unge tyske krigsfrivillige i døden syngende *Deutschland, Deutschland über Alles*. Det var i hvert fald den tyske udlægning (som den nazistiske propaganda senere dyrkede som *Barnemordet ved Langemarck*). RIR 213 lå langs Yser-kanalen få kilometer mod nord. Også her istemte kammeraterne gerne Haydns smukke hymne, men i følge Niels blev anden linje *über Alles in der Welt* snart ændret til *nur nicht über Yser-Kanal*. Krigen var gået i hårdknude. *Halten was zu halten ist*, lød den nye parole fra generalstabschefen (som også var ny). Ypres forblev lige akkurat på britiske hænder indtil våbenhviledagen i 1918 og er, som altid når et og samme sted må lægge navn til flere blodige slag, et godt eksempel på den manglende sammenhæng mellem ofre og resultater i denne krig. Efter dette første slag var RIR 213 atter i centrum under det andet i 1915 og med i randen af det tredje i 1917.

Tabslisterne voksede støt og snart stod de sortrandede annoncer at læse under fast rubrik i de danske blade i Nordslesvig. Rygestrømmen sørgede for resten. Krigen var ikke mere end en måned gammel, da vognmand Madsen i Askov kunne berette at Niels Kjems alt var falden. Virkeligheden var heldigvis en anden. Før udmarschen fra *Lockstedter Lager* blev Niels udnævnt til *Pferdebursche* for kompagnichefen - hestetjener i hans egen oversættelse. Forgængereren havde kigget for dybt i glasset, og ud over at være afholdsmand havde Niels den kvalifikation, at det også var hans bestilling tilbage i Graudenz. Kom kompagniet i fægtning, skulle han i følge tjenesteforskriften skaffe hesten i sikkerhed mindst 800 meter bag skydelinjen. Da bevægelseskrigen mod slutningen af 1914 gik over i skyttegravskrig, opholdt han (og hesten) sig mest i reservestillingerne og i stigende omfang stamkvartererne adskillige kilometer bag forreste frontlinje. Herfra servicerede han sin officer, hvad enten kompagniet lå fremme eller tilbage.

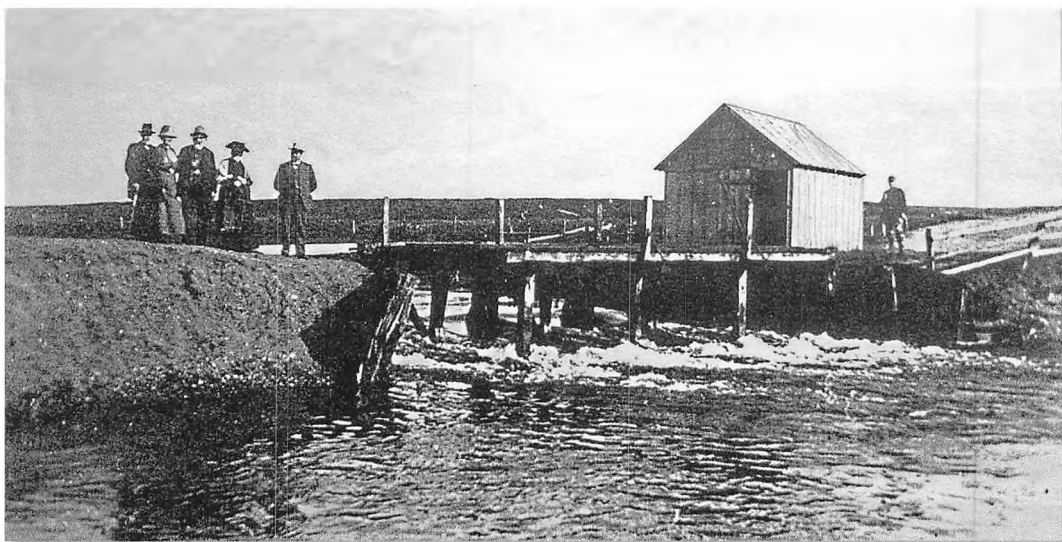
RIR 213 tilbragte halvandet år ved Houthulst lidt øst for Yser-kanalen. De var dybt

involveret i det næste slag i april 1915, da tyskerne holdt verdenspremiere på anvendelsen af klorgas som offensivt våben i stor skala. Siden flyttede regimentet mere rundt, men holdt sig inden for halvanden hundrede kilometer af vestfronten, når der ses bort fra en kort udrykning ned til Somme under englændernes uhyggelige angreb der i 1916. De deltog i *Unternehmen Alberich* mellem Arras og Cambrai i foråret 1917, da tyskerne trak sig strategisk tilbage over et bredt frontafsnit for at bemane den velforberedte *Siegfried-Stellung*. Og de vendte tilbage til Flandern i randen af 3. Ypres i 1917 og var med i det såkaldte *Kaiserschlacht*, tyskernes sidste desperate forsøg på at bryde dødvandet i marts 1918. Hvad indsatskalenderen angår blev de ikke sparet, men hver gang endte det i mere stilstand og mindre fremdrift. I lange perioder var tjenesten organiseret som regulært skifteholdsarbejde. Tre dage fremme og tre tilbage. Blot var fabrikgulv og samleband erstattet af skyttegrav og endeløst skansearbejde - og risikoen for arbejdsskade øget markant, for nu at blive i billedet. Også for Niels, når han skulle ledsage sin chef til og fra fronten. Træthed og kedsomhed bredte sig som en epidemi.

Der var med andre ord god tid til andre sysler. Niels tog sin gamle metier som fotograf op, fotograferede selv, i starten med lånte kameraer, og fremkaldte for andre, fortrinsvis officerer, og fik kopier af deres optagelser. Det foregik selvsagt under ret interimistiske forhold. Alligevel opnåede han hurtigt en slags status som regimentsfotograf. Hos ham kunne kammeraterne hente lidt krydderi til feltbrevene, men der var også mere officielle opdrag, f.eks. en dokumentarserie om divisionens landbrugsdrift i felten og billedmateriale til den regimentshistorie der skulle skrives efter krigen. Over 600 bevarede optagelser i hans billedsamling vidner i dag om al denne aktivitet, det meste i sagens natur meget lidt blodigt, til gengæld oplysende i detaljer om alt det krig også er.

Det gyldne land

Selv med arbejdet i fotoatelieret var der tid til overs. Soldaterne læste aviser og sønderjyderne kunne modtage de dansksprogede fra Nordslesvig. Også fra kirkelig side, fra

Skolefolk fra Skibelund venter på deres fortabte søn på den demolerede grænsebro ved Friheden. Niels havde under sin første orlov i 1916 sat sine gamle lærere og kollegaer stævne der den 2. maj kl. 4 om eftermiddagen for »at lade sig se«. Han dukkede imidlertid ikke op, formentlig på grund af personen til højre, en tysk grænsegendarm. Man ser ægteparret Knud Pedersen og Georgia (f. la Cour) med datteren Marie (Mis) og i Napoleon-positur sønnen Kristian. Billedet er taget af lærer Jens Liengård, Askov. Niels fik et eksemplar tilsendt i felten. De originale aftryk er desværre gået tabt, men en fotokopi er bevaret og venligt stillet til rådighed af Ole la Cour Pedersen gennem Jørgen Dørup

frimenighederne såvel som Indre Mission, ankom velmenende læsestof uopfordret i en lind strøm. Niels brugte meget tid på sin brevveksling med både hjemmet i Rødding og højskole- og lærervenner nord for Kongeåen, når ellers brevene kunne komme over. Da han fra en gammel Skibelundven, Alexander Smidt, som også var indkaldt, erfarede at han modtog *Højskolebladet* i felten, fik Niels omgående en tilsvarende ordning, og i utallige breve i resten af krigen betegner Niels det som sin kæreste læsning. Også skrifter som *Askov-Lærlinge* og af og til en af de bøger han så omtalt nåede frem, og snart var der kommentarer og diskussioner i hvert eneste brev. Ingeborg, selv en passioneret højskolepige, søgte efter evne at ægge og tilfredsstillende hans appetit. Da hun sender ham en bog med Agnes Rothes breve fra Askov får hun følgende tankerække retur: »Ved at se navnet Askov går tankerne tilbage til den tid, og så går de i bredden, til de mennesker man der var sammen med, de tanker man tænkte og bøger man læste. Inden man ved af det har man glemt øjeblikket og lever i fortiden«. Et

sangvers rinder ham i hu, og et par huskefejl viser at det er noget han har i hovedet: »Jeg drømmer mig da tilbage til fortidens gyldne land og lader der tanker fare så vidt over sø under strand«.

Selv i drømme kom gamle højskolelærere på visit, kuriøst nok med feltmæssig skæg-vækst som tilbagevendende træk. »Da jeg sov i går eftermiddag, drømte jeg, at jeg var i Askov. Vi sad i en lille kreds. Jeg syntes, jeg kendte dem alle, men kan nu ikke huske dem. Der var Appel og fru Appel. Han havde fuldskæg, sådan skægstubbe, som vi har her. Jens Jensen var der også, han havde også fuldskæg. Appel spurgte: »Hvordan blev der fortalt historie her på Askov tidligere?« Jens Jensen svarede: »Ja, det kan egentlig ikke siges, man kan kun føle det!« »Ja,« sagde Appel, »deri har I ret. Jeg vil nu prøve, om jeg i denne time kan give jer det. Det er noget ganske enestående«. Han kom ikke så vidt, at han fik begyndt, inden jeg vågnede.« Man bør afholde sig fra at tyde drømme som er hundrede år gamle, men i baggrunden for denne ordveksling figurerer højst sandsynligt

skolens første forstander Ludvig Schrøder. Han døde i Askov i 1908 under Niels' første ophold og var efter alle vidnesbyrd en enestående mytologisk fortæller. At høre Schrøder fortælle fra den nordiske mytologi var som en forkyndelse, er det blevet sagt. Om Niels nåede at opleve det vides ikke; men frasagn kan det ikke have skortet på den vinter i Askov. Ærgerligt at Niels ikke drømte sin drøm til ende.

Det var næsten som at være hjemme, når bare han kunne følge med i hvad der rørte sig i højskolekredse og blandt skolefolk. Han diskuterede bøger af den antiautoritære skolemand H. C. Frederiksen (Friser) og sendte en bestilling hjem på Maria Montessoris pædagogik, som nogen gav ham et tip om. Han følte sig endda for blandt kammeraterne. Da kompagniet fik ny chef i 1915, var det en ung overlærer med doktorgrad i botanik, så Niels så straks frem til berigende samtaler. En Reclam-udgave af Henrik Ibsens *Peer Gynt*, som Niels havde spottet i officerskvarteret, lovede helt godt, selvom den var på tysk og oversættelsen i sit forord skrev at Ibsen gav hovedpersonens umådelige fantasi skylden for hans forbrydelser. Niels mente det var letsindet. Lt. Müller var mægtig flink mod sin *Pferdebursche*, men i åndelige emner kom herre og tjener ikke langt, og i skole spørgsmål slet ingen vegne. Det hjalp måske ikke at Müller kort efter sin ankomst fortalte Niels, at hans bedstefar havde været fransksindet og tjent i Napoleons hær, men at familien var blevet gode tyskere for det - »og det vil De vist også blive i tidens løb«.

Mere klangbund fandt Niels hos en ung tysker i sin egen gruppe af hestetjenere: »Den yngste af dem, Moltzen, er den der interesserer mig mest. Han er livlig, meget videbegærlig og slet ikke selvklog. Om aftenen, når vi har lagt os, drøfter vi mangt og meget. Han spørger om alt muligt. Det går lige fra krig og fred til stjerner og magnetisme. Jeg måtte ved hjælp af tegning vise ham hvorledes sømanden kan bestemme stedet, han befinder sig på ved hjælp af vinkelmål i forhold til stjerner. Sådan noget som vindenes opståen og retning, afstandsmåling og meget mere. Det er helt oplivende for mig og det minder mig om fortiden i Skibelund.« Der fulgte en time

i dampmaskinens opfindelse. Til Skibelund, Niels' gamle skole og arbejdsplads siden 1911, var båndene særligt stærke. Især til forstanderen Kristian la Cour, Niels' mentor, og hans søster Mis. Sidstenævnte har en birolle i den følgende historie, som er både lidt længere og lidt mere kompliceret, ligesom det er nødvendigt at træde et par skridt tilbage for at få tilstrækkeligt tilløb. Til gengæld kan sindbilledet den danske folkehøjskole som modvægt til de preussiske kaserner næsten ikke konkretiseres mere præcist og indlysende.

Den forkætrede faneed

Om sønderjyder er usædvanligt samvittighedsfulde eller ordholdende eller bare stædige skal der ikke argumenteres for eller imod her; men man kan konstatere at kravet om edsaflæggelse til magthaverne blev en af de helt hårde knaster efter 1864. Efter valget til den preussiske landdag i 1867, en tysk-østrigsk krig havde da sendt hertugdømmerne i armene på Preussen, nægtede de to danske delegerede at aflægge den påkrævede ed. De henviste til artikel 5 i fredstraktaten mellem de to broderfolk, som stillede en afstemning om det nationale tilhørsforhold i de nordlige distrikter af Slesvig i udsigt.

Omtrent samtidig fandt den første militære udskrivning sted, og her skulle de fremmødte aflægge troskabsed til den preussiske konge. Mange af dem havde været med ved både Dannevirke og Dybbøl og fandt det uforeneligt med den ed de havde aflagt til den danske konge. De brød sig heller ikke om udsigten til i en eventuel krig om hertugdømmerne at skulle skyde på brødre og slægtninge. Den risiko rykkede faktisk ret tæt på i 1870, da der udbrød krig mellem Det Nordtyske Forbund og Frankrig.

Embedsmænd i preussisk tjeneste skulle også aflægge ed, f.eks. præster og skolelærere. Ville de ikke, måtte de opgive embedet. Ikke så få danske skolelærere blev ramt af dette krav og måtte fortrække, f.eks. Knud Pedersen som i 1874 så startede sin skole i Skibelund lige nord for Kongeåen, i øvrigt efter en idé af Ludvig Schrøder i Askov.

At nægte at »tage eden« var ikke kun et personligt samvittighedsspørgsmål, det blev også et politisk program. Edsnægtersyns-

punktet var med til at samle danskerne i fremmedherredømmets første fase. Men i løbet af 1880'erne svingede pendulet i retning af det modsatte synspunkt, som især havde sin talsmand i H. P. Hanssen. Da Preussen i forståelse med Østrig strøg den berømte §5, gik det op for mange at kampen ville blive lang, og at udvandring fra Nordslesvig ikke ville fremme sagen. Men skismaet spillede på mange måder en rolle helt frem til genforeningen. Ved mobiliseringen i 1914 meldte dilemmaet sig med presserende realitet for den værnepligtige. Og som tabslisterne voksede blev det næsten ubærligt. Det var tilløbet, her kommer så historien:

I marts 1915 skulle datteren af frimenighedspræsten i Rødding giftes. Niels' forældre var med til at stifte menigheden i 1874, og de havde delt glæder og sorger med Lycke-familien, ingen sorg dog større end tabet af de to indkaldte sønner Holger og Alfred på henholdsvis vest- og østfronten i krigens første måneder. Nu var der bryllup og Ingeborg berettede om det hele i et brev til Niels, også hvad Kathrine Lycke sagde i sin tale: »Vi har ikke mistet vore drenge, de er døde, men vi har dem fuldt ud og kan omend kun på åndelig vis leve sammen med dem inderligt og stærkt som da vi så dem for vore øjne. Og aldrig vilde jeg ønske, at de havde unddraget sig deres pligt og nu gik sunde og raske i Danmark«. I en samtale med Ingeborg om de mange der rejste bort (læs: deserterede) og for hvem »den tvungne ed betyder intet«, sagde Kathrine, og det kan kun være sønnerne hun taler om: »Det var ikke let at gå med [i krig], men de vilde alle gerne gøre det som var rigtigt, og når de nu følte at den tvungne ed alligevel betyder mere end mange nogensinde har villet være ved, så vil Vorherre se mildt på dem enten så de har gjort ret eller galt og han vil tage deres sag i sin hånd og vende det alt til deres gavn«.

Ingeborg syntes at det var stort sagt af en

mor der havde mistet to unge sønner; og hun havde ret, for: »Man kan længe nok sige at den ed har intet at betyde, inderst inde vil stemmen dog lyde om at man jo dog er gået ind under den og man kan jo nu ikke rejse fra sin samvittighed«.

Nu ville tilfældet, at Niels en måneds tid før var kommet til at tænke over Egil Skallagrímssons *Sønnetabet*. Anledningen er uvis, måske var det blot et kort tankespring for en ung mand i krig med en mor og en søster derhjemme, måske var det netop under indtryk af den dobbelttragedie der havde ramt Lycke-familien. Da han ikke var draget i felten med de islandske sagaer i tornystret, skrev han til Mis la Cour i Skibelund, som fluks greb en uspidset blyant og en tilfældig lap papir og ud ad ærmet rystede historien i Svend Grundtvigs gendigtning. »Der mangler måske et par vers, men jeg husker dem ikke«. Med den lap i hånden skrev Niels til sin søster om den forkætrede faneed: »Det er noget ganske andet der binder. Det er som Egil Skallegrímssen siger i »Sønnetabet«:

*”Blodet binder bedre end eder,
når svorne svigter, ej svigter de bårne,
men broder ej bliver af anden mands barn
og søn får ingen uden selv han ham avler«.
Jeg tænker I forstår mig.”*

Herfra kan man lave et tankevækkende krydsklip i tid og rum (og militær rang) til krigens sidste dage, da de tyske generaler i *Großes Hauptquartier* i den lille belgiske kurby Spa skulle forklare deres konge og kejser at hæren ikke længere tog imod ordrer fra *Oberste Kriegsherr*, og da slet ikke hvis han gjorde alvor af at marchere den mod den udpinte og revolutionært sindede befolkning hjemme i riget. Da én i forsamlingen (vistnok kronprinsen) mindede om faneeden, skar en anden (vistnok de facto generalstabschef Groener) ham af: »Der Fahneeid ist jetzt nur eine Idee«. Faneeden, den er nu blot en idé.

Thorkil Kjems er uddannet i musikvidenskab. Han har været ministersekretær for flere forskningsministre og udsendt til Den Danske EU-Repræsentation i Bryssel. I en årrække tillige musikanmelder ved Morgenavisen Jyllands-Posten. Hans bog om farfaren Niels Kjems' oplevelser som preussisk soldat forventes at udkomme omkring årsskiftet. Den er baseret på dagbøger og et meget stort antal breve fra krigen 1914-18, foruden en større samling af fotografier fra felten. Thorkil Kjems bor i Concord, Massachusetts, USA.

Af Nis Th. Jensen

16. maj 1964 stod min kæreste Sonja og jeg foran alteret i Lyngby kirke, Djursland, og blev viet af provsten. Det blev så indledningen til den bedste periode i mit liv, den bedste rejse, om man vil, og den har nu varet i 50 år. Vi traf hinanden, mens hun var på Askov Højskole og jeg var på Ladelund Landbrugsskole, omgivelser der er absolut befordrende for romantikken. Bryllupsrejsen startede den 17. maj og gik hjem til Lebeck, hvor vi så den 18. maj startede vores tilværelse som selvstændige landmænd. Den varede i 20 år, indtil nye forandringer indtraf.

Landbruget på Lebeck var ikke på et højt stadi i 60'erne. Jovist, den lille grå Ferguson var da kommet til omkring 1950 og med den også andre forbedringer. Men produktionen, som i Fars tid var tilstrækkelig, var ikke længere tidssvarende, det stod os hurtigt klart. Jeg skylder Far at nævne en overraskelse, han beredte mig en dag i 1963. Vi var krøbet i ly for en heftig regnbyge i en skok, mens vi gik og satte neg op, åh så tunge våde havreneg! Så siger han pludseligt: »Synes du ikke vi skal have en mejetærsker?»

Der tog han fusen på mig, men dog ikke mere, end at jeg straks gav ham ret, det var en rigtig god idé. Jeg tror han tænkte på de nok lige så våde rugneg, som ventede på os. Så blev da den røde Massey-Ferguson mejetærsker ansat som medhjælper. Selvkørende og med påbygget halmpresser. Nok ikke det allermost fornuftige valg af type, indså jeg senere, men den sparede os for at anskaffe endnu en traktor til hjemkørsel af korn. Alt i alt, noget var der da på plus-kontoen. Det

værste var nok stalden, som gav plads til 12 køer og opdræt. Da bedstefar, Peder Hansen Schack, byggede den i 1912, blev han regnet for at være ødsel. Nu havde han jo allerede ødelagt sit rygte, da han 12 år tidligere byggede nyt stuehus (som vi stadig bor i), så hvad kunne man vente andet af den tossede karl. Jeg ville gerne have kendt ham, for han havde vistnok noget galskab i sig, som kunne forklare mange ting senere i familiens historie. I 1966 fik vi vores første søn, Henrik. Året efter byggede vi os en ny stald i 1967 til 22 køer og ungdyr på spalter. Alt det »underjordiske« arbejde stod vi selv for med hjælp af en ung mand, som var ferm med en gravemaskine. Opsætning af fundamentsblokke og ifyldning af beton tog al den tid som Sonja og jeg kunne få tilovers, når gårdens daglige arbejde var udført.

Hen på sommeren indtraf der en arbejdsulykke, som nær havde kostet Sonja livet. Sonja siger, jeg ikke må skrive om det, men nævnes skal det, at som Vorherres repræsentant på jorden optrådte en mand fra Toftlund, Mikkel Nielsen, som lige den dag hjalp med noget arbejde. Han var umådelig stærk og ved fælles hjælp fik vi Sonja fri.

Arbejdet med stalden gik videre. Der blev rejst stålspær og nu kom mureren ind i billedet, Herman Voss fra Branderup. Han var en prægtig mand og en dygtig håndværker, som forstod sig på at arbejde med små budgetter, som vores var et eksempel på.

Så kom den store dag, da køerne kom i den nye stald. I årene der fulgte lavede vi meget byggeri, en halmlade, et maskinhus,

et tørringsanlæg og ombygning af den gamle stald til farestald for grisesøer.

Vi fik en søn mere i 1968, Torsten, og da vi i 1976 fik Esben, var vi da heldigvis kommet i gang med at ombygge stuehuset. Først underetagen, som blev mere praktisk, hvorefter vi gik gang med overetagen, som indtil da havde været brugt til landbrugsformål, men som nu fik tagvinduer og blev indrettet til værelser. Vi lavede det selv, men havde stor hjælp af en skoledreng, Asger Thomsen, som trofast kom, når skolen var forbi, og gav en hånd med både landbrug og byggeri. Det tog sin tid og vores ældste søn mistede da også tålmodigheden, idet han tog sin spejdersovepose og flyttede på loftet, hvor han sov midt i byggerodet.

I ret mange år havde vi unge udlændinge i praktik i sommertiden, formidlet gennem landboforeningen. Det gav hele familien mange gode oplevelser. Vi startede med nogle tjekkiske studenter, som var meget underholdende, men også ret dovne. Så fulgte Josef, også tjekke, som bare kunne det hele. Kort efter hans ankomst i sommeren 1968, rykkede russiske tropper ind i Prag for at gøre det af med Dubceks regering,

som ikke var efter Kremles smag. Josef sad med hovedet næsten inde i radioen for at følge begivenhederne. Han var faktisk en gift mand, hans kone hed endog Maria og ventede et barn. Hvad drengen kom til at hedde, er jeg desværre aldrig blevet klar over.

Efter ham fulgte en række unge fransk-mænd og piger. Endelig var der Chris fra USA, som egentlig hed Christine og havde tyske aner. Hun var ferm til malkning og også til alt muligt andet i landbruget.. En søndag aften i september 1983 måtte hun overtage aftenmalkningen, da en ko sparkede ud efter mig, så en knogle i armen brækkede. Jeg måtte på skadestuen og fik gips på. Det blev en hændelse, som fik langtrækkende følger for os. Høsten var ikke helt overstået, men jeg syntes godt jeg kunne klare mejetærskeren med 1 hånd. Det syntes Sonja ikke. Vores jæger kom forbi en dag med et par vildænder, han fortalte Sonja, at han skulle på fiskeriudstilling i Nantes, Frankrig, og han manglede en tolk. Så kan du få Nis med, sagde Sonja, han kan alligevel ikke lave noget herhjemme. Sådan blev det så. Resten af høsten ordnede drengene.

Fiskeriudstillingen viste sig at være en

Lebeck efter branden

messe for forhandlere af fiskeriudstyr, fra fiskenet til tovværk, færdige trawl, og mængder af andet udstyr til fiskerbåde, som jeg ikke anede spor om. Heldigvis havde jeg læst en del fransk efter mit Congo-eventyr, og var da også begyndt at undervise i fransk på aftenskoler. Det var en svær opgave selvom jeg også morede mig pragtfuldt. Det var fire danske firmaer, som var gået sammen om at hyre mig til opgaven. Det var folk fra Hvide Sande, Hirtshals, Svendborg og Gram.

Der var mange andre danske firmaer, især fra Dansk Eksportforening for Gruppesamarbejde.

Næste forår, 1984, ringede en af de danskere, jeg traf i Nantes, Finn Ravn-Pedersen, og fortalte at man var ved at danne en gruppe af firmaer, som havde interesse i et fremstød i de fransktalende lande i Nordafrika, Tunesien, Algeriet og Marokko. Var det mon noget for mig at få et job i den forbindelse? Jeg skal lige snakke med min kone, sagde jeg, og det gjorde jeg, og dagen efter ringede jeg og sagde, at det ville jeg vist godt, når jeg havde hørt lidt mere om det. Jeg skulle så komme til Esbjerg nogle dage senere og mødes med gruppen. Selve dagen, tidligt om morgenen, ringede min nye ven Finn og sagde at han ikke kunne komme p. g. af influenza, men jeg kunne bare tage der ud, det var flinke folk. Jeg tænkte, at hvis jeg overhovedet ville have et job, så måtte jeg vel kunne klare den situation, så jeg tog af sted med mit CV i mappen og mødtes med mine nye arbejdsgivere på Esbjerg Tovværksfabrik, som var en af parterne. Det viste sig, at man allerede havde lavet et lille anpartsselskab: *Dan Fishing Equipment Ltd* som skulle arbej-

de i Nordafrika. Man manglede bare at fylde noget personale på og så at gå i gang. Om jeg var interesseret i at lave lidt arbejde på hjemmefronten, oversættelser og korrespondance og lignende? Da traf jeg en indre, dristig beslutning og sagde, at jeg hellere ville være den, der tog til Afrika og prøvede at sælge deres varer. Sådan blev det så. Efter et vist forarbejde, som selvfølgelig var nødvendigt, skulle jeg i løbet af sommeren/efteråret af sted til Tunesien, Algerier og Marokko på en præsentationsrunde. Efter besøg på virksomhederne kunne jeg så lave min faste base derhjemme på Lebeck. Det var ikke meningen, at de ville gå og kigge mig over skulderen, jeg skulle tage ansvaret for at bruge min arbejdstid rigtigt og fordele indsatsen mellem de 4 firmaer. I øvrigt skulle jeg så have de hjælpemidler, som man nu kunne få dengang, telefon, telex og kontorudstyr. Der var noget at fortælle da jeg nåede hjem igen.

Resten af april måned gik med forberedelser til det nye job, indtil søndag den 30. april da en dramatisk begivenhed indtraf: der gik ild på gården på grund af halmfyret. I løbet af formiddagen brændte de gamle avlsbygninger og en ny lade ned, mens vi reddede stuehuset, kostalden og maskinhuset. Det kan fortælles på få linjer, men i virkeligheden er sådan en brand en så knusende oplevelse, at man næsten ikke kan huske enkelthederne bagefter.

Vi blev pænt behandlet af forsikrings-selskabet, så der hurtigt kunne blive ryddet op, og vi kunne komme i gang med genopbygningen. Køerne blev sat til salg, og gik samlet til en ung mand, som ville udvide sin besætning. Det var meget tilfredsstillende, for det var nu nogen go'e bosser, selv den der havde givet mig sparket!

Mens dette stod på, var jeg på besøg på virksomhederne bag *Dan Fishing Equipment* for at lære om de produkter jeg skulle sælge i Afrika. Derhjemme var der en masse korrespondance med de firmaer jeg ville besøge i Nordafrika. Fjernskriveren var jeg fortrolig med fra min tid i ØK og den blev et uvurderligt instrument for mig i det nye job.

Vi var som fortalt 4 partnere i *Dan Fishing Equipment: Esbjerg Tovværksfabrik*

(Esbjerg reb, trawlnet), **Brdr. Markussens Metalvarefabrik** (jernvarer til fiskerbåde), **Frydendahl-Iron Strand** (Hvide Sande net, liner o.a. udstyr til garnfiskeri), **Hirtshals Trawl** (Hirtshals færdige trawl og noter til større både), men jeg bør nævne en femte »partner«, nemlig Statens Eksportfremmeråd, som gjorde det muligt at ansætte mig og give mig den fornødne tid til at skaffe det, som det drejede sig om kunder og omsætning.

Endelig, i oktober 1984 begyndte jeg min nye tilværelse som eksportkonsulent ved at tage ud på den første rejse til Tunesien, Algeriet og Marokko. Den varede i 3 uger og var resultatet af et intenst forarbejde med at skaffe for aftaler om besøg og med at finde ud af, hvad de interesserede sig for. I Tunesien og Algeriet var meget af importen statsstyret, hvorimod Marokko syntes at være mere åben for det private initiativ. Af sted med Tunis Air en fredag morgen, ned til hvad jeg troede skulle være koncentreret arbejde fra dag 1. Men så var det lige profetens fødselsdag, hvilket betød at der først var folk i arbejde tirsdag morgen. En herlig luksus at kunne bruge et par dage på tilvæning. En af de første jeg skulle besøge i Tunis var en gammel elevkammerat fra ØK, Kay Erik Sønderup, som jeg også havde været sammen med i Belgisk Congo. Han var dansk ambassadør i Tunesien og kunne fortælle en masse. Han skaffede mig i øvrigt adskillige aftaler med potentielle forretningspartnere.

Dagen efter tog jeg ud og besøgte Karthagos ruiner, en oplevelse for livet.

Og så gik det løs med at få kontakt med de forskellige organer, som foretog import af fiskeriudstyr. Dels statslige kontorer, som uden at have monopol stod for meget af handlen, dels fiskerejede kooperative indkøbsforeninger, som vi også kender det i Europa. Det viste sig at man kan sælge hvad det skal være, bare kredittiden er lang nok. Heldigvis regnede mit firma ikke med, at jeg kom hjem med ordrebogen fuld.

Fra Tunis gik turen videre til Casablanca i Marokko. Det er ikke landets hovedstad, men den har en meget betydelig fiskerihavn for alle typer både. Her havde jeg på forhånd mange adresser på fiskeriudstysforretninger, som jeg ringede til og fik aftaler med.

Men først tog jeg med toget til hovedstaden Rabat og besøgte ambassaden. De unge handelsattachéer var meget behjælpelige med praktiske ting og ambassadøren gav mig oplysninger, som jeg fik gavn af. Så igen nogle travle dage med at komme rundt til kunder i Casablanca, og jeg fik da mine første ordrer.

I Casablanca besøgte jeg også adskillige kontorer, som havde at gøre med det statslige fiskeriorgan, Office Nationale de Pêche, men det var ren tidsspilde. Først da jeg kom i forbindelse med et stort fiskerederi, OMP, kom der lidt gang i mine forhåbninger. De var i færd med at bygge en ny fiskerihavn i byen Tan-Tan det sydlige Marokko, ja faktisk ligger den i det område, som Marokko annekterede for næsen af algerierne og som stadig et et stridens æble mellem de to lande. I den nye havn var man interesseret i at udenlandske firmaer installerede sig. Tan-Tan kom til at spille en stor rolle for mig og min rejseaktivitet i de følgende år.

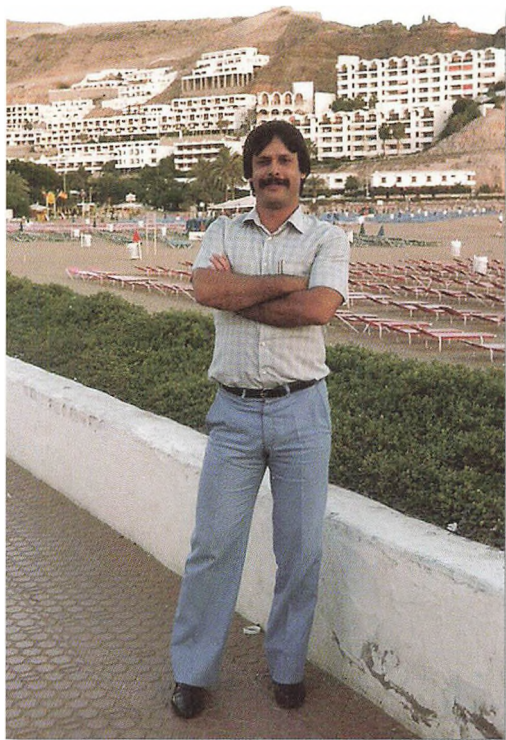
Hjemturen gik over Algeriet, hvor jeg havde kontakt med den eneste organisation, som måtte importere fiskeriudstyr ECOREP. Jeg fik igen assistance fra den danske ambassade og jeg tog så straks ud til byen, som lå et par timers kørsel fra Algier by.

Jeg fandt et hotel, som så nogenlunde ud, men jeg blev lidt mistænksom, da jeg fik udleveret en plastikdunk med vand til at tage med på værelset. Der var lige en lille afbrydelse i vandforsyningen, men det ville være i orden til om aftenen. Jeg så aldrig en dråbe vand komme ud af hanen, mens jeg var der og det samme gjorde sig gældende ved et senere besøg. Næste morgen besøgte jeg ECOREP. Det viste sig at de foretog indkøb for hele Algeriets fiskeflåde en gang om året. Det foregik ved en slags licitation, og hvis man ville være med, skulle man selv rekvirere udbudsmaterialet. Vi blev enige om at de skulle sende det til mig, og i løbet af de næste par år kom jeg da også til at levere varer til dem. Algeriet er ikke et særlig rart sted at være, og holdningen er generelt lidt mistænksom. Det hænger sammen med historien om deres uafhængighed, som de først fik efter en krig med Frankrig i 1956.

Så af sted hjem til Lebeck.

Øverst: Skibe med fiskeriudstyr i Vestafrikansk havn
Nederst: Mit silo-hotel i Las Palmas

Min agent i Las Palmas, han plejer at stå med fødderne på jorden

Når jeg stadig kan holde styr på disse detaljer om mine første »spræl« i Dan Fishing Equipment's tjeneste, skyldes det at der i mit arkiv et to solide binde med rejserapporter fra alle årene. Dels skulle bestyrelsen i firmaet holdes underrettet om mine bedrifter, dels skulle Eksportfremmerådet holdes orienteret. Det gav et lille hop i mig af glæde da min kontaktperson i Eksportfremmerådet sagde til mig: »Jeg glæder mig sådan til at læse dine rapporter, de er så inspirerende!«. Jeg fandt ud af at ros ikke er den dårligste drivkraft.

1984 afsluttede jeg med et besøg i Dakar, Senegal. Anledningen var en industrikongres for de vestafrikanske lande, hvor delegationer fra Mauritien, Mali, Gambia, Guinea, Guinea-Bissau, Benin, Liberia, Niger og Sierra Leone, Senegal og Marokko mødtes med europæiske forretningsfolk for at drøfte forretnings- og samarbejds muligheder.

Også her mødte jeg en gammel ven fra ØK. Han var chef for den lokale ØK-filial, hvor der stadig kom nogle containerskibe, som skulle ekspederes i en rasende fart. Det

er dyrt, hvis både af den størrelse skal ligge bare et par timer ekstra i havn. Dakar-rejsen gav da nogle interessante kontakter, men et gennemgående problem var, at de potentielle kunder ikke kunne betale.

En ting der optog meget af min tid i de kommende år var de såkaldte »tenders«, dvs. licitationer. Meget af tilførslen af fiskeriudstyr (og alt muligt andet udstyr) til den 3. verden bliver finansieret af udviklingsbanker, nødhjælpsorganisationer og FN-organisationer. Det er et stort arbejde at holde sig orienteret om, hvor der nu er en licitation i gang og så sørge for at få afgivet et tilbud i tide. Det lykkedes ganske godt og jeg kom til at levere varer til Den Afrikanske Udviklingsbank, flere FN-organisationer, SIDA (som svarer til det danske DANIDA) Care, med flere. I 1985 steg rejseaktiviteten betydeligt. Jeg var flere gange i Marokko, hvor jeg efterhånden fik lidt handel, men jeg blev klar over, at hvis jeg ville være leverandør til de marokkanske fiskerederier, måtte det ske i Las Palmas på De Kanariske Øer. Det var der,

Sonja overtog den daglige drift af Lebeck

man handlede ind. Alting var nemmere for rederierne, når man handlede i Las Palmas.

Marokko var og er stadig en slags diktaturstat, med deraf følgende bureaukrati og et besværligt forretningsklima. Godt, jeg tog over det smalle farvand mellem Marokko og Gran Canaria og det blev indledningen til en noget mere givtig periode i firmaets historie. Det første par år var ret opslidende: jeg kunne jo ikke spansk. Mine kunder gjorde sig store anstrengelser for at snakke engelsk, men når det kommer til business, vil de helst bruge deres eget sprog.

Jeg fandt en agent, som kunne lidt engelsk, men det hele blev først nemmere da jeg kom på skolebænken og lærte spansk fra grunden. Det var en stor tilfredsstillelse efterhånden at turde ringe en spansk kunde op, at kunne forstå ham og selv gøre sig forståelig. Frugten af mine anstrengelser på De Kanariske Øer tilfaldt temmelig ensidigt et enkelt af 'mine' firmaer, Brdr. Markussens Metalvarefabrik i Vildbjerg, men med årene kom jeg dog også til at sælge fiskenet for firmaet Frydendahl i Hvide Sande.

Hjemme på Lebeck blev driften af gården stort set overtaget af Sonja, idet jeg jo ikke længere var en særlig stabil arbejdskraft. For at jeg ikke skulle føle mig helt udenfor, fik jeg dog lov at fure op, når der skulle pløjes.

Omkring 1987 - 89 fik jeg mit hedeste ønske opfyldt om et nyt arbejdsområde: Frankrig. Dette og meget mere, f.eks. nogle dramatiske rejseoplevelser i Afrika, vil jeg gerne berette om næste år.

VGIE
Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole
www.vgie.dk

Af Valdemar Rasmussen

Af jazztrompetist og komponist Valdemar Rasmussen i anledning af 75 års fødselsdag den 2. marts 2014.

At blive ældre kræver et vedholdende overskud af humor

Men ellers må jeg sige, at hvis man kan holde de værste sygdomme og skavanker fra døren, så er det helt rart at være blevet ældre og selv kunne bestemme hastigheden. Det er også befriende, at man ikke mere skal bevise noget.

Ud over at få at vide at jeg med alderen er blevet rundere og mere tolerant, så er der også ting, jeg naturligvis forstår bedre i dag end tidligere.

Jeg havde engang en ældre ven, som fortalte mig, at det sværeste ved at spille tennis var at få sokkerne på. Og så mindes jeg, da jeg engang i firserne kl.6 om morgenen skulle spille til et diamantbryllup ude i Sydhavnen i København. Det var bidende koldt med sne, der væltede ned over hornet, og efter de obligatoriske 3 sange stod vi og ventede på hurtigst muligt at blive lukket ind i varmen. Der gik en urimelig lang tid før døren blev åbnet, og grunden var, at gommen først skulle spise sin havregrød færdig. Jamen selvfølgelig da.

Til gengæld kan det irritere mig voldsomt, at man ustandselig gøres opmærksom på, at man trænger til et høreapparat, blot fordi man ikke hører lyden af et åbenstående køleskab. Eller hører hvad der bliver sagt. Jeg mener, at det er tilladt at åbne munden og tale sætningerne ud i sin fulde længde.

Jeg kan huske, at min far engang bebrejdede mig noget lignende. Det var dengang, hvor jeg begyndte at lytte på Armstrong, Mulligan og Dizzy, som i min fars ører lød som det rene anarki. Gad vide hvad han ville have sagt, hvis han havde sprunget et par generationer over og skulle lytte på Jimi Hendrix og lydniveauet fra det øjeblik elektriciteten fik sit indtog i musikkens tjeneste?

Jeg indrømmer gerne, at jeg i selskabelige situationer kan have svært ved at høre, hvad der bliver sagt fra den modsatte side af bordet. Og hvis der så tilmed er musik til maden - det Gud forbyde - så må jeg kapitulere.

Men når vi nu bor i så godt et land som Danmark, hvorfor så ikke bare med kyshånd tage imod et helt gratis høreapparat? Det er jo ikke mere sådan en tragt, som den enkefru Møghe brugte i Matador. Problemet er, at jeg ikke tør tænke på, hvad motorcykel- og knallertlarm kunne blive til igennem et høreapparat. Og hvad med lyden fra reklamer i biografen, håndtørreapparatet på toiletterne og bussernes støj, hver gang de skal bremse. Tænk hvis lydene herfra skulle forstørres. Det ville blive et sandt mareridt. Trods alle disse advarselssignaler, så har jeg som følge af utallige bemærkninger alligevel ladet mig overtale til at anskaffe et næsten usynligt høreapparat, hvilket jeg håber at få mere

Valdemar spiller for beboerne på Kong Frederik IX's Hjem

glæde af, end det min mor med de 10.000 undskyldningers argumentation blot lagde ned i en skuffe. Jeg har det ligesom hende. Jeg hører det, jeg gider høre, og min kone siger: At det jo er det, der er det morsomme.

Jeg mindes, at afdøde Kresten Philipsen som én af begrundelserne for at gå af som Sønderjyllands amtsborgmester sagde, at han ikke mere hørte så godt og tilføjede, at det ikke var på grund af dårlig hørelse.

Noget der bekymrer mig mere er mine manglende evner til at balancere hen ad fortovet, og da jeg synes, det er for tidligt at gå med stok eller rollator, har jeg på lægens anvisning taget imod et tilbud om et balancekursus på et ældrecenter. Øvelsen 3 skridt frem og 2 tilbage med lukkede øjne synes jeg dog at have prøvet før, men i en helt anden og noget sjovere tilstand.

Det er fortrinsvis den manglende fysik, der holder én a jour med hvor gammel man er, og flere kedelige frafald blandt venner og familie har gjort mig opmærksom på det fornuftige i at have styr på personlige papirer og ønsker efter døden.

Derfor har jeg med en underlig fornemmelse af generthed og lidt afsky aflagt bedemanden et besøg. Selvom man i en sådan situation selvfølgelig er oversart, så følte jeg alligevel at blive set på som af en bedemand i en Clint Eastwoodfilm, når Clint kommer ridende ind i den korrumperede landsby. Jeg følte simpelthen, at der med øjnene allerede ved ankomsten blev taget mål til min ligkiste. Med en overreaktion som værende en potentiel kunde forlod jeg butikken med folderen *Min sidste vilje*.

Nu er det sådan, at alder flytter sig

Da min far døde i 1969, var han som 71-årig en ældre mand. Siden har jeg læst at gennemsnitsalderen er steget med 3 måneder hvert år, hvilket giver yderligere 11 år i min favør.

Jeg kom nu hurtigt ned på jorden igen, da jeg umiddelbart efter læste to artikler om alder. Den ene var en undersøgelse fra USA, som fortalte at entertainere og musikere gennemsnitlig bliver 10 år færre end andre mennesker. I en anden artikel var det

Hjerteforeningen som på grund af en for høj hvilepuls yderligere trak mig for 4-5 år. Hvis det holder stik, så er jeg et levende bevis på, at man ikke skal tro alt det man læser.

Til gengæld tror jeg blindt på de artikler som beskriver rødvinens helbredende og livsforlængende virkninger, og efter en artikel om en mand fra Japan der døde i en alder af 116 år, har jeg besluttet at nyde de sidste 40 år af mit liv.

Selvom det ikke er blevet nemmere at spille trompet, så har jeg svært ved at se mit liv uden mit elskede horn, og da jeg stort set ikke mere er til turnéliv, så har jeg allieret mig med plejehjemmet *Kong Frederik IX's Hjem* på den anden side af gaden, hvor jeg bor. Tættere på et job kan jeg ikke komme. En stor del af mit publikum her lider af forskellige demenssygdomme, hvilket bestemt ikke gør mine koncerter kedeligere. Tværtimod - så er det fantastisk at se, hvordan de liver op, når de hører noget de genkender. Ligesom de har svært ved at forholde sig i ro og må ud at danse, når musikken swinger. Det kan også ske, at en beboer beder mig om at spille til

selskab, hvor både Kronprinsen og Mary og andre prominente mennesker skal deltage. Det er i det hele taget et publikum, der gør mig glad og som synger med på gode kendte melodier. Og det er faktisk imponerende så mange sange og tekster ældre mennesker kan huske.

Mennesker har en fantastisk evne til ofte kun at huske de gode og sjove ting her i livet, så i modsætning til en fulderik, der engang fortalte mig, at han kun kunne huske lidt fra sin barndom og en anelse fra i formiddags, så har jeg den store fornøjelse, at kunne dykke ned i en hukommelse som jeg synes rummer rigtig mange sjove episoder fra hele mit liv. Erindringer som flere har opfordret mig til at skrive ned. Den opfordring har jeg fulgt og kan kun anbefale andre at gøre det samme. Det er sjovt, også fordi der er mere end man tror. Om nogen så senere gider læse det er jo sådan set ligegyldigt, så længe man selv glædes i den skrivende stund. Jo mere der dukker op i erindringen, jo mere må jeg så til gengæld sande, først *skal man så grueligt meget igennem og siden bliver man glemt.*

Gymnastik og fællesskab der flytter grænser

SKIBELUND

GYMNASTIK- OG IDRÆTSEFTERSKOLE

www.s-g-i.dk

DEN GAMLE DIGEGREVES GÅRD

Klægager

Beliggende på kanten af Marsken med udsigt til dige og Nationalpark Vadehavet. 11 sengepladser. Plads til 75 spisende gæster.

Vi hjælper gerne med at arrangere frokost, kaffebord eller middag i forbindelse med udflugter eller andre arrangementer. Gode fortællinger og tilbud om guidede ture på egnen.

Ruth og Christian Lorenzen

Østerende 13 . Ballum . Telefon 2393 1511
www.klaegager.dk . mail@klaegager.dk

Samleren

Åge Sørensen

Artikler
og digte

i samtale med Lis Mikkelsen

Åge Sørensens far var samler. Hele livet gemte han mange ting, der havde betydning for ham. Bl.a. gamle pengesedler, specielle aviser og postkort fra Kongeågrænsen ...

Åge Sørensens far, Peder Sørensen (1883-1966), var egentlig friskolelærer ved Stege. Han havde også været højskolelærer på Langeland. Her havde han truffet Margrethe Bull (1897-1977), der var fra Skodborg. De to blev gift, og Margrethe Bull ville gerne hjem til Sønderjylland, så Peder Sørensen blev landmand og købte en gård med 24 ha i Sønder Hygum.

Familien blev hurtigt større. Parret fik 9 børn, så det var små kår, uden at familien manglede noget. Margrethe Sørensen havde en stor køkkenhave, der hjalp familien til at være selvforsynende med grønsager. De første mange år måtte Margrethe og Peder Sørensen cykle, hvis de skulle til Rødding. De var medlemmer af Frimenigheden. De fleste indkøb kunne de klare i Sønder Hygum, hvor der var 3 købmand og bager og slagter.

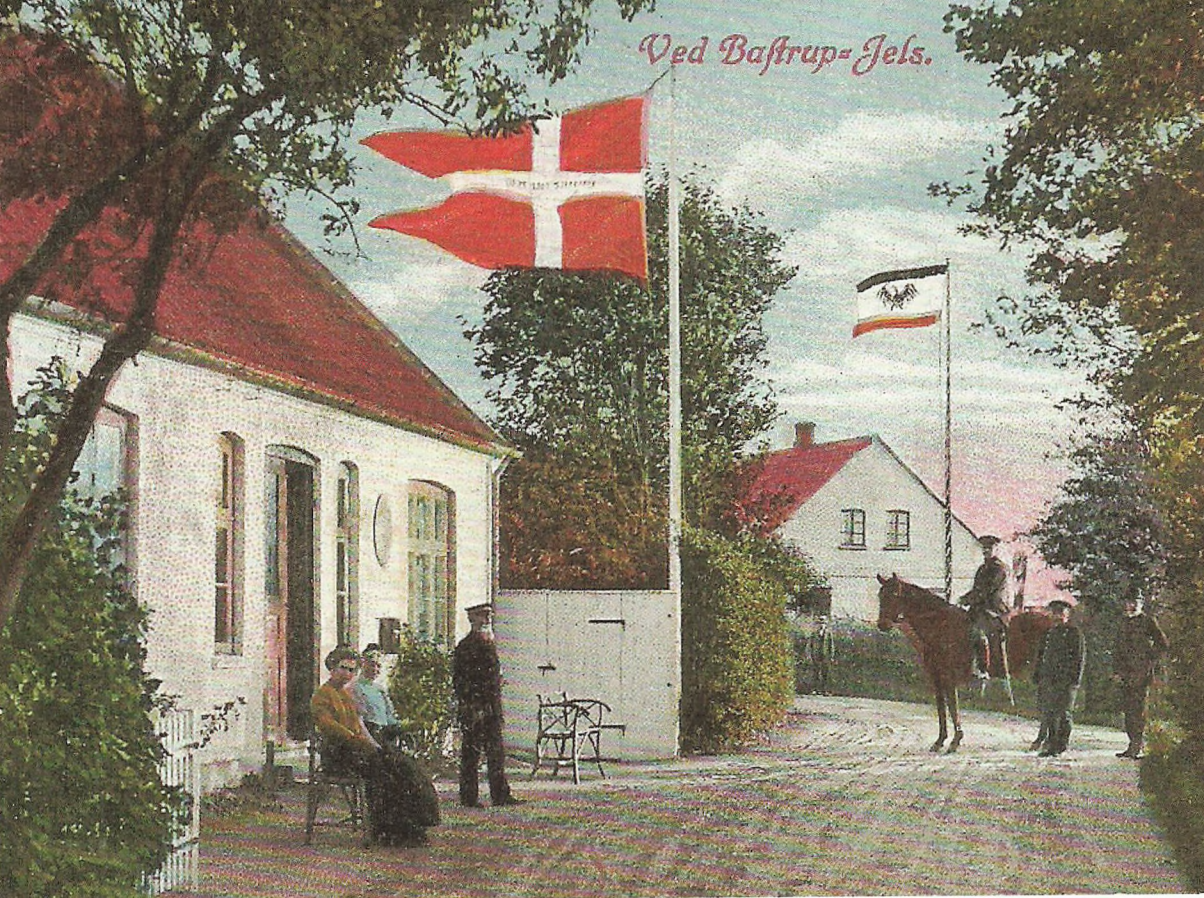
Peder Sørensen var ikke den fødte landmand. Han var teoretiker. Han var interesseret i mange ting. Alt om det sønderjyske interesserede ham. Han var medlem af Sprogfore-

ningen og solgte Sprogforeningens almanakker. Nu er det sønnen Åge (født 1930), der hvert år sælger Sønderjysk Almanak.

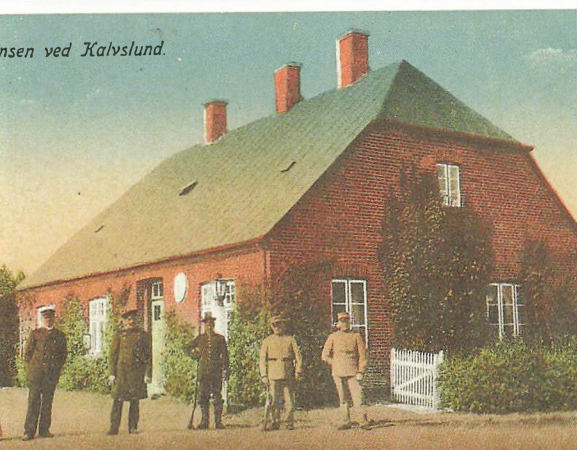
Sydslesvig interesserede Peder Sørensen meget. Han kom ikke mange steder, men hvis han kunne få lejlighed til det, var han med til årsmøder i Sydslesvig. Når han kom hjem, havde han meget at fortælle om det, han havde set og oplevet.

Børnene blev spredt ud over hele landet. 2 sønner traf piger i Salling og bosatte sig der, én kom til Præstø, én til Als og én til Thyborøn. En af sønnerne købte gård i Fole ved Gram, og sønnen Åge overtog hjemmet i Sønder Hygum. Også han er en samler. Han har en stor samling lommeure og han har passet godt på alt det, forældrene har samlet fra et langt liv med nationale interesser. Peder Sørensen samlede postkort fra Kongeågrænsen, gamle pengesedler og særlige aviser. Hans samling er i gode hænder hos sønnen Åge.

Ved Bastrup-Jels.

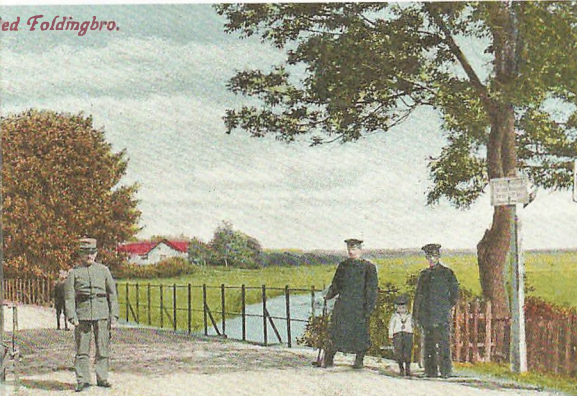
...nsen ved Kavslund.

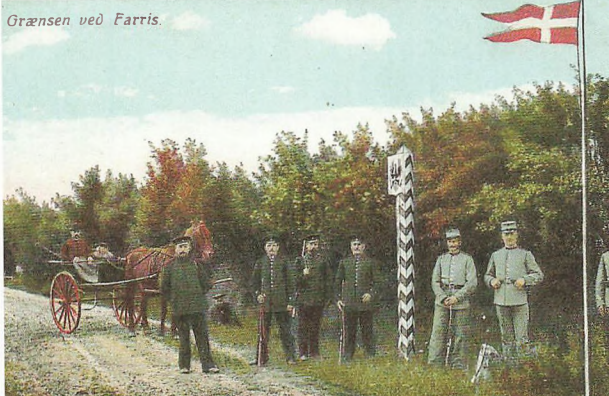
Grænsen ved Frederikshøj.

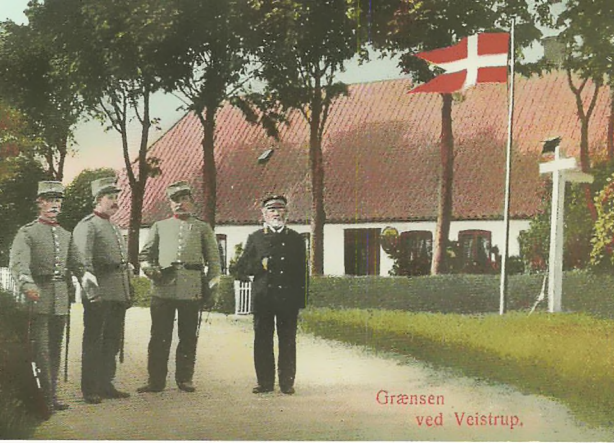
...ed Foldingbro.

Grænsen ved Farris.

Grænsen ved Veistrup.

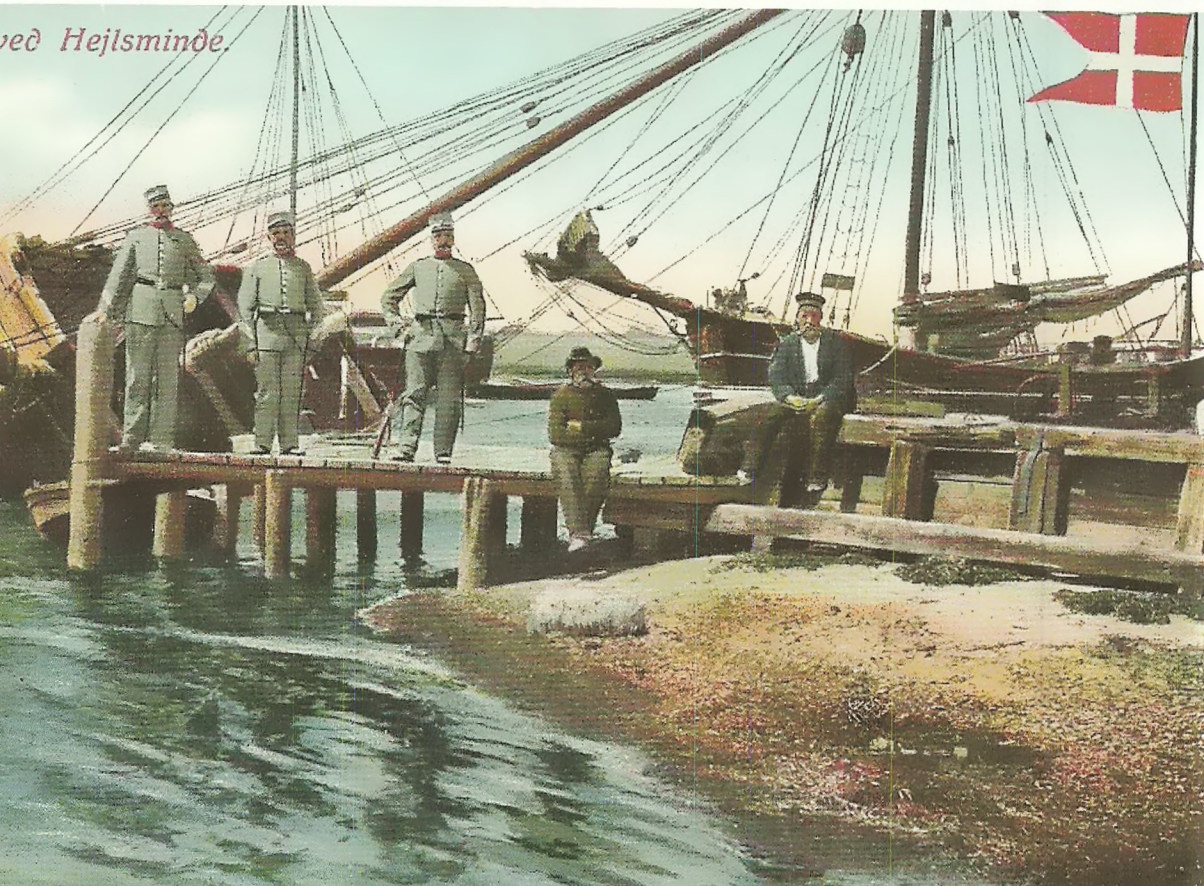
Grænsen ved Hejlsminde.

Grænsen ved Frihed.

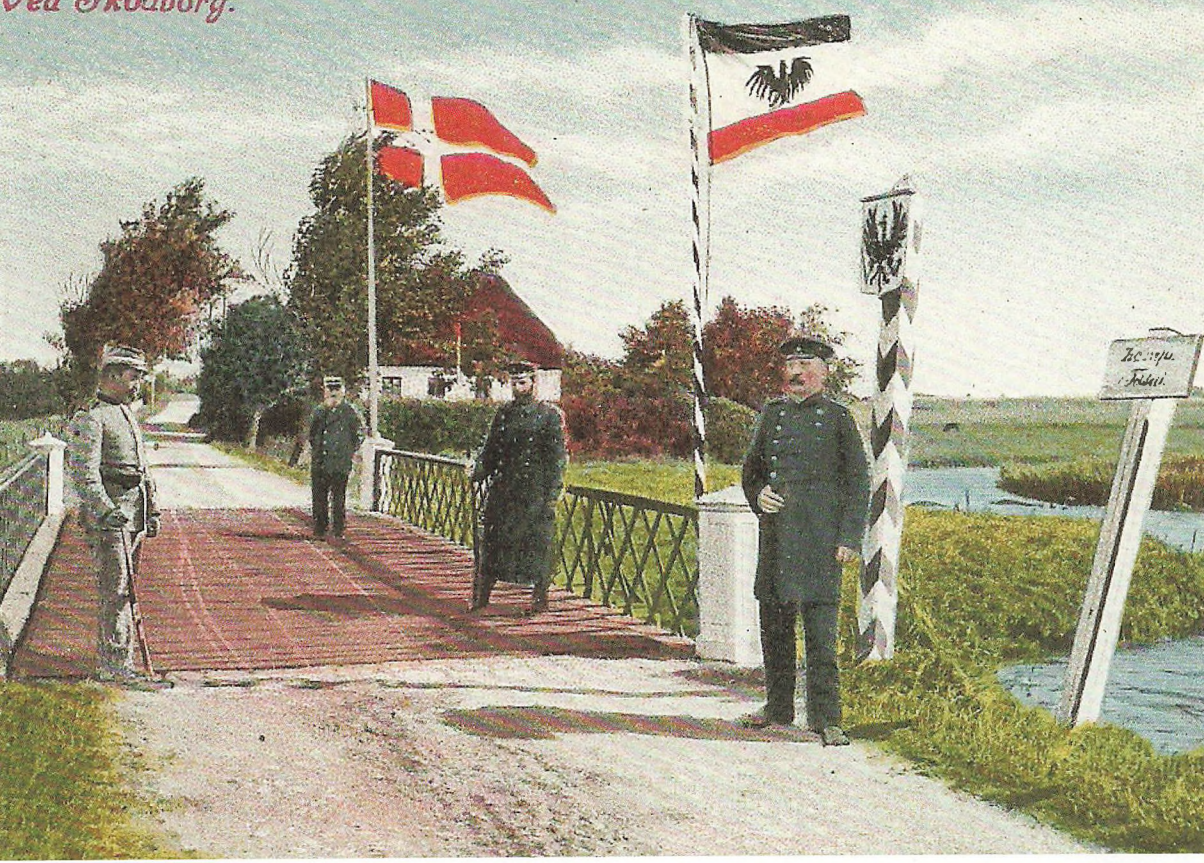

Den tyske og danske Grænsevagt ved Tobøl.

ved Hejlsminde.

Ved Skodborg.

Grænsen ved Højrup.

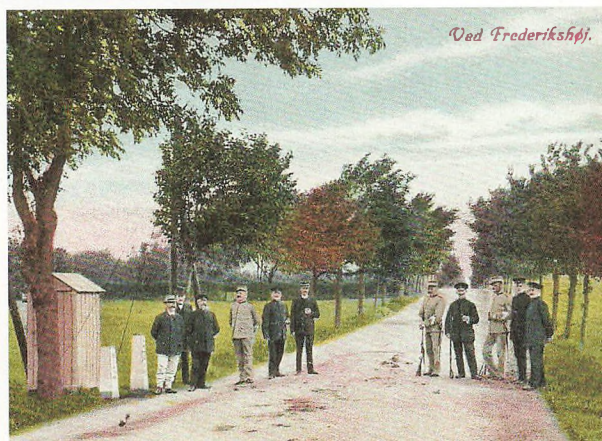

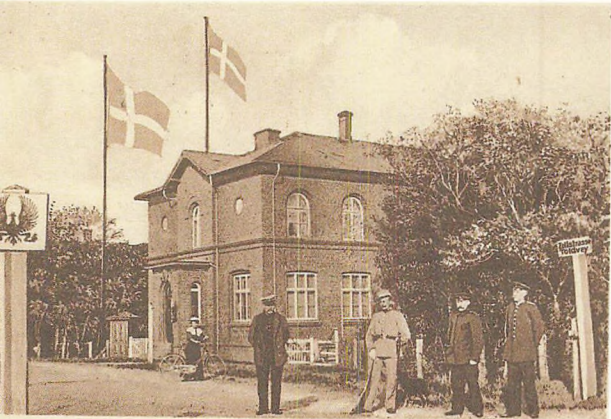
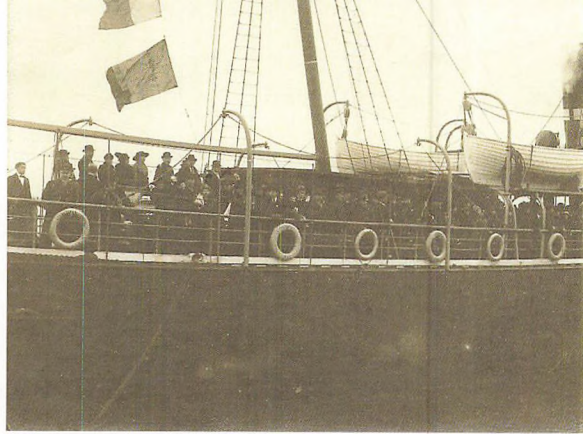
Deutsch-Dänischer Grenzbahnhof Hvidding

HVIDDING. Grenzbahnhof zwischen Deutschland u. Danemark
Grænsebanegaard mellem Tyskland og Danmark

Ved Frederikshøj.

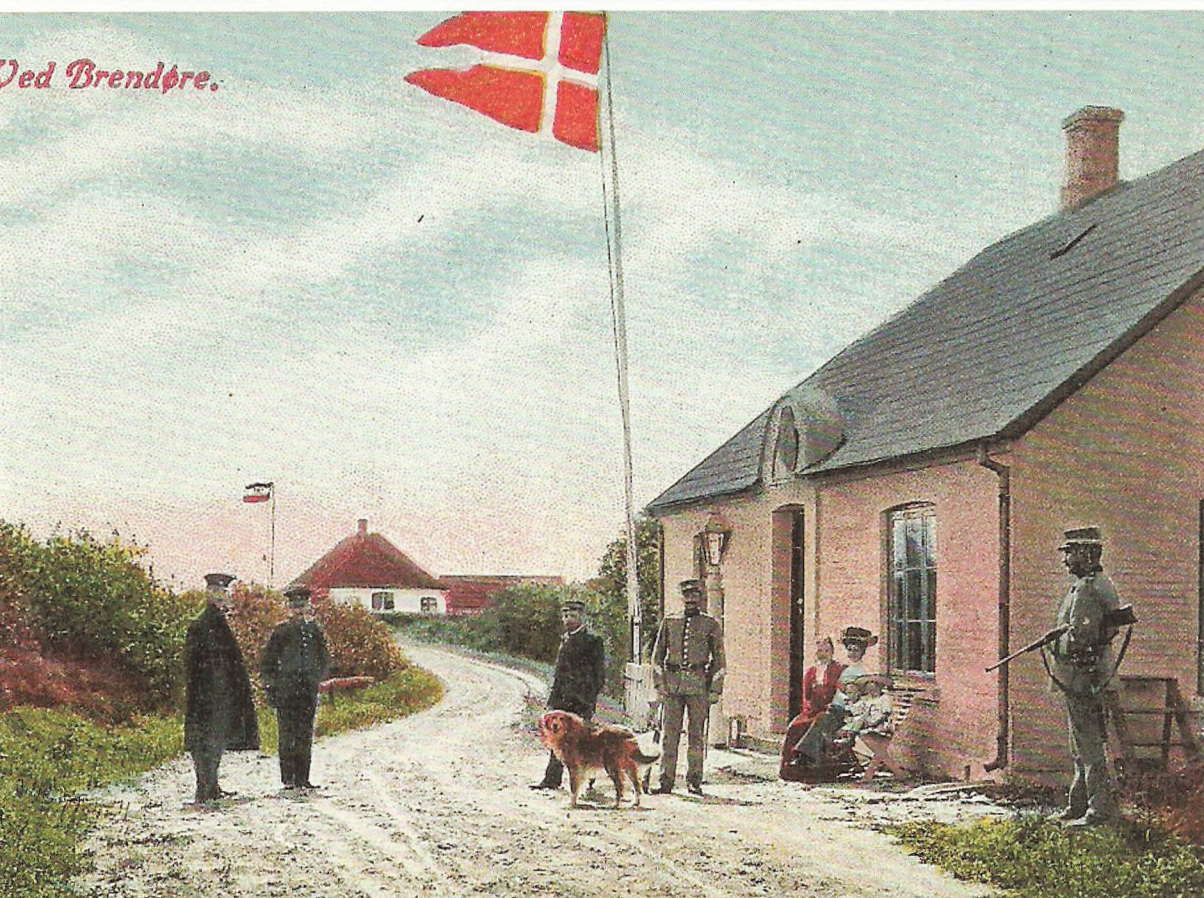
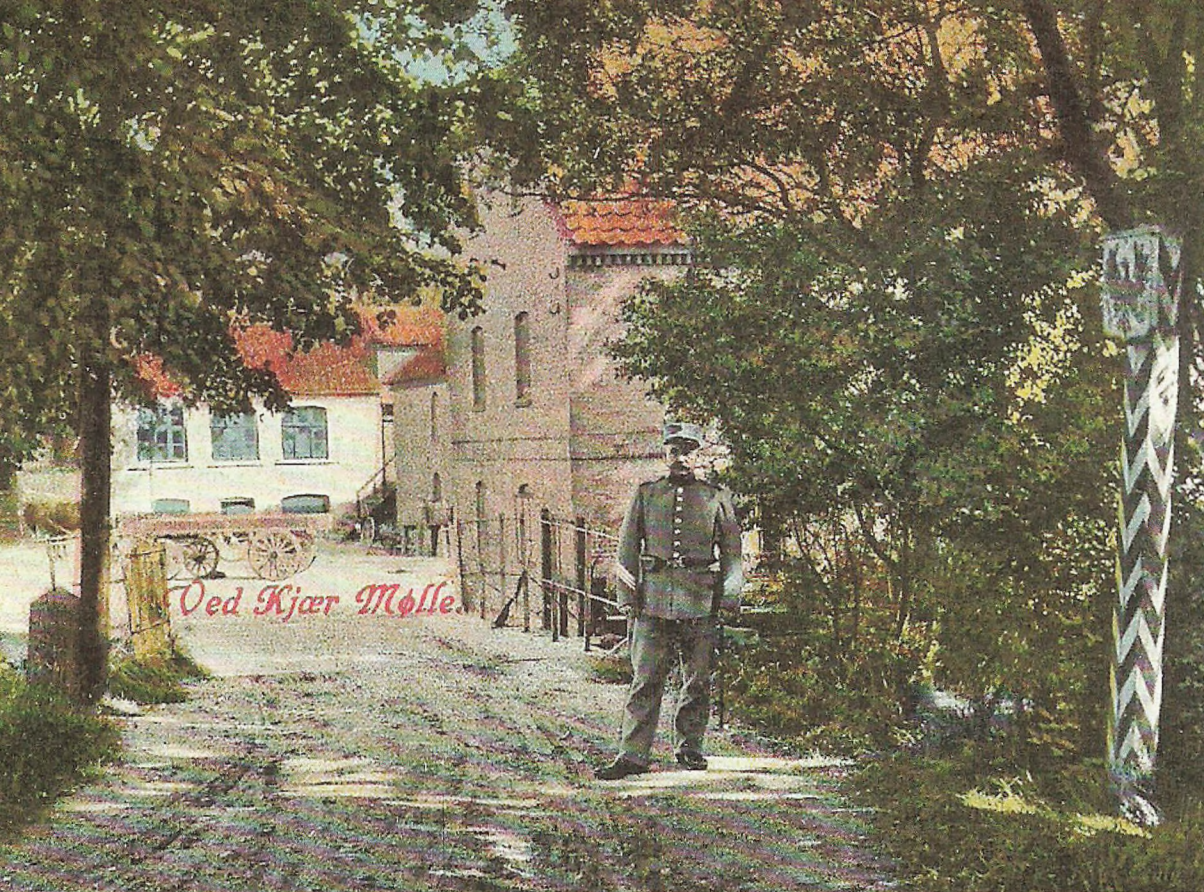

Grønsø ved Vedsted

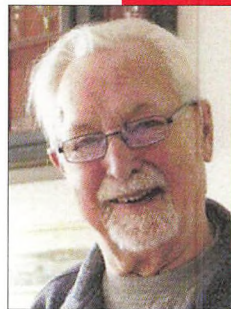
Den guldene og sølvne
julekæde & der alle
Din Veninde Spirit
Kvin smæk. Kend
Din hør gode Her
endnu.

Grønsø ved Holte

En københavner som

Turistchef i Sønderborg

Af Per Christensen

»Turismen har fanden skabt – turismen har Vorherre skabt«. Så selvmodsigende er det blevet sagt, når dette forunderlige fænomen gang på gang er blevet diskuteret, fordi mennesket lige fra dengang alverden skulle skrives i mandtal, selv har været en del heraf og ikke mindst har haft en holdning til eller måske økonomisk andel i turismen. At følge opfordringen til at fortælle om mine 32 år som turistchef i Sønderborg, er næsten en umulig opgave. Hvad skal med og hvad burde udelades. Hvad er relevant og hvad er irrelevant for at holde en læser fangen. Det må blive en subjektiv betragtning, hvorfor der kun er én, der kan få på hattepulden, hvis nogle synes at dette eller hint er overflødigt. Hvor det anføres, at Turistbureauet står som aktør, er det af falsk beskedenhed. Turistchefen vil vel altid være nerven og den ansvarlige i aktiviteter! Her følger alligevel i stort og småt noget af det, der skete i mine mange års turistarbejde i Sønderborg. Tæt ved 30 medarbejdere, væsentligt piger, nogle som elever, der aldrig vidste om morgenen, hvad dagen ville bringe ud over de daglige rutiner - men alle gik de til jobbet med gåpåmod. Nogle blev i flere år. En enkelt hele 10 år og en anden blev efter 13 år den nye lokale turistchef, og et par fløj ud i Danmark og blev turistchefer.

Et turistbureau med sine mangeartede opgaver som byens velkomst- og informationscenter har altid været det, som populært kaldes en »blandet landhandel«. Forstærket af, at det også har været opgaven at markedsføre turistbyen Sønderborg, hvor

midlerne den gang altid var en skilleshæl. I stedet skulle der findes på aktiviteter, der var så godt som gratis at producere og ikke mindst at realisere.

Produktskabelse, markedsføring og ordvalg har selvfølgelig ændret sig totalt med tiden, hvor vor tids turistfolk er meget dygtigere teknikere, end vi enfoldige var. Som min afdøde og helt specielle kollega i Aabenraa, Frands Gregersen – Frands von der Halle – sagde på falderebet »Når blot de nye nu husker at få hjertet med i deres handlinger«. De få midler der dengang var til rådighed for markedsføring kom fra Turistforeningens medlemskontingenter. Foreningen havde en 300 til 400 medlemmer. I flere år gennemførtes også i Frihedshallen et bankospil, som dog efter en del år blev opgivet, da indtægterne ikke stod mål med indsatsen. Aktivt påbegyndte kommunen i 60'erne positivt at ændre sin holdning til turistarbejdet, ved i første omgang at købe en ejendom på Rådhusortvet og indrette den til turistbureau med nul husleje! Baggrunden for denne investering var en tragikomisk hændelse i 1963. En morgenstund parkeredes en Danfoss-lastbil på Løkken da chaufføren havde et ærinde til en daværende maskinfabrik. Formentlig havde han ikke fået trukket håndbremsen rigtigt, for pludselig begyndte lastbilen at trille ned ad Løkken og ramte så med en voldsom kraft den lille skrøbelige bygning modsat Kirkeortvet i Jernbanegade, der rummede såvel Turistbureauet som en kiosk og et offentligt toilet. Denne kommunale bygning blev totalt ødelagt, men heldigvis kom ingen mennesker

*Bygningen med
Turistbureauet
i Sønderborg*

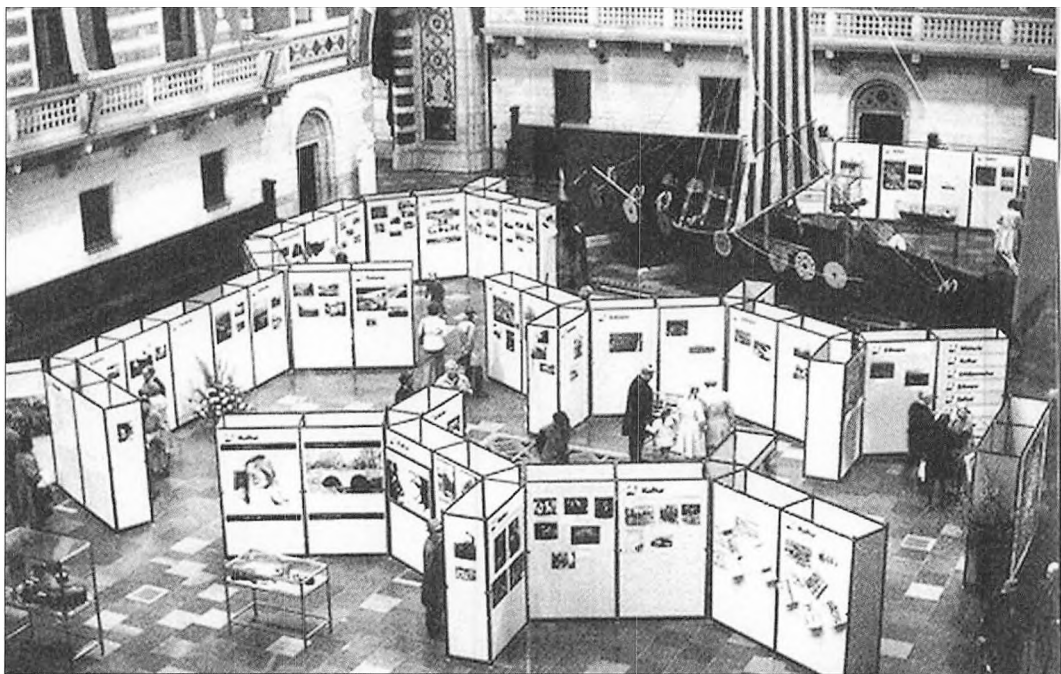
*Bygningen med
Turistbureauet
i Sønderborg efter
ulykke med
en vildfaren lastbil*

til skade. Efter et par år i en villa i en stille sidegade flyttede Turistbureauet ind i de nye lokaler på Rådhusstræde. Først i stueetagen side om side med en frisørforretning og dermed vel nok landets eneste turistbureau, der duftede af Esprit de Valdemar og hårlak. Langsomt gennem årene ændredes bureauets areal sig til hele ejendommen. Byrådets forståelse for turismen og dens betydning for erhvervslivets indtjening og den der af følgende beskatning steg med tiden. Klart dokumenteret ved at kommunen afholdt bureauets lønninger. I slutningen af 80'erne oprettede kommunen en Erhvervsfremme Fond, der investerede i Turistforeningens markedsføring efter krone til krone princippet, der også gjorde det muligt for Sønderborg at præsenter

sig i såvel ind- som udland gennem annoncer i Danmarks Turistråds og de samarbejdende jyske turistforeningers publikationer millionoplag.

En af de mere særprægede opgaver for den nye turistchef i starten af 1962 var samtidig at lede et forsikringsagentur og det lokale bureau, der registrerede dårlige betalere, hvilket også var Turistbureauets opgaver. En herlig kontrast var det, at stå som medarrangør af Det kgl. Teaters forestillinger på Friluftsscenen. På samme scene medvirkede turistchefen også som speaker i nogle somre i Parkunderholdningen. Et fortræffeligt samarbejde opstod med Cimber Air, hvad der blandt andet medførte en tur til Sønderborg for Det Borgerlige Skydeselskab fra Køben-

Udstillingen »Nord og syd for Flensborg Fjord« i Københavns Rådhus

havn til en oplevelsesdag i det alske inklusive at prøve at ride til rings. Flyvende besøg af læsere fra Hamburger Abendblatt var også et af arrangementerne, hvor Sønderborgere så til gengæld fik mulighed for en dag i Hamburg.

Hvad nyttede det at have historiske minder og seværdigheder som Sønderborg Slot, Dyb-bøl Mølle, Historiecentret og andre dejlige attraktioner, som man så gerne vil fortælle om og lokke turister til Sønderborg med, hvis man ikke havde mulighed herfor. Flagskibet i turistmarkedsføringen har derfor altid været brochuren. Hvor idealet i starten var en brochure uden annoncer blev det en selvfølge at tage branchens samarbejdspartnere, blandt andet hoteller m.fl., med som god information og økonomisk hjælp. Tidligt fandt turistforeningerne på Als, trods i starten en forståelig lokalpatriotisme, frem til at samarbejde var nødvendigt. En fælles brochure blev produceret, for at opnå en bedre samlet effekt. Det blev ikke mindst en realitet, da sammenslutningen Sønderjydsk Turistkreds blev etableret i 1967, hvor en halv snes turistforeninger arbejdede fælles. »En Historisk tur nord og syd for grænsen« blev skabt

samt en »Stjernetur til 4 sønderjyske købstæder«.

Et samarbejde mellem turistorganisationerne omkring Flensborg Fjord resulterede i en fælles dansk/tysk sproget brochure: »Nord og syd for Flensborg Fjord«. Desuden en stor udstilling i Københavns Rådhus med samme titel, hvor ikke mindst vikingeskibet »Sebbe Als« blev udstillingens hovedattraktion. Samtidig fandt mindre udstillinger sted i indkøbscentrene Rødovre og Lyngby. For lige at gøre brochureemnet færdigt kan fortælles, at turistbrochurer også kan være farlige. Det konstaterede vi i Sønderborg i 1984, da Turistbureauet fik en anmodning om turistbrochurer fra en østtysker i daværende DDR, og fremsendte de ønskede brochurer. Kuverten kom retur med brochurerne og påstemplet: Es ist verboten dieses inhalt in der DDR einzuführen.

Turistbureauet stod for mange aktiviteter såvel lokalt som udenlands for at gøre opmærksom på Sønderborg og Als - og de var utallige og forskelligartede. Her følger nogle af dem som turistchefen husker med glæde.

I 1969 etableredes en Sønderborg turist- og erhvervsudstilling i en bank på Strøget i

København. Som PR gennemførtes et ringrideroptog med Sønderborg Garden i spidsen, ned gennem Strøget til Kongens Have, hvor ringridning blev demonstreret i Christian Vs galge. Desuden opsøgende arbejde hos beboerne i Alsgade og Sønderborggade med indbydelse til et besøg på udstillingen, for at deltage i en konkurrence, der gav et ophold i Sønderborg som gevinst. Alt dette gav fin avisomtale. I 70'erne sendte Turistbureauet et par turistpiloter ud på Sønderborgs gader med en trækvogn, hvorfra de gav turistinformation. I de samme år tog Turistbureauet en anden opgave op. Først med en enlig skuespiller og Sønderborg statister om et Chr.II spil i slottets park. Senere et pompøst anlagt Dorothea spil med lokale aktører samt et flot, stort og levende Middelaldermarked med lokale foreningers salgsboder, ligeledes i parken.

Apropos kong Chr. II så genopstod han i turistchefens skikkelse og deklamerede en prolog ved Handelsstandsforeningens 100 års jubilæumsmiddag.

Gennem adskillige år blev den til en velkomsthilsen under slottets hvælvinger til udenbys gæster. I regi med Handelsstandsforeningen skabte Turistbureauet Mojn-kampagnen i 1975, der slog stærkt igennem og hvis slagsang nåede ind på radioens top ti.

Turistbureauet stjal idéen om åbent hus på Allsundbroen i 1981 med bropas, foreningsboder og tilbud til de spadserende. Med venskabsbyen Porsgrunn i Norge arrangeredes i et par år vellykkede udvekslingsrejser for byens borgere. Danmarks Turistråd i Hamburg bød de lokale tyske mediefolk på en tilbagevendende »Nachbarrunde«, hvor

Fra Mojn-kampagnen i 1975

Christian II og ringriderherolder byder inden- og udenlandske gæster velkommen under Sønderborg Slots hvælvinger

de skabte PR under afslappede former. Denne blev en enkelt gang lagt udenfor Hamburg. Som følge af et godt samarbejde imellem Danmarks Turistråd, Hamburg og os, blev den gennemført på et hotel i Sønderborg. Det gode samarbejde kom også til at betyde, at Danmarks Turistråd lagde en workshop for 200 europæiske turistfolk på et af de nye hoteller i Sønderborg.

Med NATOs styrker i Vesttyskland, havde Turistbureauet 25 års samarbejde, med baggrund i turistchefens fortid som engelsk soldat. Det medførte mange små og store arrangementer på Als. Størst vel nok en USA-olympiade med 200 amerikanere der dystede mod lokale sportsfolk. Andre dystere kunne være skak eller badminton. Disse arrangementer medførte næsten altid sommeren efter gode udlejninger af de sommerhuse, som Turistbureauet stod for. Mange af aktiviteterne kom også i stand som følge af deltagelse på engelske British Army On the Rheins meget store events i Vesttyskland. I kølvandet på samarbejdet med den britiske Militær Attaché i København kom i flere år derefter større og mindre fartøjer fra The Royal Navy på gæstebesøg i Sønderborg havn. Et af besøgene fik uventede

familiære konsekvenser. Vi havde min vivs teenagesøster fra København på feriebesøg. Hun kom efter en kort intern drøftelse os imellem med ombord til et cocktailparty, forelskede sig hovedkulds i yngste løjtnant ombord. De blev gift nogle år efter i den engelske kirke i København - og han endte som admiral i The Royal Navy.

Ferieaktivitetstilbud opstod også i 70'erne ud af det alsiske turistsamarbejde. Vi var nok for tidligt på det, og ikke mindst fattedes de fornødne markedsføringsmidler. Men titlerne fortæller: Landsbyferie som en kondiferie og Ökologisch Grüne Insel Alsens. Sønderborg Turistbureau var til gengæld selv et par år alene om Maritime Dage med træskibsbesøg. Endda to gange med besøg af verdens største sejlskib, russiske »Sedov«. Apropos det »grüne«. Als og Rømø præsenterede sig på en fælles stand i 1975 som sådan på den store messe »Reisen« i Hamburg. 200.000 tilskuere. På messen med næsten samme navn deltog i flere år Sønderjylland i København.

Takket være kommunen fik Turistbureauet i 1991 EDB, som turistchefen havde sit besvær med, og kommunen skabte i 1992 en Turistarbejdsgruppe, der indgik i samarbejdet om kommunens turistpolitik.

Ringriderfesten i Sønderborg har igennem årene betydet vægtige PR-indslag såvel i ind-

Ringriderformanden i optoget

som udland. Turistchefen fornemmede straks denne værdi. Da festens pressechef derfor kom ned på Turistbureauet i forsommeren 1963 for at præsentere et 75 års jubilæumsprogram, gav det anledning til et spontant spørgsmål fra turistchefen: Men hvor er festmusikken? Svaret kom omgående: Skaf den ! Det blev til det første engelske Military Regimental Band, og turistchefen var fanget på kroen, og engagerede senere orkestre såvel militære som civile fra Danmark, USA, Holland, Frankrig, Tyskland, Norge, Belgien, Sverige, Finland, Kenya, og i 1993 for første gang i Danmark The Military Red Army Band fra Moskva, et engagement han selv hentede i Moskva. Et Ringridershow blev skabt i 1967. Det bestod af 2 herolddere, der med deres hornsignal introducerede to uniformerede ringridere som fortalte om Ringriderfesten i Sønderborg. De udenbys gæster, også fra udlandet, blev efter deres opulente festmiddag på et af byens hoteller, inviteret til ringridning, hvor »ryttere« fra publikum red til rings på en kæphest under jubel fra dem, der kiggede på. Ikke alene i Sønderborg, men der blev også fortalt om ringridningen i København samt i adskillige provinsbyer og i Oslo, Hamburg, Bremen og Mölln. Det blev indtil 1990 til i alt 76 gange. Turistchefen blev en så udpræget ringriderfan, at han flere år senere blev valgt til festens formand og sad i sadlen i 14 år - næsten uden at tage en eneste ring! At medvirke til oprettelsen af Ringridermuseet - det eneste i Danmark, ja formentlig i hele verden - og dets vedligeholdelse blev også en stor glæde.

De sønderjyske turistforeninger har arbejdet sammen helt fra 1934. Efter 1967, hvor Sønderjydsk Turistkreds blev oprettet, markerede den sig stærkt i 70'erne med hele 14 turistfremstød med skonnerten »Kommandøren« bygget i 1891. Erik Thøgersen fra Hotel Kommandørgården på Rømø, var formand for organisationen såvel som kaptajn og ejer af skibet. Han skabte sammen med undertegnede, som hans sekretær, disse for dengang helt unikke fremstød. Når skibet lå i havn blev pressen inviteret ombord i det ombyggede lastrum om formiddagen til sønderjyske specialiteter og fik samtidig en præsentation af og materiale om turist-

På »Kommandøren«s dæk i Ruhr-distriktet

herlighederne af turistcheferne i farverige kostumer som Bommerlundmanden, Ringrideren, Rømpøigen, Postbudet, Hertug Hans og Christian II. Om aftenen gentog forestillingen sig for områdets rejsebureaufolk. Adskillige danske, svenske og tyske havnebyer fik besøg. Stærkest i erindringen står nok sejlturen gennem Hollands kanaler og op ad Rhinen til byerne Duisburg og Düsseldorf. Desuden turen langs den norske kyst fra Bergen og med stop i flere kystbyer inden raiden sluttede i Oslo. Alle steder gav det lovende kontakter og en meget fin presse-dækning med billeder. I Duisburg deltagelse i NDRs populære Hafenkonzert som for en enkelt lørdag morgen var lagt uden for Hamburg. Ved et tilfældigt træf på et Gasthof, fik besætningen kontakt med radiofolkene fra udsendelsen og en fortsat sen »komsammen« på »Kommandøren« resulterede i, at besætningen tidligt næste morgen sang en dansk sømandssang i et kæmpetelt, hvor formanden blev interviewet til de mange millioner lyttere. Et for os uventet tilløbsstykke. Når vi lagde til kaj i Ruhr-området blev en kasse med Rømo strandsand og et skilt anbragt på kajen foran »Kommandøren«. Utallige var de forbigående, der skulle hen og lade fingrene glide gennem sandet. Skibet blev også en del af en dansk uge i såvel Rotterdam

Per Christensen: Født 18.5.1925 i København. Håndsætter. Illegale aviser under besættelsen og lidt mere. Engelsk soldat: Canterbury, Singapore og Hong Kong. Reklamemand, København. Turistchef i Sønderborg. Folkepensionist i Sønderborg.

som Den Helder, Holland. Mere seriøst, en Genforeningsudstilling, som Dronning Ingrid åbnede, arrangeredes sammen med Magasin i København.

Apropos ture og rejser. Jobbet bød på mange herlige muligheder. Den allerførste var i 1963, hvor turen gik til Bognor Regis i England for at hverve The European International Fishing Festival til Als. Det lykkedes, men der var nok for stor forskel på fangsten i Atlanterhavet og Lillebælt. Til Sønderborgs oprindelige venskabsbyer: Pori, Finland. Sundsvall, Sverige og Porsgrunn i Norge. Til nordiske turistchef seminarer i Oslo, Norge. Sunne og Göteborg, Sverige. Helsinki og Lappeenranta, Finland. Til rejsebureau seminarer i Jönköping og Kramfors, Sverige. Har deltaget når Danmarks Turistråd har været vært et antal gange i Oslo, Norge, Hamburg, Tyskland samt i London, England. Med turistchefforeningen på studietur til Israel. Som medlem af det lokale lufthavnsudvalg gik turen en enkelt gang til et møde i Sdr. Strømfjord på Grønland.

En slags konklusion efter 32 års turistarbejde kunne være, hvor inkonsekvent det end måtte lyde, at disse år har stået i såvel samarbejdets tegn som i turbulens, fordi vi måske på nogle områder var lidt for tidligt ude! Alligevel gav det undertegnede Handelsstandsforeningens Initiativpris i 1982. Som det fremgår, er det en branche med masser af go i, og nye tider har stadig bragt nyt med sig. Overordnet set gik det i mine 32 år kun fremad og opad. Så blev diskussionen om struktur, visioner, økonomi, markedsføring, virkemidler og deres realiseringsring kun til gavn for et arbejde, der aldrig var kedeligt, men allermost ansvarsfuldt - det drejede sig om menneskers mest værdifulde tid.

PS: Hvis nogen i øvrigt skulle undre sig over, at en københavner endte i Sønderborg, så er forklaringen også, at han efter utallige års ophold som feriedreng i sin mors barndomshjem i Varnæsø, aldrig glemte Sønderjylland og sønderjyderne.

En sønderjysk familie mellem

dansk & tysk

Artikler
og digte

Af Inger Lauridsen

Optakten til Tønder Museums kendskab til familiens historie.

I forbindelse med markeringen på de sønderjyske museer af 75 året for Genforeningen i 1995 etablerede det daværende Tønder Museum en udstilling, der ansøgte Genforeningen fra en anderledes vinkel, end man normalt ser ved historiske udstillinger, nemlig som afstemningsdagen den 10. februar 1920 eller Genforeningsfesterne den efterfølgende sommer blev husket af mennesker, der i 1920 havde været børn, men som nu var gamle. Tanken med en udstilling af disse barndomserindringer, der ofte har fokuseret på noget helt andet end den vigtige historiske begivenhed, der var anledningen til erindringen, var at »fange« disse skæve erindringsglimt som helt gyldige udsagn om en historisk begivenhed.

Udstillingen blev bygget op som en erindringspiral, hvor de besøgende gik fra rum til rum, og i hvert rum satte en båndoptager i gang, hvor de på bånd hørte en kort barndomserindring fortalt af

Hans Andersen Schmidt, der sammen med sin datterdatter Anne Cathrine Carstensen hejser Dannebrog den 10. februar 1920

det menneske, som huskede den, samtidig med, at der i rummet var en enkelt montre, hvori der vistest nogle genstande, der havde relation til den pågældende erindring. Udstillingen havde 10 rum med hver sin erindring samt et afslutningsrum. I det tiende rum, det sidste erindringsrum, fortalte den yngste af de deltagende, der i 1920 var blot 4 år gammel, hvordan hun den 10. februar 1920 havde været ude i haven med sin bedstefar, mens han hejste familiens Dannebrog.

Hun kunne huske, at hun var i en fin kjole, og at det var et forfærdeligt vejr med regn og rusk, og desuden, at hun fik at vide, at hun skulle passe på, at flaget ikke slæbte hen ad jorden. Og så kunne hun huske, at en mand (det var købmanden i Tirslund Adolf Lau) kom cyklende forbi. Han havde netop fået et fotografiapparat, så han forevige scenen med den gamle mand og den lille pige. Dette fotografi bar den gamle mand resten af livet i sin pung, og da museet så det hos et oldebarn i 1995, var det meget slidt og med de øverste to hjørner knækket af, men motivet var intakt og kunne gå

beskueren lige til hjertet. Tønder Museum har fået lov til også at affotografere billedet, således at det både kunne danne udgangspunkt for spiralens afslutningsrum, der var ganske lille, og hvor museet havde forstørret det omtalte fotografi til legemsstørrelse, og oven på dannebrogflaget på fotografiet havde draperet et ægte Dannebrogflag fra den 10. februar 1920. Rummet havde kun en meget enkel tekst: »Og Sønderjylland blev dansk!« Fotografiet blev ligeledes anvendt dels til indbydelseskortene til udstillingen dels til udstillingens plakat.

På et tidspunkt i løbet af udstillingen henvendte en kvinde fra det tyske mindretal sig til Tønder Museum for at forespørge, om hun kunne få nogle eksemplarer af plakaten, fordi den ældre mand på billedet var hendes oldefar. Helt uden at tænke, kom jeg til at udbryde: »Jamen Hans Schmidt var meget dansk«. Hendes svar og samtaler med flere efterkommere af familien danner baggrunden for denne beretning om en sønderjysk familie mellem dansk og tysk.

Hans Andersen Schmidt

Den ældre mand på fotografiet fra 1920 hed Hans Andersen Schmidt. Han var født i Hjer-

Pasfoto af Hans Andersen Schmidt da han var omkring 50 år

ting, nogle kilometer syd for Kongeåen den 18. maj 1854. Han kom formodentlig ud at tjene straks efter sin konfirmation og mødte som ung Ane Cathrine Petersen, der var født den 17. marts 1857 i Tirslund. Ane Cathrine var datter af Peter Pral Petersen, der i 1856, året før hendes fødsel, havde købt Stampemøllen i Tirslund. I 1801 var møllen blevet en slibe- og stampemølle. Ane Cathrines far var død allerede i 1862, og hendes mors anden

mand, Hans Bygwraa, døde i 1880.

Hans Andersen Schmidt var på det tidspunkt forlovet med Ane Cathrine og overtog Stampemøllen.

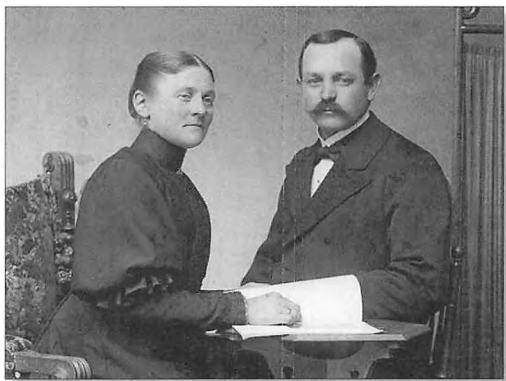
I hvert fald blev han noteret som gårdejer i registreringen af parrets ægteskab den 14. maj 1881. Stampemøllen havde da karakter af at være almindeligt landbrug. Parret fik to døtre Ingeborg Margrethe Petrine født 6. maj 1882 og Anna Margrethe født 3. juli 1885.

Hans og Ane Cathrine Schmidt, et dansk ægtepar

Både Hans Andersen Schmidt og Ane Cathrine Schmidt var danske af sind og overbevisning. Hans Schmidt stammede fra et af Sønderjyllands mest dansksindede sogne, og Ane Cathrines familie følte sig også stærkt knyttet

»Stampemøllen« i Tirslund omkring 1880

Ingeborg og Hans Clausen Schmidt kort efter deres bryllup i 1903

til det danske. Deres to døtre blev opdraget i denne ånd, men kærligheden kan have veje, der krydser både sindelag og politiske bånd. Dette måtte Hans og Ane Cathrine Schmidt sande, da deres ældste datter, Ingeborg, omkring århundredskiftet forelskede sig i den tysksindede gårdmand, Hans Clausen Schmidt. Hans oldebarn har i 2013 fortalt, at Hans Clausen Schmidt endda hævdede en forlovelse, fordi han havde truffet Ingeborg. Parret blev gift i Agerskov kirke den 25. juni

1903, hvilket kan undre al den stund, at Ingeborgs forældre jo havde deres gård og tilknytning til Tirslund. Men brudgommen Hans Clausen Schmidt var fra Gestrup i Agerskov sogn, hvor han oven i købet var »Amtsvorsteher« og gårdejer, og desuden var præsten i Agerskov tysktalende (hvilket fremgår af sproget i kirkebogen). Måske har Hans og Ane Cathrine Schmidt også tænkt, at det ville skabe mindre røre, hvis deres datter ikke blev gift med en meget tysksindet mand i hjem-sognet Tirslund. Imidlertid fremgår det af kirkebogen, at begge det unge pars fædre står opført som brylluppets vidner.

Ingeborg og Hans Clausen Schmidts liv

Ingeborgs nye familie var en særdeles velhavende tysk gårdmandsfamilie, og både hendes svigerfar og svigermor var på grund af deres personlige egenskaber meget afholdte i det dansksindede Gestrup. Det samme var Ingeborgs mand, Hans Clausen Schmidt, der bestred amtsforstanderembedet samtidig med, at han drev gården, der af en senere ejer blev kaldt »Susvind«, og som han havde overtaget efter sin far. Hans Clausen Schmidt

Ingeborg og Hans Clausen Schmidt med 6 af deres 8 børn.

Børnene er øverst Hans, fra venstre Anne Marie, Ane Cathrine, Frieda, Wilhelm og Margrethe

Anna Margrethe
som 11-årig
- hun blev 90 år

blev meget respekteret også i danske kredse, fordi han under 1. verdenskrig reddede mange unge danske mænd fra Toftlund-egnen fra fronttjeneste, fordi han vidste, at de skulle kæmpe for en sag, der ikke var deres. Han hjalp ligeledes mange indkaldte mænd fra sognet hjem på kortere eller længere orlov.

Ingeborg og Hans Clausen Schmidt blev velsignet med otte børn, der for de 7 førstes vedkommende blev født med 2 års mellemrum, mens der var 3 år mellem de to sidste. De fire første børn to drenge og to piger blev opkaldt efter deres fire bedsteforældre, hvilket viser, at der i familien ikke blev favoriseret mellem den danske og den tyske familie.

Alle børnene kom i den tyske skole i Gestrup og senere i den offentlige skole i Toftlund. De to ældste sønner, Hagen og Hans, kom på gymnasiet i Flensborg, blandt andet gennem mellemkomst af Hans Clausen Schmidts 10 år ældre søster, Marie Schmidt, der var lærerinde i Toftlund. Alle otte børn fik gode uddannelser. De 5 piger som sygeplejersker eller sekretærer, af de tre drenge blev en læge og to tandlæger.

Under 1. verdenskrig var Hans Clausen Schmidt indkaldt som soldat. Mens han var på krigstjeneste, styrede Ingeborg gården med stor dygtighed, og hun var ikke bange for at tage fat. Selvom Hans Clausen Schmidt var en meget vellidt og hjælpsom mand, havde han sine svagheder. Blandt andet holdt han meget af at besøge kroer i landsbyen, og han var ikke så nøjeregnende med sine udgifter. Disse forhold betød, at han som

landmand var meget sårbar, da inflationen i 1920'erne kom. I 1927 måtte han sælge gården, og Ingeborg og Hans Clausen Schmidt flyttede til et hus i Haderslev med de endnu hjemmeværende børn. Hans Clausen Schmidt døde allerede i 1934, lige før jul, blot 62 år gammel. Ingeborg overlevede ham i fem år og døde i foråret 1939, 57 år gammel.

Den yngste datter, Anna Margrethe Schmidts liv

Anna Margrethe Schmidt var 3 år yngre end sin søster. Hun var som barn meget ofte syg og svagelig, og det fortælles, at hun derfor som 11-årig blev »tawn af« fotograferet i Toftlund, hvis hun nu ikke skulle blive voksen.

Hun voksede sig dog stærk og levede, til hun var 90 år. Også hun kom som ung ud at tjene, og hun forelskede sig i en landmand fra Hellevad, Hans Peter Carstensen. Det unge par blev viet den 27. maj 1910 i Tirslund kirke, hvilket viser, at Ane Cathrina og Hans Schmidt gerne så deres datter gift i den kirke, hvor hun også var døbt og konfirmeret, eftersom hendes tilkommende ægtemand var overbevist dansk. Dette viste han, da han blev indkaldt som soldat under 1. Verdenskrig, hvor han undgik fronttjeneste, fordi han konsekvent foregav, at han var delvist lammet.

Anna Margrethe og Hans Peter Carstensen slog sig ned på Langkærgård i landsbyen Bevtoft i Tirslund sogn, hvor de skabte en god ramme for deres to børn Carsten og Ane Cathrine. Hans Peter Carstensen bestred

Anna Margrethe og Hans Peter Carstensen
efter 1910

Hans Andersen Schmidt 96 år den 18. maj 1950 sammen med sin yngste datter, Anna Margrethe

forskellige tillidsposter i det lokale liv, og han var meget afholdt. Ægteparret boede i samme sogn som Anna Margrethes forældre, også efter at Hans Andersen Schmidt i 1920 afhændende Stampemøllen til Andreas Clausen og købte en ejendom midt i Tirslund landsby. Da Hans Andersen Schmidt i 1929 blev enkemand, hjalp en af hans datter Ingeborgs døtre Ane Cathrine, der på det tidspunkt var 19 år, ham i den første tid efter dødsfaldet. Efter kort tid flyttede han imidlertid ind hos sin yngste datter Anna Margrethe og hendes mand Hans Peter Carstensen på Langkærgård. Hans Andersen Schmidt blev boende på Langkærgård til sin død i sommeren 1950, først hos sin datter og svigersøn, og efter at de var flyttet i aftægts hus i nærheden af gården, hos sin dattersøn Carsten Carstensen og dennes hustru Mine.

Hans Andersen Schmidts forhold til sine to døtre og deres familier

Det havde uden tvivl være meget svært for Hans og Ane Cathrine Schmidt, at deres ældste datter giftede sig ind i en meget tysk-

sindet familie, og som omtalt tyder valget af stedet for hendes bryllup på, at det ville være for vanskeligt, at det unge par blev viet i Tirslund kirke.

Imidlertid vandt deres stærke familiemæssige bånd over det nationale problem, og Ane Cathrine og Hans Schmidt satte stor pris på deres svigersøn, der var et meget godhjertet menneske. Da datteren og svigersønnen i 1927 måtte sælge deres gård og flytte til Haderslev, udviste Hans og Ane Cathrine Schmidt fortsat stor omsorg over for dem, og det skete aldrig, har et medlem af familien fortalt, at nogen fra Langkærgård var i Haderslev, uden at de medbragte fødevarer til familien der. Børnebørnene fra Haderslev var også meget velkomne ferie børn i Tirslund, og Hans Andersen Schmidt elskede at lege med sine børnebørn, vise dem steder i naturen og bade sammen med dem i Gelså.

Hans Andersen Schmidt havde den store sorg først at miste sin tysksindede svigersøn i 1934 og blot fem år senere, i 1939, sin ældste datter Ingeborg. Hans næste store sorg var, at Ingeborg og Hans Clausen Schmidts tre sønner meldte sig som frivillige til den tyske hær under 2. Verdenskrig. De to ældste Hagen og Hans, havde fået hele deres uddannelse i Tyskland og havde allerede inden 2. Verdenskrig valgt at blive tyske statsborgere, mens den yngste, Wilhelm, som dansk statsborger også ønskede at deltage i krigen på tysk side. Til familiens store lettelse kom de alle tre levende gennem krigen, hvilket ikke mindst glædede deres morfar, selv om han havde været dybt imod dattersønnernes valg.

Hans og Ane Cathrine Schmidts to døtre fastholdt en nær forbindelse med hinanden og også i det næste led sås deres børnebørn i hvert fald i forbindelse med fejringerne af Hans Andersen Schmidts runde og »halvrunde« fødselsdage. Der findes et familie billede, optaget i forbindelse med Hans Andersen Schmidts 85 års fødselsdag den 18. maj 1939, blot fem uger efter at datteren Ingeborg var død, hvor man ser familiens tyske og danske medlemmer stå mellem hinanden.

De to søstre bevarede en tæt forbindelse med hinanden, hvilket blandt andet ses af, at da Margrethes eneste datter Ane Cathrine,

skulle holde bryllup den 25. april 1939, var hendes mors søster Ingeborg død blot 8 dage forinden. Anna Margrethe syntes derfor ikke, datteren kunne giftes i en hvid brudekjole, men burde bære en sort. Dette ville datteren, Anne Cathrine dog ikke høre tale om, og det endte med, at hun fik sin vilje og blev gift i hvidt.

Den sidste fødselsdagsfest, der blev fejret for Hans Andersen Schmidt var hans 96 års fødselsdag den 18. maj 1950, blot et par måneder før han døde. Her blev han for-eviget sammen med sin yngste datter, Anna Margrethe. Festen blev holdt på Langkærgård hos barnebarnet Carsten Carstensen. Den 4. juli 1950 døde Hans Andersen Schmidt 96 år gammel. Han blev begravet på Tirslund kirkegård sammen med sin hustru Ane Cathrine, der havde hvilet på kirkegården i 21 år.

Slægtens sammenhold efter Hans Andersen Schmidts dødsfald

I årene efter at Hans Andersen Schmidt var død, og især efter at hans yngste datter Anna Margrethe var død i 1975, så Hans Andersen Schmidts børnebørn ikke meget til hinanden. De fejrede ikke familiebegivenheder sammen, dels på grund af at Ingeborg og Hans Clausen Schmidts børn slog sig ned så forskellige steder som Osnabrück, Flensborg, København, Uge, Sønderborg, Højer, Tønder og Ålborg, mens Anna Margrethes og Hans Peter Carstensen's børn blev boende i nærområdet. Denne familiemæssige fjernhed er blevet endnu større i Hans Schmidts oldebørns tid. Således havde Tønder Museum under forberedelserne til udstillingen i 1995 ingen anelse om, at Hans Schmidt havde en større familie end de oldebørn, der var efterkommere af Anna Margrethe Schmidt.

Man kan således sige, at selv om Hans og Ane Cathrine Schmidt trods de nationale

modsatninger, som kom ind i familien med datteren Ingeborgs giftermål med en stærkt tysksindet mand, fastholdt de livet igennem en levende forbindelse med alle efterkommere af deres to døtre.

Derimod kunne børnebørnenes og oldebørnenes slægtsbånd ikke overvinde de nationale og idemæssige interessermodsatninger, der var kommet ind i familien ved de to søstres valg af ægtefæller i 1900-tallets begyndelse, og således blev deres liv præget af deskel, som nationale modsætninger skabte hos mange sønderjyske familie i årene før og efter Genforeningen i 1920.

Ane Cathrine og Hans Andersen Schmidts grav på Tirslund kirkegård

Inger Lauridsen Cand.mag. i historie og kunsthistorie fra Københavns Universitet 1984. Tidligere faglærer i historie og formning. Født i 1944 i Sønderjylland, student fra Ribe Katedralsskole i 1964. Studier i arkæologi og nordisk folkemindervidenskab, senere faglærer og folkeskolelærer i tre år. Rematrikuleret i 1974 med historie og kunsthistorie som fag. Cand phil. i 1981, gymnasielærer på Øregård Gymnasium, embedseksamen i 1984, Seminarlærer på Bagsværd socialpædagogiske seminarium 1983-89. Museumsleder på Tønder Museum (nu Museum Sønderjylland Kulturhistorie Tønder) frem til 2008 og derefter andeninspektør samme sted efter eget ønske. Har især beskæftiget sig med tekstilhistorie, bygningshistorie og kulturmiljøer.

Ved afstemnings- festen i Broager

2014

Af Marianne Christiansen

Det er en stor glæde og ærefuld opgave at tale ved afstemningsfesten til minde om afstemningen om det nationale tilhørsforhold for Slesvig, som kom i stand efter 1. Verdenskrig og gennemførtes her i Nordslesvig den 10. februar 1920 og i Mellemslesvig den 14. marts. Det er på alle måder er en stor historie at fejre: En stor og indviklet historie, der førte frem til afstemningen, og en stor og levende historie, der førte videre fra den. Den historie, som vi nu er en del af.

Selv er jeg indvandrer, tilflytter i den historie, som for mange af jer er en del af jeres liv og jeres slægts historie. Jeg er født på Sjælland og vokset op i Vendsyssel, barn af 60'erne, af velfærdsdanmark og rigdoms-danmark, af lilleputstaten med den store selvbevidsthed, »verdens lykkeligste land«, hvis man skal tro statistikkerne - og det skal man som bekendt ikke altid.

Men jeg er også barn af de historier, jeg som barn har fået fortalt: om tabet af Sønderjylland og genforeningens jubel, historien om det heltemodige nederlag i 1864 og de 56 år under preussisk herredømme, - som i min barndoms historier altid blev fremstillet set gennem 2. verdenskrigs forfærdelige erfaringer af nazismen, så det nazistiske regime nærmest blev tilbageskrevet i historien, og der faldt en skygge over alt tysk tilbage i historien. I den skygge og det lys fik jeg fortalt om genforeningen og om afstemningen - altid også med nogle bemærkninger om, at Flensborg jo burde have været med, og at der vist var blevet fuset lidt med tingene, så at den ikke kom med.

Og sådan er vi alle en del af historien, hvad enten vi har slægt, hvis rødder griber dybt i Slesvigs jord, i Sønderjyllands muld, eller vi kom flyvende med storken fra et helt andet sted i landet eller andre lande.

Når det altså er en særlig glæde og ære for mig som tilflytter til Sønderjylland at tale ved afstemningsfesten, er det fordi man - netop som indvandrer - i Sønderjylland møder den *levende* historie. Den, der altid er større og mere nuanceret og mere menneskelig end de historier, der bliver fortalt sammen for at give forkortede og nemme forklaringer på, hvorfor tingene er blevet, som de er. Den, der er større end de historier, der skal udpege skurke og helte og faktisk altid har til formål at fortælle, hvorfor lige præcis vores hold, vores parti, vores land altid var på den rigtige side, altid havde helterollen i historien. Sådan kan man fortælle historie på afstand. Men i Sønderjylland lever historien også som erindring, som familiernes egne erindringer om, hvordan det virkeligt var, hvor indviklet tingene var - og er. Det, der i de »færdige« historier bliver til sort og hvidt, skarpe linjer mellem mennesker, det viser sig altid i virkeligheden at være langt mere menneskeligt og bevægeligt. Og først og fremmest noget, der har med samtale og samvær at gøre.

Sang og snak

»Wo man singt, da laß' dich ruhig nieder, böse Menschen haben keine Lieder.«

Sådan lyder et tysk ordsprog* - men det kunne måske lige så godt hedde:

”Hvor man snakker, kan du roligt slå dig ned, for onde mennesker snakker ikke.”

* Citatet er tillagt digteren Johann Gottfried Seume, 1763-1810

Det er selvfølgelig ikke helt sandt, for vi ved alt for godt, at man sagtens kan synge onde sange og snakke ondt. Man kan begå forfødelige ugerninger, netop når man tror, at man selv er god, mens »de andre« er de onde mennesker, som skal udryddes, for at verden kan blive bedre.

Men alligevel kan vi sige, at hvor man synger og snakker, der er der en menneskelighed og samhørighed og en samtale, som kan kalde det gode frem mellem mennesker. Sang og snak kalder på godmodighed, tålmodighed og overbærenhed. »Vi kan vel snakke om det« – så længe vi kan det, og så længe vi vil gøre os umage for at forstå hinanden og hinandens sprog, så er der håb og fred og gode vilkår at leve i. Kærligheden til ens eget land, ens eget sprog og kultur kan netop åbne øjnene og ørerne for andre menneskers kærlighed til deres eget land og sprog og kultur. Nationalfølelsen, kærligheden til fædrelandet behøver aldrig at blive til et had til andre nationer, ligesom det ikke giver mening at hade andres familie, fordi man elsker sin egen. Netop i kærligheden til sin egen familie og sprog og kultur, kan man genkende det fælles menneskelige, at vi elsker vores modersmål og nation. Og derfor kan vi anerkende, at andre mennesker elsker deres modersmål og nation.

Med stemmen udtrykker vi os og med stemmen kan mennesker nå hinanden. Ud af ordet »stemme« kommer de mange ord for, hvordan det enkelte menneske indgår i et fællesskab med andre – bestemmer, afstemmer, istemmer, og bliver en del af en stemning. Stemningen mellem mennesker er afgørende for, hvordan vi lever. Den er noget fæles, men samtidig afgøres den af hver enkelt. En enkelts tavshed ved middagsbordet påvirker hele stemningen. En enkelts bagtalelse på arbejdspladsen påvirker alle. Et enkelt barns stemme i »Kejserens nye klæder« kan bryde fortielsen og løggen og

give de andre mod til at åbne munden. Både stemningen og afstemningen afgøres af hvert enkelt menneskes stemme – dengang som nu.

Historien og stemmerne

Sønderjyllands historie kan være et billede og endda et forbillede for resten af verden på at synge og snakke og elske sproget og kulturen og på at lade sin stemme lyde. Derfor er der al mulig grund til at fejre og fortælle om den afstemning, der anerkendte kærligheden til sprog og nation som afgørende, og som satte grænsen mellem landene, der hvor man kunne stemme og snakke sig frem til den, - og ikke med våbenmagt.

Afstemningerne den 10. februar 1920, hvor Sønderjylland kom hjem til Danmark, som det følte for de fleste her, og den 14. marts 1920,

hvor Sydslesvig kom hjem til Tyskland, som det følte for de fleste der, fastlagde grænsen. 165.274 enkeltmenneskers stemmer afgjorde det – ikke på slagmarken, men ved stemmerurnerne.

De stemmer udtrykte, hvad hver enkelt følte og mente: Om man følte sig mest som dansk eller tysk, eller – for det var og er jo vilkåret for mange: at man hverken følte sig dansk eller tysk, men som slesviger - hvilket land man af fornuftsmæssige eller holdningsmæssige grunde helst ville tilhøre.

Den afstemning var en virkeliggørelse af det, der havde været på tale i mere end 100 års strid om hertugdømmernes skæbne mellem Danmark og Tyskland – at folk selv måtte bestemme, hvor de hørte hjemme.

Det er jo mere enkelt sagt end gjort, og I kender historiens gang, som var bitter og tung ikke mindst for befolkningen i Slesvig.

Allerede i begyndelsen af 1800-tallet var der røster blandt de liberale, der foreslog, at man skulle lade Slesvigs borgere selv bestemme, om de ville høre sammen med Holsten og dermed til det Tyske Forbund eller til kongeriget. Men som vi ved, blev det aldrig til noget, for der var andre magtpolitiske spil i gang både i syd og nord. En politik, der førte frem til borgerkrigen i 1848-51 og senere til den nationale katastrofe i

”Hvor man snakker, kan du roligt slå dig ned, for onde mennesker snakker ikke.”

Folkehjem i Aabenraa

1864, som vi mindes i år. Historien fortælles nu i 150-året både af historikere og forfattere helt anderledes nuanceret end i min barndom: Stormagtsdrømme og overmod fra dansk side og militaristiske planer og storpolitiske planer fra Preussens og Østrigs side førte til den forfærdelige krig, hvor de danske soldater med forældet udstyr, nedbrudte fæstningsværker først ved Dannevirke og siden ved Dybbøl i en isvinter stod over for Europas mest veltrænede og udrustede hær - og fik ordrer fra det fjerne København til at holde skansen uanset tab og uanset hærledelsens anmodninger.

Der er måske nogen bitterhed i nu at konstatere, at Danmark kunne have fået den nuværende grænse allerede ved fredsforhandlingerne i 1864. Men man ville ikke nøjes med Nordslesvig, fordi man håbede at stormagterne Rusland og England ville gribe ind. Det gjorde de som bekendt ikke.

Historien kender vi: Hele Slesvig-Holstens indlemmelse under preussisk styre. Men også i den periode var der stemmer, der løftede sig: I Rigsdagen i Berlin råbte nordslesvigernes repræsentant Hans Krüger fra Bevtøft lige fra

1867 op om, at Nordslesvigerne havde krav på den afstemning, sådan som der faktisk stod i Pragfreden fra 1866, - den aftale, der afsluttede krigen mellem Preussen og Østrig. Fredstraktatens § 5 omhandlede forholdene i Slesvig og sagde, at de nordlige distrikter af Slesvig skulle afstås til Danmark, når befolkningen ved en fri afstemning tilkendegav ønske derom.

Som bekendt blev det ikke til noget og forholdene for de danske i Slesvig blev meget dårlige, ikke mindst efter at Danmark havde holdt med Frankrig i den Fransk-Tyske krig i håb om at få Slesvig tilbage. Bismarck slettede simpelthen sammen med den østrigske udenrigsminister § 5 i 1878.

Endnu inden 1. Verdenskrig afslutning i 1918, da regeringsmagten i Tyskland faldt og man kunne se, at enden var nær, rejste H. P. Hanssen fra Aabenraa, som da var Nordslesvigs repræsentant i Rigsdagen i Berlin, spørgsmålet om genforeningen af den del af Slesvig, hvor sindelaget var dansk, og den nye tyske regering lod forstå, at man ville gå ind på en grænsedragning, der fulgte sindelaget.

Og derhjemme i Aabenraa på Folkehjem

holdtes der allerede d. 16.-17. november et møde, hvor der formuleredes krav om folkeafstemning i Nordslesvig. Nordslesvig defineredes ud fra den såkaldte Clausenlinje: Historikeren H.V. Clausen havde undersøgt sprog og sindelag, og ud fra sin undersøgelse tegnet en linje på kortet, der stort set svarer til den nuværende grænse. Der blev ikke stillet krav om afstemning i Sydslesvig, men hvis distrikterne i Mellemslesvig ønskede det, skulle de også kunne stemme – det var særligt Flensborg, der var på tale. Alle mænd og kvinder på 20 år, som var født i Slesvig, skulle kunne stemme.

Men det var i sidste ende fredsforhandlingerne og d.v.s. sejrherrene efter 1. Verdenskrig, som skulle bestemme Slesvigs skæbne. Modstanden mod afstemningen lå faktisk ikke hos dem, men internt i Danmark, hvor der var stærke kræfter, der med lobbyist på fredskonferencen modarbejdede en afstemning: Dannevirkekredsen, som stadigvæk ville have hele Slesvig til Danmark, og Flensborgbevægelsen, der i hvert fald ville have Flensborg og ikke ønskede at lade det komme an på en afstemning. Det var en meget voldsom debat i Danmark. Regeringen og H. P. Hanssen - som blev minister i regeringen med særligt ansvar for genforeningen – blev beskyldt for at være landsforrædere og udanske, fordi de ønskede en afstemning og ikke ville gøre krav på de dele af Sydslesvig, hvor alle vidste, at hovedparten var tysksindet.

Set i historiens lys kan vi være taknemmelige for, at det var H. P. Hanssens og regeringens forhandlingslinje der vandt - den, der anerkendte folks sindelag og stemme som afgørende for, hvor grænsen skulle trækkes - og ikke Dannevirkelinjen, som den hævdede en historisk ret over for en menneskelig virkelighed. De nationale spændinger kostede kort efter regeringen livet i Påskekrisen, men Fredstraktaten endte med at fastslå, at der skulle stemmes i to zoner, Nordslesvig og Mellemslesvig inkl. Flensborg. Sydslesvig skulle der ikke stemmes om, fordi det var åbenlyst at befolkningen var tysk.

At selve afstemningsdagen søndag den 10. februar forløb i fred og uden terror er også grund til at mindes og fejre. Det er beskrevet, hvordan skibe kom sejlene ind til Aabenraa

med mennesker, der skulle hjem og stemme - både fra tysk og dansk side strømmede folk der var født i Slesvig til. Ca. 14.000 fra dansk side og ca. 9000 fra tysk side. For første gang i 56 år måtte der flages med Dannebrog og det blev der gjort.

»Langsomt glider de store skibe ind mod bolværket, inde på land er der sort af mennesker, værter og tusinde andre, der ikke vil gå glip af denne oplevelse. Repræsentanter for hele det slægtled i alle afskygninger, mænd og kvinder, rige og fattige, som engang i fortiden på grund af tidens ugunst bosatte sig nord for Kongeåren. De samles nu, denne lyse søndagsmorgen uden standsforskel til en historiske hjemfærd i fællesfølelsen af det store øjeblik som en eneste stor familie her på skibsdækkets snævre plads. Åh ja, det havde de ikke drømt om, at de skulle få den oplevelse: en dag at stævne hjem for at være med til at bestemme landsdelens fremtids-skæbne«.

Sådan rapporterede Dybbølposten fra dagen. Stemningen ved afstemningen kan måske sammenlignes med stemningen ved Murens fald - dette var bare et langsomme og grundigere forberedt fald - en sejr for demokratiet.

Ved afstemningen den 10. februar var stemmeprocenten på 91. Godt 100.000 stemte i zone 1: 75% for tilknytning til Danmark 25% for tilknytning til Tyskland. Et stort flertal og et stort mindretal.

Og ved afstemningen i 2. zone den 14. marts stemte knap 65.000 mennesker: 80% tysk og 20% dansk. I selve Flensborg, stridens æble, 27.081 mod 8.944 altså 75% tysk og 25% dansk.

Altså et klart afstemningsresultat, der samtidig gjorde det klart, at der var store mindretal på begge sider af grænsen.

Mod til at være i mindretal

Den afstemning vi fejrer i dag var både en afslutning og en begyndelse: Afslutningen på striden om grænsen og begyndelsen på et liv med anerkendelse af mindretal på begge sider af grænsen. Også det er der grund til at fejre og fremhæve.

Afstemningen førte gradvist frem til den sikring af mindretallenes stilling, som Køben-

Broager Genforeningssten

havn-Bonn-erklæringen fra 1955 fastslog: Den gensidige sikring af mindretallenes rettigheder til at have et kulturelt liv med skoler og kirke og kulturinstitutioner, og til at blive politisk repræsenteret, skønt man aldrig kan opnå de samme stemmetal som flertals-befolkningen. I dag snart 100 år efter tilhører Flensborgs borgmester det danske mindretal! Det havde man nok ikke forestillet sig i 1920, da mange begræd, at Flensborg kom til at ligge syd for grænsen, men det er en følge af den udvikling, der blev sat i gang dengang.

Mindretallene er en rigdom for samfundet og kulturen, og der er grund til at værne om dem. Ikke kun for mindretallenes egen skyld, men for flertallets skyld. For det er sundt, ja livgivende for et samfund, at der er levende og synlige mindretal, så vi aldrig luller ind i den idé, at hele verden ligner os selv, og at man kun kan leve og tale og spise og bo, sådan som jeg og min familie gør. Mindretallene over alt i verden er med til at skabe forståelse og, om Gud vil, fred, og kan være brobyggere mellem forskellige lande og kulturer.

For det er menneskeligt at være i mindretal.

Det er jo et grundvilkår at »jeg« er altid i mindretal over for »alle de andre«. Derfor er vi altid så bange for at skille os ud og være anderledes end de andre. Det, at vi i vores samfund har synlige mindretal, der ikke behøver at være bange for at være anderledes, er også en opbyggelse af det enkelte menneskes mod til at være sig selv, - til at være en stemme. Det er opbyggende for vores civilisation.

I dag forlyder at kun 16% af en ungdomsgeneration ved, at Sønderjylland har været under tysk herredømme og kender til genforeningen. De ved det simpelthen ikke - enten har de ikke lært det eller også har de ikke lige hørt efter. Og måske er det ovenikøbet de 16 %, der selv bor i Sønderjylland!

Så der er al mulig grund til at fejre afstemningsdagen, fordi den fortæller en historie, som er mere aktuell end nogensinde. En historie og erfaring, som vi med glæde kan give videre til resten af verden. Et enestående eksempel på, at der faktisk kan blive fred og ægte fred - at sår kan heles og et »mod hinanden« kan blive til »med hinanden«.

Igen: Det har befolkningen i Slesvig altid vidst, fordi man altid har skullet og kunnet leve sammen i to-sprogethed. Men i den store verden, hvor alle forskelligheder mellem mennesker kan udnyttes til at føre krig og til at undertrykke og udrydde hinanden - i den store verden er erindringen om, hvordan man her stemte sig frem til en grænse, en gave af håb til alle.

For det lykkedes her. Historien har vist, at det lykkedes, og derfor er afstemningsfesten en vigtig begivenhed. De unge skal kende historien, for den giver håb. Alle burde kende til Sønderjyllands og Slesvig-Holstens bevægede historie, fordi den netop er bevæget og ikke noget stivnet. Den er en historie om stemmer og kærlighed - kærlighed til eget sprog og kultur; kærlighed til de mennesker, man lever imellem; kærlighed til det landskab, man er født i; kærlighed til forskelligheden. Den er en historie om, at alt det kan leve samtidig.

Ikke i et enten-eller, men i et både-og ...

Marianne Christiansen, Biskop over Haderslev stift (som blev dannet som selvstændigt stift ved Genforeningen). Født 1963 i Haslev, uddannet i musik og teologi i Aarhus. Tidligere bl.a. sognepræst i Himmerland, Thy og Løgumkloster samt »højskolemor« på Den Sønderjyske Højskole for Musik og Teater i Toftlund.

Af Tove Tersbøl

Hvad begyndte det hele egentlig med? At min mor sang med mig? – jeg husker det, som den første gode musikalske stemning.

Jeg kommer ikke fra »et hjem med klaver«, men jeg sørgede for, at mit hjem blev med klaver. Helt konkret skete der noget, da jeg så et klaver første gang. Min kusine Inge spillede klaver, og det ville jeg bare også Så gerne. Jeg tiggede og bad, om ikke også jeg måtte lære at spille, og et halvt år senere fik jeg min første klavertime. »Fru Jensen« ville ikke have elever under 10 år, så jeg glædede mig vildt til min 10 års fødselsdag. Jeg var meget begejstret for at øve mig på det gamle sorte klaver med messinglysestager, som mine forældre havde købt til mig.

Jeg var så heldig at vokse op i Brøns, hvor der var tradition for adventskoncerten »Børnene synger julen ind« i kirken under ledelse af førstelærer Lorenz Thomsen. Vi sang tostemmigt, og jeg nød det i fulde drag.

Senere, på Realskolen, sang vi »Dona nobis pacem« som kanon, og frk. Rübner mente, at vi »sang som små engle.« Kunne jeg finde en, som jeg kunne synges kanon med efter skoletid – så var det en rigtig god dag.

På seminariet i Ribe oplevede jeg blandet kor for første gang – oplevelsen af blandet korsang med 4 stemmer fordelt på herrer og damer, kan jeg stadig fornemme, når jeg tænker på det. Det havde jeg aldrig hørt før.

I 1973 dimitteredes jeg fra Ribe Statsseminarium med linjefagene dansk og musik.

Jeg fik samme år ansættelse på Skærbæk Kommuneskole og har arbejdet der siden, selv om skolen nu er blevet til Skærbæk

Distriktsskole. Jeg blev dansklærer og musiklærer – hovedsageligt, men det med kor var spændende, og jeg startede på eget initiativ et børnekor uden, at jeg fik løn for det, for jeg »vidste jo ikke, om jeg duede til det«. Året efter kom det på skemaet, og så var Skærbæk Kommuneskoles Børnekor mit.

Gennem årene har der været Forskolekor, Storekor, Lillekor, Tøsekor, Pigekor, Knejtekor m.m.

Foruden den almindelige musikundervisning i folkeskolen, har jeg haft mange elever i musikskolen. Først den lille musikskole i Skærbæk og sidst Tønder Musikskole, som nu hedder Kulturskolen.

Seminariets lille orgelprøve tog jeg i Ribe, og senere udvidede jeg den til uddannelsen som PO-organist. Jeg har været organist i tidsrummet 1986 til 1996 i Brøns kirke, hvor jeg som barn »sang julen ind« med lærer Thomsen, og ham afløste jeg som organist i 1986, hvor han fortsatte i nogle år som kirkesanger. Senere er jeg blevet fast organistvikar i Sneum og Tjæreborg sogne, og derudover arbejdede jeg i nogle år freelance.

Det er spændende at spille på forskellige orgler i forskellige kirker med forskellige præster og kirkesangere - en udfordrende opgave.

I 1980 blev jeg kontaktet af FO – Rit Oplysningsforbund, som ville have mig til at holde fællessangsaftener. Det gjorde jeg i et par år. Det var nogle af deltagerne i disse sangaftener, som mente, at nu skulle der et »rigtigt« kor til, og det skulle jeg lede.

Hmm. Mon jeg kunne det? Ja, det mente

Skærbæk Kommuneskoles Børnekor 1977, da vi indspillede kassetebåndet »Glædelig jul« i Skærbæk Sognekirke

en af sangerne, Svend Laursen - skoleleder på Realskolen - at jeg nemt kunne.

Der blev holdt stiftende generalforsamling på Nørbys Hotel (hvor Nørbyhus nu ligger) d. 3. juni 1982, og Agnes Beck, Hans Kjær, Sigrid Mehlsen, Vibeke Christiansen, Inge Lydiksen, Inger Marie Dahl, Cecilie Jessen, Christa Andersen, Bent Lorentzen og jeg var mødt frem.

Skærbæk Sangkor havde set dagens lys. Det var ret grænseoverskridende for mig at blive korleder for dette nye kor. Dels havde jeg aldrig tidligere haft med blandet kor at gøre, og dels var korsangerne meget ældre end mig, ja sågar var der flere af mine gamle lærere med. Men man var god til at fortælle mig, at jeg magtede opgaven.

Al begyndelse er svær, men frem for alt: Det var sjovt, og jeg brugte rigtig meget tid på forberedelsen.

Børnekoret på skolen var spændende, men blandet kor, det var lige noget for mig.

Mit kor blev straks medlem af Danske Folkekor/Grænsekorene, og vi deltog i mange

spændende stævner lige fra starten. Her mødte jeg min faster og onkel fra Egersund, Johanne og Thorvald Bech Nielsen, for de var sangere i Broager Sangkor. Især min onkel var meget optaget af, at hans lille niece nu var korleder i Skærbæk.

I Grænsekorene lærte vi også Rødding Egnskor at kende, og Georg Berggreen var en inspirerende og god kollega og en fantastisk lærermester.

Det var også i forbindelse med samarbejdet med Rødding Egnskor, at vi ændrede navn til Skærbæk Egnskor. Det har vi heldet lige siden, selv om det måske kan virke lidt tungt. Men egentlig passer det meget godt i dag, hvor koret, foruden sangerne fra Skærbæk, også tæller sangere med post-adresse i Agerskov, Branderup, Bredebro, Løgumkloster, Ribe og Toftlund, så det må da siges, at der kommer sangere fra Skærbæk-egnen – altså: Skærbæk Egnskor.

I 1996 mente man i den daværende musikskole i Skærbæk, at Skærbæk også skulle have et rytmisk kor. Jeg indvilgede i at starte koret

op, ind til man fandt en fast dirigent - jeg har nu været dirigent for det rytmiske kor »Sing'n Swing« i 18 år! Sing'n Swing synger, som navnet antyder rytmisk og swingende musik. Der er tale om et bredt rytmisk repertoire, som spænder fra jazz, rock, gospel, spirituals til afrikansk musik, evergreens m.m. Sing'n Swing har i mere end 10 år åbnet Rømø Jazz Festival. Vi er lige begyndt at samarbejde med jazzorkesteret Syncopators, hvor min mand, Johs Tersbøl, spiller. Det er i det hele taget gennem ham, at jeg har haft berøringen med jazz. Især da han spillede i Vestre Jazzværk fik jeg store musikoplevelser bl. a. på rejser og festivaler i mange lande.

Johs og jeg var med til at starte Rømø Jazz-festival, som blev afholdt i et telt på Lakolk. Festivalen har nu ændret form, så Rømø Jazz afholdes i Havneby på forskellige spisesteder. Det betyder, at arbejdsbyrden for ledelsen er blevet væsentlig mindre, og det betyder, at vi ikke er så afhængige af godt vejr. Mit arbejdsområde er hovedsagelig at booke orkestre, så her får jeg brugt mine erfaringer fra min tid som medrejsende »musikerkone«.

Skærbæk Seniorsang blev til i 2002. Når en sanger af den ene eller den anden grund ønsker at stoppe med at synge i kor, er her et godt alternativt sangtilbud. Når en utrænet sanger søger optagelse i et af mine kor, og jeg vurderer, at sangeren mangler at få stemmen i gang før start i et kor, så er seniorsang også et godt tilbud.

Seniorsang i Emanuel har udviklet sig til et helt fantastisk sted at være, hvor enstemmig fællessang fra Højskolesangbogen er grundstammen i sangfællesskabet. Vi holder ikke koncerter, men vi går gerne ud og danner en god grundstamme i fællessang f. eks. på plejehjem, til møder og kulturelle arrangementer.

Deltagerne kan gå og komme, som man har lyst til – der er ingen forpligtelser af nogen art. For øjeblikket samles ca. 50 personer hver uge om glæden ved enstemmig fællessang.

Hvert år arrangerer jeg en tur, som altid har et musikalsk tema, som knytter sig til, hvad vi har oplevet sammen. Både sangere og publikum får en særlig oplevelse, når mange sangere synger sammen på en gang.

Allerførste gang jeg oplevede et stort arrangement var i 1977, hvor mit lille børnekor sammen med 300 andre børn sang til Danske Folkekors 75-års jubilæumskoncert i Idrættens Hus i Vejle. Det store børnekor sang sammen med 1.000 voksne sangere fra hele landet, og vi gik sangermarch gennem Vejles gader som optakt til jubilæumsstævnet.

Senere har jeg i mit eget lille regi samlet mange korsangere til fælles koroplevelser. Det er sjovt, når den lille dreng fra 3. klasse står ved siden af (som han selv udtrykte det) de store basser og synger sammen med dem. Det var spændende at samle korsangere til korworkshop og koncert med Lillian Boutté i Tønder kulturhus, og det har været en særlig oplevelse de gange, jeg har haft tre generationer fra en familie til samme koncert – mor, som synger koncert sammen med sin datter og sit barnebarn.

Skærbæk Egnskor og Sing'n Swing har flere gange været samlet til fælleskoncerter, hvor vi bl.a. har fremført musikken fra West Side Story og Beatlesmelodier.

Allerede i min tidligste ungdom var jeg fascineret af dilettant og teater, og jeg var med i flere forestillinger i Brøns Forsamlingshus, som var mit kulturelle udklækningssted.

Det var her, jeg gik i danseskole og var til afdansningsbal, til juletræsfester og spejderfester - det var her jeg gik til bal første gang, serverede til familiefester, og ikke mindst - hørte jeg foredrag i foredragsforeningen. Forsamlingshuse var dengang, som nu en vigtig kulturel brik i et samfund, så jeg er glad for at være formand for Kultur- og forsamlingshuset Emanuel.

I 1986 var vi en gruppe, der gik i gang med at bruge den tidligere frimenighedskirke

Sing'n Swing og Skærbæk Egnskor

på Tøndervej i Skærbæk til kulturelle aktiviteter. Skærbæk Egnskor havde siden sin start i 1982 holdt koncerter i den gamle kirkebygning. Den var ejet af Rebbølcentret, som velvilligt stillede lokalet til rådighed for koncerter o. lign. Men Rebbølcentret ønskede at afhænde bygningen, og der var store diskussioner om, hvad der nu skulle ske med den.

Emanuelskirken blev bygget på danskhedens grundlag og indviet i 1909. Frimenigheden havde efter genforeningen i 1920 vigende tilgang af nye medlemmer, så menigheden svandt langsomt og stille ind. I 1979 var menigheden så lille, at den så sig nødsaget til at lukke.

Der var mange meninger om, hvad man kan bruge en nedlagt kirkebygning til. Der var flere, der mente, at det var bedst at jævne den med jorden, men vi var nogle stykker, der holdt på, at man ikke bør rive en fin historisk bygning ned.

En lang historie gør jeg kort og fortæller blot her, at bygningen heldigvis stadig står der – den hedder Kultur- og forsamlingshuset Emanuel, og der er masser af sang og

musik og mange aktiviteter af forskellig art. Der er koncerter, korprøver, seniorsang, børneteaterforestillinger, fester, mindehøjtideligheder, dagplejeaktiviteter, foredrag, møder m.m., så her kommer folk i alle aldre. Al arbejde er ulønnet, og det bliver udført af frivillige, som gerne vil værne om det gamle smukke hus. Jeg har gennem alle årene været formand for Emanuel, og det er en stor glæde for mig, at vi i Skærbæk har et helt særligt hus med en vidunderlig akustik, hvor der er plads til musik og kulturelle aktiviteter af mange forskellige slags.

Jeg har instrueret og ledet opsætning af flere forskellige musicals, kabaretter m.m. Jeg kan nævne titler som »Skatteøen«, »Kjæserens nye klæder«, « Så længe mit hjerte slår«, »I dit korte liv«, »PH-kabaret«, »Ronja Røverdatter«, »Fik du set det, du ville?« og den sidste forestilling, jeg har beskæftiget mig med, er teaterkoncerten »Du er ikke alene«.

Musikken har givet mange rejseoplevelser, og jeg har rejst med alle mine kor i ind- og udland. I alfabetisk rækkefølge er her en liste over de lande, jeg har besøgt med kor:

Skærbæk Kommuneskoles Børnekor går sammen med 1.300 andre sangere sangermarch gennem Vejles gader i 1977

Tidligere dansk frimenighedskirke, Emanuelskirken – nu Skærbæks kultur- og forsamlingshus Emanuel

England, Færøerne, Holland, Indien, Letland, Polen, Sverige, Sydafrika og Tyskland.

Korrejserne har givet store oplevelser. Jeg tænker på dengang vi sang »Morgensang af Elverskud« i en polsk katedral sammen med det polske kor Rezonans. Vi kunne synge sammen – men ikke tale sammen. Jeg tænker også på dengang vi sang zulusange i Afrika, hvor de sorte viste deres begejstring i form af dans, klap, høje trillelyde, fløjt, smil, håndtryk og meget mere - det kom helt bag på os og berørte os meget. Jeg sang også engang på et hollandsk plejehjem, hvor beboerne gav sig til at danse af begejstring – og det var rørende at synge sange af Aakjær på Jenle (Aakjærs hjem) - ja, jeg kunne blive ved.

Det er et kæmpearbejde at planlægge korrejser, men det hårde arbejde glemmes og bliver visket bort af alle de spændende oplevelser. Det kan være svært at kommunikere med en dirigent via tolk, og det kan være svært at forstå hinanden, når kulturforskellene er store, men det er også det, der er så fascinerende ved at rejse i fremmede lande med en helt anden kultur. Det er i dette kulturmøde, det ubeskrivelige sker, og så glemmes alle skuffelser og ærgrelser over brudte aftaler og misforståelser.

Mit »sidste nye kor« er Fuglsangkoret - Dansk Blindesamfund. Jeg har ved forskellige lejligheder været engageret til lede dans og

sang for blinde og svagtseende på Dansk Blindesamfunds kursus ejendom, Fuglsangcentret. Her har man højskoleaktiviteter, hvor dans og sang har været på programmet, og det har nu resulteret i et etableret kor, som jeg er leder for.

Korsangerne kommer fra alle egne af landet, og øvningen foregår i weekender, hvor vi mødes på Fuglsangcentret. Disse korprøver suppleres af indspillede korstemmer. Foruden kravet om, at man kan synge, er det også en forudsætning for optagelse i koret, at man er blind eller svagtseende. Det er en spændende og udfordrende opgave at lede et kor af blinde og svagtseende, og det stiller helt andre krav til mig som dirigent.

Koret havde sin første koncert i august i år ved Fuglsangcentrets 25 års jubilæum.

I musikens kølvand, er der for øjeblikket ved at udvikle sig en lille afstikker i form af foredragsvirksomhed. Jeg er af og til ude og holde foredrag og sangtimer i forskellige sammenhænge og med forskellige overskrifter og temaer, som tager sit afsæt i de oplevelser og erfaringer, jeg har fået gennem mit arbejde med musik og kultur.

Således holder jeg sangtimer med forskellige overskrifter - f. eks. foredraget »At rejse med kor« - men jeg har også fortalt om mine rejser til børnehjem i Indien og om arbejdet med at lave en tidligere kirke om til

et kulturhus. Når jeg spiller klaver og orgel, så er jeg afhængig af mig selv og min egen arbejdsindsats. Når jeg »spiller på kor,« så er der mange flere afhængigheder.

Jeg lærer mange mennesker at kende, og jeg får relationer til mange forskellige mennesker.

Jeg er afhængig af, om korsangerne er flittige og dygtige, om de sætter deres fritidsinteresse højt – om de kommer til prøverne og til tiden, om de er syge eller har andre problemer.

Der er det helt specielle ved at være amatørkorleder, at man også kommer til at tage del i korsangerens liv og levned – på godt og ondt – men heldigvis mest »på godt«.

Jeg betragter det som en gave at have et aldersspænd i min musikundervisning på 90 år. For øjeblikket er min yngste elev 5 år og den ældste er 95.

Jeg fortæller børnene om de voksne, jeg fortæller de voksne om børnene, og ofte synger jeg de samme sange med dem. Det giver perspektiv og refleksion i min tilværelse.

Når noget har været svært for mig på det personlige plan, har jeg ofte fået følgende bemærkning: »Det er sørme godt, at du har dit musik«.

Den sønderjyske sproglige finurlighed med

Når man rejser med kor, mødes kontraster - både på det musikalske plan og hvad angår farver

»dit musik,« har jeg nu altid holdt meget af, men denne vending viser mig, at mange tror, at musik er en »lykke-trylle-ting.«

Opfattelsen er, at har man musik i sit liv, så er man glad! Hvad mange ikke tænker på er, at musik er en dejlig beskæftigelse, men det er også hårdt arbejde. Mit liv med musik er både min fritidsinteresse og mit arbejdsliv, og som alt andet arbejde har det været hårdt og besværligt - sjovt og spændende - givende og udfordrende.

Tove Lilian Tersbøl, f. Pedersen i Søndernæs ved Brøns i 1950.

Løgumkloster Refugium

- kultur
- møder
- konferencer
- arbejdsro
- rekreation
- programmer
- udflugter
- selskaber
- ferie

Løgumkloster Refugium • 6240 Løgumkloster • Tlf.: 7474 3301 • www.loegumkloster-refugium.dk

Højskole

En samling erindringer
fra tiden før, under
og efter besættelsen.

Af Elsebeth Smidt

Selvfølgelig var befolkningen i Sønderjylland præget af fremmedherredømmets tid. Mange havde haft oplevelser i forbindelse med 1. Verdenskrig, og i mange familier havde der været tab af mænd eller sønner. Derefter kom en økonomisk krise. Det var svære tider.

For min far (Hans Lund f. 10/12 1890 død 17/4 1969) var det som historiker et ønskejob at komme til en sønderjysk højskole, hvor der var en egn, der bakkede godt op om skolen. Befolkningen på egnen havde et godt folkeligt liv med støtte til de nationale foreninger.

Hans Lund

Rundt om i sognene blev der taget hensyn til de datoer, hvor højskolen havde sine faste møder, og på de datoer blev der ikke arrangeret noget andet. Hverken når det var skolens månedsmøder, ungdomsforeningernes nytårsmøde, efterårsmøde på skolen eller konemødet om sommeren det gjaldt.

Da det begyndte at rumle syd for grænsen, tror jeg ikke, at det alene var historikere, der sagde:

»Historien gentager sig!«.

Folk begyndte at frygte og være usikre på, hvad fremtiden ville bringe. Før folketingsvalget i 1939, sagde nazisterne: »Vi går frem og får så mange mandater, at vi flytter grænsen nordpå igen!« Mange mennesker over hele Sønderjylland sluttede sig sammen for at styrke det danske. Jordkampens betydning anerkendte man, og med Danmarks Samfundet prøvede man rundt om i sognene at styrke danskhed og sammenhold. Man sørgede også for, at folk var godt orienterede om bl.a. politiske forhold. I den forbindelse blev der holdt hemmelige/fortrolige møder på Rødning Højskole, men hvor hemmeligt det kunne være, når over 100 mennesker fra hele Sønderjylland mødtes, er jo nok et spørgsmål.

Fars foredrag på skolen og rundt om ved møder handlede i den tid mest om historiske, nationale og samfundsmæssige forhold, og han havde mange diskussioner med folk, der sluttede sig til de nazistiske tanker. Far mente ikke, at han skulle deltage i nazisternes arrangerede møder, men så skete det, at eleverne (nok kun vintereleverne) mente noget andet. De drog syngende af sted til Hotellet for at

Rødding Højskole

deltage, og så var der én vej for far. Han måtte også tage derved og deltage og tage del i den diskussion, der opstod, eller måske nærmere var planlagt.

Da jeg for et par år siden gennemgik en kasse af fars breve på Landsarkivet i Aabenraa, dukkede der et brev op med et stort rødt mærke, som viste sig at have et stort hagekors. Det var et brev fra nazisterne, hvor de skrev, at de var meget utilfredse med fars holdning, hans udtalelser og foredrag om de nationale og nazisterne, og han måtte vide, at det kunne få alvorlige følger.

Op mod valget den 3. september 1939 blev det fra danske side opdaget, at mange af hjemmetyskerne pludselig havde flagstænger liggende ved hegnet i deres haver.

Der blev fra mange sider, blandet andet fra Danmarks-Samfundet, arbejdet hårdt for, at det skulle blive et godt dansk valg. Men der var stor spænding. Morgenen efter valget vågnede jeg ved, at far kom ind på mit værelse og med tårerne løbende ned ad kinderne sagde: »Vi vandt! Vi vandt!«

Men den 9. april kom alligevel. Mange havde ventet eller frygtet, at noget sådant kunne ske. Men det var alligevel et chok.

Trods alt syntes jeg, at alt foregik temmelig roligt. Måske følte det uvirkeligt.

Hjemmetyskerne jublede, for nu gik det deres vej. Den tyske advokat Jepsen gik rundt og bad de tysksindede mænd om at tage deres koner hjem. (Konerne kørte i nogle tilfælde i højt gear og var dem, der førte an i jublen). For de måtte da kunne se, hvordan deres danske naboer havde det.

Mors og fars gode ven Hans Jensen fra Tornumgård var for mig altid en fast støtte. Han sad stille i sin bil og så de tyske soldaters opmarch gennem Rødding. Han græd. Han havde sine erindringer fra 1. verdenskrig, hvor han havde været med på Balkan.

Jeg tror ikke, at nogen var i tvivl om min fars politiske og nationale indstilling, så det var med undren, at skolen i vinteren 1939-40 modtog to brødre, der stærkt tilkendegav, at de var nazister. Om det var forældrene, der ville prøve måske at redde dem fra krigstjeneste, eller om de skulle hverve medlemmer til partiet, vides ikke. Skolen holdt sit eget private folketingsvalg, og her fik vi det hele med langskafede støvler, spidsbukser, khakiskjorter, skrårem, naziarmbind og kasketter. De to brødre kom ind i foredrags-

salen til »vælgermødet« med løftet arm og støvletramp.

Ikke mærkeligt, at elevtallet blev reduceret fra godt 100 til 60-70 i 1939-40, men jeg må alligevel sige, at det var imponerende, hvor mange unge, der tog på højskole. Elevtallet kom hurtigt op på over 100 igen.

I vinteren 1940-41 fik far besøg af en af egnens mænd. Han havde under fremmedherredømmet haft et »lille job« som meddeler. Han kom for at fortælle far, at han blev skygget. Det skete også ved besøg af politifolk fra København eller ved telefonopkald, at far fik besked om, at det nok var en god ide for ham at holde en ferie. Mest foruroligende var det, at afdelingschef i DR Jens Rosenkær fortalte far, at han stod på tyskernes dødsliste.

Jeg tror næsten, vi skal helt hen til 1942, før vi for første gang fik en del af skolen beslaglagt. Tyskerne klarede sig i flere omgange med de to små skolestuer til øst, Gule Stue og Sibirien. Det gik rimeligt fredeligt til, men det kunne være besværligt, hvis en fredelig foredragstime lydмæssigt skulle konkurrere med en ophidset tysk officers telefonsamtale i tonehøjde.

Det gode forhold mellem egn og skole blev styrket ved månedsmøderne. I de første mange år var far altid taleren ved disse møder. Far var en gudbenådet taler, nok fordi han holdt af og respekterede sine tilhørere. Hans ønske var at oplyse og give dem viden. Han var altid velorienteret og godt forberedt, og så talte han et smukt sprog. Efter sigende var han i top 4 - altså blandt de fire bedste sprogbrugere i Danmark. Min svoger Johannes Rosendahl har beskrevet månedsmøderne og far på talerstolen. Jeg citerer:

”En gang om måneden fyldtes den store gymnastiksal med tilhørere. Hoved ved hoved sad de bænket om talerstolen, der stod midt for den ene langvæg. Gårdene mødte fuldtalligt op: husbond og kone, karle og piger. Unge naboer, ofte skolens tidligere elever, anbragte sig midt i salen, ældre mænd og kvinder foran talerstolen og bagest på de dårligste bænke sad de unge tilhørere.

De var alle trofaste folk. På tredje række kunne man vente et solidt gammeldags hørerør, på sjette række var der et grågult fuldskæg. Lund skabte månedsmøderne. Der

var før holdt møder på skolen, men i Lunds tid udviklede møderne sig til en særpræget og usædvanlig forekomst i skolens og landsdelens historie. Når Lund stod på talerstolen og så ud over de 3-400 tilhørere, var hans autoritet solidt funderet. Det er sagt, at nævner man mandens navn, får man magt over ham. Dette måtte man erindre, når man så Lund henvende sig til sine tilhørere. Ikke blot kendte han dem ved navn, men han vidste også, for manges vedkommende, bedre besked med deres slægt end de selv. Månedsmødedeltagerne vidste, at de ikke udgjorde en anonym masse. De var savnede, hvis de udeblev.

Lund begyndte altid sine foredrag uden at bruge manuskript. Først efter nogle minutters forløb kom de gule blade frem fra inderlommen og røbede, at han alligevel var velforberedt, og fra da stod det klart, at taleren havde et ganske omfattende kendskab til sit emne og bevidst sigtede mod at meddele denne viden.«

I vinteren 1946-47 fik mor og far besøg af et par kriminalfolk fra København. De undersøgte mordet på Kaj Munk og var i den forbindelse også stødt på fars navn. Der var indberettet fra møder på skolen af en person, der har siddet i forsamlingen og som derefter har givet meddelelse til en navngiven, tysk-sindet mand i byen. Fra ham blev der givet besked til Gestapo i Haderslev, derfra igen til København for til sidst at havne hos Gestapo i Kiel. Det plagede mor. Hvem var denne mand, der have berettet fra møderne?

Måske kan løsningen være, at det var de to nazister, der var elever i 1939-40? Den indberetning ville jo være lige så naturlig for dem, som det var for danske unge at blive modstandsfolk.

I 1943 kunne det måske være usikkert, hvilken vej det hele ville gå. Ved elevmødet plejede far at slutte med en aftensang, men i 1943 bad han også fadervor. Urolighederne tog til, men den 28. august 1943 ringede Jørgen Gram (folketingsmand). Han var sammen med amtmand Refslund Thomsen i Aabenraa god til at orientere om den politiske situation og sagde, at der nu var faldet ro over de politiske forhold og sager igen. Far og mor gik roligt til sengs. Roen holdt til den næste

morgen mellem 4 og 5. Det var den 29. august. Da kom der en tysk bil op i gården, samtidig med at vores fodermester kom ud af døren. Tyskerne kom til den eneste låste dør på hele højskolen, og Troels Pedersen sagde: »Nu skal jeg gå ind at låse op!«.

Han styrkede ind og fik vækket mor og far, før døren blev låst op. Far kom som gidsel til Haderslev. Han sad for Vesteramtet og for Østeramtet sad redaktør Svensson, rektor Jacobsen, bager Andersen (logeleder) og fabrikant Schauman. Folk fra byen kom og trøstede mor og sagde: »I dag blev Lund sønderjyde!«. Den bemærkning brød mor sig ikke om. Talte en ugering fra tyskerne mere end snart 20 års arbejde for og med sønderjyder? Et par dage senere måtte min mor, min søster og jeg tage til Haderslev for at tage afsked med fangerne, der skulle flyttes. Vi nåede det ikke den dag, så vi fik venligt husly hos Svenssons. Min søster og jeg fulgte så med Svenssons yngste søn Erik med mad ud til hans far, der havde sukkersyge. Vi kom op i lejligheden, hvor de var. Stemningen havde vi, men hvor meget forstod vi? I dag tænker jeg på, hvordan de mon havde det? Hvad tænkte de? De virkede så rolige.

Da vi næste morgen kom for at tage afsked med fangerne, var de allerede blevet flyttet. De var sammen med gidslerne fra hele det sydlige Jylland blevet samlet i Fredericia.

I Haderslev var de blevet godt behandlet, men i Fredericia mente man, de var spioner og sabotører og behandlingen havde været derefter. Svensson, der havde været med i 1. verdenskrig og som derfor kendte lidt til den tyske militære tone, fik forklaret den tyske ledelse, at de var gidsler, og han fik dem til at ringe til København, så de blev ordentligt orienteret. Det hjalp lidt, men allerede den 9. september blev sønderjyderne frigivet, på grund af anmodning fra det tyske mindretal. De forklarede: »Vi skal jo leve med vore danske naboer efter dette!«.

Den 10. september var far hjemme igen.

Fra 1943 meldte flere problemer sig. Skolen blev udnævnt til reservesygehus, og oversygeplejersken fra Gram søster Wilhelmine kom med alle de ting, man skal bruge på et sygehus: operationsudstyr, linned o.s.v. Det blev bragt op på 3. sal.

Tyskerne kom også tiere og beslaglagde lokaler, men i meget lang tid blev det kun de to små skolestuer i øst, de brugte. Tyskerne kom og var i kort tid, så pludselig var de væk. Lige så pludseligt blev vi beslaglagt igen, og fra foråret 1944 kom de tiere og beslaglagde en større part af skolen for hver gang, de kom. Den 16. marts kom tyskerne og ville have lokaler til kontorer og mandskab. Far forhandlede længe med dem, og det endte med, at reservesygehusaftalen blev beholdt. Vinterskolen kunne så nogenlunde få en naturlig afslutning, og den store forårsopvisning kunne gennemføres.

Til forårsopvisningen kom alle gymnastikhold fra egnen. I gymnastiksalen var godt 1/3 af vestsiden brugt til at bygge tribuner. Det vil sige, at der var plads til flere hundrede tilskuere. Det sidste hold, der var inde, var skolens delingsførere. Stemningen var mærkelig trykket. Gymnasterne stod med ryggen mod ribberne mod øst. Alle fanerne kom ind og Sigurd Nielsen, der var formand for Haderslev Vesteramts Gymnastikforening, sluttede af. Det følte, som om der blev taget afsked, og vi gik vitterligt mod en usikker fremtid. Stemningen var trykket og mange græd. Så var det slut.

Allerede før de sidste hold var inde, var de første tyske soldater kommet. De sad i forgangen, og de mange danske gymnastikhold med deres faner var gået forbi dem. Mon de har haft kræfter til at sammenligne og tænke? Der sad de en lille flok. Nærmest drenge. De var i alt for store uniformer, magre og trætte. De måtte have en fornemmelse af, at enden var nær. Tyskerne havde nu taget de to skolestuer mod øst samt gymnastiksal og cykelskur.

De indrettede kontorer i skolestuerne, der var mandskab i gymnastiksalen med våbensmedie i midten. Krigsfanger - hovedsagelig russere - stod for madlavningen i cykelskuret. Da eleverne var rejst, tog de også foredragssalen og Den Grønne Stue (der hvor der nu er forstue).

Jeg blev konfirmeret i Frimenighedskirken Skærtorsdag 1944. Midt under gudstjenesten skød tyskerne pludselig maskingeværerne ind. Mange af de mænd, der var i kirken, havde været med i 1. Verdenskrig, og de gik

helt i knæ ved den lyd. Det rystede dem. Men den slags ting var ved at være dagligdags. Det kunne ikke andet end øge frygten for fremtiden.

Der var også det store spørgsmål om sommerskolen. Der var tilmeldt 145. Kun 20 faldt fra. Gråsten Landbrugsskole tilbød Rødding husly, men det flotteste tilbud kom alligevel fra Københoved, hvor byen/sognet tilbød, at skolen måtte komme derover. De store gårde kunne tage op til 10 elever. De kunne blive undervist på skolen og i forsamlingshuset, og på Bejstrupgård hos Harriet og Gunnar Kloppenborg Skrumsager var der en stor gildesal og et stort køkken. På ganske kort tid havde Københoved både tilbud og plan for gennemførelse klar. Det var enestående, og der blev sagt pænt tak.

Nu endte det hele med, at tyskerne forlod skolen den 1. maj 1944. Skolens lærerbolig Annekset, samt et nyt, stort skur kunne dække det behov, tyskerne havde på den tid. Københoved fik tak, men også beboerne på Møgellosevej er der grund til at sige tak. De fik i en periode tyskerne som naboer. Senere fik de som en slags kompensation mulighed for at benytte skuret til små fester.

Det var blevet bestemt, at eleverne kunne modtages den 6. maj så der blev arbejdet hårdt for at skolen skulle gøres ren. Der var også plan om at skolens 100 års fødselsdag skulle fejres sammen med elevmødet. Der var forfattet en kantate af dr. Heuch, Vejen og Fog Pedersen, og det var midt i det hele en festlig dag.

Skolens jubilæumsdag var den 7. november, og det skulle selvfølgelig markeres. Der kom gæster af tidligere forstandere og deres familier, bestyrelse og nære venner. Midt i de sidste forberedelser stillede der er par tyske officerer, som den følgende dag ville tage gymnastiksalen. Der blev forhandlet, og som så ofte før fik tyskerne de to små skolestuer med adgang fra Pærehaven.

Godt at gymnastiksalen blev holdt fri, for så var der stadig mulighed for mødeaktivitet.

I marts 1945 kom de tyske officerer igen og ville beslaglægge det hele. De sagde: »Alle so fort heraus!«

Belært af tidligere erfaringer forhandlede far, så tiden gik og forårsopvisningen kunne

gennemføres som planlagt den 18. marts.

Det hele var alvorligt nok, men det var også morsomt. Vi var lazaret, flygtningehjem, soldaterhjem, småbørnshjem og fødehjem. De fleste af de forskellige instanser påstod, at de andre slet ikke havde ret til at beslaglægge noget som helst. Den 4. april 1945 blev alt taget undtagen forstanderens lejlighed, det almindelige køkken og Flors Hus.

Pigerne på skolen flyttede ind på elevgangen i Flors Hus, da opgangen til deres værelser var fra grovkøkkenet, og det var tildelt flygtningene.

Vores flagstang kom ned og blev bragt til maleren med besked om, at den skulle males, men langsomt. Kavalerfløjen (nuværende kontorer) beholdt karlene lidt endnu.

Når der kom engelske fly over, så kunne man se på flygtningene, at dem havde de ikke gode erfaringer med.

Oversøsteren fra fødeafdelingen havde bedt om økonomisk hjælp til indretningen, men fik nej. Hun fik grundig besked om, hvordan vi her i landet så på tyskerne og om al den uret, vi havde lidt. Vi fortalte hende også om den bestialitet, vore landsmænd var udsat for i tyske koncentrationslejre og fængsler.

»Det skulle føreren bare vide!« sagde hun. Så naive var der stadig nogen, der var i 1945.

Far følte, at det gik stærkt mod enden af krigen, så han satsede på, at sommerskolen kunne begynde den 2. juni 1945. 5 af skolens 10 piger søgte arbejde andetsteds, og der manglede en karl på skolen. Både Ejnar Jensen, der var skolens landbrugslærer og far tog arbejdstøjet på, så til trods for tyskernes tilstedeværelse levede vi en bondegårds rolige liv.

Den 20. april vågnede vi ved, at en stor bil kørte ind i gården. Kort tid efter kom en af pigerne og fortalte, at tyskerne havde hentet Rosendahl, Fog og alle karlene. Der havde været et lille gilde hos køkkenchefen, og Rosendahl, der ellers ikke boede fast på skolen var kommet forbi. Han blev fristet af lyden af de glade stemmer og gik derop.

De havde hørt skridt på trappen. Rosendahl ventede, at det var folk, der skulle til de tyske kontorer, men på vej ned ad trappen, blev han klar over, at det var ham, de

kom efter. Til gengæld blev de tyske soldater klar over, at den mand, de passerede på trappen var ham, de skulle hente. Gestapo tog alle mændene i selskabet med ind til forhør i byen. De blev slået og fik lov til at kigge ind i et pistolløb. Endelig fik vores forkarl forklaret tyskerne, at de ikke var sabotører, men at det havde været et ganske almindeligt fødselsdagsselskab. En der ikke nåede at blive forhørt var vores altmuligmand Nørregård. Han var særdeles lettet, for han var modstandsmand og han var den person på egnen, der lavede de fleste bomber, der blev brugt tilsabotage. Far og Einar var nu de eneste mandfolk på gården, men heldigvis kom flokken hjem igen omkring kl. 5 om morgenen. Den eneste, de beholdt var Rosendahl, der kom med til Staldgården i Kolding.

Nørregård mente, det var klogest, at han fandt sig et andet sted at sove. Om morgenen eller hen på formiddagen kom en af egnens mælkekuske med Rosendahls tegnebog. Den havde han fået op af lommen og smidt ud mellem lad og teltdug på vognen. Der var så et par folk i omegnen, der skulle have besked om situationen.

Et par dage efter kom Gestapo igen. Nu ville de tale med vores musiklærerinde, hvis brødre var modstandsfolk. En af pigerne stod og pudsede vinduer i døren. Hun pakkede alt sit grej sammen og gik ned i køkkenet og hoppede ud af vinduet. Hun fik fat i Inger Margrethe og de gik over markerne til Hjeriting. Så fik mor et telefonopkald med besked om, at pigen havde fået fat i skrukhønen.

Det hele strammede til, og i påsken holdt tyskerne to gudstjenester på plænen mellem Højskolen og Frimenighedskirken. Først en katolsk messe og derefter en protestantisk, hvor kordegnen var den kendte sydslesviger Niels Bøgh Andersen. Derefter blev tropperne sendt til fronten for at kæmpe for Hitler.

Den 1. maj ringede vores dommer i Røding og fortalte, at det var helt sikkert, at der nu var fred. Vi hentede flagstangen hjem, men en officielle meddelelse om fred kom ikke.

Den 3. maj døde Hitler, og den øverstbefalende tysker kom og meddelte os, at de skulle flage for føreren og de kunne jo se, at vi havde en flagstang. Far stillede sig foran

ham og sagde fast og rolig: »Ja, men det bliver ikke der, vi flager for Hitler!« Officeren svarede: »Nej, nej. Vi finder en anden løsning!« Det blev til et par granrafter med et hagekorsflag, der blev lagt op ad taget over Sibirien.

Da tyskerne forlod skolen for at gå i stilling ved Toftlund, bad far dem om at tage det omtalte flag med sig. Det flag ville far nødig modtage englænderne med.

Den 4. maj sad Fog og spillede skak med en af karlene i Røde Stue. Han skreg og rejste sig så brat, at stolen væltede, da fredsbudskabet kom. Næste morgen vajede Dannebrog over skolen. Vi stod som så ofte før i en kreds ved trappen og sang. Nørregård kom stille frem ved hjørnet af kostalden. Rosendahl kom heldigvis også hjem i live. Der havde været tortur, og det havde absolut ikke været et behageligt ophold. Rosendahl blev interneret dels fordi han havde været leder af region 3 og dels fordi han var jøde.

Den 5. maj hentede frihedskæmperne madrasser på 3. sal. Så kom overjordemoderen til os og spurgte:

»Kommer de også og henter vore madrasser?« Der blev svaret: »Vi trækker ikke madrasserne væk under fødende og småbørn!« »Nej, men nu er vi jo de besejrede?« »Ja det er I, men vi er danske, og danskerne bærer sig ikke sådan ad!« Den 11. maj var både soldater og flygtningen væk.

Vi var fri, og fars mening om, at vi nok kunne begynde sommerkolen den 2. juni kom til at holde stik.

Det var et jubelår. Alle problemer syntes løst i en fart, men der kom også en dagligdag med diskussioner om, hvordan man kom videre. I sejrusrusen blev der nok begået nogle fejl. Blandt andet i forbindelse med mindretallet. Det var et spørgsmål, der satte sindene i bevægelse. Far var blandt dem, der næsten gik enegang mod strømmen. Han syntes, mindretallet skulle behandles ordentligt, og at man ikke skulle gøre samme fejl som tyskerne havde begået i Sønderjylland efter 1864. Der var folk på egnen, der gav udtryk for deres modvilje mod far og hans holdninger, og de ville ikke mere sætte deres ben på skolen. Far udtrykte det sådan: »Jeg har prøvet det før i 1930'ernes uroår,

Ellen Margrethe Lund

men det var drøjere denne gang. Jeg har en artig samling trusselsbreve fra den tid, og det var de artigste ting, vi blev beskyldt for.

»Blandt mors papirer fandt jeg kladden til et brev til skolens formand med følgende indhold: »Hvis det var egnens mening om Dem (mor og far) og skolen, så kunne de her og nu få deres opsigelse.« Af flere grunde ordnede tiden en del af denne modvilje og kritik, og så alligevel.

Nanna Jensen (Riber Kjærgård) kom til Rødding i 1939 som skolens første sekretær. Hun har fortalt (nok i 1980'erne eller 1990'erne), at hun havde været i selskab med folk, der ikke var enige med far i hans holdning. De var kommet med bemærkningen, at han jo var tyskervenlig. Det kommer jo så an på, hvad man lægger i det, men også der er freden oprettet.

*Vår hjemstavn er stadig den samme,
og stadig er landet vårt
Vårt mål er at pleje og værne,
at intet skal smuldres bort
Vi bygger på landets fremtid,
ungdommen mænd og kvinder
har fælles glæde og ansvar,
fælles sorger og minder.*

Elsebeth Smidt: Født 1.9.1930. Student fra Haderslev Katedralskole 1950. Fra 1952 bondekone, og i årenes løb bestyrelsesmedlem af diverse foreninger i mit hjemsgn Nr. Farup, samt af Nordborg Slots efterskole. Hejlsfonden. Rødding Højskole og Sønderjydsk Skoleforening. Har i godt 40 år været organistvikar, har også i de sidste år, haft en ½ fast stilling.

Af Ellen Jensen

Baron

Holger Fr. Chr. Stampe-Charisius

Folkhjems velgører - han har skænket halvdelen af grundkapitalen ved købet i 1901.

Billedet her af Baron Holger Stampe-Charisius blev hængt op på Folkehjem 27. aug. 1999, et fotografi som undertegnede har hentet på Det kongelige Bibliotek i København i 1992.

Det hænger i forhallen, ved døren ind til billedsalen fordi kun malerier må hænge derinde. Der gik altså næsten 100 år inden et billede af Folkhjems velgører kom op.

Sprogforeningen købte nemlig »Schweizerhalle« med stor have og jordlod på 3 tdr. land for i alt 30.000 Mark i september 1900, med overtagelse 1. april 1901. Det fik navnet Folkehjem.

Foreningen til det danske sprogs bevarelse i Sønderjylland fik i 1895 af Baron Holger Stampe skænket nogle ejendomme i Hovslund, bestående af en Vejrmølle med jordlod og et større jordlod kaldet Askmose. Disse blev senere overdraget til erhvervelse til købet af Folkehjem, hvor Sekretær Nikolaj Andersen flyttede ind i foråret 1903.

Salget af Hovslund Mølle indbragte 11.500,00 Mark, dertil kommer pengene fra salget af »Askmose«. Det var noget over halvdelen af hele købesummen.

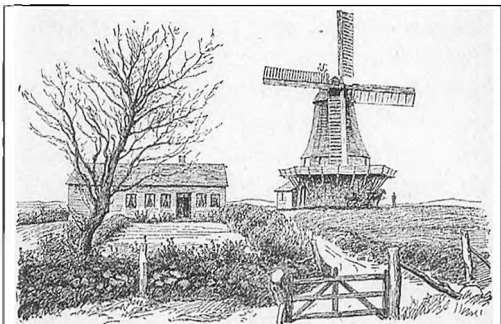
På Landsarkivet i Aabenraa findes akter der viser Baron Stampes tilladelse til at pengene

må bruges til køb af Folkehjem, det er underskrevet med en meget rystende hånd. Baronen har nok på daværende tidspunkt været syg, han døde i marts 1904.

Baron Holger Stampe er 2. barn (søn) af Baron Henrik Stampe og Fru Christine f. Dalgas. Han blev født 27. aug. 1822 på »Christinelund« en gård under Herresædet »Nysø«. »Nysø« blev i 1812 ophøjet til Baroniet »Stampenburg«, hvortil også hørte den gamle kongeborg »Jungshoved« som ligger i nærheden af Nysø.

Efter Holgers bedstefars død i 1832, da Holger var 5 år, flyttede familien ind på »Nysø«, hvor der udfoldede sig et rigt kulturliv og stuerne blev prydet med billedhuggerarbejder af Thorvaldsen, malerier af Marstrand, Constantin Hansen, Skovfoged, Ernst Meyer, Carlo Dalgas, samt Mosaikker og kunstbroderier af italienske mestre. - Thi der kom mange gæster på det gæstfrie »Nysø« ikke blot den store familiekreds, men også alle de ovenfor nævnte kunstnere, foruden Grundtvig og H. C. Andersen, der tilbragte mange ferieophold der. Ja selv Kong Christian VIII og Dronning Caroline Amalie gæstede familien Stampe. Den mest skattede gæst var dog Bertel Thorvaldsen, der fik sit hjem der

Hovslund Mølle,

som med tilhørende Jordlodder i Sommeren 1895
af Baron Stampe-Charisius stiftedes til
»Foreningen for det danske Sprogs Bevarelse i Nordflensvig».
(Billedet er efter fotografi af V. Paulsen i Aabenraa.)

og boede på Nysø fra juni 1839 til sin bratte død i 1844.

I dette rige kulturliv voksede Holger Stampe op sammen med sine 2 brødre og 2 søstre. Der var 2 »Mamseller« og en huslærer til børnenes undervisning, foruden at Grundtvig blev spurgt til råds, han var jo præst i Udby ikke langt fra Nysø.

Efter skoleårene lærte Holger Stampe i 2 år Landvæsen, og fra 1845 – 1847 læste han ved Universitet i Jena, her fik han kendskab til de stærke strømninger der herskede i den periode. Både Holger og den lidt ældre bror Henrik, samt flere af hans fætre og venner meldte sig frivilligt til den første slesvigske krig i 1848.

Holger Stampe gjorde tjeneste ved 1. Husareskadron i 1848. Han var på ny i felten fra juli 1850 til febr. 1851. Da modtog han et Afskedspatent som Vagtmester.

I november 1859 købte Baron Holger Stampe, det forhen adelige Gods »Grønnebækgård« ved Hovslund, i Øster Løgum sogn. Da mølletvangen i 1853-54 var blevet ophævet, fandt Baron Stampe på, at han ville bygge nogle vindmøller. Han søgte myndighederne om tilladelse til at opføre Vedsted og Grønnebækgårds mølle. Den 20. april 1863 fik han tilladelse til at bygge de 2 vindmøller, men den usikre tid omkring 1864, har nok holdt ham tilbage med byggeriet. Så i sommeren 1866 modtager Baron Stampe på Grønnebækgård et brev fra den tyske regering i Slesvig, der anmoder om en redegørelse for

møllebyggeriet, hvornår det kan forventes afsluttet, for Hr. Baronen må gøre sig klart, at tilladelsen kun gælder til udgangen af 1866.

Denne besked kommer bag på Baron Stampe, så gennem Advokat Bekker i Aabenraa anmoder han om at få byggetiden forlænget med et år til 1. september 1867. Det er Herredsfoged Jensen i Rise ikke meget for, men Amtshuset i Aabenraa er mere forstående og skønner, at fristen ikke har nogen betydning, så amtet anbefaler, og det samme gør regeringen i Slesvig.

I mellemtiden har Baron Stampe besluttet sig for at opføre møllen ved Rugbjerg i stedet for ved Grønnebækgård, den vil her ligge mere centralt for omegnens bønder, så han køber 15 tdr. land jord, til oprettelse af et familiebrug hos gdr. Christen Johansen på »Damgård« og møllebygger Jens Pedersen, en ung mand fra Skanderup sogn ved Lunderskov, påbegynder nu opførelsen af møllen, på dens nuværende plads. Men nu bliver det rigtigt spændende, for Herredsfoged Jensen er en pligtopyldende mand, så han kan ikke stiltiende se på et ulovligt byggeri, så han skriver til amtet på Brøndlund Slot, og spørger underdanigt, om han ikke bør underrette Hr. Baron Stampe om, at han handler egenmægtig og bør bemærke sig, at byggetilladelsen kun gælder for opførelsen af en mølle på Grønnebækgårds jord.

Baronen får så en skrivelse fra Gottorp Slot dateret 17. juni 1867 med besked om, at byggetilladelsen kun gælder til Grønnebækgårds jord, og regeringen finder ikke anledning til byggeriets tilladelse ved Damgård.

Desuden bedes bragt den ærede ansøger til kundskab og ham udhændiget, at gdr. Johansen bør søge regeringen om tilladelse til

Grønnebækgård - ca. 1910

Damgård Mølle - ca. 1900

at frastykke jorden fra hans gård. De fornødne dokumenter må ufortøvet tilstilles regeringen.

Vi er nu i midten af juni måned, og byggeriet er i fuld gang. Møllen skal jo stå færdig til 1. september, så Baronen lader stå hånt om alle myndigheder og fortsætter, selvom jorden ikke er lovligt frastykket, men pengene har gdr. Johansen fået, den endelige købekontrakt bliver først udfærdiget den 8. august 1868.

En større brevveksling mellem Baronen, Herredsfogeden, Amtshuset og Regeringen foregår nu. Så sent som den 11. december 1867 foreligger et brev fra Regeringen til Amtshuset i Aabenraa, hvori der står, at hvis Baronen fortsætter med sine egenmægtige handlinger, uden tilladelse, om ikke hele byggesagen bør kasseres. Forinden ønsker regeringen dog, at amtet indsender oplysninger om evt. aftalte rater. Samtidig opfordres det kgl. Amtshus, ifald Baron Stampe stadig fortsætter det ulovlige byggeri, at forhindre ham deri. Evt. under trussel, med henvisning til allerhøjeste anordning fra Politiforvaltningen, at true med eksekutiv straf.

Efter en del tovtrækkeri kommer så endelig 17. april 1868 et brev fra regeringen i Slesvig til Amtshuset i Aabenraa om at fremskaffe en erklæring fra Baron Stampe med krav om ansættelse af en kvalificeret person til at drive møllen, så vil man se bort fra at møllen er bygget ulovligt, da det jo er beboerne i Øster Løgum sogn, som har interesse og fordel af møllen. Herredsfogeden skriver denne besked til Baronen, som straks svarer (citater):

*Velbårne Hr. Herredsfoged Jensen!
I anledning af deres velbårenheds ærede
brev af 28. april d.å. skal jeg være så fri at
forespørge, om den deri opstillede fordring
refererer sig til Næringsloven, så at jeg vil*

*have at rette mig denne Lovs bestemmelser,
da jeg i modsat tilfælde, måtte udbede mig
deres behagelige Erklæring om, hvad der
forstås ved »En godt kvalificeret Personlig-
hed«, og hvorledes Beviset for hans Kvalifika-
tion præsteres, for at jeg ikke, efter at have
gjort endelig Akkord ved Møllens Drift, skal
være udsat for, at Regeringen måtte finde
vedkommende ukvalificeret.*

*Grønnebækgård, 3. maj 1868
Ærbødigst Holger Stampe.*

Baron Stampe har dog efter en skrivelse udsendt 4. juli 1868 fået bevilling til at drive den af ham ved Damgård opførte mølle. Om der har været andre betingelser ses ikke, men den ansatte Møller Juhl Gram, født i Malt sogn i Jylland, må have opfyldt regeringens krav.

Men Vedsted Mølle har Baron Stampe nok ikke bygget, selvom der foreligger en skrivelse fra 1866, hvori Stampe erklærer, at møllen vil stå færdig inden udgangen af året. Men i de gamle akter ses, at i januar 1872 køber Møller Juhl Gram, en jordlod i Abkjær, Høgelund ejerlav og opfører der Vedsted Mølle.

Damgård Mølle drives nu ved forpagter møllersvend Niels Petersen Jessen, som kom fra Bevtøft mølle. Hans unge kone ses i kirkebogen død i 1873.

Så i juli 1875 sælger Baron Stampe »Damgård Mølle« til møller Iver Jessen fra Rugbjerg, derefter var møllen i Jessen-slægten frem til 1980. Hvorefter den er restaureret og står nu som et smukt vartegn for egnen, og er bestemt et besøg værd.

Men tilbage til den farverige Baron Stampe, som midt i alt møllebyggeriet i en alder af 46 år blev viet i Vallø Stiftskapel den 21. august 1868 med den smukke unge 27-årige Caroline C. M. Bardenfleth, en datter af Geheime-Statsminister Emil Bardenfleth. Baronen forpagtede nu Grønnebækgård ud til sin forvalter Thomas Thomassen og købte »Dollerupgård« i Skanderup sogn ved Lunderskov, måske fordi Sønderjylland nu ikke mere hørte til Danmark.

Forpagter Th. Thomsen blev ejer af Hovslund By Mølle, men desværre har jeg ikke fundet byggeåret for denne mølle, men med overtagelse den 1. maj 1877 er ifølge Skyld og panteprotokollen indgået en handel mel-

Nysø

lem Baron Stampe og nu Mølleejer Thomas Thomassen på Grønnebækgård, om et jordareal stor 3,13 hektar af parcellen »Kragspold« med den derpå opførte mølle og hus.

Allerede 1. maj 1880 må Baron Stampe tage møllen med tilhørende jord tilbage, fordi ejeren er rejst til Amerika. Møllen drives så ved forpagtere en tid. I juni 1885 sælger Baron Grønnebækgård.

Men Hovslund Mølle samt ca. 8 hektar jord, eng og skov og mose, kaldet Askmose bliver i Baronens eje. Baron Stampe sælger i 1874 Dollerupgård og køber Viufgård nord for Kolding. Desuden ejer Baron Stampe og frue et hus i København. Men i 1892 dør ejeren af Nysø Baron Henrik Stampe og efterlader ingen sønner, kun tre døtre, derfor arver Holger fødehjemmet efter sin bror, idet en gammel klausul siger, at kun mandlige efterkommere af den gamle Etatsråd og justitsminister Henrik Stampe som i 1812 fik Nysø ophøjet til et Baroni kan arve Godset.

På det tidspunkt er Holger Stampe 70 år, og vist ikke særlig interesseret i Godset, han opholder sig i hvert fald mest i København.

I gamle aviser og tidsskrifter har jeg fundet frem til at det barnløse ægtepar gik over til den katolske religionsbekendelse og oprettede et pensionat og husholdningsskole for unge piger, som blev oplært i husgerning. Opholdet var for unge 15-16 årige piger og varede i 2-3 år, det var gratis for eleverne. Fru Baronesse Stampe var selv leder af Mariahjemmet frem til 1911. Hun ydede i det hele taget stor støtte til fremmede katolikker her i landet bl.a. for de franske krigsfanger, der over København drog til deres hjem efter krigen 1914-18. Fru Stampe blev dekoreret af Paven for sin indsats.

Slægten Stampe

Stampe-slægtens vugge menes at have stået i Sønderjylland.

Allerede 1369-85 nævnes i et dokument **Hr. Ditlev Stampe, Ridder på Sønderborg**, samt en Claus Stampe i 1397, Luder Stampe i 1413 og Henneke Stampe der fra 1407 er Høvedsmand på de Slesvigske Bispers Borg Svavsted, som dengang var i Kongens Vold.

Slægten kom senere til Nørrejylland, idet enken efter Claus Stampe, Ingeborg Dosenrode af Sønderborg ægtede den jyske herremand Niels Stangesen og hendes søn Otte Stampe ejede Klarupgård i Flestum Herred fra 1451-76.

Hans efterkommere erhvervede Otsvang i Stads Herred og »Kjærlingbjerg« en forsvunden Herregård i Skodborg Herred, men de uddøde på mandslinien i tredje led i det 16. århundrede.

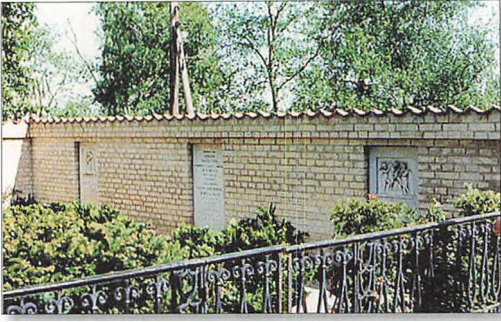
Omkring år 1600 ses Jesper Hansen Stampe, præst i Nyborg, han døde 1641 og er Stamfader til denne Stampe slægt, som vi nu er inde i. Det berømteste medlem er den Retslære Justitsminister Henrik Stampe, som udarbejdede mange love og var med til at dømme Struense og Karoline Mathilde.

Henrik Stampe erholdt i 1759 et såkaldt Adelsfornylsespatent og det var i henhold til hans testamente, at Baroniet **Stampenborg** oprettedes til fordel for hans broders, Præsten Frands Thestrup Stampe's børn, da han ingen børn havde selv.

Det blev den ældste søn blandt disse broderbørn, Kammerherre, Kommandørkaptajn i Søetaten **Holger Stampe** der blev den første Baron og besidder af Baroniet Stampenborg. Han ægtede Kirsten Kaas, hun var af gammel dansk adel, og datter af Admiral F.C. Kaas og hustru Sophie E. Charisius.

Denne Holger Stampe skænkede rundhåndet træ fra de store skove omkring godset på Sjælland, Egetømmer til opbygning af den danske flåde, som Englænderne havde ødelagt i 1807.

Anden besidder af Stampenborg, Henrik Stampe overtog Baroniet i 1827, (vores Holgers far) var lidt af en fantast, men han var også manden der ophævede hoveriet på sine godser, og anlagde veje, fredede skove, anlagde en dyrepark, samt en frugtplantage

Mindemuren på Præstø Kirkegård

med pære- og æbletræer. Han ydede i det hele taget en stor velgørenhed på egnen, sammen med sin hustru.

Tredje besidder, Henrik Stampe, istandsatte stald- og ladebygningerne, samt oprettede et bibliotek, så omegnens befolkning fik mulighed for at kende den kulturelle skat som bøger er. De unge døtre på godset gjorde et stort arbejde for lokalbefolkningen på egnen. De holdt forelæsningsaftener og red ud med mad og andet hvor der var nød, altid hjælpende, uden at det virkede som almisse. Baron Henrik Stampe var en mand som ikke lod sig mærke med at han var Godsejer m.m.

Det berettes at i Provisorietiden da de politiske bølger gik højt i Danmarks adel, og fanatiske Højremænd var samlet til Landsmøde, hvor fremgangsmåden for at vinde flere partistemmer skulle fastlægges, og der blev foreslået og accepteret for forsamlingen, at Godsejernes Indsiddere (d.v.s. arbejderne), hvis småhuse tilhørte Godsejerne, skulle binde sig til at stemme på HØJRE i modsat fald blev de sagt op. Da rejste Henrik Stampe sig og sagde: I denne sag skal de herrer ikke regne med mig, FARVEL. Han forlod salen, efterladende et aldrig helt lægt brud med sine samtlige standsfæller. Henrik Stampe døde i februar 1892 uden at efterlade sig sønner, men tre dygtige døtre som ikke var arveberettigede.

Baron Holger Stampe som nu var næsten 70 år og ingen børn havde, var nu nærmeste mandlige arving til Nysø, til stor sorg for de tre velbegavede døtre og deres familie, skulle nu onkel Holger og tante Lilli, som de kaldte hende, overtage deres fødehjem. Det var aftalt at dørene altid ville stå åbne for familien, men en arvestrid, ja nogle få favne

bøgebrænde var skyld i at båndene brast.

Holger Stampe og frue opholdt sig ikke meget på Nysø, men boede i København. De gik over til den katolske Religionsbekendelse, og oprettede Mariahjemmet på hjørnet af Ny Kongensgade og Vestervold, det var et hjem til uddannelse af unge piger, foruden at der blev drevet Pensionat der. Fru Stampe stod selv for ledelsen helt frem til 1911. Baron Holger Stampe-Charisius døde på Mariahjemmet i København 10. marts 1904 i en alder af 81 år. Afdøde var indehaver af »Det Charisiske Fideikommis« der er 408.900 kr. stort. Han vil blive jordfæstet i København på den katolske kirkegård - i modsætning til hans øvrige slægt, som ligger begravet på Præstø kirkegård.

Enkebaronesse Caroline Stampe-Charisius f. Bardenfleth døde 7. marts 1922 på Mariahjemmet i København. Baroniet gik så over til en sidelinje, Stamperne fra Skørringe på Falster. Besidder blev Henrik Stampe, der er ældste søn af den i nov. 1911 afdøde godsejer Adolf Stampe Skørringe. Denne slægt er ikke adelig.

Således kan man sige, at slægten Stampe startede i Sønderjylland og på en måde også endte der, eller i hvert fald har sat sig et minde, med både Damgård Mølle og Folkehjem. For uden Holger Stampes store interesse for Sønderjylland havde vi måske slet ikke haft Folkehjem.

Ellen Jensen, f. 1932 i Øster Løgum Sogn, hvor jeg har boet det meste af mit liv. Min store interesse er slægtsforskning og lokalhistorie

Hold Deres næste

- Fødselsdag • Barnedåb
- Familiekomsammen • Konfirmation

på Folkehjem

- stedet med den sønderjyske historie

3-retter incl. kaffe/the med småkager

Kr. **365,-**

Eller vælg en lækker
BRUNCH
Fra kr. **165,-**

RESTAURANT & KURSUSCENTER
FOLKEHJEM
Haderslevvej 7 · 6200 Aabenraa
Tel.: 74622848 · Fax: 74631248
folkehjem@folkehjem.dk · www.folkehjem.dk

Et lille stykke

Danmark ude i den store verden

Af Vicki Popp Fredslund

Et portræt af en dansk menighed i udlandet.

Når man, som jeg, er vokset op i Sønderjylland, så har man fra barnsben fået smagen af udlandet ind med modermælken. Jeg ved, at sønderjyder er et helt specielt folkefærd, og jeg tror at noget af dét, der gør os specielle er vores placering i Danmark og vores historie. Vi er placeret lige ved døren til verden uden for Danmark, og i flere omgange har døren stået så åben, at andre nationer har overtaget styring i Danmarks hall. For det er dét Sønderjylland er: ikke en baggang, men en hall. Der, hvor der hænger malerier af store stolte mænd og kvinder, der har beboet hele verden, og er født i Sønderjylland. Og stadig svinger døren op og bringer liv og lyst, duft og smag ind fra den store verden. Og det giver sønderjyder et helt bestemt forhold til verden uden for døren - på godt og ondt.

Jeg har aldrig kunnet modstå sirenerne sang fra den anden side af døren. Jeg måtte ud og se, hvad der var derude. Nogen gange for en kort bemærkning, andre gange for længere tid. Altid med Bjørnstjerne Bjørnsons sang på læberne: »Ud vil jeg, ud, å så langt, langt, langt«. Denne gang blev det dog ikke så langt væk. Blot til Hamborg og så til højre ... 8 timers kørsel fra Sønderjylland, og så er man i Luxembourg: et lille hyggeligt land, som i bredden er på størrelse med Fyn, i højden på størrelse med 3 gange Yding Skovhøj og i indbyggerantal 5 gange Ålborg. I Luxembourg by bor der 100.000, hvoraf små 60% er udlændinge, og af den meget store mæng-

de udlændinge er ca. 2000 danskere. Og det er her, jeg kommer ind i billedet.

I januar 2013 lod jeg mig endnu engang lokke af sirenerne blide sang og søndenvindens kalden. Min mand, vores to børn og jeg pakkede alt hvad vi ejede og havde og rejste til Luxembourg, for at min mand kunne læse videre på universitetet, vores børn gå i tysk/fransk skole og jeg kunne blive præst i Den Danske Kirke i Luxembourg.

Lidt baggrundshistorie

Den Danske Kirke i Luxembourg er en del af Danske Sømands- og Udlandskirker – DSUK - som har kirker spredt ud over hele verden, hvor end store grupper af danskere samler sig. I mange år hørte kirken i Luxembourg under Den Danske Kirke i Bruxelles, dvs. at præsten fra Bruxelles én gang om måneden kom til Luxembourg og holdt gudstjeneste. Men for præcis 20 år siden i år fik kirken her i Luxembourg lov til at få sin egen præst, fordi der var så god aktivitet i og omkring kirken, og fordi antallet af medlemmer steg støt. Og her er vi så nu: 20 år efter med en velfungerende kirke, som tilbyder noget til så godt som alle alders- og interessegrupper.

Og det skal vi også – altså tilbyde noget til alle. For det er måden vi skal overleve på: at danskerne i Luxembourg synes, at vi er så vigtig og relevant en del af deres liv her i landet, at de vil støtte os økonomisk og frivilligt. For her er ingen automatisk støtte

Frivillighedsfest i præstegårdshaven

til og opretholdelse af kirken. Gennem en bevilling fra kirkeministeriet får vi fra DSUK halvdelen af min løn betalt. Den anden halvdel af min løn, alle andre lønninger, bolig, kirke, arrangementer, vedligehold, undervisning osv. osv. skal vi alt sammen selv finde pengene til. Og de penge får vi fra bosiddende danskeres medlemsbidrag, fra sponsorer, fra donationer, fra basarsalg m.m. Men mindst lige så vigtigt er frivilligheden. Hvis ikke vi havde de frivillige, kunne vi ikke fungere. Så enkelt er det.

På grundlovsdag holder vi frivillighedsfest, hvor vi inviterer ca. 200 danskere – så mange frivillige er der knyttet til kirken. I større eller

mindre grad, selvfølgelig, men de er alle en vigtig brik i spillet om, hvordan vi får det hele til at hænge sammen og vedvarende kan have en dansk kirke i Luxembourg, som er relevant for danskerne, der bor her.

De frivillige er grupperet i forskellige udvalg, som alle sammen hjælper til på hver deres område. Vi har et aktivitetsudvalg, et børne- og ungdomsudvalg, et redaktionsudvalg, et præstegårdsudvalg, et boligudvalg og et basarudvalg. Udvalgene har rimeligt frie hænder, men refererer selvfølgelig tilbage til menighedsrådet. Økonomisk har de også rimeligt frie hænder, aktiviteterne skal bare helst ikke lave minus, i hvert fald ikke noget der kan mærkes.

Det største af udvalgene er julebasarudvalget. Her er der en styregruppe og en storgruppe. I storgruppen sidder der én repræsentant fra hver af boderne i julebasaren. Og boderne er alt fra madbod, til grøntbod, til kreativbod, til bogbod og meget mere. Julebasaren er dér, hvor kirken hvert år får den største del af sin årlige indkomst, og må derfor siges at være en meget vigtig og vægtig del af vores eksistens som kirke. Og glædeligt er det, at det ikke kun er danskere, der lokkes

Julebasar

af duften og smagen, stemningen og kreativiteten på vores julebasar: også andre udlændinge kommer og luxembourgere er meget glade for basaren – især smørrebrødet og vores gode håndværk.

En helt særlig gruppe frivillige er dem, der sidder i menighedsrådet. Medlemmer er valgt for 2 år hvor det i DK er 4 år. Der er ikke nogen politik bag, og vi har endnu ikke oplevet noget kampvalg. Alle er 100% frivillige og bruger den tid, de nu kan afse. Vi har et usammenligneligt godt råd, hvor alle har hver sin styrke, og byder ind med det, de nu er bedst til og har tid til, og aldersmæssigt ligger vi langt under gennemsnittet for et menighedsråd i Danmark. Med hensyn til præsteansættelse, så er det hverken menighedsrådet eller kirkeministeriet (som i Danmark), der er ansættende myndighed, det er DSUK. Men ellers er det menighedsrådet, der står med ansvaret for at alt kører: deres opgave er at sørge for at der kommer penge ind, at der er gode arbejdsvilkår for præsten, at støtte præsten i arbejdet, at arrangere gudstjenester og de aktiviteter, vi nu synes kan være relevante for den danske menighed.

Og hvad er det så vi finder relevant? En

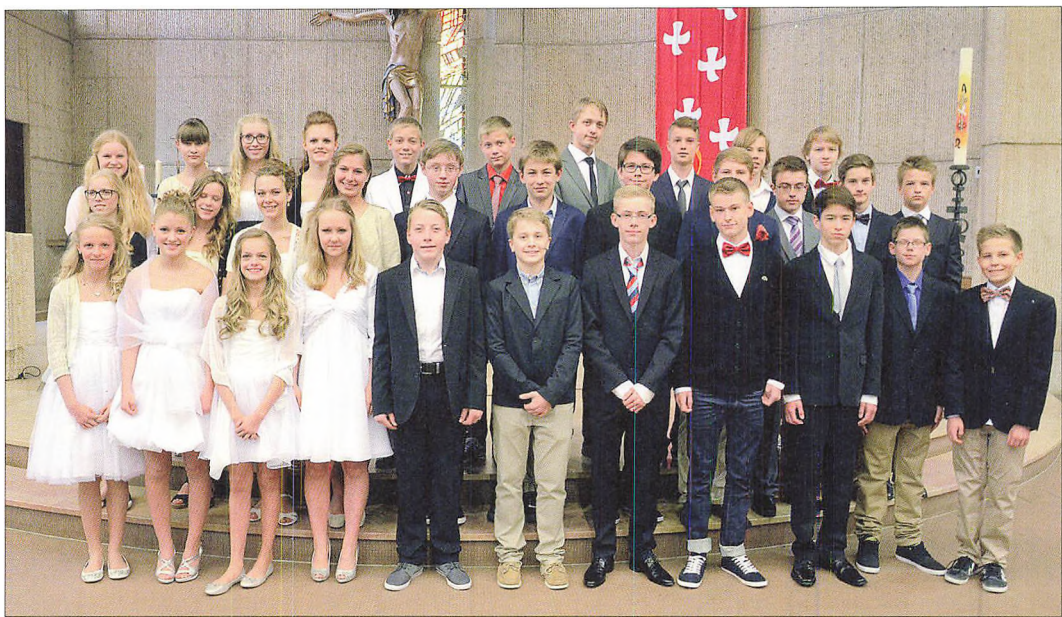
dansk kirke i udlandet er en speciel kirke, den er nemlig både et sted hvor vi holder gudstjenester, konfirmationsforberedelser, dåb, begravelser, vielse mm., og så er den samtidig et sted hvor danskere mødes om arrangementer på dansk. Ja, man kan vel med et glimt i øjet kalde det et slags forsamlingshus: her forsamlers danskere om både de åndlige og de verdslige værdier – og vigtigt er, at alle andre nationaliteter også er meget velkomne!

Og hvad er det så for nogle åndelige og verdslige aktiviteter vi har? Vi har selvfølgelig aktiviteter, der i og for sig kun er åndelige eller kun verdslige, men langt de fleste er en skøn blanding. Vi har 3 gudstjenester om måneden med barnedåb, vielser, mindehøjtideligheder, samt familiegudstjenester.

Vi har et konfirmandhold hvert år - i år er det på 28 elever, og vi har just været på konfirmandtur til Paris! Jeg har sjælesorgsamtaler og religionsundervisning på Europa-skolen fra 6. klasse til og med 3.G. Vi har minikonfirmander, legestue, babysalmesang, ungdomsklub og aupairklub. Kirken har været med til at starte et 60+ netværk. Vi har lørdagsundervisning i dansk sprog- og

Lucia

Konfirmandholdet 2013

kultur, filmaftner, gospelweekend, sangaftner, børnearrangementer. Vi har just afsluttet to studiekredse: den ene om Søren Kierkegaard og den anden om Karen Blixen. Vi har foredrag med blandt andre Troels Kløvedal, Søren Pind, Leif Davidsen, Joakim Garff, Stine Bosse. Vi modtager kor og andre besøgende fra Danmark, og vi sender vores kor ud på korrejser. Af kor har vi tre; small: under 6 år, medium: 7-15 år, large: voksne. Og så har vi den store forkromede julebasar!

Vi har arrangementer sammen med de to andre danske grupperinger her i Luxembourg: Den Danske Forening og Den Danske Ambassade – som desværre lukker til efteråret. Med dem har vi arrangeret, at DGI's verdenshold har været her to gange, vi har arrangeret dansk deltagelse i et stort internationalt 24timers løb for kræft, cykelfremstød mm. Når ambassaden lukker overtager vi arrangementer som studenterfest, studiemesse mm. Også med danske privatpersoner har vi et samarbejde om koncerter fx Poul Krebs, Alberte Winding og til foråret kommer Lis Sørensen.

Og så er der helt sikkert noget jeg har glemt ... Men summa summarum: vi er meget aktive! Og hvordan i al verden kan vi det, med kun én fuldtidsansat, nemlig præsten?

Jo, som nævnt kører det hele på frivillig basis og økonomisk hjælp. Og så på netværk. Når vi skal have nogle foredragsholdere eller gæster hened, så kan vi ikke tilbyde et honorar. Vi kan alene tilbyde en flybillet og en overnatning – og så ellers fornøjelsen ved at besøge Luxembourg og den Danske Kirke. Vi har på ingen måde råd til at skulle betale, hvad det koster for at få en aktuel person til et foredrag, koncert e.l. Men indtil videre har vi alligevel haft spændende, dygtige folk henede, som har gjort det for en flybillet, et hotelophold, en oplevelse, og fordi de er gode mennesker, der gerne vil gøre os en tjeneste. Og det er jo så skønt at der stadig findes sådanne mennesker!

Nu kan det næsten lyde som om vi kun har noget med danskerne at gøre. Og på sin vis er det jo også danskerne, Den Danske Kirke er her for. Men både gennem julebasaren og vores andre aktiviteter, har vi stor berøring med andre nationaliteter, inklusiv luxembourgerne. Og så har vi et stort arbejde sammen med andre nationers kirker. Vi har både samarbejde med andre protestanter, hvor vi fejrer gudstjenester med blandt andre tyskere, luxembourgere, englændere, hollændere, finner m.fl. Og så har vi et økumenisk samarbejde, hvor vi

bl.a. har diakonalt arbejde og gudstjenester med luxembourgere, tyskere, franskmænd, grækere, serbere m.fl., d.v.s. et samarbejde på tværs af kristne traditioner: ortodokse, katolske og protestantiske.

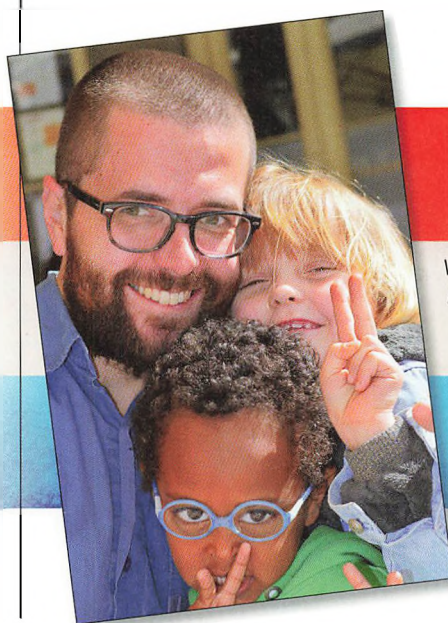
Men holder vi da aldrig fri? Jo, det gør vi! Og vi har nogle lange, gode ferier, både fordi skolerne i Luxembourg holder lange ferier, og fordi menigheden her består af en stor del mennesker, der stadig har god kontakt til Danmark, idet de ikke er immigreret men udstationeret. Dog skal det siges, at landet her er så skønt, at den klassiske historie her blandt danskere begynder med: »Vi skulle blot være her i fire år - og det er nu 25 år siden ...«. Men alligevel drager mange danskere »hjem« til Danmark i mange ferier, hjem hvor »bøgen spejler sin top i bølgen blå«, og det gør at der her i Luxembourg i ferierne ikke er så mange danskere tilbage. Det betyder igen at jeg og kirken kan holde ferie i ferierne, så vi kan slappe af, komme på nye idéer – og jeg kan tage hjem til den del af Danmark som sine »børn mildt tilsmiler«.

De danskere, der er hernede, er i stort tal ansat i banker og EU-institutioner. Det er mange familier med mindre børn og unge, der bor her, hvilket ses bla. på vores konfirmandhold, som er særdeles stort hvert år. Sidste år havde vi 34 konfirmander og i år 28 - i en menighed på 2000 danskere og i en udlandskirke er det mange.

En relativ ny gruppe blandt danskerne er 60+'erne. Den danske præst var for få år siden med til at oprette et 60+netværk, som siden har vokset sig utroligt stort. Mange

danske pensionister rejser hertil og giver menigheden en spændende og ny vinkel.

Så her står jeg, midt i Europa, og har verdens mest spændende og alsidige job. Ofte falder jeg i søvn før mit hoved rammer hovedpuden, men det er altid med et smil på læben. Til hverdag må jeg tale flere forskellige sprog, jeg må huske på forskellige traditioner, jeg må tale med børn, unge, voksne og ældre, jeg må finde sponsorer, foredragsholdere og dukker til børnegudstjenester, jeg må undervise og selv lære, og alt imens tårner bjergene sig op i ude i horisonten og fortæller om byer og områder, som vi kan besøge på få timer, når skolerne næste gang holder ferie. »Ud, vil jeg, ud!«

Vicky Popp
Fredslunds
dejlige
familie

Vicky Popp Fredslund (f. 1975) født og opvokset i Toftlund. Uddannet teolog og præst i 2005. Tidligere barselsvikarpræst i Vonsbæk-Åstrup (2005-2006) og sognepræst i Vejstrup-Hejls-Taps (2006-2013). Ansat som præst i Den Danske Kirke i Luxembourg 2013.

Jeg er gift med Martin, som er IT-ingeniør og nu læser en Master i IT-sikkerhed på universitetet i Luxembourg. Sammen har vi to børn: Margrethe på 6 år, som går i 1. klasse, og Albert på 5 år, som går i 0. klasse, begge på den lokale skole. Hele familien er faldet godt til og trives. Børnenes skolegang foregår på tysk og luxembourgsk (en slags tysk dialekt, som schweitzer-tysk), men går fra 6. klasse over på fransk. Martins universitetsstudie er dog »blot« på engelsk. Luxembourg har hele tre officielle sprog: luxembourgsk, tysk og fransk. Familien bor i hovedstaden Luxembourg, i en præstebolig: et fireetages rækkehus, hvori der både er privatbolig og konfirmandstue og kontor. Pladsen er trang til alle aktiviteterne, hvorfor kirkens - og præstens - største ønske er, at finde større lokaler, så alle aktiviteterne kan få den plads de behøver.

Eventyret er dit! Kom og grib det...

**ADVENTURE
EFTERSKOLEN**

Drømmer du også
om et eventyr?

ADVENTURE OUTDOOR

- Geocaching
- Træklatring
- Vildmarksliv
- Kajak
- Orienteringsløb
- Isbadning
- Overnatning i sne og trætoppe

ADVENTURE AQUA

- Havkajak
- Dykning
- Sejlsads
- Svømning
- Navigation
- Surfing

ADVENTURE RACE

- Orienteringsløb
- Korførelse
- Mountainbike
- Fysisk træning
- Kost og sundhed
- Førstehjælp og skader

ADVENTURE BODY

- Outdoor fitness
- Indoor fitness
- Fitnessinstruktør uddannelsen
- Anatomi & fysiologi
- Kost & sundhed

"Vi prøver konstant vores grænser af, lærer nye ting og har rigtig meget ekstremsport, fitness og anden idræt. Jeg elsker at få pulsen op og være helt brugt efter træning."

MILLE HANSEN, 16 ÅR - 10. KLASSE

8.- 9.- 10. KLASSE

KONTAKT OS FOR ET UFORPLIGTENDE BESØG

www.adventure-efterskolen.dk

ADVENTURE EFTERSKOLEN | Dyntvej 113 | 6310 Broager | Telefon 7444 2762 | info@adventure-efterskolen.dk

Men sko

må jeg have ...

Af Linda Lassen

En historie om vandre- lærerinden Henriette Gubi, som kan inspirere os alle sammen ...

I foråret 1894 blev Henriette Gubi bedt om at skrive en lille fortælling til et af de allerførste numre af Sønderjysk Almanak. Og nu 120 år senere bliver jeg så bedt om at skrive en artikel om Henriette Gubi, og mit arbejde med at skrive en roman om hende.

Dette gør jeg gerne. Henriette Gubis liv, fortæller nemlig en historie, der kan inspirere os alle sammen. I hvert fald inspirerede hun mig, og denne inspiration resulterede i romanen: »Men sko må jeg have,« som er udkommet tidligere på året på forlaget Hovedland.

Det startede med, at jeg flyttede til Sønderjylland i 2009. Jeg kendte ikke så meget til området, men vi havde valgt at bo her på grund af områdets smukke natur og spændende historie. Jeg gik hurtigt i gang med at udforske begge dele.

Under læsningen om Sønderjyllands historie stødte jeg på Hans Tofte, (»De sønderjyske pigers far«) der i 1867 var lærer på en (den gang dansk) skole i Flensborg. Han nægtede at aflægge ed til den tyske kejser og blev fyret. Som gammel kom han til Skårup på Fyn. Her gik han rundt med sit lange hvide skæg, som han nægtede at klippe før den dag Sønderjylland blev dansk. Tofte døde i 1917.

Jeg var imponeret over Toftes principfasthed, men fandt hurtigt uf af, at Tofte ikke var alene med sine holdninger. De første år efter nederlaget i 1864 mente de fleste, at kompromiser var forræderi. Man skulle ikke aflægge

ed til kejseren og erklære sig som en loyal preussisk undersåt. Man skulle heller ikke på session og risikere at komme i treårig preussisk militærtjeneste. Så hellere udvandre. Man kunne indtil 1870 søge om dansk statsborgerskab (optere). Fik man det, slap man for preussisk militærtjeneste, man havde lov

Henriette Gubi

at blive boende, men man havde ikke lov at ytre sig offentligt, og man havde ikke ret til at bestride offentlige tillidshverv eller stemme.

De første år valgte de fleste »protestlinjen,« og efter 71, da man ikke længere kunne optere, blev en stor del af de unge mænd sendt ud af landsdelen for at undgå preussisk militærtjeneste. Men da det med tiden blev klart, at man manglede en hel generation af unge mænd på gårdene, som lærere og som vælgere, og når dertil kom, at en folkeafstemning (§ 5 iflg. Pragerfreden) ikke længere var i sigte, måtte man skifte kurs: Man skulle blive i landsdelen, sørge for at holde modet oppe hos de dansksindede, bevare det danske sprog og holde kendskabet til dansk historie, litteratur m.v. levende.

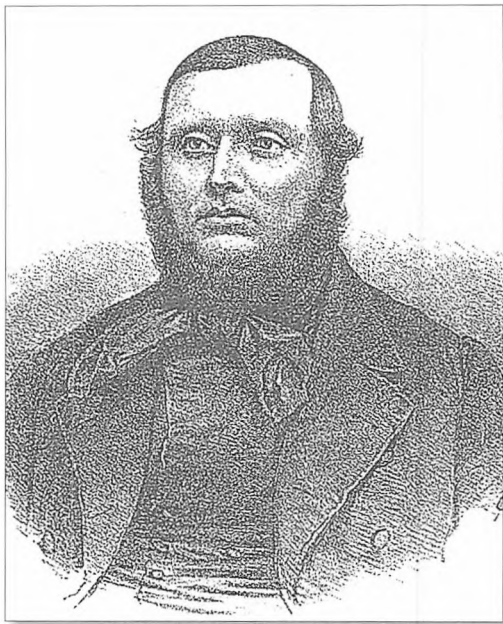
På trods af enighed om målet: at forhindre fortyskningen af befolkningen især børnene og de unge, og en kommende genforening af Kongeriget og Slesvig, var de dansksindede sønderjyder i alle årene delt i to fløje, de »kompromisløse,« der mente, man skulle stå på sin ret, alt andet var at underlægge sig fjenden, og de »pragmatiske« der mente, man skulle gå efter mest mulig indflydelse, selvom det betød kompromiser.

Uenigheden stak dybt og forårsagede bitterhed internt i familierne, mellem venner og mellem politikere. Hvem havde ret - hvem var mest politisk korrekt? I skolerne blev det danske sprog fortrængt, og i 1888 blev det helt forbudt - også i fri-kvartererne. Folk, der boede i de nye tyske områder, skulle blive og opfatte sig som medlemmer af det tyske rige.

Dette er baggrunden for den historiske roman, jeg gik i gang med at skrive - dens hovedperson er vandrelærerinden Henriette Gubi.

Hun blev født 1856 i Neder Jerstal og voksede op i et fattigt hjem med opvakte forældre og mange søskende, hvoraf de fleste døde af tuberkulose som små eller unge. Hun var også selv svagelig, og denne »svagelighed« havde slået sig på øjnene, så hun som 15-årig fik fjernet det dårligste af øjnene og fik glasøje.

Henriette var en kvik pige, der skrev digte og små fortællinger om de nationale forhold, som hun sendte til avisen Dannevirke. Redaktøren Hjort Lorenzen og H. A. Kryger (som hun langt ude var i familie med) fik øje på

Hans Kryger

hendes evner og sørgede for, at hun kom på Ryslinge højskole og senere på Zahles Seminarium. De så en kommende lærerinde for sønderjyske børn i hende. Selv ønskede hun allermost at blive forfatter - og få et lykkeligt familieliv.

Fra 1882-91 underviste hun i private hjem og på en lille skole ved Rejsby, indtil hun i 1890, af H. P. Hanssen blev opfordret til at blive vandrelærer.

Aftalen blev så at hun skulle starte med at være hos familien Zachariassen på Sundeved. Hun startede i september 1891. Hun gik her efter rundt mellem gårde og husmandshjem og underviste børnene i Dansk, danmarkshistorie, geografi o.a. og vejledte forældrene, så de efter hendes afrejse (efter 2-4 uger) kunne fortsætte undervisningen på egen hånd.

Udadtil var hun stærk og humørfyldt, men fra bevarede breve og dagbogsoptegnelser fra årene 1891-94 ved man, at hun savnede et privatliv, ofte var syg, manglede penge og havde svært ved at opgve drømmen om at skrive. Og de preussiske myndigheders chikane gjorde ikke hendes arbejde lettere.

Henriette Gubis liv er beskrevet tidligere: i 1924 af Georgia La Cour, i 1926 af Hans Kau og så sent som i 2009 af Lis Mikkelsen. Alle tre biografier er velskrevne og interessante,

så hvorfor skrive en roman om hende? Jo mere jeg læste om hende, jo mere blev jeg grebet af hendes historie. Hun var jo på mange måder en helt almindelig kvinde, der trods sin fattige baggrund og sin fysiske svag-hed drømte om at blive god til noget. Hun længtes som de fleste unge kvinder efter et kærligt liv med mand og børn. Hun var let at identificere sig med.

Dertil kom, at lærerjobbet altid for mig har stået som noget af det vigtigste i et samfund. En god lærer kan være med til at give børnene tro på sig selv og lyst til at bruge deres evner.

Og endelig var der hele spørgsmålet om det danske sprog, der var truet. Sproget er det, der binder os sammen - ved at tale, lytte, læse - det er i dialogen man lærer sig selv og andre at kende!

Det er i dialogen jeget skabes. Uden du intet jeg som en filosof - Martin Buber siger.

Henriette Gubis historie gjorde mig nysgerrig. Jeg blev nødt til at finde ud af noget mere om, hvad hun tænkte og følte, og hvordan tiden og dens spørgsmål og dilemmaer påvirkede hende.

En anden vigtig person i romanen er Knud Sørensen. Ideen til ham fik jeg, da jeg læste HP Hanssens erindringer, hvor han fortæller om en ung mand fra Sundeved, der - som det var kutyme først i 70'erne, blev nødt til at udvandre for at undgå preussisk militærtjeneste. Han fik plads på en gård på Fyn, men da forældrene ikke kunne undvære ham, kom han hjem igen. De næste 20 år! gemte han sig på forældrenes gård, fik børn med tjenestepigen og forsøgte gentagne gange at komme ud af »fangenskabet,« men blev bremset både af myndighederne, sin familie og sin egen tiltagende modløshed. Jeg syntes Knuds skæbne var så bevægende, og så velkendt! Hvor mange af os lader os ikke bremse af hverdagens forhindringer, og lader ønsket eller trangen om at medvirke i noget større ligge. I romanen møder Henriette Gubi ham, da hun som vandrelærer, når til Sundeved, hvor han indtil da på afstand har fulgt med i hendes liv og beundret hende.

Har Henriettes og Knuds liv noget at sige vor tids mennesker? Ja, jeg synes, den tids dilemmaer stadig er aktuelle. Hvornår kan

At vor kjære

Henriette

i Lørdags er død paa Sygehuset i Gram, meddeles herved fraværende Slægt og Venner, Nederjorsdal, den 15. Juli 1894.

Paa Familiens Vegne:

P. M. Gubi.

Begravelsen finder Sted Onsdagen den 18. Juli, om Eftermiddagen Kl. 2, fra Bevtoft Kirke

Henriette Gubi's dødsannonce

man vide om noget er »politisk korrekt? Og giver det mening i vores globaliserede verden at skrive om nationalitetsfølelse/ fædrelandskærlighed? Hvordan ville vi selv reagere, hvis vi stod i en situation hvor ens land, sprog, kultur var truet?

Hvad ville jeg selv gøre, hvis jeg vågnede en morgen og mit land var besat, og det ikke var tilladt at tale dansk? Findes der i dag sager, som man er villig til at tilsidesætte sine egne behov for at støtte? Ville vi opgive en tryk hverdag, en god karriere, vore inderste forhåbninger og fremtidsdrømme for at støtte en sag, hvis udfald vi ikke kunne være sikre på, og som vi måske aldrig selv oplevede virkeliggørelsen af? Historien - både herhjemme og internationalt er heldigvis fyldt med ildsjæle, der har kæmpet for at mennesker underlagt uretfærdige vilkår kunne komme ud af et liv i tvang, fattigdom, uvidenhed, og få et bedre liv. De har tilsidesat deres eget, nogen med store personlige omkostninger - ligesom Henriette Gubi. Henriette Gubi døde i 1894 og nåede ikke at opleve genforeningen.

At romanen slutter her er et bevidst valg, da jeg gerne har villet udforske, hvad der driver et menneske til at arbejde for en sag, der rækker ud over sit eget liv og personlige ønsker.

Om romanens tilblivelse

Der var altså mange grunde til at skrive om Henriette Gubi. Jeg havde jo det andre havde

skrevet og fundet ud af før mig, så det var vel bare at gå i gang?

Helt så enkelt var det naturligvis ikke. En historisk roman kræver mere end »bare« at skrive. Der er mængder af små og store ting, der skal undersøges: hvordan gik man klædt i slutningen af 1800tallet, hvad spiste man, hvordan boede man. Og de konkrete hændelser; hvornår blev §5 slettet, hvornår døde den tyske kejser, hvornår blev Henriettes søskende født, hvem af dem blev voksne? Research er tidkrævende, men også sjovt og givende. Rundt om på lokalkiver, i historiske foreninger, på museer og på biblioteker sidder mennesker, der ejer en guldgrube af historisk viden og som gerne vil dele ud af den. I hvert fald har jeg under udarbejdelsen af »Men sko må jeg have« mødt utrolig meget velvilje.

At researche er lidt ligesom at lede efter rav. Man finder sjældent en af de gyldne klumper selvom man i årevis har gået sig en skrutnakke til i forsøget, men man finder meget andet, der ikke er mindre spændende. Nogle af de »ravstykker,« jeg ledte efter under tilblivelsen af »Men sko må jeg have« var:

- 1. Hvordan foregik fjernelse af et øje og indsættelse af et glasøje i 1870?**
- 2. Ryslinge højskole og Zahles seminarium? Kunne der skaffes dokumentation for at Henriette gik der?**
- 3. Hvem boede Henriette hos, da hun var i København og gik på Zahles seminarium?**
- 4. Transportproblemerne – hvordan kom hun fra Neder Jerstal og til Ryslinge/ København i 1880?**
- 5. Hvem var »den elskede ven,« Henriette ventede på brev fra, mens hun var på Hjerting Badehotel på rekreation i 1885?**

Ovenstående er kun en brøkdel af de spørgsmål, der opstod undervejs. Hver oplysning afstedkom flere spørgsmål, og på et tidspunkt sad jeg med 550 sider noter.

1. Glasøjet – efter adskillige forespørgsler og læsninger af medicinsk litteratur kom jeg i kontakt med en hjælpsom pensioneret professor i øjensygdomme Mogens Norn, som velvilligt brugte tid på at forklare mig, hvordan man fjernede et øje og indsatte et nyt i 1870. Men hvem der gjorde det, måtte jeg

- og de historikere, jeg spurgte - opgive at finde frem til. Alligevel gav de udvekslinger af tanker og viden min eftersøgning afstedkom mig ideen til, hvordan og hvor det kunne være sket. At Henriette Gubi fra 1890 gik til kontrol og sikkert fik skiftet glasøjet ud hos Justus Eriksen i Århus ved jeg fra et af hendes breve til H. P. Hanssen, der er opbevaret på landsarkivet i Aabenraa.

2. Ryslinge Højskole mente ikke, de havde elevlister så langt tilbage som 1880. Til gengæld havde de andet materiale fra tiden, som jeg kunne bruge. Efter at bogen var blevet færdig fandt de hjælpsomme folk på Ryslinge højskole faktisk elevlisten, hvor det fremgår, at Henriette Gubi gik på skolen fra maj til august 1880.

Karoline, Henriettes højskoleveninde i romanen, hedder ikke Karoline i virkeligheden, men enhver, der har været på højskole eller efterskole ved, at man der knytter venskaber for livet. Så naturligvis har Henriette haft en »Karoline« selvom hun måske i virkeligheden hed Mette eller Emma.

Det var sværere med Zahles seminarium. Mange fyldte arkivkasser er gennemgået uden at finde Henriettes navn nogen steder. Birgitte Possing, der har skrevet en stor biografi om Nathalie Zahle oplyste mig om, at der udover de toårige lærerindekurser også var et utal af etårskurser i enkeltfag. Det har nok været sådan et, Henriette har deltaget i.

3. Hvordan kom man egentlig fra Neder Jerstal til Ryslinge? Det viste sig at være noget mere besværligt, end jeg regnede med – både at tage turen dengang, men også at finde ud af hvordan rejsevejene gik. Men igen var der historiekundige, faglærte som selvlærte, der gav sig tid, og efter mange bryderier kunne jeg i maj 1880 anbringe Henriette på toget i Over Jerstal, lade hende køre til Fredericia; sejle til Strib, så videre med tog til Odense; skift i Ringe – og derfra med dagvogn til Ryslinge, da der endnu ikke var jernbane på denne strækning. Samme år skulle hun begynde på Zahles seminarium. Men der gik ikke jernbanefærger over Storebælt før 1883 - og var der ikke noget med, at man sejlede udenom, dvs. fra Kolding til København eller fra Sønderborg til København? Det var ikke så godt, for jeg havde skrevet et – syntes jeg selv

- udmærket afsnit om Henriettes ankomst på stationen i København. Det ville jeg nødigt af med! Det kom jeg heller ikke, for selv om der ikke gik jernbanefærger var der sejlads over Storebælt, skibe af forskellig art, der medtog passagerer. Sikkert under primitive forhold, men over kom hun da og kunne så fortsætte med toget fra Korsør til København.

4. Hans Kryger, Morten Eskesen og Hjort Lorentsen havde sørget for, at Henriette kunne komme på Zahles seminarium et år. Men hvor boede hun, mens hun var i København?

At hun boede hos søstre Camilla og Betzy Knudsen, vidste jeg fra Lis Mikkelsens biografi? Men hvor boede de, og hvem var de? Hvordan fik jeg mere viden om de to damer?

Først Googledede jeg deres navne, og da det ikke gav resultat, forsøgte jeg at finde noget i de kirkebøger og folketællinger, der er tilgængelige på nettet. Da jeg stadig ikke kom nogen vegne, brugte jeg mit medlemskab af Slægt og Data, en slægtsforskerforening, – hvor der også sidder nogle dygtige, engagerede folk. Jeg lod mit spørgsmål om søstre Knudsen gå videre til dem.

På den måde fik jeg deres adresse. De boede på Sortedamsvej 5 ved søerne i en stor herskabslejlighed, jeg fandt også ud af, at de tidligere havde haft en slesvigsk pensionær og at deres bror Harald Knudsen, havde været frivillig på dansk side i 1. Slesvigske krig, derefter havde han læst Slesvigsk Ret og blev amtsfuldmægtig i Flensborg, indtil tyskerne smed ham ud efter 1864. Så flyttede han til København hvor han arbejdede for at skabe et bedre fattigvæsen og blev udnævnt til etatsråd. Familien Kryger kendte ham fra hans tid i Flensborg.

Der er altså god grund til at tro, at familien Knudsen var interesserede i den sønderjyske sag. At der ligefrem blev holdt møder med herboende sønderjyder, som jeg beskriver i romanen (A. D. Jørgensen o.a.) ved jeg ikke, men det er ikke usandsynligt.

Jeg fandt ud af meget mere om familien Knudsen - og om andre personer, som ikke kom med i romanens endelige udgave. Man finder så meget spændende, når man laver research. Helst vil man have det hele med, og det gør lidt ondt at smide smukke sten

Ingeborg Kryger

tilbage i havet. Undervejs i skriveprocessen var der også bipersoner, der voksede, fordi jeg kom til at holde af dem, Ingeborg Kryger og Morten Eskesen især, som var på færde overalt og må have slidt mange par sko op i sin utrættelige kamp for at holde folk både syd og nord for Kongeåen »til ilden.«

5. Det sidste spørgsmål blev ikke besvaret - nemlig hvem ventede Henriette brev fra, da hun i fire uger i 1885 var på Hjerting Badehotel for at komme til kræfter? Hun havde arbejdet som lærer på en lille skole med under tyve elever i Haved ved Rejsby. Det var mest sandsynligt at det var en derfra eller i hvert fald fra omegnen. Men alle spor endte blindt. Jeg brugte alt, hvad jeg vidste om Henriette og hendes personlighed. Hvem ville en kvinde som Henriette Gubi forelske sig i? Hvad var troværdigt - hvad kunne være sandt? Den historie må I læse om i romanen.

Den lille og den store historie

Jeg ville ikke skrive en roman om 1864, da jeg synes, der er skrevet så meget - og meget

godt - om selve krigen og om forløbet op til den. Men Henriette blev jo født i 1856 - og hun var først og fremmest kendt som »Vandrelærerinden« Så enten skulle jeg vel begynde med hendes fødsel - og så kunne jeg jo ikke bare »springe« skæbneåret 1864 over - eller jeg skulle koncentrere mig om hendes »vandreår« d.v.s. årenes fra 1890-94. Men jeg ville gerne vide noget om, hvordan hun var blevet den udholdende, modige og følsomme person, som hun beskrives som i biografier og som hun fremtræder i breve og dagbogsnotater.

Morten Eskesen er den første, der fortæller historien om Henriettes svagelighed, der grundlægges da hun en tidlig forårsdag 1864 går ud på sin lillesøsters grav - hun pådrager sig en sygdom der slår sig på øjnene (sikkert tuberkulose, som mange af hendes søskende - og andre på den tid - døde af) - ja hun bliver faktisk blind, men får efter sigende sit syn igen - i hvert fald delvist. Det er jo en fantastisk historie, nærmest et mirakel! Ved kirkebøgernes hjælp fandt jeg ud af, at lillesøster Marie døde i marts 1864 - og at lillebror Peter fødtes 8. februar 1864. Han døbes 17. april 1864. Dagen før slaget på Dybbøl. Der skal ikke meget fantasi til at forestille sig, at de voksne har været knust af sorg både over Mariens død og rømningen af

Dannevirke og den truende fremtid landsdelen kunne se i møde. Henriette har sikkert følt sig alene med sine tanker. Hvor skulle hun gå hen med sin sorg? På kirkegården til søsterens grav - selvfølgelig. Her flettes den lille (Henriettes) og den store (Sønderjyllands) historie ind i hinanden. Derfor lader jeg romanen starte her.

Jeg har levet tæt sammen med mine personer, til tider har jeg glemt at de ikke lever mere. Jeg har »skændtes« med H. P. Hanssen, der syntes, Henriettes »kollega«, vandrelæreren Kasper Jensen var »for blød!« og Knud, den unge mand der sidder som fange på sin fars gård i tyve år, var »forkælet.« Jeg tror hans »dom« skyldtes datidens »mandesyn.« Jeg har også i tankerne diskuteret med nutidige kvindeforskere, der synes Elise Lindberg, der kom fra et velstillet københavnsk borgerhjem men viede sit liv til den sønderjyske sag, nok mest tog til Sønderjylland af økonomiske grunde. Ingen motiver er vel entydige. Hun kunne nok have valgt et mere bekvemt liv, hvis hun virkelig ville. Det gjorde hun ikke. Som Henriette Gubi valgte hun at virke for sagen.

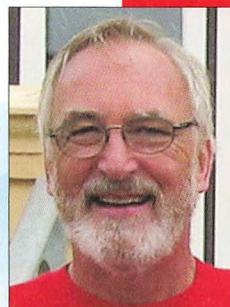
Hans Tofte måtte nøjes med en plads i bipersonernes række, men alligevel var det historien om hans lange skæg, som han nægtede at klippe, der satte mig i gang.

Linda Lassen, født 1948. Uddannet lærer og psykolog. Debuterede i 1997 med digtsamlingen: Balloner flyver væk. Jeg har udgivet en række bøger, hvoraf de fleste er romaner for børn, unge og voksne. Jeg har også bidrag med i nogle antologier. Min sidste roman for voksne var Håbets År - en historisk roman om Gertrud Rask og Hans Egede. Den udkom i 2011 på forlaget Hovedland. Mine sidste børnebøger var Mystik i slotskælderen og Obamas dna. De handler om den 12-årige Malene, der har svært ved at finde ud af hvem hun egentlig er. Den foregår i Gråsten.

Jeg kan kontaktes vedr. mine bøger på www.lindalassen.dk . Mail lindalassen@bbsyd.dk . Telefon 29331181

Sydbank

Hvad kan vi gøre for dig

Af Henning Juhl

Min barndom og skolegang i Bevtoft

Jeg er født på en bondegård i Kragager lige uden for Bevtoft. Det hed sig, at kragerne vendte om derude for ikke at få sand i øjnene.

Min ungdom var præget af naturen.

Sammen med klassekammerater fra Bevtoft strejfede jeg om i de dejlige naturområder med eng, skov, mose, bæk og sø. Jeg kender de fleste fugle. Vidste hvor de havde deres reder, hvordan deres æg så ud og hvordan de sang eller gav lyde fra sig.

Landbruget var ikke noget for mig. Som den ældste af 5 søskende, var det forudbestemt, at jeg skulle overtage gården efter min far, som havde overtaget gården fra sin far. Sådan var det gået i mange generationer. Min bedstefar Laue Juhl blev indkaldt til krigstjeneste i 1. verdenskrig og blev sendt til Rusland, hvor han var i flere år. Robust som han var, kom han godt igennem krigen og vandrede tilbage til Nordslesvig/Sønderjylland som Feldwebel. Jeg har stadig flere af hans sølvrubler i min møntsamling. Min bedstemor måtte klare gården sammen med sine 13 børn, mens hendes mand var i krig.

I anden verdenskrig havde mine forældre en tysk flygtningefamilie boende på gården i flere år: Omi, die Mutti, Fritz og en lille søster, som jeg ikke husker navnet på. Selv om min far havde gået i tysk skole i flere år, nægtede han kategorisk at snakke tysk. Det job overtog min mor.

Landbruget var som nævnt slet ikke min sag. Det var vel også grunden til, at jeg som 12-

årig sammen med 2 andre fra Bevtoft kom i skole i Toftlund og fik realeksamen. Her fik jeg smag for udelivet som spejder ved De Frie Rovfugle, og jeg grundlagde min egen spejderpatrulje (Glenterne) i Bevtoft.

Hele min barndom og ungdom var præget af min trang til at komme væk og ud i den store verden. Jeg elskede at komme ud at køre og besøge nye områder. Men dengang var det jo begrænset, hvor langt væk man kom.

Efter realeksamen kom jeg til Padborg som speditøreløv og fandt hurtigt ud af, at jeg havde nemt ved både sprog og handel. Efter 3 år i Padborg var det klart, at jeg skulle til udlandet. Først til et tysktalende land og bagefter til England for at forbedre mit kendskab til tysk og engelsk. Derefter var det planen, at jeg ville tilbage til Danmark. Det gik lidt anderledes, end jeg havde planlagt.

Ud i den store verden

Sammen med en kollega/veninde fra hovedkontoret i Århus søgte jeg job i Sydtykland, Østrig og Schweiz. Jeg fik hurtigt tilbud fra et logistikfirma i Basel. Her blev jeg godt et år og kom derefter til Danzas, stadig i Basel. Min kollega rejste hjem til Århus. Efter 2 år med forskellige jobs med varetransport til Italien og Frankrig ville jeg gerne have mere kontakt med de varer, vi eksporterede. Jeg søgte en stilling som speditør i det store, internationale kemiske firma Geigy. Jobbet gik til en schweizer, men personalechefen var

så interesseret i min profil, at jeg blev tilbudt en interessant stilling i eksportkoordinationen i Agro Divisionen. Jeg tiltrådte 1/7 1970, lige 3 måneder før firmaet fusionerede med et andet stort kemifirma Ciba og blev til Ciba-Geigy. Her begyndte min karriere i det multinationale firma. Det vender jeg tilbage til senere.

I mellemtiden havde jeg mødt min kone Sylvaine, der ligesom jeg gik til tyskundervisning. Hun var født og opvokset i en forstad til Paris og kom som bogholder til Basel, som hun kendte gennem sin fars schweiziske familie.

Den første gang, vi rejste på besøg hos min familie i Sønderjylland, var mine søstre meget skeptiske ved at se en smart pin-up med røde negle fra Paris! Det tog også lang tid, før min storesøster tog sig sammen til at invitere os til spisning på deres gård i Bevtoft. Selv om min far stadig nægtede at snakke tysk, var han den mest åbne og imødekommende over for det nye medlem af familien. Heldigvis kunne min mor godt snakke tysk. Så det blev ikke alt for kedeligt for Sylvaine. Vi blev gift i december 1969, først civilt i Basel og dagen efter i Paris. Vi besluttede os for at blive viet i den reformerte kirke, da Sylvaine, hvis franske familie var katolsk, mente, at det ville være lettere fx i forbindelse med børneopdragelse. Til brylluppet i Paris kunne jeg to franske ord: oui og santé. Det var nok både til det formelle og til festen.

Men så skulle jeg lære fransk og gik til intensiv undervisning ved siden af, at vi gennem 5 år havde en nedlagt bondegård i

Huset i Frankendorf

Vogeserne/Alsace. Her lærte jeg ikke kun faglige ord omkring renovering, men også ord omkring mad og drikke, og jeg lærte selvfølgelig næsten at snakke som de indfødte der. I 1979/80 byggede vi hus i Frankendorf lidt syd for Basel.

Vi havde en god udbetaling til huset, efter gårdsalget i Alsace.

Da vi ikke kunne få børn, adopterede vi en 3 måneder gammel pige, Cathy, i Jakarta, Indonesien i 1983. Mens vi var væk i 3 uger for at hente hende, havde vi en dansk kollega til at passe vores hus og hund, en dejlig rødbrun cocker spaniel. Det første, vi gjorde, da vi kom hjem, var at lægge Cathy på et tæppe på gulvet, så hunden kunne byde hende velkommen. Han havde trods alt været 8 år hos os alene uden konkurrence. Hunden snusede til Cathy og gik så en stor bue uden om hende. I begyndelsen ignorerede den hende totalt. Det var først, da hun blev lidt større, at den begyndte at interessere sig for at få en bid af de kager, hun holdt i hånden. Og så blev hun accepteret!

Videre uddannelse og karriere inden for kemibranchen

Efter et par år i eksportkoordinationen ved Ciba-Geigy blev jeg forfremmet til marketingsafdelingen i agroddivisionen og begyndte at rejse intensivt i de lande, jeg havde ansvaret for. Det var områder i Afrika, i Mellemøsten og Tyrkiet.

Jeg var så heldig at komme med i et nyt uddannelsesprogram for unge, potentielle medarbejdere. (Vi var 10 schweizere, en englænder og mig). Gennem flere år blev vi skolet og trænet inden for og uden for firmaet (fx i INSEAD, Fontainebleau, HS St.Gallen og Ardsley USA). Vi blev trænet i agronomi, marketing, økonomi og ledelse. Det var vældig spændende, men også udfordrende og intensivt ved siden af den normale arbejdsbyrde. Kort tid efter var vi klar til at overtage ansvar og job i udlandet som expats. (expatriate=udsendte medarbejdere, der arbejder efter hjemlandets regler). For mit vedkommende blev jeg først tilbudt ledelsen af agroddivisionen i Portugal. Det afslog jeg, da jeg ikke havde lyst til at lære portugisisk, men hellere ville til et engelsk- eller fransk-

Udsigt over vores landsby, Frankendorf. Vores hus ligger på en sydskråning med sol fra morgen til aften og med frit udsyn

talende land. Derefter besøgte jeg sammen med Sylvaine Bangladesh i 2 uger for at se, om jeg var interesseret i at overtage jobbet som agroleder der. Allerede dengang havde landet et kæmpestort landbrugsmarked, der skulle føde de 100 mio. mennesker der. En dag kørte vi med chaufføren i Landcruiseren fra Dakar til Chittagong, hvor fabrikken lå. Det var en strækning på 250 km, og det tog 8 timer over utallige broer, floder, færger og gennem sumpede områder. Før eller senere skal man så på toiletet. For mit vedkommende var det let at komme om bag ved et træ. For Sylvaine var det mere problematisk. Da vi endelig kom til et sted, hvor der ikke var et menneske, kom hun hurtigt ud af bilen, men før hun nåede at sætte sig, var hun omringet af 20-30 personer.

Da vi kom tilbage til Schweiz, spurgte jeg hende, hvad hun mente. Som det forventes af ens kone, sagde hun, at hvis jeg havde lyst til Bangladesh, var det i orden for hende. Jeg sagde nej tak. Der var simpelthen for mange mennesker efter min smag.

I mellemtiden var vi blevet schweiziske statsborgere. Det var en forudsætning for min videre karriere inden for firmaet. Mit danske pas kunne jeg ikke beholde, ligesom Sylvaine mistede sit franske statsborgerskab. Det har vi godt nok aldrig fortrudt!

Så flytter jeg med kone, barn og hund til det fransktalende Vestafrika

Nogle måneder senere blev jobbet som regionalleder i Vestafrika ledigt. Jeg søgte det, og overtog stillingen i april 1986. For Sylvaine var det lidt hårdt. Efter knap 6 år i vores nye hus måtte hun emigrere til troperne. Men det viste sig at være en god begyndelse for familien, da Vestafrika var fransktalende. Dengang boede der 40.000 franskmænd i Abidjan. Her kunne man få alt, hvad man kunne få i Paris. Landet var dengang, paradoksalt nok, det vigtigste eksportland for fransk champagne.

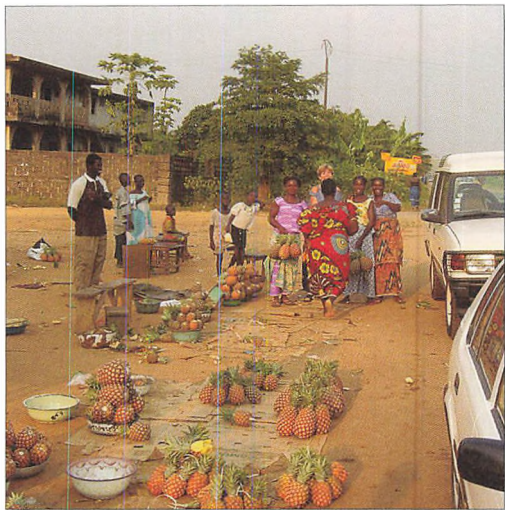
Vores datter begyndte i det franske skolesystem der. Det var meget praktisk, da der i alle de lande, vi senere kom til, også fandtes

franske skoler, som der praktisk talt findes over hele verden. Vive la France.

Jobbet i Vestafrika var meget spændende. Jeg havde markedsansvaret for hele det fransk-talende område inkl. Ghana. Vi havde fabrik og hovedkontor i Abidjan og kontorer i de vigtigste lande som Senegal, Mali, Burkina Fasso, Ghana, Togo/Benin og Kamerun. Det var symptomatisk for mig, at jeg brugte de første uger et fremmed sted til at få organiseret mine nærmeste omgivelser. Når alt omkring bolig, familie og skole var ordnet, kunne jeg koncentrere mig om mit arbejde. Jeg var regelmæssigt hjemmefra i løbet af ugen på rejser i de vigtigste lande. I løbet af de 5 år, vi var i Abidjan fik jeg øget omsætningen dramatisk, fik lukket kontorer i de lande, som ikke kunne betale sig og fik åbnet nye kontorer der, hvor potentialet eksisterede. I vores fabrik i Abidjan fik vi installeret computerstyret produktion. Det var det første firma efter Nestlé som havde det. Vi begyndte også en lukrativ forretning med lønproduktion for flere af vore konkurrenter. Til sidst var vi 4 expats i Agroddivisionen.

Lørdag formiddag var jeg altid på kontoret. Jeg kom hjem til middag. Vi svømmede i vores dejlige svømmebassin i den tropiske have, der lå lige ned til lagunen. Om aftenen sad vi nede på Hollywoodgyngen og nød solnedgangen over lagunen med et glas champagne. Om søndagen var jeg i haven. Jeg nød at plante nye blomster, buske og træer i haven, og jeg havde ry for at have den dejligste have i nabolaget med over 50 forskellige planter. Blandt dem var duftende jasmint, gardenia og frangipanier. Der var også planter, vi kender som stueblomster i Danmark: heliconia og ingefær. Af store træer havde vi kokospalmer, araucaria (hvis grene vi brugte til jul) og l'arbre du voyageur (de rejsendes træ). Under det sidste blev vores cocker begravet, da den døde 15 år gammel. Vi havde også frugtplanter, såsom minibananer og passionsfrugt. Det var et taknemligt job at plante i haven. En tynd gren blev skåret af og stukket ned i den frugtbare jord. På grund af fugtigheden slog grenen straks rod og begyndte at vokse.

Selvfølgelig var der også ulemper forbundet med at bo i tropene. Indenfor i huset var

Undervejs til stranden i Elfenbenskysten med salg af friske ananas

der iskoldt på grund af klima-anlægget, som gik døgnet rundt. Udenfor var der fugtigt og hedt. Selv om vi tog malaria prophylaxe fik både Cathy og jeg malaria med følgende intravenøs infusion.

Det var ikke muligt for en expatkone at arbejde, men der var muligheder nok for at hjælpe til i forskellige institutioner. Sylvaine hjalp til i et center for mødre med småbørn, som skulle plejes og rådgives. Der skulle organiseres penge til operationer etc. Så Sylvaine kedede sig ikke. Ofte skulle hun også arrangere receptioner. Når der kom besøg fra hovedfirmaet i Basel var det Sylvaine der stod for madlavningen. Kollegerne fra Basel kom især gerne om vinteren, når vejret i Schweiz var koldt. Vi havde forresten hverken vinter eller sommer, men regntid og mere eller mindre tørtid. Der var altid høj luftfugtighed og temperaturen lå dag og nat omkring 28-32°.

Så går turen til Egypten

Efter 5 års indsats i tropene, fik jeg tilbudt jobbet som direktør for Agroddivisionen og direktør for filialen i Egypten. Det viste sig at være en fantastisk udfordring. Her drejede det sig om at få gang i privatmarkedet for Agroddivisionen. Da jeg kom til Egypten, var markedet domineret af uregelmæssigt salg til regeringer. Her kunne jeg sammen med meget motiverede medarbejdere inkl. 3 andre expats få brug for min erfaring i marketing.

Desuden havde vi en stor international forsøgsstation, hvor insekticider, herbicider og fungicider kunne blive testede under tropiske og subtropiske forhold. Foruden Agrodivisionen blev min opgave at samle 8 forskellige firmastrukturer (tekniske rådgivningskontorer, en fabrik, en agro forsøgsstation og agentorganisationer) under et tag. Selvfølgelig med de tilhørende strukturer administration, finans og logistik.

Mens jeg var beskæftiget med firmaet, besøgte Sylvaine de fleste seværdigheder i og rundt omkring Cairo igennem en fransk kulturgruppe. Desuden besøgte hun sammen med vores reformerte præst og andre expatkoner kvinder i fængslet i Cairo. For det meste var de arresteret på grund af narkotikasmugling. De fik diverse ting for at gøre deres ophold der - langt væk fra deres egne folk - lidt mere menneskeligt.

Cathy var meget glad for den franske skole i Cairo, hvor børn fra alle mulige lande kom. Hun fik mange veninder i de 6 år, vi boede der. Det blev tradition, at vi tog til Sharm el Sheik på Sinaihalvøen ved Rødehavet, hver gang der var en forlænget weekend eller en helligdag. Med vores chauffør Ahmed og vores Mitsubishi Pajero krydsede vi rundt i Sinai ørkenen og besøgte St. Katrina og Moses bjerget, som blev besteget flere gange. Også sammen med 2 af mine danske søstre og en niece som kom på besøg. Til dem engagerede vi en dansktalende, egyptisk guide til en flere dages privat rundvisning. Ahmed passede vældig godt på bilen; den havde ikke en eneste bule eller var kradset. Den, som kender Cairo og trafikken der ved, at det næsten er umuligt! Egypten var et dejligt land uden kriminalitet. Landet bød på rigtig meget for mennesker interesseret i kultur. Egypterne som folk var gæstfri og imødekomende. Vi har stadig flere gode venner der i dag. Klimaet var typisk ørken-klima. Der var hedt om dagen og køligt om natten, men der var lav luftfugtighed sammenlignet med Abidjan.

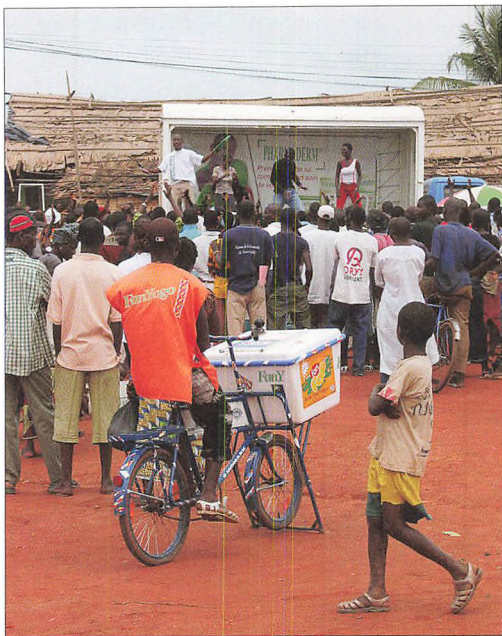
Ramadan var noget, der helst skulle hurtigt overstås. Vore medarbejdere havde kun lidt energi om dagen, for de skulle feste og spise hele natten. Desuden var trafikken endnu mere infernalsk i ramadanmåneden. Vi boede

uden for Cairo i en bydel, som hedder Maadi. Sylvaine kørte Cathy et par km til skole hver dag og hentede hende igen. En aften lige før solnedgang, hvor alle skulle skynde sig hjem for at »bryde fasten«, blev hun i sin lille Fiat 500 påkørt af en stor militær lastvogn. Cathy fik en stor bule i panden og så frygtelig ud, da hun kom på sygehus. Heldigvis fik hun ikke varigt men. Det resulterede i, at vi solgte den lille Fiat og købte en Lada Niva 4x4 og fik installeret tykke jernrør både for- og bagpå. Derefter kørte alle en stor bue uden om hende. Mine medarbejdere spøjte med at sige, at der kun manglede et maskingevær på taget!

Og så til Tyrkiet

Efter 6 år i Cairo fusionerede mit firma med Sandoz og jeg blev i 1997 sendt til Istanbul for at opføre det nye firma Ciba Speciality Chemicals, som omfattede alle industridivisioner af Ciba-Geigy. Pharmadivisionen blev omdannet til Novartis. Det havde altid været en ønskedestination for mig, da jeg fra min tid i agro marketing i Basel havde rejst meget i Tyrkiet. Jeg blev efterhånden anset for at være problemløser i firmaet, og jobbet i Tyrkiet var nogenlunde det, jeg havde udført i Cairo. Det var bare endnu mere kompliceret og en stor udfordring. Som direktør for firmaet og med direkte ansvar for consumer care divisionen skulle alle strukturer defineres fra grunden. Firmaets legale identitet skulle bestemmes, en administrationsbygning skulle findes, og kontoret skulle indrettes. Ud over det skulle folk ansættes. Kollegaerne fra Basel kom meget gerne på forretningsbesøg i Istanbul. Det var en dejlig by med fantastiske seværdigheder og kultur. Og der var en masse gode spisesteder. En af vore favoritter var »Sunset«, som lå over Bosporus med en dejlig udsigt, især ved solnedgang. Der var frisk fisk i lange baner. Man udvalgte selv den levende fisk. Først indlogerede vi vore mange gæster i Conrad Hilton, men efterhånden fik vi ikke den ekstra service, som vi fik i begyndelsen, og som vore mange loginætter kunne forvente. Vi kontaktede derfor Hotel Intercontinental som lå meget centralt og ikke langt fra vores firma. Da min assistent og jeg skulle forhandle med hotellet, kom hoteldirektøren.

En af vores gadesælgere med køleboks på specialcykel

Ny »pous-pous« (pushcart) til gadesalg i Abidjan

Han viste sig at hedde Jørgensen, og han var fra en gård i Sønderjylland. Vi kunne snakke sønderjysk sammen, og firmaet fik et vældig fordelagtigt tilbud!

Firmaet lejede en dejlig villa med svømmebassin til familien. Det var i en kompond med udsigt over Bosporus. Her boede ikke kun expats men også rige tyrkere. Vores ejer var også vores nabo og kom tit over for at drikke en whisky. Det brugte han til opmuntning, når han havde haft besvær med sin kone. Vi blev hurtigt integreret og tilbragte 4 dejlige år i Istanbul. Tyrkerne i Istanbul er som du og jeg.: Godt uddannede (mange af vores tekstilingeniører var uddannet i Tyskland), åbne for nyt og i stand til at tale flere sprog. Dette er en skarp kontrast til mange udvandrede tyrkere i Europa, som kommer fra fattige og traditionelle forhold i Anatolien.

Desværre gik forretningen ikke godt for Ciba Speciality Chemicals. I Tyrkiet var der stærk konkurrence fra Rusland dengang, men jorden rundt var det vanskelige tider. Flere reorganisationer fulgte hinanden i hurtig rækkefølge, og så i slutningen af 2000 blev stillingerne på mit niveau afskaffet. Inden vi tog afsked med Tyrkiet, kørte vi en 14

dages tur med vores chauffør. Hele familien plus Cathys veninde var på en tur gennem højlandet tilbage til Istanbul. Det var en fantastisk oplevelse. Den tyrkisktalende chauffør Mustafa talte meget godt engelsk efter at have været professionel fodboldspiller ved Fenebace. Selvfølgelig boede vi på Hotel Intercontinental undervejs. Vi havde altid en fornem suite til rådighed til et almindeligt værelses pris. Det var en stor fordel at kunne snakke sønderjysk!

Tilbage til det lille, snævre Schweiz

Tilbage i Basel overtog jeg ledelsen af et start-up firma, der markedsførte et spændende additiv til plantebeskyttelsesmidler. Jeg besøgte mange nye lande som Colombia, Singapore, Malaysia, Indonesien, Vietnam, men også Holland, Frankrig, Tyskland - og Danmark. Her arbejdede jeg med en tidligere ansat ved Ciba-Geigy i København, som fik mig anmeldt til Senior Services. Det var et headhunterfirma/ rekrutteringsfirma, som søgte ledere over 45 år til jobs i ind- og udland. Efter knap 2 år i Basel blev jeg kontaktet af firmaet og spurgt, om jeg havde lyst til at komme tilbage til Elfenbenskysten. Det havde jeg, da additivet i vores start-up

firma ikke levede op til forventningerne. Jeg blev så testet og interviewet og blev tilbudt en stilling i 2002. Da var jeg 57 år.

Tilbage til Elfenbenskysten og ind i levnedsmiddelbranchen

Firmaet Fan Milk International/Emidan, Aalborg havde lige opkøbt et lokalt firma i Abidjan, Finamark. Firmaet producerede og distribuerede blandt andet flødeis. De søgte en direktør, der kunne tale dansk, fransk og engelsk. 16 mio. forholdsvis veluddannede, relativt velbjergede borgere levede i Vestafrikas rigeste og fredeligste land dengang. Jeg begyndte mit nye arbejde i august, men allerede en måned senere brød utilfredsheden ud. Der kom åbent oprør blandt den muslimske befolkning i nord. De mente, at regeringen diskrediterede dem, og de besatte den nordligste del af landet. Det var noget af en udfordring for mig.

Sylvaine kom først hen mod jul, men vores datter blev i Schweiz for at færdiggøre sin hoteluddannelse. Det var ikke et stort chok for Sylvaine at komme til Abidjan. Hun kendte landet, og vi havde stadig gamle venner der. På firmaets grund lige nabo til det eneste bryggeri i landet, var der en flot 4 etagers administrationsbygning ved siden af produktionen, der bestod af et større mejeri, fryselagre og et stort lager til færdigimporterede levnedsmidler. Det drejede sig fx om en maldrik uden alkohol fra Faxe Bryggeriet, diverse koncentrerede frugtsafter fra Danmark, Quaker Oat, Ovalmaltine fra Schweiz og meget, meget mere. Vi boede privat øverst i bygningen i en kæmpelejlighed. Nedenunder på 3. sal havde vi 2 lejligheder til vores mange danske teknikere, som kom for at indføre nye produkter eller for at udvide produktionen. For mig var det ikke kun vældig spændende at komme lidt væk fra kemibranchen og ind i levnedsmiddelbranchen, men det var også dejligt at komme til at arbejde med danskere! Deres stil er meget anderledes end det, jeg var vant til. Jeg er trænet som amerikanerne til at være den bedste, og jeg kunne slet ikke identificere mig med den danske jantelov.

Men jeg nød at kunne snakke dansk i telefonen eller ved møder i Aalborg eller i andre

lande, hvor vi var sammen med andre datterselskabsledere. Det lokale sprog var selvfølgelig fransk, men korrespondancesproget var engelsk.

Jeg måtte så indføre Fan Milks strategier med gadesalg af flødeis og youghurtis ud fra små bærbare kølebokse og med specielle cykler med større kølebokse end køleelementer. Vi indrettede depoter med store frysebokse i de største byer i Elfenbenskysten. Desuden fik vi indrettet større depoter inde i landet med fryserum eller frysecontainere (købt hos Maersk). Også salg af isbægge og ½, 1, og 5 liters ispakker gennem supermarkederne fik vi organiseret. Isen solgt på gaden hed STAR, mens isen solgt i supermarkederne hed VIKING.

Forretningen og salget gik godt, trods delingen af landet i et muslimsk nord og et katolsk syd. Desværre forværredes borgerkrigen, og sikkerheden i landet udviklede sig, så vi ikke turde gå nogen steder om aftenen eller i weekenden. Vi skulle have bevæbnede sikkerhedsfolk med for at færdes. I november 2002 blev situationen brandfarlig. Ca. 15.000 franskmænd og de fleste internationale familier blev evakueret efter luftangreb af rebeller på præsidentens residens. Sylvaine blev fløjet ud med »die Luftwaffe« til Ghana, hvor hun blev en nat hos min danske kollega fra Fan Milk. Derfra rejste hun hjem til Schweiz. Hun

Afsked med nogle ansatte (t.v. min danske chef, efterfølger 2. fra h., min franske assistent i rødt og min sekretær, nederst til venstre, min trofaste chauffør ved min venstre side.)

kom tilbage, da det værste var overstået i januar måned. Jeg blev i landet sammen med flere andre forretningsfolk. Mine instrukser fra hovedsædet var klare: Jeg skulle selv bedømme risikoen. Hvis jeg besluttede mig for at rejse ud, skulle jeg lukke fabrikken og forretningen. Det var et stort ansvar. Hvis vi lukkede, ville vores 125 medarbejdere og ca. 500 sælgere blive arbejdsløse. Jeg blev. Og det blev jeg selvfølgelig meget populær på og anerkendt for.

Mange forretninger blev brændt og plyndret. Også private folks hjem gik det ud over. Nogle af vore bedste venner mistede alt. Det gik især ud over franskmændene, da den aktuelle regering rundt om Gbagbo (som var kristen) mente, at disse understøttede rebellerne i nord.

Jeg havde klæbet store, schweiziske flag på begge sider af min hvide Land Rover Discovery, som så ret neutral ud. (Mange forvekslede det schweiziske flag med Røde kors!) Vi havde bevæbnede vægtere og sikkerhedsfolk. Men også forretningens beliggenhed lige ved siden af det eneste

bryggeri i landet gjorde meget til, at vi undgik ubehageligheder. Hverken rebellerne eller regeringstilhængerne ville undvære øl! Til sidst havde jeg en aftale med den danske leder af Maersk i Abidjan. Hvis den internationale lufthavn blev lukket, kunne jeg komme med en af deres speedbåde ud af landet.

Desværre kom landet på grund af borgerkrigen ind i en længere økonomisk krise, som havde en negativ indflydelse på vores salg. I sommeren 2006, efter 4 år som direktør for firmaet, besluttede jeg at sige op. Jeg ventede dog, til vi havde fundet en ny dansker til at overtage jobbet. Vi har stadig kontakt med flere af vore tidligere medarbejdere, som vi også af og til støtter finansielt ved sygdom eller ved mindre investeringer.

Førtidspensionering og tilbage til civilisationen

Det blev så den 15. gang, Sylvaine og jeg flyttede. Denne gang var det lettere, da vores hus i Frankendorf stod parat til os, møbleret og indrettet. Jeg tror, at det var vores anden hund, en Westi dame (White Highland white

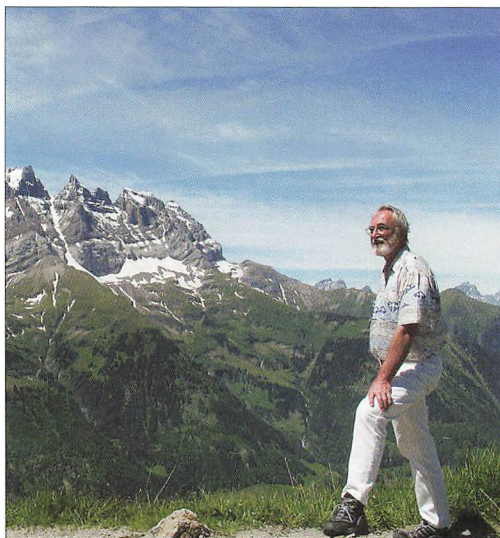
Schweiz - et dejligt land med et behageligt klima

terrier) som var mest glad for at komme væk fra de vilde hunde og for at kunne få lov til at løbe frit uden snor. Den havde rejst frem og tilbage utallige gange sammen med familien i flyvemaskine fra Abidjan, Cairo og Istanbul. Den blev 17½ år gammel.

Det er klart, at vi nød og nyder den store frihed i Schweiz. Det var nok sværest for mig efter så mange spændende jobs pludselig ikke at have noget at rive i. Men det varede ikke længe, før jeg blev engageret i bestyrelsen i diverse klubber og institutioner. Jeg har efterhånden mere end nok om ørerne. Men med 68 år har man stadig en masse energi. Sylvaine har nok at gøre med at passe husholdningen, indkøb, madlavning og så med at passe sin gemal! Hun er uafhængig med egen bil og kan disponere sin tid, som hun vil. Vores datter Cathy blev i London. Hun kom hertil på et 6 måneders praktikophold for at færdiggøre sit hoteldiplom. Hun bliver der sikkert. For London er en super spændende storby. Den er bare »cool«.

Vi kommer regelmæssigt på besøg i Danmark, hvor mine 4 søskende med familie bor. Mine 3 søstre fik alle en uddannelse som sygeplejersker. Min lillebror (7 år yngre end mig) blev dyrlæge og er medejer af Gram Dyrlægerne. Her i maj måned kommer 2 af mine søstre på besøg i Schweiz.

Det er et dejligt land med et klima, som er langt mere behageligt end det danske. Om sommeren er der varmt, og om vinteren er

Vandretur om sommeren i bjergene

der sne og masser af solskin. Vi har ikke havet, men vi har masser af større søer, og vi har bjergene!

Mit motto har altid været: »Hellere storm end slet ingen vind«. Nu foretrækker vi lidt mere komfortable eventyr: en uges vinterferie i Davos med bil og hund, feriedage i et varmt klima i begyndelsen af sommeren og et par kulturrejser med en kunsthistoriker. Vi rejser altid med anerkendte flyselskaber, bor på komfortable hoteller og får altid god mad og drikke.

Henning Juhl: født i 1945.

Jeg har haft et fantastisk liv og tænker på, hvor mange der ligesom jeg har:

- ✓ spillet golf i »Schweizerbjergene« i Rhodesia
- ✓ oplevet apartheid på nærmeste hånd
- ✓ set ruinerne af det danske slavefort »Christiansborg« i det daværende Guinea nu Ghana
- ✓ spist hummer og drukket vinho verde i poolen i Hotel Polana i Loren'ó Marques
- ✓ været på toppen af Kilimanjaro
- ✓ besøgt Ghadafis ørkenprojekter
- ✓ boet i Larsens Camp og om natten hørt vandet fylde et tomt flodleje,
- ✓ kørt i konvoj fra Abidjan over Bamako og Mopti til Timbuktu og Gao
- ✓ været i det berømte bibliotek i St. Katarina klosteret i Sinaihalvøen
- ✓ set solopgangen fra toppen af Mosesbjerget
- ✓ været inviteret af en masaihøvding til at drikke frisk blod med et okseøjede
- ✓ spist friterede myrer, savannerotter og slanger
- ✓ oplevet tusinder af ting, som ingen normale turister nogensinde får mulighed for.

Livet i sønderjyske landsbyer

Artikler
og digte

Af Hans Holt

Lad det være nævnt med det samme. Jeg har ikke gransket sønderjyske landsbyer, men i forbindelse med udgivelse af bogen »Sølsted - en landsbys særpræg, særheder og særlinge« er jeg stødt på rigtig mange fælles træk og ligheder med andre landsbyer i Sønderjylland, derfor er artiklen med udgangspunkt i Sølsted. Og livet på landet har heller ikke - i hvert fald indenfor Sønderjylland - været meget forskelligt fra egn til egn.

Mange ved og kan huske mere, end jeg kan. Selv kan jeg rent faktisk kun huske tilbage til begyndelsen af 1950-erne. Men rigtig mange samtaler om Sølsteds fortid og oplysninger fra andre kilder har givet masser af interessante informationer.

De tidligere spæde tegn på liv i en landsby

Mange landsbyer kan ofte alene af »endeordet« dateres nogenlunde, f.eks. »sted« i Sølsted, der menes af stamme fra tiden fra ca.

Hedelandskab

350 år e. Kr. til ca. 800 år e. Kr. Førstedelen af mange landsbynavne er ofte navnet på en betydningsfuld person på stedet, og da kristendommen først kom til Danmark omkring 950 e. kr., menes forleddet ikke at stamme fra Silvi eller Silvi (afledet af Silvester), da disse navne er opstået efter, at Kristendommen er kommet til Danmark. Derfor menes mands-navnet at være Sylva eller Sylfa. Det kan give én nogenlunde tidsinformation om tidligere liv på stedet. En anden kilde er fund fra ældre tid på stedet, bl.a. er der i Sølsted fundet 11 jerngruber, hvor der er udvundet jernmalm samt gravpladser med brandgrave fra bronzealderen. Sådan kan der om alle landsbyer findes oplysninger om oprindelse.

Mange landsbyer er oprindeligt etableret som en klynge af meget tætliggende ejendomme, men efterhånden er der sket udflytninger, hvor gamle faldefærdige ejendomme er brudt ned, og der er bygget en ny ejendom længere ude i nærheden af markerne. Det kendes bl.a. allerede fra første halvdel af 1800-tallet. Men også inden dette tidspunkt er der etableret ejendomme udenfor det gamle landsbyfælleskab. Ved en del landsbyer er der omkring 1750-60 etableret koloniststeder.

Det var Frederik V, der sammen med J. H. E. von Bernstorff »lokkede« kartoffeltyskerne til, for at de kunne være med til at opdyrke de enorme hedearealer og derved skabe udvikling for landet. Hidtil var kun de nærmeste områder omkring landsbyerne opdyrket og så var der græsningsarealer lidt

længere ude. Men ellers var der hede og atter hede. I Sønderjylland var disse koloniststeder underlagt et af de fire tilsynsdomiciler Sophiendal, Kristianshåb, Friedrichsgave og Julianenbjerg, der var navngivet efter datidens kongelige personer.

Den daglige tummerum

Hverdagen var fyldt med arbejde fra tidligt til sent – ofte fra man var en stor pige eller dreng. Mange kom ud at tjene eller hjælp til på anden måde, inden de blev 10 år. Skolegangen var det småt med i hvert fald om sommeren, men til gengæld blev vinterdagene - hvor der trods alt var mindre arbejde - udnyttet til at gå i skole. Vinteren var mere rolig på sin vis - her var der også tid til »mørkning«. Måske mest brugt af ældre. Men det var tiden, hvor folk sad stille i mørket, når det om vinteren blev tidligt mørkt. Jeg kan huske, at mine bedsteforældre også nød denne stilhed i en times tid, inden lyset blev tændt. Det var efter, at elektriciteten var installeret. Det var for dem et levn eller en vane fra tiden, hvor levnedes lys, petroleumslamper m.v. skulle tændes, når det blev mørkt.

Radius for omgangen med andre mennesker var lille. For mange var befordringsmidlerne, apostlenes heste, hestekørertøjer og måske en cykel. Kirkebøgernes vielsesregistre vidner også om, at man derfor ikke tog langt efter en kæreste. Landsbyens egne piger var de kønneste, når man ikke kendte andet. Fritiden var sparsom, men også indhold og muligheder var begrænset.

Ringridning og kolonnemarch var nogles interesse. Men en landsbys lille sportsplads var et samlingssted for næsten alle unge.

Ringridning

Cykelringridning - Johs. Friis

Gåse- og andespil, adventsfest og juletræsfest og nogle faste foreningsfester var de få »større« adsprelser, der bød sig. Landsbyerne samlede sig derfor trofast omkring disse arrangementer. Forsamlingshusene betød meget. Naturligvis også med foredrag, dilettant m.v.

I de små hjem underholdt man sig med besøg hos hinanden. Ved juletid var »æ juelgæst« en hyggelig tradition med sønderjysk kaffebord mange aftener i træk på skift ved hinanden. Ved besøgene var der sommetider én, der læste højt, mens damerne strikkede. Der blev også spillet kort eller andre spil. Længere tilbage i historien kunne mændene sidde og lave husflid og damerne var som regel i gang med alle mulige former for håndgøring. Ofte boede den ældre generation på aftægt i nærheden eller måske under samme tag. Det kunne være et idyllisk engagement med et sådant fællesskab, især for børnebørnene. Men det kunne bestemt også være det modsatte. Vel nok især når en svigerfamilie var for geskæftig.

I store træk var tidernes betegnelser også markeret af arbejdet på landet. Forårsarbejde/ såtid, æ roetid, æ tid med æ hø, æ tid i æ tøj, æ høst, igen en tid med æ roe, når de skulle køres hjem og »ud- og indstillingstid«

Æ ægbi'el - Odense Ægforretning

(når kreaturerne skulle ud på græs og ind igen). Det var tidens tummerum, da landbruget dominerede på landet. Vi nød ubevidst de egentligt skiftende årstider og levede med de ting, som påvirkede vore forældres humør og stemning, sandstorme, for lange perioder med masser af regn eller tørke, når det passede mindst til afgrødernes optimale formåen.

Håndværker og alligevel landbruger

Langt de fleste på landet ernærede sig på meget små landbrug, og der findes mange betegnelser for disse småbrugere gennem årene. Ofte var der tale om et lille hus, der bestod af en lille beboelsesdel til den ofte store familie og en bygning til lidt stald og lade i nogenlunde tilsvarende størrelse som beboelsen. På et lille jordtilliggende kunne der kun lige dyrkes lidt afgrøder til familien og dyrene. Havde man et lille stykke mose, var man næsten selvforsynende med de almindeligste fornødenheder. Det gjaldt om at holde høkerregningen så lille som mulig. Men den blev også ofte betalt med naturalier i form af æg. Det var »æ ægpeeng«, der blev brugt til det.

Stort set ingen kunne ernære familien og sig selv på de små brug, så der var som hovedregel altid en form for et blandet indtægtsgrundlag. De små håndværkere havde som regel altid lidt landbrug ved siden

af – ikke mindst for at have naturalier til sig selv og familiens underhold. Men også de små landbrugere, der havde den primære beskæftigelse med husdyr og agerbrug, havde ofte et håndværksmæssigt bijob.

Var man »snild« (havde hånddelag), slog man sig på det som indtægtskilde. Der er mange eksempler fra de små landsbyer, at sådan var det med træskomagere, rebslagere, kurvemagere, smede, snedkere og tømrere. Selv »æ høker«, bageren og selvfølgelig kromanden havde landbrug ved siden af. Bagerens ovne var ofte - af hensyn til bl.a. brandfaren - placeret på afstand fra øvrige bygninger i f. eks. baghaven. Her blev naboernes brød også somme tider bagt, når bagedagene fandt sted og der alligevel

var tændt op i ovnene. Ofte

hang beskæftigelsen ved som øgenavn eller kælenavn til disse personer. Peder Smej, Kresen Snerker eller »æ Bacher«.

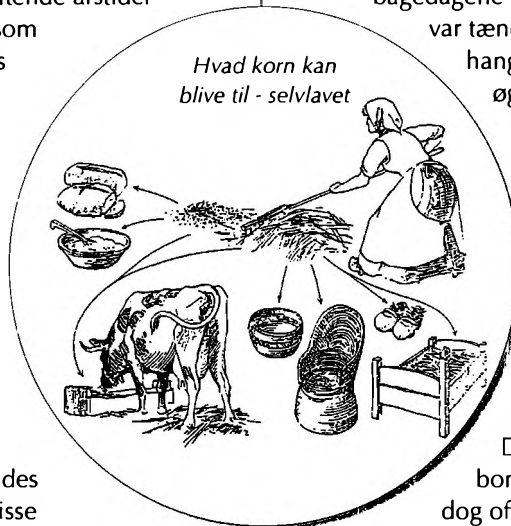
Men bibeskæftigelsen var dog oftest arbejdet for større landmænd og gård ejere som landbrugsmedhjælper, fodermester og daglejer.

Det gjaldt både for husbond og husmoder, der dog ofte tog sig af landbruget derhjemme. Så kunne det bedre

kombineres med børnepasningen. Men det at hakke roer, samle kartofler, vende og stakke tørv samt en del høstarbejde var i høj grad også kvindearbejde.

Områder med deres egne karakteristiske navne

Lejeindtægt fra en del af byens jorder var en af indtægtskilderne til fællesskabet. Disse jorder og også de andre områder i landsbyen havde hver deres navn – ofte meget særegne for vor tid, men de har nok haft deres betydning, bl.a. når byen lejede jord ud, og bønderne lejede jord hos hinanden. Hele gården havde normalt kun et matrikelnummer (artikelnummer fra tysk tid). Navne var i Søstød f.eks. Tyvekrog, Ries, Hørgenager, Kullægab,

Kolonistejendom

Kolonistland, Bolland, Råddenvand, Knorborg, Kokkerskifter og Rosin Kog. Ofte ca. 60-70 forskellige, besynderlige og i dag måske lidt intetsigende navne i en landsby.

Lidt kan dog udledes f.eks. Tyvekrog (Tøjrekrog, hvor kalve stod tøjret), Kolonist-land var området med kolonistejendomme, Ries (kommer sandsynligvis af et område med mange pilebuske, som man kaldte »riesbuske« og blev brugt til fletning og binding af kurve m.v.) og Rosin Kog kommer måske af, at der i området oprindeligt har været rosinbuske (også kaldt kræger), som også er brugt til at tørre med henblik på opbevaring og senere brug. Vi kender også navnet fra bl.a. Rosinfelt. Lidt historie kan man måske ved nærmere granskning også finde i nogle af disse navne.

Fattige og syges vilkår og den »offentlige sektor« i gamle dage

Indtil 1920 udgjorde selv forholdsvis små landsbyer en selvstændig kommune, hvor sognerådsformanden (den såkaldte kommuneforstander) ofte alene udgjorde administrationen. Senere blev sogne/kommuner lidt større, i 1970 endnu større og i 2006 for tredje gang endnu større. Begrebet familiens selvforsørgelse var urokelig og selvfølgelig, og det blev forfulgt til det sidste. Ofte med stor fornuft. Nu skal man ikke være alt for nostalgisk, men en god sognerådsformand med en god kone til at trække i frakkeskøderne og et sogneråd, som formanden lyttede til, og som fik lov til at være med i et samlet forum af beslutninger, var godt. De vidste - især som samlet forum - hvad der rørte sig, hvor der var behov for støtte, og hvor der kunne hjælpes på anden måde. De var tæt på.

Bomhus i Sølsted Nord

Det tætte fællesskab i en landsby afslørede de oprigtige behov eller mangel på samme. Det kan i sig selv være et værdifuldt islæt, men mange steder var der nærmest kun én person, der afgjorde dette. Og det har naturligvis også været en del af hverdagen. Den mest vidtgående hjælp var »Æ Armhus«. Der var ingen, der frivilligt søgte alumnestatus. Det var sidste udvej. Ellers måtte en fattig families mor eller far selv træde ekstra til, når en af dem blev syg eller arbejds-udygtig på anden måde, for at forsørge en ofte stor familie. Store børn blev også tidligt sat i arbejde. Når der ikke var andet arbejde hos andre, fik en del arbejde med vejarbejde for sognet. Det at hugge skærver kunne der næsten altid bruges folk til. Skærver kunne jo bare gemmes, indtil der var brug for dem. Hjælpen fra sognet var beskeden, og kårene var derefter. Medmenneskers almisser og hjælp kunne gøre godt, især hvis man håbede på selv at kunne gøre gengæld en anden gang. Det gjaldt også ved barsel, og datidens barselsgaver bar præg af denne omsorg for hinanden.

»Fottemoes«

Vi har nok tilbage i historien, i Sølsted og andre steder, også haft lidt de samme forhold, som er kendt fra f. eks. Småfolksvej på Rømø. Begrebet eller navnet hænger sammen med, at området i gammel tid var stillet til rådighed for mindrebedemlede uden f.eks. fast ejendom, så de kunne bjerge hedelyng til foder, brændsel og tagdækning. Og i mosen tørv til opvarmning i kakkellovnen og madlavning på komfuret. Matrikulært er store dele af disse arealer stadig - især nord for Små-

Hjemmeslagtning

folksvej - delt op i lange strimler jord, der ofte kun er 15-20 m bredde, men flere kilometer lange, hvorved de har kunnet deles op. Jeg synes at kunne huske at have hørt navnet »Fottemoes« i Sølsted. Det bekræftes på Hans Clausens håndtegning af Sølsted, hvor man dog ikke kan se nærmere, hvor arealet ligger. Om det er det samme som Fattigmosen, ved jeg ikke bestemt, men der var et område i Sølsted Mose, der blev kaldt Fattigmosen. Det er et navn, der omtales i kilder i både 1853 og 1903, og det har formodentligt været sådan, at de fattige uden jord fik lov til at skære tørv der.

Den svære tid sidst på vinteren

Den sidste tid hen på vinteren og den sidste tid før året igen bød på friske afgrøder var særlig vanskelig i ældre tid. På grund af vitaminmangel var underernæring og mangelsygdomme en årlig tilbagevendelse trussel. Der kunne ikke købes friske grønsager, frugter m.v. og opbevaring af egne afgrøder var en stor udfordring. Det resulterede ofte i ensformig føde. Men også kulde og frost skabte problemer. Mange skulle ofte arbejde udenfor næsten uanset vejrlig for overhovedet at skaffe til dagen og vejen. Blot det at tørre tøj efter en storvask kunne være en besværlig opgave. De få grønsager, der var - især kartofler, gulerødder og kål - kunne det være vanskeligt at komme til. Et anvendt opbevaringssted var nemlig »kuler« (gravede huller i jorden og herefter tildækket med halm og jord i passende mængder). Denne opgave skulle kendes. For hvis der blev dækket for godt til, kunne afgrøderne rådne, og var der ikke dækket godt nok til, kunne det hele fryse.

Balancepunktet skulle kendes og håndteres omhyggeligt, hver gang man var i »kulen« efter forsyninger. Ellers kunne man miste vigtige råvarer. Om vinteren var det godt at slagte, da var man fri for de mange fluer. Men uanset hvornår der blev slagtet, skulle kød og flæsk opbevares. Både de fælles frysehuse og frysebokse kom først langt senere - især fra sidst i 1940'erne. Inden blev der kogt hen, nedsaltet eller røget.

Frugt fra haven kunne i et omfang opbevares til hen over julen og så var der kun syltede ting tilbage. Mange husmødre var dygtige til at sylte, men alligevel var der mangelsygdomme som engelsk syge og lignende. Hårdt slidsomt arbejde, dårlige boligforhold og underernæring var udbredt. En fællesbetegnelse for underernæring og i det hele taget disse forhold sidst på vinteren var i gammel tid betegnet som vårhunger, og varige mén blev ofte betegnet som »kummervækst«, når krop og muskler m.v. tog skade.

Kår og vilkårs indflydelse på tro og overtro

Der er ingen tvivl om, at Kristendommens indførelse i Danmark omkring år 950 e. Kr. og Reformationen i 1536 har sat særlig fokus på tro og religion. Ligeledes har alvorlige kriser og fælles og personlige oplevelser af frygt løbende »rusket op i tidens enfoldige i sind«. Skiftende bevægelser og vækkelser har også gjort sig gældende. Men tidernes sygdomsepidemier, naturkatastrofer og krige påvirkede sind og tanker hos den enkelte og også familierne mere kollektivt.

Et udspring af disse bevægelser og vækkelser var omkring 1900 anledningen til, at der rundt omkring blev bygget missionshuse i landsbyerne. De fik ofte navn efter et sted i bibelhistorien, f.eks. i Sølsted *Bethesda*. Huset var gennem årene bestemt ikke lige meget besøgt af alle Sølstedes beboere. Der var flere kategorier eller grader »de missions« (missionske), »de helle« (de hellige) og »de troenn« (de troende). Det blev nu nok også til dels brugt i flæng. Men et kriterium for inddelingen var nu måske, f. eks. at »de troenn« prædikede mindst og ikke troede, at de var så forfærdeligt meget bedre end andre mennesker.

Men nogle var altså »missions«, andre var

nærmere det modsatte. Der kunne endda ses lidt skævt til hinanden - somme tider med en lidt nedladende og drillende facon.

Jeppe Aakjærs »Jens vejmand« - og de gode gamle digteres beskrivelser i bl.a. sange og skildringer

Og skal man rigtig fornemme gamle dages liv og kår, kan de så autentisk fornemmes og anes i de gamle digteres skildringer, der er skrevet i tiden og med vilkår og oplevelse i frisk erindring på godt og ondt. Med høst-sangen »Nu er det længe siden ...« er man helt præcis og i mindste detalje tilbage i barndomstiden. De sociale aspekter i sangen om Jens Vejmand rører og pirrer stadig i »samvittigheden« overfor datidens skæbner og måske for nogle af os også overfor vor tids materielle rigdom og vor frås i denne. Og Blicher dækker på samme fornemme vis

Den gamle kastenwun med studeforspand

en tid før denne, så man kan føle sig hensat tilbage i denne tid.

Det er altid værd at erindre sig, at ingen har eneret på historie. Alle har oplevet deres historie og indlevelse i den ud fra deres situation og i deres personlige perspektiv. Det gælder også amatører.

Hans Holt, født 1947 i Tønder. Bosat i Løgumkloster. Tidligere kommunaldirektør i Løgumkloster Kommune Formand for Andelsvaskeriets Mindefond i Løgumkloster og medlem af bestyrelsen for henholdsvis Advokat Jørgen Ulrik Lerseys Mindefond og indtil 2012 Lektor Aage Rosenkjærs Mindefond. Med relevans til emnet har han i 2012 udgivet bogen »SØLSTED – en landsbys særpræg, særheder og særlinge«

Når du er færdig med
at læse Almanakken...

– så tag en tur til
Sønderborg

Få øje på de mange muligheder her:
www.sonderborg.dk

Ringriderfester, historiske ture, klassiske **koncerter i Alsion**, Danmarks største **skulpturpark**, **rock** under åben himmel, **festivaler**, i båd, til fods eller på cykel i **naturen**, **revy**, fællessang, cafeliv, **oplevelsespark**, museer, **møller**, ballet, **kunstscole**, **udstillinger**, **masser af butikker**, gode råvarer til bordet – **ja, vi ku' blive ved!**

Stensbæk

Artikler
og digte

Der var engang
en ungdomslejr ...
nu er der
en højskole ...

Af Christa Lange

Stensbæklejren 1963

Der gik en gammel stuedrivervej over heden, og ved Stensbæk Kro var der trængsel, især i forårsmånederne. Så kunne der være samlet op til 100 kvægdrivere, foruden handelsfolk og bissekræmmere. Det siges, at der i den travle tid blev bagt brød af en tønne rug hver anden dag. Op mod år 1900 ophørte stuedriften, og den nye jernbane og landevejen gik uden om Stensbæk. Kroen lukkede, og jorden blev solgt til den preussiske stat, som købte i alt 1000 hektar i området. Om-

kring 1904 blev arealerne forvandlet til skov og det blev starten på Stensbæk Plantage.

Statsungdomslejren Stensbæk

I starten af 1930'erne var der stor ungdomsarbejdsløshed, og politikerne frygtede, at de ledige unge ville blive tiltrukket af tidens ekstremistiske tendenser, enten i kommunistisk eller nazistisk retning. Derfor blev der vedtaget en lov, hvor de unge skulle tilbydes aktivering i form af en blanding af legemligt

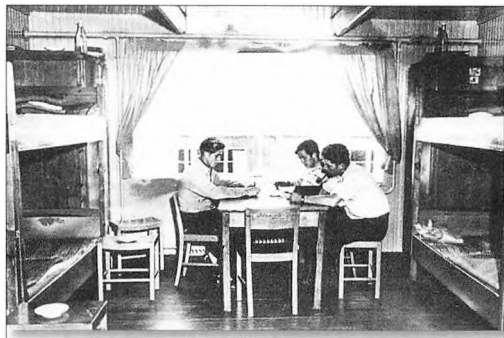
arbejde, undervisning og sport. I de første år var det frivilligt at deltage, men i 1938 blev loven ændret så understøttelsen faldt bort, hvis man ikke sagde ja til tilbuddet.

I slutningen af 30'erne opførte staten ca. 20 statsungdomslejre. De lå langt fra byerne, og en af dem blev opført i udkanten af Stensbæk Plantage. Lejren kunne rumme 64 mænd fordelt på 8 værelser og blev indviet i maj 1938. Senere blev den udvidet til at rumme ca. 100 mænd.

De unge bandt sig for 9 måneder, med mindre de fik arbejde. De fik udleveret alt arbejdstøj, men skulle selv sørge for fritidstøj. Arbejdet bestod i at grave grøfter og plante træer. Desuden var der undervisning i almene skolefag og sport. Lønnen var 25 kr. om ugen, og så blev der sat 5 kr. på en sparekassebog. Opsparingen fik de udbetalt, når de rejste. Lønnen blev brugt til tøj og andre fornødenheder, herunder betaling af bøder for forskellige forseelser. Fx. rygning i sengen - 3 kr. Spiritus på værelset - 1 dagsløn. Tage i byen uden nattegn - 5 kr. For meget støj på værelset om aftenen - 50 øre.

Ungdomslejren i Stensbæk kom til at præge landsbyen Arnum, som ligger 2 km derfra. De handlende leverede varer, og byens skoler brugte gymnastiksalen, som var den eneste i området. Lejren havde egnens første fodboldbane og den blev også brugt af de lokale unge.

Ungdomslejrene var kun tiltænkt ufaglærte, unge, ugifte mænd mellem 18 og 25 år, men det blev ændret. Arbejdsløsheden faldt pga. ændrede vilkår i 1940, og mere eller mindre frivilligt søgte 20.000 mand arbejde i Tyskland og Norge, og det dobbelte antal blev beskæftiget i tørvemoser og brunkuls-

Værelse nr. 3 - 8 mand i køjesenge

Undervisning i 1941

lejr. I statsungdomslejrene betød det, at tilgangen faldt og at de, der blev henvist, var de socialt og uddannelsesmæssigt dårligst stillede. Det betød også, at der blev lagt mere vægt på arbejdsteknisk undervisning. Skolerne blev gradvist ændret til skoler for opskoling og omskoling af ufaglærte også ældre arbejdsløse.

I 1944 overtog tyskerne lejren til ældre arbejdere, som var sendt på tvangsarbejde hvor de bl.a. blev sat til at grave pansergrave ved bygningen af Friservolden. Jeg har fået fortalt, at der var en ældre dame og 4 unge piger fra Arnum, som cyklede til Stensbæk og skrællede kartofler et par timer om formiddagen i efteråret 44 og vinteren 45. Suppe og kartofler blev tilberedt i tre store gruekedler. Senere blev der indrettet tegnestuer til den militære ingeniørgruppe Todt. - Der begyndte nu at komme flygtninge til Stensbæk. Det var især kvinder og børn fra Østpreussen, som flygtede fra russerne. Folk fra Arnum ville gerne gøre noget for flygtningene og sørgede en eftermiddag for kaffebord med lagkage til alle. I slutningen af krigen blev nogle af

Elementerne rejses i 1938

flygtningene også indkvarteret privat, men efter 9. april blev alle tyske flygtninge samlet i Oxbøl.

Institutionen »Kronprinsesse Ingrid's Ferie-hjem for Sønderjyske Børn« blev grundlagt i 1939, og i sommeren 1945 lejede de Stensbæk som blev brugt til ferielejr for Sønderjyske børn og børn fra Esbjergs skoler. Det var 4 hold med i alt 250 børn og ferielejren fik besøg af Kronprinsessen i september. En begivenhed som fyldte meget i den lokale presse.

Et nyt kapitel starter

Den 1. november 1945 flyttede de første allierede flygtninge ind. Det var 37 mænd, 59 kvinder og 24 børn. De fleste kom fra Estland og nogle få fra Litauen, Ungarn og Rumænien. Der blev oprettet en skole, hvor estiske lærere underviste, og mange dyrkede sport. En skakturnering førte deltagerne til kampe i omegnen, og nogle fik arbejde uden for lejren. Det mest specielle var dog musikforeningen, idet mange af flygtningene var første klasses kunstnere. I de tre år de boede i lejren, optrådte kunstnerne ved ca. 165 koncerter i Jylland til stor glæde for tilhørerne, hvis jeg skal bedømme det ud fra avisernes omtale.

I oktober 1948 blev der igen skole i bygningerne. Det var Statens Arbejdstekniske Ungdomsskole »Stensbæk«, som var beregnet på unge ufaglærte mænd i alderen fra 18 til 25 år. Opholdet var på 6 måneder, og eleverne blev henvist efter eget ønske. Der var plads til 112 elever, og de arbejdede 36 timer om ugen og fik 18 timers undervisning. Desuden var der idræt og diverse fritidsfag. Undervisningen blev planlagt, så det fulgte de praktiske opgaver; hvis der skulle arbejdes med cement, blev fabrikationen af denne gennemgået i skolestuen. Skulle der hugges træer, blev der undervist i skovbrug.

Arbejdet omfattede anlæg af veje og cykelstier, grøftegravning og arbejde i skoven. De unge arbejdede på akkord, og i første halvår var den gennemsnitlige ugeløn 75,81 kr. De betalte 29,75 kr. for kost, logi og beklædning.

De mange unge mænd i Stensbæk prægede Arnum. De lokale unge snakkede meget om fyrene, som kom til bal i Arnum og tog pigerne og de prøvede at jage »Stensbæk-karlene« hjem, når der var bal. Af og til kom det til slagsmål, men det er en kendsgerning, at der var flere som blev gift med lokale piger.

I mange år var der kurser og undervisning i vinterhalvåret, og i sommerhalvåret foregik der mange andre ting. Bl.a. kurser for arbejds-

Ferielejr 1964 for handicappede

Køkkenpersonalet i køkkenet 1963

ledere, ferieophold for mødre med spædbørn, kursus i idræt for sønderjyske lærere. Der kom skolebørn fra København på ferieophold, og Esbjerg arbejder-samaritterforening inviterede svagføre på ferieophold i Stensbæk nogle år i træk.

Stensbæk som specialarbejderskole

I starten af 50'erne blev der kurser for arbejdsmænd, som blev omskoleet. Det var kursusperioder af op til 3 ugers varighed, og der blev undervist i praktisk arbejde med forskalling, armering og betonstøbning, suppleret med den nødvendige teori. Stensbæk blev en af de mange specialarbejderskoler (senere AMU-center), og i 1960 blev stedet indrettet til uddannelse af smede. Bygningerne var blevet renoveret og værelserne ændret så i stedet for 8 mand pr. værelse, boede der nu kun 4. Mange af kursisterne boede hjemme og kom kun om dagen.

Jeg har fået fortalt, at forstanderen, der var ansat i denne periode, var glad for de ideer, der lå bag AMU-centrene. »Det handler om at uddanne sig til fremtiden. Det er noget andet end at lukke de unge ud i skoven for at lave plantehuller. Det skaber godt nok noget natur, men hvad så bagefter? Hvorimod de har bedre muligheder for at få arbejde, når de har bestået deres kurser. Mange kommer igen og igen og gennemfører flere kurser«.

Udviklingen i samfundet satte præg på Stensbæk og de skiftende forstandere formåede at tiltrække nye kurser til skolen. F.eks. startede der EIFU-kurser (Erhvervs Introduktionskurser For Unge) i 1980.

I 1985 flyttede svejserne ud, og derefter

blev der gartnerskole i Stensbæk. Det startede i det små med 3 gartnerlærere og 12-15 elever pr. hold. I slutningen af 80'erne var der 7-8 gartnerlærere og op til 100 personer på skolen. Opholdet var på 1-3 uger og mange tog flere kurser i forlængelse af hinanden.

Siden 1975 havde Stensbæk ledelsesmæssigt hørt sammen med Snejpsgård, som ligger nærmere Ribe. I 1989 blev det omdøbt til AMU-center Ribe - Stensbæk afdeling og i 2000 blev alle kurser overflyttet til Snejpsgård

Da gartnerskolen flyttede, var der i Gram Kommune planer om oprettelse af en naturlejrskole i Stensbæk, men Udlændingestyrelsen overtog lejren, og i november 2000 flyttede der bosniske flygtninge ind. De flyttede ud i 2004, og Skov- og Naturstyrelsen (SNS) overtog en del af Stensbæk og indrettede det til kontorer. I 2008 stod Stensbæk igen tomt, og Haderslev Kommune drøftede mulighederne for at anvende bygningerne, men ingen af planerne kunne gennemføres, og Haderslev kommune afsatte et rådighedsbeløb på budgettet, så lejren kunne rives ned i 2009. Lejeaftalen med SNS rummer den bestemmelse, at området skal ryddes og gives tilbage til skoven, hvis bygningerne ikke bruges.

Stensbæk - en ny begyndelse

I 2008 blev Foreningen til oprettelse af Den Holistiske Højskole oprettet. Bestyrelsen ledte efter egnede bygninger til højskolen og fandt de tomme og nedrivningstruede bygninger i Stensbæk. Der blev indgået aftale med Haderslev Kommune om leje af bygningerne og på denne måde blev nedrivningen udsat. Stensbæk er den sidste af ungdomslejerne,

Gartnertiden 1990

Kaffepause i 2013

som er bevaret med den oprindelige grundplan og det ydre udseende. Dermed er den en synlig del af Danmarks historie.

I sommeren 2010 afholdt Stensbæk - Den Holistiske Højskole de første sommerkurser. Siden er aktivitetsniveauet vokset støt og roligt. Højskolen lever mest i kraft af en gruppe af frivillige, som støtter praktisk og økonomisk, da højskolen ikke modtager statsstøtte. For at modtage det, skal højskolen også have kurser om vinteren. Bygningerne er dog endnu ikke tidssvarende i forhold til moderne energikrav, og derfor har det ikke været rentabelt at have kurser om vinteren.

Jeg har været med i projektet fra den dag, hvor initiativtageren Linnea Beek Hansen fandt en gruppe venner, som troede på hendes idé. Det har været år med op- og nedture, men det har altid været sjovt og givende at samarbejde med andre om højskolens vision: ***At alle mennesker må opleve et liv med fred og frihed.***

Vi tror på idéen og arbejder på at skabe aktivitet og økonomi, så Stensbæk-lejren kan renoveres under hensyntagen til det bevaringsværdige og som ramme om en moderne højskole, hvor udvikling, samvær og læring er i højsædet, som det næsten altid har været i Stensbæks omskiftelige historie.

Foredragssalen 2013

Christa Lange er medstifter af Stensbæk - Den Holistiske Højskole og medlem af bestyrelsen i de første 5 år. Jeg arbejder på at indsamle materiale til en bog om Stensbæks historie og vil blive glad for oplysninger, billeder og effekter, der har relation til Stensbæk. Henv. til tlf. 5136 1809 eller info@holistisk-hojskole.dk

Revolver

MARTHA

Artikler
og digte

Af Ove Ethelberg

Martha Uldall Jessen på talerstolen

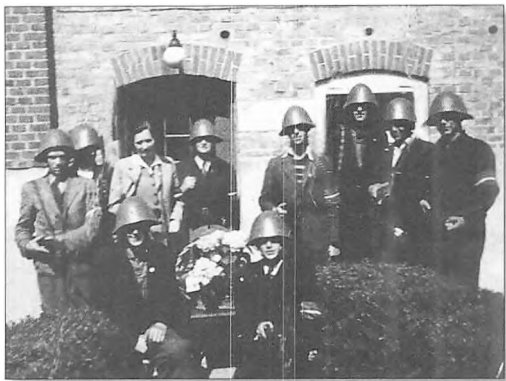
Modstandslederen i Hoptrup sogn, Martha Uldall Jessen, »Hoptrups Jeanne d'Arc« var lærerinde på Hoptrup skole før og under krigen, der er sagt og skrevet følgende:

Er født den 8.1.1913 i Høgelund, Vedsted sogn, Haderslev amt, død 11. august 1994 i Haderslev. Datter af mejeribestyrer, sognefoged Mads Christensen Jessen (1874-1944) og Gyde Cathrine Uldall (1873-1937).

Gift 12. februar 1949 med sognepræst Peder Vigh-Pedersen, født 12. juni 1908 i Sundby sogn, død 18. april 1992 i Haderslev. Børn: Inga (1950).

Følelser af modstand mod nazisterne i Sønderjylland begyndte faktisk i 1933. Straks efter den tyske besættelse, som begyndte 9. april 1940, begyndte unge at arrangere møder mellem sig, og dannede en gruppe

Modstandsbevægelsen ved skolen

kaldet « The Young For Defense. » (Det Unge Grænseværn). Efter den 9. april, blev den censureret, vi var nødt til at sørge for at holde gruppen hemmelig. Vi samledes i små grupper, kaldet vores aften møder for at synge. Ulovlige magasiner blev sendt rundt i denne tid - disse modtog jeg personligt med posten i breve og almindelig kuverter. Jeg måtte bruge den lille løn jeg modtog som lærer, til at betale for porto til disse blade. Jeg kørte på min cykel, ud til små landsbyer i nærheden og delte materialerne mellem de forskellige postkasser. Pengene for bladene og bøgerne, blev sendt til flere adresser i København. Vi havde også blandt os illegale bøger. Vi indsamlede penge fra folk til modstand. Pengene for bladene og bøgerne blev sendt til flere adresser i København, og vi lavede nogle kontakter.

Derefter sluttede jeg mig til en gruppe kaldet « Danske Samling » som var en national organisation til modstand mod tyskerne.

I september 1944 blev politiet i Danmark taget af tyskerne. Mange af betjentene gik under jorden - vi skjulte dem. Nogle politifolk kom fra Aabenraa. Det er meget svært at skjule dem ude på landet, i byerne er det meget nemmere, men disse politifolk blev meget omhyggeligt skjult rundt på de forskellige i gårde i sognet. En af disse politimænd, der også var en militærmand, kom til mit hus. Han talte til mig meget hemmelighedsfuldt og spurgte, om det var muligt for vores gruppe at lave nogle modstandsgrupper i Hoptrup. Jeg vidste ikke, hvem denne mand var, jeg vidste ikke, at han var politimand. Han sagde, at hans navn var Peter Andersen.

Første gang han kom, sagde jeg »Jeg kender dig ikke, jeg har ikke med noget at gøre, du bliver nødt til at gå.«

Nogle dage gik og borgmester i Aabenraa, Holger Fink, kontaktede den lokale læge, der også var involveret i arbejdsgruppen, og siger til Dr. Ottosen »Vil du gå til frøken Jessen og fortælle hende, at kontaktmanden, der besøgte hende for et par dage siden, er OK«. Dr. Ottosen kom, og jeg sagde, »OK«. Manden kom igen, og fortalte mig meget omhyggeligt, jeg var god nok til at være en leder. Jeg var omkring 30 år gammel. Jeg boede ovenpå skolen, og lærer Olesen boede neden under. Han vidste nok, hvad der foregik, men stillede ingen spørgsmål.

Skolen var fyldt med tyske soldater, de kikkede noget på mig om morgenen, med de mange mandlige bekendtskaber, der besøgte mig om aftenen.

Vi skulle i gang med at finde folkene til grupperne, det foregik ved, at hver enkelt vi fandt sikker, skulle besøges og spørges om deres deltagelse i gruppen.

Det næste var at finde steder til at uddanne dem. Der blev fundet 3 steder, sløjdkloaet i Diernæs skole, hønsehuset på Ottangaard i Hoptrup og hos gårdejer Jørgen Mikkelsen på Hoptrup mark. Her mødtes så gruppen til uddannelse. Ingen i grupperne havde været soldat, den ældste var 23 år.

Modstandsbevægelsen i Hoptrup bestod af 3 grupper, lederen af gruppen kom til mig med instruktøren.

Der var disciplin. De kunne ikke komme hjem og sige, »jeg skal på sabotage på jernbanen i aften.« Meget blev krævet af dem, og vi havde en instruktør, der var meget hård.

Grupperne skulle lære at bruge deres våben, vi fik dem meget hurtigt. De skulle kunne adskille og samle dem i mørket, lige i nærheden af jernbanen, hvor de skulle bruges. Vores opgave var at undervise disse unge mænd, så at de kunne foretage sprængning af jernbanen, vores primære målområde var en strækning af jernbanen nær Hovslund, ca. 2 km lang.

Instruktøren ville komme med en meddelelse fra modstandslederen i Haderslev, der havde direkte kommunikation med England.

*Modstandsgruppen
foran skolen*

Vi ville blive underrettet den nat vi skulle udføre noget.

Sabotageordre fra England fortalte os, hvad vi skulle gøre, og jeg ville så beslutte, hvilken gruppe der skulle gennemføre ordren. De arbejdede sammen således, at hvis en fra gruppen blev fanget, skulle en anden aflægge rapport til gruppelederen. Jeg var kun i fare, hvis gruppelederen blev fanget, da han var den eneste, der kendte til mig, og så havde han et dæknavn for mig også. Men gruppens modstand fik ikke lov til at gå i stykker.

Vi havde hele tiden opmærksomheden på, hvad hvert medlem vidste, hvis han blev fanget. Vi var nødt til at tænke: »Hvad kan denne person sige til tyskerne?« Ethvert medlem fik at vide, at hvis han kunne holde fast i alle informationer i mindst 12 timer efter at være fanget, hvis han kunne holde ud så længe under forhør af Gestapo, så kunne han herefter sige noget, fordi så ville enhver, der kunne være i fare fra oplysningerne være væk.

Selvom medlemmerne kun kendte deres leder, mig, som et dæknavn, har jeg altid følt, det var usikre forhold for mig at være en

alene lærerinde i Hoptrup. Så mange unge mennesker i organisationen som hele tiden gik ind og ud af min dør på skolen, medlemmer fra Haderslev, fra Aabenraa. De var kurérere fra forskellige grupper, og ikke bare sabotagegrupper, men også med illegale bøger, illegale blade og lignende. Folk var tilbøjelige til at tænke med undren: »Hvad sker der med alle disse mennesker, der kører ind og ud?«

Det er tankevækkende, at vi blev beskyttede, det er et faktum, at ingen af modstandsfolkene blev taget i Hoptrup.

Tyske soldater, der boede på skolen, boede i et par af klasseværelserne og først til allersidst, overtog de hele skolen.

Med al den uro der foregik, bemærkede ingen organisation at folk kørte ind og ud. Og mistænkte ingen os for at være her, lige under de tyske soldaters næser.

Marts eller april 1944 (Jeg husker ikke præcis hvilken af de 2 måneder, det var, fordi vi ikke måtte skrive noget.) Der kom en meddelelse fra Aabenraa om, at vores instruktør skulle gå lige med det samme, fordi Gestapo havde taget så mange af politiet der,

Modstandsgruppen sammen med de engelske befriere

at de havde brug for ham. Vi vidste dengang, at enden var nær.

Det næste der skete var, at nogle dele af modstanden begyndte at gå i stykker - gruppeledere i Haderslev blev bedt om at forsvinde, Gestapo skal have en raid. Jeg hjalp en leder ud af byen ved at gå med ham på cykel til Hoptrup. Det var altid bedst at gå med en kvinde, især af cyklen, for at undgå mistanke.

Derefter, med alle angreb på diverse, i Aabenraa og Haderslev var grupperne ude af billedet.

Lederen med kommunikation fra England, måtte gå under jorden, en anden måtte overtage denne pligt. De fortæller mig, at jeg skal stå for disse meddelelser, og de giver mig koden til den engelske radio. Min opgave var at lytte til radio hver aften kl. 18.15 og beskeder måtte ikke skrives ned. Men jeg kan ikke huske nogen af dem i dag.

Så kom en ordre fra England til os om at ramme jernbaner. Vi vidste ikke, hvorfor det ikke var os, der havde tænkt på det.

Året efter i 1945, gik snakken rundt, at vores indsats ikke var mere end et prik til tyskerne. Andre siger, vi gjorde tyskerne megen skade. Men det er en kendsgerning, at fra jul 1944 til 5. maj 1945, havde tyskerne mange soldater til at patruljere langs alle jernbaner gennem Danmark. Patruljer, vi var nødt til at finde ud af, præcis hvor lang tid

det tog for hver patruljering. De havde altid to patruljer pr. station - for at sende dem fra et sted til et andet og tilbage igen. Så for at vi kunne have tid nok til at oprette en sprængning, var vi nødt til at være omhyggelige og præcise for at undgå at blive fanget. Jeg havde ikke tilladelse til at gå med til jernbanen, så jeg har aldrig været der. Hvis jeg skulle blive fanget, så ville vores organisation øjeblikket være opløst, fordi jeg havde koden for kommunikation.

Så nu kommer vi til den 4. maj 1945, dette var den mest kritiske dag for alle. I bakkerne uden for Hoptrup, havde de tyske tropper oprettet deres artilleri- og kanonstillinger. Der var en levende spærring af polakker ved udkanten af Hoptrup - disse var tankspærring til at stoppe de engelske kampvogne. Englænderen skulle stoppes ved sådanne spærringer. Rygterne var, at engelske allierede var på vej denne dag. Om morgenen den 4. maj kom Britiske fly over Hoptrup, de beskød de tyske busser og lastbiler, samt de tyske tropper.

Først den 5. maj 1945 kom 24 mand frem fra »undergrunden« med våben og armbind, først der så de, hvem der har været involveret i det samme netværk, under den samme leder.

Modstandsgruppen til parade i skolegården

Dansk-tysk Konfirmationsjubilæum

Artikler
og digte

Af Poul Krebs Lange

Den 18. maj 2013 blev der inviteret til fælles konfirmationsjubilæum i Ubjerg Kirke, Tønder Provsti. Det gav anledning til refleksioner over, hvordan jeg som fast forankret i det danske mødte det tyske i grænselandet. Det blev et fælles dansk-tysk jubilæum med en festlig gudstjeneste og derefter fælles spising med efterfølgende hyggeligt samvær og udveksling af gamle minder.

I den kolde vinter 1943 blev jeg født på Rens Skole. Min storebror havde banet vejen for mig, så jordemoderen klarede det selv til doktor Linnets store overraskelse. Rens Skole havde både en dansk og en tysk skoleafdeling, så det blev mit første møde med denne problematik. Bevidst om det blev jeg selvfølgelig først meget senere.

I maj 1945 cyklede mine forældre med min storebror og mig fra Ørby Skole, hvor far nu var førstelærer, til Haderslev for at

fejre feltmarskal Montgomery, som kørte gennem byen på vej til København. Vi to drenge var iført hver sin hjemmehæklede hue, nærmest en lille kalot. Min storebrors havde ringe i Royal Air force-farver og min i rød og hvid. De huer fulgte os længe og var nok den første fortælling om nationer og deres konflikter.

I 1946

flyttede vi til Tinningsted

i nærheden af Læk i Sydslesvig. Far var lærer ved den danske skole i den lille by, hvor der var et stærkt dansk islæt og hvor mange talte et uforfalsket sønderjysk. Jeg husker den udbombede flyveplads ved Læk, hvor de tyske maskiner stadig stod - ubevogtede - på startbanerne. Her hentede lokalbefolkningen mange meter farvede ledninger, som kunne bruges til husflid.

I 1949 blev far lærer på den danske skole i

Jaruplund, lidt syd for Flensborg. Nu var vi så gamle, at vi anderledes forstod det danske og det tyske. De tyske flygtningebørn råbte speckdänen efter os og vi flygtningepak efter dem, så gik det vist lige op. Vi fandt tyske militærgenstande som gasmasker og bajonetter, dejligt legetøj for et par raske drenge. Når der var engelske soldaterkolonner på hovedvejen tæt ved fik vi feltchokolade, når de fandt ud af, at vi ikke var tyske. I Flensborg mødte vi krigsinvalidere, et syn man aldrig glemmer. Og på Flensborg gamle Kirkegård hørte vi om Istedløven, som engang havde været der og nu står der igen.

I 1952 flyttede familien hjem, som man sagde. Far blev lærer i Tønder og vi flyttede ind i et gammelt hus i Sæd. Både naboer og genboere tilhørte det tyske mindretal, men bedre naboer skal man vist lede længe efter. I smedjen på den anden side af vejen tog både smedemester Specht og smedesvend Hansen godt imod os, og vi fulgte interesseret arbejdet ved den glødende esse, bl.a. når hestene skulle have en sko i den rigtige størrelse.

Ubjerg Sogn var et selvstændigt sogn indtil sammenlægningen med Tønder i 1970. I 50'erne skiftede sognerådets flertal mellem dansk og tysk. Det er nok det sidste sted i Danmark, hvor der har været tysk flertal. Ved afstemningen i 1920 var der kun 17% danske stemmer i sognet. Når der var tysk flertal var det vores nabo, murermester Matzen, der var sognerådsformand, det hverv udfyldte han til alles tilfredshed.

Vi danske drenge spillede håndbold på en knoldet bane ved forsamlingshuset. Da der

Konfirmanderne i 1957 hos den danske pastor Rasmussen

blev bygget en ny tysk skole med en nyanlagt bane, kunne vi fint finde ud af at spille der. I mellemeskolen på Tønder Kommuneskole blev jeg klassekammerat med flere fra det tyske mindretal på trods af, at der jo er en stor tysk skole i byen. Vi var klar over vores forskellige nationale baggrund, men det spillede ingen rolle i vores samvær. Det samme forhold oplevede jeg i gymnasiet på Tønder Statsskole, og en af mine bedste venner fra dengang - som jeg nu har mødt igen ved studenterjubilæet - er fra det tyske mindretal. Netop ved jubilæet talte vi om det dansk-tyske og glædede os over, at det aldrig havde været noget problem.

Jeg blev konfirmeret af den danske pastor Rasmussen i 1957. Vi var kun seks på holdet, en pige og fem drenge. At der også var en tysk menighed og et tysk konfirmandhold, tænkte vi ikke over.

I avisen har jeg jo tit læst om guldkonfirmationer, men aldrig regnet med, at der skete noget med vores lille hold. I Ubjerg sogn var der tidligere tradition for at fejre guldkonfirmation med 5-7 års mellemrum, og nu tog menighedsrådet igen idéen op. Netop på grund af de små årgange besluttede menighedsrådet at arrangere et konfirmationsjubilæum for alle, der var konfirmeret i Ubjerg Kirke for 25, 40 og 50 år eller mere siden. Rådet gik herefter i gang med at søge efter adresser på os, et imponerende detektivarbejde, som gav et flot resultat. I marts 2013 kom så en

**Hjertelig Indbydelse
til dansk/tysk Konfirmationsjubilæumsfest
Pinselørdag den 18. maj 2013**

Ubjerg Kirke

Sådan stod der på den ene side. På den anden

**Herzliche Einladung
zur deutsch/dänischen
Feier des Konfirmationsjubiläums
am Pfingstsonnabend, dem 18. Mai 2013**

Programmet var at møde ved graverhuset kl. 10, festgudstjeneste kl. 11, middag kl. 13.30 og afslutning kl. 18.

Dagen kom med det mest pragtfulde solskinsvejr (min far havde fødselsdag den 18. maj, og det var som regel dagen, hvor børnebørnene kom i sommertøjet).

På turen fra Haderslev gik der mange tanker til de 9 år, jeg boede i Sæd. Tønder Kirke og vandtårn ser man på lang afstand, og så begynder jeg at føle mig hjemme igen. Syd for Tønder kører jeg forbi den store gård Hestholm og jeg mindes de spændende besøg hos en klassekammerat på denne store marskgård. Jeg kører over Grønåen, hvor vi badede om sommeren. Strømmen var så stærk, at man ved ihærdig svømning lige akkurat kunne blive på stedet. Inden Sæd drejer jeg vespå, forbi det nu nedlagte mejeri, det danske forsamlingshus, den tyske skole, over jernbanen og ind på parkeringspladsen ved kirken. En velkendt tur hvor vi cyklede med Vestkysten, som dengang var en eftermiddagsavis.

Ved graverhuset fik alle en varm velkomst og blev udstyret med navneskilt, et lille fint jubilæumsmærke og noget koldt at drikke. Hver gang der kom nye til kiggede man efter kendte ansigter. For mit vedkommende var det for få. To af mine medkonfirmander var døde, tre kom ikke, så jeg var ene om at repræsentere holdet. Jeg har ikke gået i Sæd Skole, så det hjælper jo heller ikke på det. Så kom min søster fra Varde og hendes kendskab til skolekammerater hjalp på snakken. Det er hende, der har taget billederne til denne artikel.

Lidt før kl. 11 skulle vi stille op holdvis og pænt på to rækker gå ind i kirken og blive vist på plads. Ubjerg Kirke har et meget specielt fladt loft med store malerier. Far var ofte organist og kirkesanger og tog os med i kirke, og nu sad man her igen og kunne fortabe sig i billederne.

Gudstjenesten begyndte med præludium/

Orgelvorspiel, og herefter sang vi den første salme, skiftevis på tysk og dansk men med samme melodi:

**Lobe den Herren,
den mächtigen König der Ehren,
Meine geliebete Seele,
das ist mein Begehren.
Kommet zuhauf, Psalter und Harfe,
Wacht auf, lasset den Lobgesang hören!**

**Lov dog den herre,
som alting så herlig regerer,
ham, der som ørnen
på vinger dig løfter og bærer,
lader dig få, mer end du selv kan forstå,
bedre end hjertet begærer.**

Gudstjenesten fortsatte med skiftevis Pastor Achim Strehlke og sognepræst Anne Lender Krogh ved alteret eller på prædikestolen. I fællesskab fremsagde vi Glaubensbekendtnis og Trosbekendelsen, sang en tysk salme og så en dansk salme. Der var nadver med nadverbøn på tysk og dansk, forbøn og Fürbitte og sluttende med Velsignelse. Som afslutning fik vi et flot diplom »zur Erinnerung an die Feier

HERR, BLEIBE BEI UNS, DENN ES WILL ABEND
WERDEN UND DER TAG HAT SICH GENEIGT

LUKAS 22,29

POUL KREBS LANGE

ZUR ERINNERUNG AN DIE FEIER DER

GOLDENEN KONFIRMATION

AM 18. Mai 2013

ÜBERREICHT MIT HERZLICHEN SEGENSWÜNSCHEN

VON UBJERG SOGN

Pastor Achim Strehlke

Feier der goldenen Konfirmation am 18. Mai 2013

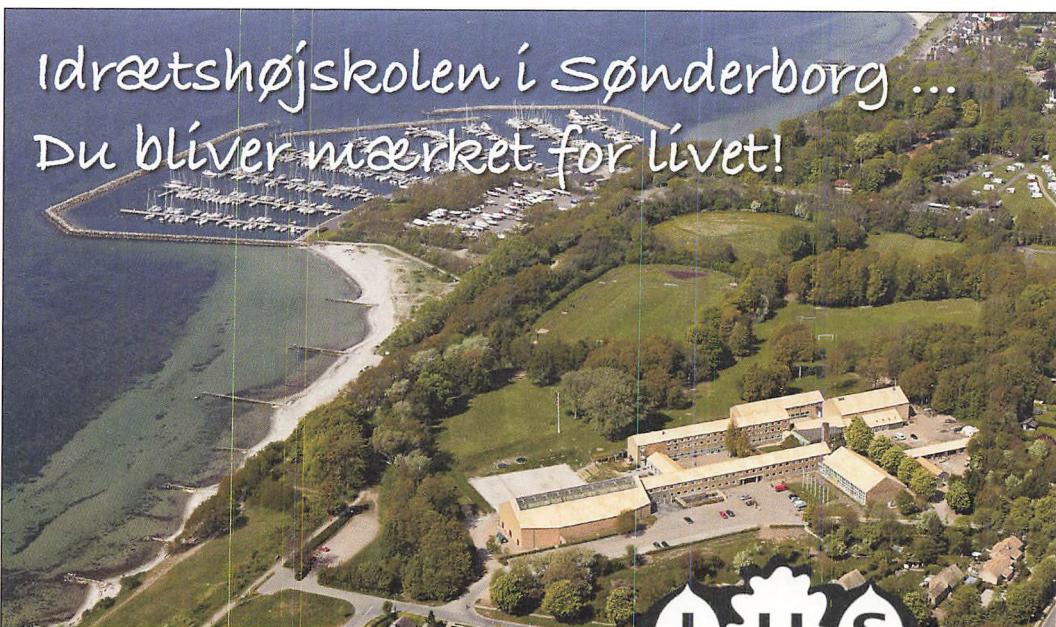

Festmiddag på Tetens Gasthof i Sønder Løgum

der goldenen Konfirmation am 18. Mai 2013. Überreicht mit herzlichen Segenswünschen von Udbjerg Sogn.«

Efter gudstjenesten kørte vi til Tetens Gasthof i Sønder Løgum. Der var smukt dækket bord med bordkort med vores konfirmationsbillede på. Her var der god lejlighed til at spørge ind til hinanden, så her fik jeg bedre styr på mine medkonfirmander. Sådan sluttede en fantastisk dag. En stor tak til Pastor Achim Strehlke, sognepræst Anne Lender Krogh, kirkeværge Jacob Tygsen og menighedsrådet ved formand Jacob Lorenzen.

Poul Krebs Lange er født i Rens i 1943. Skolegang i Jaruplund og Tønder. Student fra Tønder Statsskole 1961, militærtid i Fredericia, Nordsjælland og Cypern. Lærer fra Haderslev Statsseminarium 1968, lærer på Skrydstrup og Over Jerstal skoler, skolekonsulent og afdelingschef for børn og unge i Vojens 1993-95, børne- og kulturchef i Nørre-Rangstrup Kommune 1995-2003. Herefter aktiv pensionist ved Horsens Fjord og nu Haderslev. Foto: Karen Krebs Simonsen, Varde

Idrætshøjskolen i Sønderborg ...
Du bliver mærket for livet!

Læs mere på www.ihs.dk

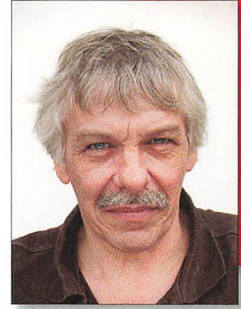
Idrætshøjskolen i Sønderborg
Friheds Allé 42 - 6400 Sønderborg
Telefon 7442 1848

IDRÆTSHØJSKOLEN
SØNDERBORG

Statuen af Kejser Wilhelm I i Haderslev

Af Lennart S. Madsen

Wilhelm Friedrich Ludwig (1797-1888) blev udråbt til konge af Preussen i 1861, da hans storebror afgik ved døden. Året efter udnævnte han Otto von Bismarck (1815-1898) til regeringschef, og han kom til at stå i skyggen af Bismarck resten af sit liv. Wilhelm 1. var således konge, da Preussen sammen med Østrig vandt krigen mod Danmark i 1864 og overtog Slesvig. I 1867 blev Slesvig statsretsligt en del af Preussen, og Wilhelm blev derfor også konge over indbyggerne i Sønderjylland. Preussen fortsatte bestræbelserne på at samle de mange tyske fyrstedømmer, kongeriger og fribyer under preussisk ledelse, og det lykkedes efter den

fransk-tyske krig 1870-71. I 1871 blev han i spejlsalen i Versailles udråbt til kejser i det nyetablerede tyske kejserrige under navnet Wilhelm 1. Nu var han både sønderjydernes konge og kejser. Han blev i 1878 udsat for to attentater, og blev alvorligt såret i det sidste. I sine senere år blev han opfattet som patriark for den nye tyske stat, og blev som sådan genstand for en direkte persondyrkelse, der slog ud i lys lue efter hans død 9. marts 1888. I Tyskland var det gennem århundreder skik, at man ikke rejste statuer af levende herskere. Så først da kejser Wilhelm 1. døde begyndte man overalt i kejserriget at opstille statuer af ham. Der er optalt i alt 299 statuer af kejseren, hvoraf 63 er rytterstatuer, 231 viser kejseren stående og endelig viser fem statuer kejseren siddende. Til dette antal skal lægges 126 buster. De første blev opstillet 1888 og den sidste så sent som ved 1. Verdenskrigs afslutning i 1918.

Statuen i Haderslev

Byrådet i Haderslev var meget hurtig med at tage beslutningen om at rejse en statue i byen, og allerede i efteråret 1890 kunne statuen afsløres på Torvet. Den blev skabt af kunstneren Felix Görling (1860-1932) og blev støbt på et af de mest moderne tyske bronzestøberier, Herman Gladenbeck und Sohn A/G, i Friedrichshagen i det østlige Berlin, hvor Görling var kunstnerisk leder. Statuen blev betalt delvist af byen og delvist af et privat indsamlet beløb.

Statuen blev indviet ved en storslået ceremoni på Torvet i Haderslev 12. sept. 1890.

Torvet i Haderslev set fra nordvest 12. sept. 1890. Afsløringen af statuen af kejser Wilhelm 1. er i fuld gang. Foran statuen ses soldaterne fra regiment 84 von Manstein m. musikkorps, og på tribunen længst til højre har de indbudte honoratiører fået plads. Skolebørn og nysgerrige borgere fylder pladsen ud. Det er bemærkelsesværdigt, at ingen af bygningerne langs Torvet er flagsmykkede på denne festdag!
Foto: Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Torvet i Haderslev ved middagstid en sommerdag omkring 1900 set fra sydøst. Kejseren står på sin sokkel i et lille anlæg og kigger mod syd.

Foto: Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Den 260 cm høje og 115 cm brede statue var rejst på en granitsokkel med marmorbeklædning af samme højde, og var placeret foran indgangen til Torvet 7. Kejseren blev placeret med ryggen mod Torvets nordlige husrække, og vendte altså ansigtet mod syd! På indvielsesdagen havde skolebørnene fri, regimentsmusikken spillede og langs Torvets sydside var der rejst en tribune til indbudte gæster, der kunne overvære afsløringen. Soldaterne fra den to år tidligere indviede kaserne deltog naturligvis også i ceremonien.

Der er ingen tvivl om, at placeringen af en statue af kejser Wilhelm 1. på torvet i den eneste slesvigske købstad, hvor der var dansk flertal blandt befolkningen, var et projekt båret af den hovedsageligt tysksindede embedsstand i byen, samt naturligvis af det stedlige mindretal. Den tysksindede embedsstand i netop Haderslev var stor, bl.a. på grund af administrationen af det store amt, garnisonen, gymnasiet og seminariet. Men flertallet af indbyggerne i Haderslev, samt ikke mindst de mange bønder fra det store amt, der jævnligt besøgte byen, var dansksindede og har ikke set på kejseren med venlige øjne. Han har, som politiske symboler har for vane, delt vandene og er dermed i dag blevet et vægtigt symbol på en betydningsfuld periode i byens og egnens historie.

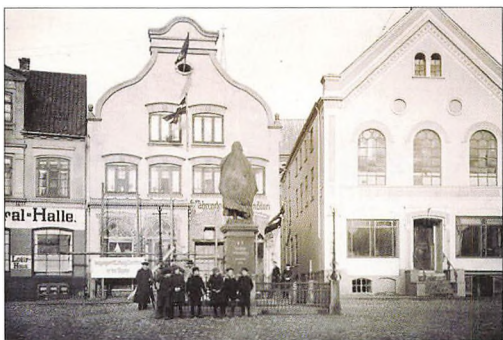
Frem til 1914 stod han på Torvet som den nordligste kejserstatue i det store tyske kejserrige. Herfra kunne han iagttage, hvordan Haderslev langsomt kom på fode igen efter den økonomiske og befolkningsmæssige

tilbagegang, der havde præget byen de første årtier af det tyske styre. Men han kunne også iagttage hvordan modsætningerne mellem det dansksindede flertal og det tysksindede mindretal i byen blev stadigt større.

Den Store Krig og Genforeningen

Så kom »Den Store Krig«, 1. Verdenskrig 1914-1918. I takt med at krigen trak ud, og Tyskland i stigende grad manglede råstoffer til våben, ammunition og lignende, blev der også bud efter store genstande af metal. Utallige kirkeklokker blev omsmeltet og det samme gjorde sig gældende for statuer. I august 1918 blev der sendt bud til Haderslev om, at statuen af kejser Wilhelm skulle sendes med toget til Hamborg for at blive smeltet om. Af papirerne fremgår, at man mente, at statuen vejede 2 ton, hvilket næppe er rigtigt. Omkring 700 kilo kommer nok sandheden nærmere. Byen ændrede dog ikke oplysningen, da man fik betaling pr. kg. Man har dog givet sig god tid i Haderslev, for ordren var endnu ikke udført, da krigen blev afsluttet 11/11 1918. Kommunalt nøl bevirkede altså, at kejserstatuen i Haderslev overlevede krigen, hvad en stor del af de øvrige statuer af kejseren i Tyskland ikke gjorde. Desuden skete der det, at mange af de kejserstatuer, der overlevede 1. Verdenskrig, blev omsmeltet i 1942-43 under 2. Verdenskrig. I dag er der kun en brøkdelt tilbage af de mange statuer og buster, der blev fremstillet 1888-1914.

Kejser Wilhelm 1. fik altså lov til at blive stående på Torvet i Haderslev et stykke tid efter 1. Verdenskrigs afslutning. Den 10. januar 1920 blev Versailles-freden underskrevet, og Den Internationale Kommission overtog kontrollen med det nordlige Slesvig. I Haderslev skulle tre kompagnier franske alpejægere fra 20. januar hjælpe med at holde ro og orden. Dagen inden deres ankomst havde det nye byråd med et dansk flertal afholdt sit første møde, så der blev naturligvis planlagt en passende modtagelse. Noget af det vigtigste ved deres ankomst var en march igennem byen fra banegården i Gl. Haderslev via Torvet til kaserne. Byens dansksindede mente ikke, at de franske soldater ville blive særligt begejstrede for at marchere forbi kej-

En flok børn har taget opstilling foran den tildækkede statue en af dagene 20. - 27. januar 1920. Fra Fahrendorffs Konditori flages med dansk flag skønt det officielt var forbudt helt frem til 10. februar. Foto: Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

seren på Torvet. Det var trods alt den kejser, der havde besejret Frankrig i krigen 1870-71.

Så man bemyndigede Købmand Waldemar Schmidt og smedemester Hans Andersen til at sørge for, at det blev ordnet. Om morgenen d. 20. januar gik de op til bysekretær Jensen, bankede i bordet og forlangte kejseren tildækket: »Nu er det vos som bestemmer!« skal smedemesteren have sagt. Kejseren blev, med hjælp af et par kommunalarbejdere, straks indhyllet i sækkelærred, så han ikke kunne ses af de ca. 300 franske alpejægere.

Sådan stod han i nogle dage, men d. 27. januar blev statuen fjernet fra Torvet og på en hestvogn kørt hen til det tyske mindretals hovedkvarter i byen, Borgerforeningen i Slotsgade, hvor den blev placeret i en kælder i det store bygningskompleks.

Kejseren på museet

På Borgerforeningen blev han gemt i kælderen og derefter glemt. Igennem de følgende årtier er der nok nogle af Borgerforeningens medlemmer, der har kendt til statuens eksistens, men det var ikke på nogen måde almen viden i Haderslev. Han blev først »genfundet« i 1945, efter sigende af nogle tyske flygtningebørn, der var indkvarteret på Borgerforeningen i slutningen af besættelsen. De skal efter sigende have troet, at det var benet af en tysk soldat, der stak ud under nogle brædder i kælderen. Borgerforeningens bestyrelse, der på mange måder var under pres her efter befrielsen, mente ikke, at det

ville være nogen fordel at have statuen stående i Slotsgade, så man spurgte Hans Neumann, lederen af Haderslev Amts Museum på Åstrupvej, om det var muligt at placere statuen der. Dette indvilligede Neumann i. En anden version af historien er, at Borgerforeningens bestyrelse egentlig besluttede at sælge statuen til skrothandler Stender, men at denne henviste til museet i stedet. Statuen af Kejser Wilhelm var på dette tidspunkt formelt stadig købstaden Haderslevs ejendom, selv om den var blevet kørt til Borgerforeningen i 1920, og den er aldrig formelt blevet overdraget til museet. Det har nok også været vigtigt for Hans Neumann, da han blev spurgt. Han havde sagt ja til at opbevare statuen, ikke til at hjemtage den som museumsgenstand. Dertil var det endnu for tæt på besættelsen. Da den aldrig siden formelt er blevet overdraget til museet, må den stadig være at betragte som byen Haderslevs ejendom.

Om formiddagen 27. januar 1920 er der rejst en galge over statuen for at hejse den ned af soklen og køre den hen til Borgerforeningen, Slotsgade 33. Mon ikke det var bevidst, at man havde valgt den afgående kejser Wilhelm 2.'s fødselsdag til at fjerne statuen af dennes bedstefader?

Foto: Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Kejserstatuen inde i Øsby-laden ca. 1980.
Foto: Museum Sønderjylland - Arkæologi Haderslev

Kejser Wilhelm 1. i museets gårdhave

Hans Neumann (museets leder 1936-1977) opfattede den næppe nogensinde som en museumsgenstand, men mente, at en placering liggende bag Øsbyladen, dækket af græs og blade, var et passende opholdssted for dette symbol på det tyske kejserrige og sønderjydernes tid under Preussen. Med Steen W. Andersen (museets leder 1978-1994) ændrede opfattelsen af kejserens museale rolle sig, og omkring 1980 blev statuen flyttet ind i Øsbyladen og rejst op.

Der stod han nogle år placeret mellem landbrugsvogne og andre større museumsgenstande i Øsbyladens vognport, men 14. november 1988 blev han udlånt til Borgerforeningen i anledning af foreningens 150-års jubilæum. Statuen kom oven i købet til at pryde udstillingsplakaten, der blev skrevet om den i aviserne, og den kom så at sige til ære og værdighed igen efter næsten 7 årtier i kollektiv glemsel. Da den kom tilbage til museet efter udstillingen, tog

Steen Andersen beslutningen om at gøre statuen synlig for alle besøgende, ved at få den stillet op i museets gårdhave. I januar 1989 fik statuen derfor museumsnummer HAM 2211x1, også selv om den ikke var formelt overdraget til museet af kommunen. Det skal tilføjes, at opstillingen af kejseren i gårdhaven ikke gik helt ubemærket hen. Steen Andersen modtog enkelte breve der udtrykte modstand mod at opfatte statuen som en museumsgenstand, der var også et par læserbreve i aviserne, men der er ingen tvivl om, at modstanden var markant mindre, end den ville have været blot 20 år tidligere. Og den overvejende del af modstanden skyldtes i virkeligheden, at mange troede, at statuen forestillede kejser Wilhelm 2., altså krigskejseren, der var medskyldig i så mange sønderjydernes død under 1. Verdenskrig. Fra 1989 til 2012 var kejser Wilhelm 1. en integreret del af fortællingen om Haderslevs historie på Haderslev Museum.

Han stod synlig for alle i museets gårdhave, og han blev brugt aktivt i museets formidling af historien om Haderslevs tid under preussisk styre. Der har han i stigende grad gjort god fyldest i takt med at Sønderjyllands specielle historie glemmes af den almindelige museumsgæst. Samtidigt har det været med en vis fornøjelse, at man som ansat har kunnet vise tyske gæster en af de få tilbageværende Kaiser-Wilhelm-Denkmalere i verden.

I 2012 var tiden så blevet inde til, at statuen skulle blive en synlig del af ikke blot Haderslevs men hele Sønderjyllands historie. Etableringen af Museum Sønderjylland i 2007 har nemlig betydet, at de enkelte afdelinger i fremtiden i deres permanente udstillinger skal vise HELE Sønderjyllands historie indenfor det område, som det enkelte museum har som sit primære ansvarsområde i museums-samarbejdet. I Haderslev skal hele Sønderjyllands historie i oldtid og middelalder kunne ses, og i Sønderborg er det landsdelens nyere historie, der vises. Og ikke kun Als og Sundeveds men hele Sønderjyllands historie!

Statuen af kejser Wilhelm 1. fra Haderslev er ikke kun en af de få tilbageværende statuer af denne kejser i verden, men den bidrager som museumsgenstand væsentligt til fortællingen om ALLE sønderjyders liv i tiden 1864-1920, og ikke kun til fortællingen om Haderslevs historie. Det er vigtigt for forståelsen af den sønderjyske historie 1864-1920 at forklare, hvorfor der kom sådan en statue i Haderslev og ikke i de øvrige

Statuen placeret i udstillingen om Sønderjylland 1864-1914 på Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot. Helt i baggrunden ses Landstormsmanden, en stor træfigur rejst ved Sønderborg Rådhus 1915. Foto: Martin Bo Nørregård, Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot

købstæder, og statuen er samtidigt vigtig for forståelsen af, hvad Preussen var for en nation. Derfor er det naturligvis vigtigt, at Haderslevs statue af Wilhelm 1. nu står som et af omdrejningspunkterne i Museum Sønderjylland – Sønderborg Slots udstilling om Sønderjylland 1864-1914. Kejseren indgår nu, efter 122 år i Haderslev, i en større fortælling end den lokale! Men skulle man i Haderslev engang beslutte sig for at genopstille statuen på Torvet i Haderslev, er det aftalt, at han kan vende tilbage igen.

Lennart S. Madsen Overinspektør, Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev.

HOEJER
DESIGNEFTERSKOLE

Søndergade 21 - 6280 Højer
Telefon 73628900
mail@hoejerdessignefterskole.dk

www.hoejerdessignefterskole.dk

JARUPLUND HØJSKOLE
Den danske højskole syd for grænsen

Lundweg 2, D-24976 Handewitt
Postboks 55, DK-6330 Padborg
Tlf. +49 4630 969140
kontoret@jaruplund.de

www.jaruplund.de

Den Slesvigske *Samling*

**800 års digital
historie mellem
Kongeaen og Ejderen**

Artikler
og digte

Af Jan P. Jessen

Den Slesvigske Samling er en bog- og materialesamling på over 50.000 materialeenheder, der siden 1891 dokumenterer kultur og historie i Sønderjylland/Slesvig på de fem slesvigske sprog og dialekter. Digitaliseringen af Samlingens ældste litteratur, er fortsat med til at sikre adgangen til viden om historie og kultur i det tidligere hertugdømme Slesvigs område mellem Kongeaen og Ejderen.

En Almanak fra 1898 har lige været en tur over Atlanten – til en konference om udvandring på et lille universitet i Iowa. Her skulle Den Slesvigske Samlings leder, historikeren Jan P. Jessen berette om de slesvigere, der i 1800-tallet forlod det gamle hertugdømme - og Almanakken indeholder et godt bidrag til den historie. På sin vis, er Almanakkens udflugt til det amerikanske midt-west et ramende billede på Den Slesvigske Samlings udvikling i de senere år – en udvikling der netop er nået langt ud over Samlingens ca. 500 m² på Dansk Centralbibliotek på Nørregade i det indre Flensborg, og som har nået en foreløbig kulmination i digitaliseringen af Samlingens ældste værker fra mellem 1500-tallet og 1880. Men for at forstå udviklingen, er det godt med et tilbageblik på en tid da bekymringen for dansk sprog og kultur var særdeles konkret:

Slesvigske bogsamlinger før A.D. Jørgensen

Bekymringen for det danske sprogs fremtid i Slesvig var selvfølgelig akut da landsdelen blev preussisk efter det danske militære og

politiske nederlag i 1864. Bibliotekerne i Slesvig havde i vid udstrækning til huse i skoler og præstegårde. Disse bogsamlinger blev ødelagte og bøgerne spredt for alle vinde, da danske præster og skolelærere erstattedes af tyske. Skoleinstruksen fra 1878, førte i 1880 til grundlæggelsen af »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nord-slesvig«, bedre kendt som »Sprogforeningen«. Ophavsmanden var tobaksfabrikant J. P. Junggreen fra Aabenraa, som senere skulle blive forgænger for Gustav Johannsen som repræsentant for de danske slesvigere i Rigsdagen i Berlin. Junggreen blev foreningens første formand. Sprogforeningens hovedopgave var at oprette danske bogsamlinger i de slesvigske sogne. Denne opgave tog overlærer C.F. Monrad fra Flensborg på sig. Med hjælp fra sønderjysk interesserede

Margrethesminde

kredse i Danmark, lykkedes det ham på kun to år at etablere 80 lokale biblioteker. Tallet voksede siden til 90 i 1889, 110 ved århundredskiftet og 172 i 1914. Sprogforeningen uddelte også bøger til private. Heriblandt hele 10.000 eksemplarer af rigsarkivar A.D. Jørgensens 'Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets historie' fra 1882. Bogen var skrevet med dette formål for øje. Den var finansieret af brygger J. C. Jacobsen på Carlsberg.

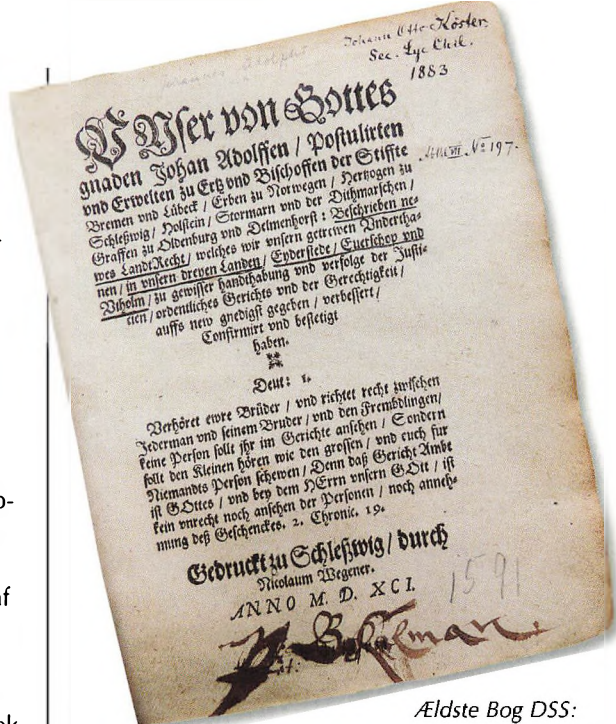
Gustav Johannsen

Midt i denne bogsamlingernes opgangstid, opstod behovet for et dansk »centralbibliotek« der kunne samle trådene. Den nationale forening »To Løver« som blev stiftet i 1888 af medlemmer af Studenterforeningen, fik en meget stor betydning for centralbiblioteks-traditionen i Flensborg. I foråret 1890 tog foreningen spørgsmålet om et centralbibliotek for Sønderjylland op til alvorlig overvejelse. Det blev diskuteret om det skulle placeres i Flensborg eller Aabenraa. Det er næppe forkert at antage at det var på A.D. Jørgensens initiativ at centralbiblioteket kom til at ligge i Flensborg. Hertil stillede boghandler og redaktør (og A.D. Jørgensens klassekammerat på Flensborgs latinskole!) Gustav Johannsen sit privathjem »Margrethesminde« til rådighed i 1891.

Johannsens datter Alexandra blev dette lille biblioteks første leder. »Margrethesmindes Bogsamling's ældre litteratur om hertugdømmets Slesvigs kultur og historie«, kom senere til at udgøre grundstammen i Den Slesvigske Samling, som fortsat består på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

I 1921 flyttede Samlingen til Flensborghus. Flensborghus' samling om det gamle hertugdømme Slesvig, blev her udskilt som en selvstændig enhed, der siden 1949 bærer navnet Den Slesvigske Samling. Fra 1959 har Samlingen haft til huse på Flensborg Bibliotek på Nørregade, og i 2010 blev Samlingen for første gang gjort offentlig tilgængelig.

Samlingen benyttes i dag i mange sammenhænge - fra hyggelæsning til forskning. Ikke mindst historikere og studerende bruger Samlingen til opgaver og udgivelser, idet bøger, tidsskrifter, aviser, m.m. om Slesvig på

Aldste Bog DSS:
Ejderstedts Landsret

alle slesvigske sprog og dialekter, indenfor alle genrer og perioder, udlånes i Den Slesvigske Samling.

Den Slesvigske Samlings historiske bogbestand

Som noget særligt, rummer Samlingen en stor historisk bog-bestand, hvoraf nogle titler har fulgt Samlingen lige siden Gustav Johannsens tid. Nogle af værkerne stammer helt tilbage fra 1500-tallet.

Samlingens historiske bøger er en unik bestand, der i sin samletthed ikke forefindes i andre samlinger, arkiver eller biblioteker: Fra Dansk Centralbiblioteks ældste dokument fra 1591 til A.D. Jørgensens »Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab« fra 1900, repræsenterer den historiske bogsamling fysisk levendegjort historie mellem Kongeåen og Ejderen.

Samlingens ældste dokument er Ejderstedts landsret, forfattet af hertug Johan Adolf af Slesvig-Holsten-Gottorp i 1591. Den Slesvigske Samlings eksemplar er det eneste mellem Kongeåen og Ejderen.

Tekster fra f.eks. Krieger, Dircking-Holmfeld og D.C. Monrad som var så afgørende i tiden umiddelbart forud for krigsudbruddet i

Marco scanner i Flensborg

1848, findes i bestanden. Ligesom Dinesen, Lehmann og Regenburg er blandt de mange forfattere der belyser baggrunden for krigen i 1864. Mere end 100 vidneberetninger og erindringer fra 1864-krigens deltagere og andre aktører er en unik gruppe i sig selv - nu også i digitaliseret form.

Digitaliseringen begynder i København

Det er klart, at en kulturel værdifuld bestand, konstant kalder på nyere og bedre sikring. Ikke mindst webtjenesten Googles digitalisering af millioner af bøger, har skærpet opmærksomheden på netop den digitale anvendelse af ældre litteratur. Da Den Slesvigske Samling kom i forbindelse med Slesvigske Samfunds Fond under et arrangement i Maribo Domkirke i anledning af 200-året for konseilspræsident D.G. Monrads fødsel, var vejen kort til en digitalisering af to af den kartografisk-topografisk genres historiske sværvægttere: Mejer / Danckwerths slesvigske landsbeskrivelse fra 1652, samt bind 7 af Pontoppidan & Hofmans 'Den Danske Atlas' fra 1763, som dækker hertugdømmet Slesvig. Fonden finansierede projektet, og begge bøger blev digitaliserede på Det Kongelige bibliotek. Resultaterne var mere end tilfredsstillende, og gav blod på tanden...

Digitaliseringen fortsætter i Flensborg

Det omstændige og meget dyre arbejde med en ekstern digitalisering på Det Kongelige Bibliotek, understregede dog også vigtigheden af at kunne digitalisere »in-house« på egen teknik og inspirerede således til at ansøge om

Folketingets Sydslesvigudvalgs projektmidler til finansiering af hele Den Slesvigske Samlings historiske bogbestand. Gennem digitaliseringen ville man kunne forøge hele Den Slesvigske Samlings historiske bogbestands tilgængelighed og synlighed, så de historiske bøger fremover vil blive brugt endnu mere til forskning, undervisning og anden formidling - uden at slide selve bøgerne. Fonden var med på idéen. I sommeren 2013 kunne scanningen påbegyndes på en nyudviklet østrigsk bogscanner, som kan scanne uden at overbelaste bogryggen, samtidigt med at den selv kan bladre bøgerne uden mekanisk påvirkning af de skrøbelige sider.

Den Slesvigske Samlings ældste litteratur er nu digitaliseret. Dermed kan alle med adgang til pc nu anvende disse gamle bøger direkte på computeren. Men ikke nok med det. De digitaliserede bøger er scannet med OCR tekst-genkendelse: Med en simpel søgemaskine, kan alle frit lede efter ord i teksten - selv om den er gotisk. Især OCR teknologien, giver de digitaliserede bøger en uovertruffen brugsværdi. Fra nu kun nødtigt at blive udleveret til enkelte elever og studerende under visse forbehold, vil værkerne være til gavn og nytte for elever, studerende, forskere og alle andre interesserede tidsubegrænset i digitaliseret form, uden at påføre originalerne yderligere slitage.

Fra mange sider er der blevet udtrykt bekymring for at digitaliseringen skulle være bogens, og dermed også det traditionelle biblioteks, død. Den Slesvigske Samlings erfaring viser at denne frygt er uberettiget: De digitaliserede bøger gør mange brugere opmærksomme på en meget gammel litteratur, som de ellers ikke ville have kendt eksistensen af. Derigennem bliver mange opmærksom på selve Den Slesvigske Samling og også Samlingens ikke-digitaliserede materiale. De nye muligheder udløser også nye spørgsmål fra uerfarne brugere - og dermed en hel ny dialog og brugerkontakt: I nogen tilfælde hjælper man decideret brugerne med at læse en bog - hver med sit digitale eksemplar på skærmen. Mange bliver efter studiet af den digitale version også nysgerrige efter at se originalen i papir - selv om denne oplevelse som regel skuffer, da originalen i

langt de fleste tilfælde ser præcist ud som den digitale udgave – om end ingen kan tage fornemmelsen af materialet, duften og autenticiteten fra originalen.

Digitaliseringen sprænger også geografiske grænser. Allerede Jan Jessens deltagelse i en konference i USA i november 2013, tydeliggjorde begejstringen over det gode online-materiale: For akademikere der i udlandet fjernt fra Slesvig forsker i slesvigske forhold, kom Samlingens digitalisering som sendt fra himmelen. Et andet eksempel på behovet, er denne lille mail-dialog fra den 6. januar:

Jeg læste i Aabenraa Ugeavis, at I har digitaliseret alt om Slesvigs historie og 1864 krigen og at det vil være tilgængeligt på Internettet. Jeg er sønderjyde (Fra Aabenraa) som bor i Kalifornien, og er meget interesseret i at læse mere om Slevigs histore. Jeg kunne imidlertid ikke finde noget på jeres hjemmeside, og er ikke sikker på om Ugeavisen var for hurtig eller om det er fordi man skal have et login.

Hilsen, XXXXX

San Diego, California

Kære XXXXX

Tak for din mail - godt at høre fra dig. At vi har digitaliseret ALT om om Slesvigs historie og 1864 krigen er nok noget af en overdrivelse. Vi har dog digitaliseret alt i vores bestand mellem 1591 og 1880, og det er tilgængeligt

Jan P. Jessen, cand. mag. f. 1967. Jan har det daglige ansvar for Den Slesvigske Samling, Flensborg.

Han er student fra Duborg-Skolen og uddannet historiker fra universiteterne i Odense og Salzburg.

Adgang til Den Slesvigske Samlings hjemmeside og Samlingens digitaliserede bestand, kan fås via denne hjemmesideadresse: www.dcbib.dk/slesvigske-samling Samlingen kan besøges i dagtimerne mandag til lørdag i Dansk Centralbiblioteks bygning på Norderstr. 59 i Flensborg.

via internettet - helt uden koder. Læs mere om det og få adgang til materialet via dette link: www.dcbib.dk/slesvigske-samling/digital-kulturarv - Jeg håber jeg har kunnet hjælpe, og ønsker dig god fornøjelse med Den Slesvigske Samlings digitale materialer.

Mange gode hilsner,

Jan P. Jessen, cand.mag.

ansvh. historiker Den Slesvigske Samling

Den nu delvist digitaliserede Slesvigske Samling, har sine rødder i en tid hvor bekymringen for det danske sprogs fremtid i Slesvig var akut da landsdelen blev preussisk efter det danske nederlag i 1864. Ikke mindst takket været digitaliseringen med OCR tekstgenkendelse, dokumenterer Den Slesvigske Samling således nu i endnu højere grad kultur og historie i Sønderjylland/Slesvig, som den har gjort det siden 1891.

Digitaliseringen af Samlingens ældste litteratur, er dermed fortsat med til at sikre adgangen til differentieret og flersproget viden om historie og kultur i det tidligere hertugdømme Slesvigs område mellem Kongeåen og Ejderen. I en tid hvor sammensætningen af både flertals- og mindretalsbefolkningerne er under forandring, er det ikke noget uvæsentligt bidrag til det almene vidensniveau om det slesvigske område på begge sider af en mindre synlig landegrænse.

MØD UNGE OG UNDERVISERE FRA EUROPA

**LÆR SPROG OG SAMFUNDSFAG
PÅ HØJT NIVEAU**

www.rejsby-efterskole.dk 74 75 36 22

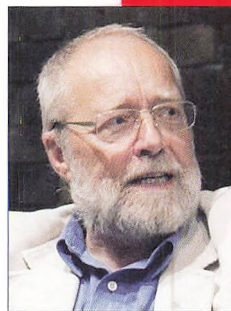

Fra at være

Biskop

i grænselandet til at være sogne- præst i Vestjylland

Af Niels Henrik Arendt

Sønderjysk Almanak har overtalt mig til at skrive lidt om overgangen fra at være biskop i grænselandet til at være sognepræst i Vestjylland. Jeg har valgt at gøre det i tre afsnit med hver sin overskrift, som også lidt mere bredt beskæftiger sig med, hvad der kendetegner en præsts arbejde anno 2014.

Om ikke at skulle have en mening om det meste ...

Jeg havde kun været biskop i Haderslev en uge, da en journalist ringede til mig og bad om en kommentar til nedlæggelsen af spritruterne over Flensborg fjord. Han henviste til, at tyske kirkefolk havde beklaget denne hændelse, fordi 'die Butterschiffe' havde stor social værdi for pensionister.

Jeg gik dog ikke i gyngen og lod mig afæske en udtalelse. Men det var i alle årene som biskop en selvfølgelighed, at jeg måtte stå til rådighed for medierne, når det gjaldt kirkeforhold og såmænd også et og andet samfundsmæssigt. Når et eller andet brændte på, kunne man dårligt være i fred for journalister – som dog bare passede deres job og derfor selvsagt skulle behandles ordentligt. Til gengæld kunne man også i 99% af tilfældene regne med dem.

Det har unægtelig ændret sig. Jeg skal ikke skjule, at det er en lettelse. Jeg kan jo ikke lade være med fortsat at danne mig en mening om mange ting, men jeg kan have den for mig selv. Ingen ringer og beder mig om

den. Kan du leve med det autoritetstab, som du kommer til at lide? spurgte en mig, da jeg standsede som biskop.

Nu efter et godt år, må jeg svare: tak, det går udmærket! Jeg har nemlig aldrig syntes, det var ubetinget godt, at stadigt færre personer kom til at tegne den folkekirkelige debat. Man spørger biskopperne – og så et par håndfulde personer, som optræder som 'kirke-eksperter'. Meget af diskussionen om, hvem der har lov til at udtale sig på folkekirkens vegne, kunne spares, hvis bare der var nogle flere, der ville gøre det. Sagen er nemlig den, at enhver præst og ethvert menighedsrådsmedlem stadig har glimrende muligheder for at komme til orde i det offentlige rum (og her tænker jeg ikke på prædikestolen). Så hvis jeg vil mene noget, kan jeg bare skrive et læserbrev eller en kommentar.

Måske er det ingen skade til, at man engang imellem holder sig tilbage. Som helt ung præst ytrede jeg mig kraftigt i de lokale medier ved udsigten til indførelse af atomkraft. Det varede ved ½ års tid, indtil en husmand, jeg besøgte, stillede mig det inkvisitoriske spørgsmål: 'Hwa' ved du egentlig om atomkraft? Det fik mig til fremover lige at tøve, før jeg for i blækkuset.

Men alligevel synes jeg, at kirkefolk som helhed ikke bruger de muligheder for at komme til orde, der findes. Det betyder, at urimelige beskrivelser af (somme tider angreb på) kristendom og kirke for tit forbliver ube-

svarede. Vi kunne i langt højere grad, end vi gør det, sætte en dagsorden for eksistens-debatten i medierne. For medierne efterspørger personer med holdninger. Jeg tænker mig da, at jeg også selv vil tage del i debatten, som jeg tidligere har gjort det.

Foredrags-Danmark lever heldigvis i bedste velgående. Og bevidstheden om, at vi nærmer os et reformations-jubilæum, vågner mere og mere. Jeg har fået en særlig 'portefølje' som 'Folkekirkens rådgiver vedrørende reformationsjubilæet' i kraft af mine mange kontakter fra Haderslev-årene (på grund af Haderslevs særlige historie). Nu hører det sådan set ikke til mine opgaver i den sammenhæng at turnere rundt med foredrag, men snarere at få skabt overblik over alle de ressourcepersoner, der findes i den sammenhæng. Men dy mig kan jeg jo alligevel ikke helt, når der bliver mulighed for at få jubilæet med på et sogns eller en foredragsforenings sæsonprogram.

Ellers er selve det at få lov at prædike hver eneste søndag jo en enestående mulighed for at få afløb for sin ytringstrang. Her skal man nemlig ikke nødvendigvis mene noget, men man skal til gengæld gerne sige noget, der giver dyb mening.

Om at kende skæbnerne for dem, man er præst for ...

Der er en fejlagtig opfattelse af, at en biskops arbejde fortrinsvis er administrativt. Der var ganske vist en del arbejde ved skrivebordet i bispegården i Haderslev, men det gælder også for mit arbejde som sognepræst i Staby-Madum pastorat i Vestjylland.. Måtte jeg før dechifrere Haderslev Stifts resultatkontrakt og præstebevillingens rækkevidde, så har jeg nu måttet sætte mig ind i elektronisk kirkebogføring, ferie og fraværsregler og sammensætningen af organistens kvote. Og selv om der er forskel på at forberede et teologisk kollokvium og en konfirmandtime, så kræver begge dele god forberedelse.

Men selvfølgelig oplever jeg forskelle fra mit arbejdsliv som biskop. En af de meget markante er nok antallet af e-mails. Før var jeg nede i indbakken adskillige gange om dagen, for simpelthen ikke at blive begravet. På ingen tid kunne mængden vokse en over

hovedet - 4 nye for hver en, man fik besvaret. Endnu sker det alt for tit, at jeg klikker indbakken op for at se, om der skulle være kommet en mail, som kræver øjeblikkelig 'attention'. Det er helt overflødigt - der kommer e-mails, men i en håndterbar strøm. Jeg er på en slags nedtrapning; måske kan det ende med, at jeg kun åbner et par gange om dagen. For alle ville det være godt, hvis elektronisk post kun ankom på et helt afgrænset tidspunkt af dagen.

Jeg har bestemt stadigvæk nok at lave - jeg har jo også en opgave ved siden af sogneembedet. Dog er arbejdsdagene blevet mere normale - man kan tillade sig at synke ned i en stol med en bog de aftner, hvor der ikke er noget på programmet. Jeg var undertiden lidt skamfuld ved en biskops høje løn i forhold til en præsts. Men jeg slog mig til tåls med, at målt alene på arbejdstiden gav det god mening.

Som biskop havde man præsterne som sognebørn; dem og deres genvordigheder kendte man, og derfor var det altid en udfordring - men en af de meget rige - at skulle skrive en prædiken til dem. Men ved mange andre prædikener tænkte man: hvem er det lige, du skal tale til? Ja, så var der menighedsrådsmedlemmer, som man også kendte, men man kunne jo ikke være sikker på, at de kom i kirke.

Blot efter nogle måneder begyndt jeg at kende en del af skæbnerne her i mine sogne. Det er ikke nødvendigvis nemmere at skrive en prædiken, når man kender adressaten. Men det giver forberedelsen alvor, at du jo kan møde tilhøreren i en anden sammenhæng dagen efter. Fandt han/hun frimodighed ved gudstjenesten?

Det fortælles, at den tidligere biskop i København, Ole Bertelsen engang blev budt velkommen ved et besøg i en af stiftets kirker. Han brusede op: 'Ingen skal byde mig velkommen i en mine egne kirker!' Han ville ikke være gæst. Men realiteten for en biskop er jo, at man, skønt teoretisk hjemmehørende overalt i stiftet, alligevel oftest kommer som gæst, hvad enten man bare skal i kirke eller er inviteret til at prædike. *Det er anstrengende aldrig at være ubemærket.*

Jeg ved ganske udmærket, at jeg som præst

ikke bare er en af sognets egne (og slet ikke som ny); men det giver altså dyb mening at stå foran det samme alter til både dåb, konfirmation og begravelse. Det bør man skønne på.

Nu, hvor hverdagen som præst har indfundet sig: der er alligevel mere, der ligner på karakteren af arbejdet som biskop og som præst, end der er forskelligt. Og sådan skulle det vel også gerne være.

At være i udkants-Danmark ...

Da jeg blev kandidat (og det er snart 40 år siden), hed det sig, at de gode præsteembeder befandt sig vestpå i landet. Så det lå lidt i luften, at hvis man ville have en god begyndelse på sit præsteliv, søgte man den vej. Faktisk præsterede jeg at trække en ansøgning tilbage, fordi der dukkede et embede op 60 km længere vestpå.

Embederne herude var eftertragtede, fordi de var befolkede af mennesker, der havde en sund selvfølelse, et højt niveau af humor og en selvfølgelighed i deres omgang med kirken – og de behandlede deres præster ordentligt, uagtet at de vel de fleste steder ikke gik mere i kirker end andre steder.

Det var på mange måder det samme i de 21 år, vi boede i Sønderjylland, som jo også er fraflytningsområde.

Da jeg begyndte som præst havde vi en fornemmelse af, at afstandene i Danmark ikke er større, end at det stort set alle steder fra ville være muligt at nå til en af de store byer (eller hovedstaden for den sags skyld) for en koncert eller en forestilling eller endda en landskamp.

Men jeg skal da godt nok lige love for, at afstandene i Danmark er vokset. Mange opfatter det som en forvisning at skulle søge arbejde udenfor de store byer. Som at blive sat i land med sin bogkasse på Christiansø og et vagt løfte om, at båden nok kommer igen til næste forår.

Alt for mange har haft et indsnævret Danmarksbillede. Men jeg konstaterer, at her

stadig er højt til loftet og vide horisonter – på enhver måde. Der er en uimponerethed i Udkantsdanmark, som er velgørende. Og et skarpt blik (og indimellem også et skarpt vid) overfor opstyltethed. Det bedste ved det hele er, at der ikke har bredt sig nogen 'udkants-fornemmelse'. Hvorfor skulle man i øvrigt også føle sig som udkant, når kulturvejene i historien tit netop gik i de områder, der nu opfattes som fjerntliggende.

Et eller andet sted har de fleste nok blik for værdierne ved at bo i de tætte fællesskaber i lokalområderne. Men det er bare ikke så mange, som har modet til at sige: så er det også her, vi skal bo.

Selvfølgerlig kan der hos folk her være en træthed over, hvor provinsielt østdanske de politiske prioriteringer er. Det kan indimellem blive så meget op ad bakke i forhold til at tage rattet i egen hånd, at man må opgive. Lidt underligt er det, at der egentlig skal meget små investeringer i bredbånd o.l. til, for at man de allerfleste steder i Danmark kunne etablere blomstrende videns-virksomheder (og sommetider taler man om det, men man gør det bare ikke).

Fornyelig skrev man om den ret katastrofale luft- og lydforurening i hovedstaden og i storbyer, reelt nedsættende levetiden med flere år. Blandt de 10 råd om, hvad man kunne gøre ved det, lød først det niende: flyt til et sted med færre mennesker. Der findes åbenbart også en mental luftforurening, som gør det svært for folk at tænke klart. Jeg fatter for eksempel ikke, at gode vest- og sønderjyske, midt- og nørrejyske præsteembeder ikke har bunker af ansøgere.

Om der på et tidspunkt kommer en modbevægelse er ikke til at vide. Men det gælder altså stadigvæk: det er godt og meningsfuldt at være præst her. Og hvis det skal være, så er hovedstaden stadig ikke længere væk, end den hele tiden har været. (Og det er først, når man nærmer sig den, at bilkøerne lærer en, hvor træls det må være at bo dér.)

Mit møde med

Sønderjylland

Artikler
og digte

Af provst Helge Qvist Frandsen, Ryomgård

Den 5. maj 2015 er det 50 år, siden jeg blev ordineret af biskop Henrik Dons Christensen i Ribe Domkirke, og den følgende søndag blev jeg indsat som sognepræst for Hviding og Rejsby sogne af provst Steen Christiansen, Gram. I Hviding foregik indsættelsen i skolens gymnastiksal, da kirken var under restaurering, men i Rejsby blev jeg indsat i en helt nyrestaureret Rejsby kirke.

Mit første møde med menighedsrådene var ved fastelavnsgudstjenesten i Gram kirke, hvor jeg prædikede, og ved den efterfølgende frokost på Hotel Sønderjylland i Ribe, hvor det viste sig, at vor kemi passede godt sammen, og jeg fik da også et par dage efter en enstemmig indstilling til embedet.

Landet med den megen himmel

Det var en stor forandring for en ung ugift teolog at flytte til en helt fremmed egn, hvor jeg skulle være præst for to sønderjyske menigheder. Der er stor naturmæssig forskel mellem Norddjursland, hvor jeg er vokset op, Frederikshavn, hvor jeg havde været værnepligtig teolog på Flådestation Frederikshavn og lærer ved Forsvarets Civilundervisning og konstabelskolen, og så landet bag digerne syd for Ribe. Et menighedsrådsmedlem havde vist ikke helt styr på geografien. Da han hørte, at jeg boede i Frederikshavn, spurgte han, om jeg kendte hans datter. Det mente jeg ikke, jeg gjorde. Jeg spurgte, om hun da boede i Frederikshavn, men han svarede, at hun boede i Ålborg.

På Djursland er der mange bakker og store

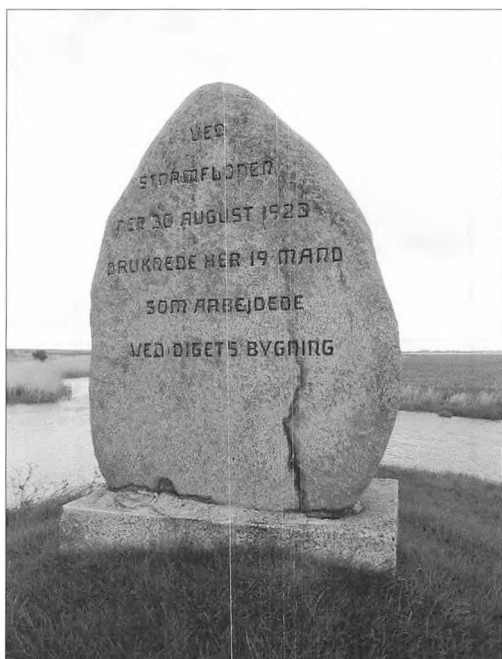
skove, og bag Frederikshavn rejser Pikkerbakkerne sig, hvorfra der er en storslået udsigt ud over byen og Kattegat med færgerne til Læsø og Norge. Det var derfor en stor forandring at komme til marsken, hvor den eneste bakke, jeg kunne finde, var viadukten over banen syd for Skærbæk. Der var heller ikke egentlige skove, men kun nogle forblæste plantager, men jeg kom til at holde meget af den storslåede natur med marsk og vadehav, og den kærlighed har jeg bevaret livet igennem. Biskop Dons Christensen gjorde mig opmærksom på, at der var megen himmel, og det havde han ret i.

Det var naturligt, at beboerne holdt meget af naturen. En dejlig sommerdag kort tid efter, at jeg var kommet, var jeg inviteret over til egnen ved Hejlsminde, hvor sognets spejdere havde sommerlejr, og hvor jeg skulle medvirke ved programmet på forældredagen. Det er jo en fantastisk smuk egn med skove og høje skrænter ned til det smilende dytblå Lillebælt og med udsigt til Fyn. Da jeg kørte hjem i den lyse sommeraften, fortsatte jeg ud til diget, hvor solnedgangen er smukkere end noget andet sted i landet, og hvor fuglene sludrer lidt, før de går til ro. Vi lagde da godt mærke til, at fuglene om efteråret samledes i store flokke, før turen gik sydpå, men begrebet »sort sol« har jeg først lært at kende langt senere.

Herude ved diget traf jeg mange af de familier, jeg havde været sammen med ovre ved Lillebælt. De skulle da lige ud til »æhaw«. Det var jo ikke noget rigtigt »haw«, vi

havde været ovre ved om eftermiddagen. Der var en masse mennesker ude ved digerne, når andejagten gik ind, og man fiskede også lystigt. Måske var man ude for at »trin boter«. Når tidevandet havde trukket sig tilbage, kunne man simpelthen fange de rødspætter, der var blevet tilbage, ved at træde på dem. Nogle tog også ud til diget for at skære »sårer«, hvilket er en bredbladet græsart, der kan tilberedes og spises som en slags spinat.

Havet var den gode ven, men det kunne også vise tænder. Ved Rejsby sluse står der en mindesten for den store drukneulykke den 30. august 1923. Man var her efter genforeningen ved at opføre Rejsbydiget, og mange ingeniører og digearbejdere var beskæftiget med arbejdet. De drillede beboerne og spurgte, hvad de ville med et dige, når man sådan en sommerdag dårligt kunne skimte havet ude i horisonten, og de rystede på hovedet, da folk den omtalte sommerdag kom ud og advarede dem om, at havet var på vej ind. De blev i deres barakker og havde måske også fået en tår over tørsten, og stormfloden kostede 19 arbejdere livet. De drev i land eller blev fanget i pigtråden, og ligene blev bragt til digegreven Truels Stauning Jensens gård, hvor

Mindesten ved Rejsby Sluse

de lå, til de blev identificeret. I Rejsby sogns historiske samfund markerede vi 50-årsdagen for ulykken med en højtidelighed ved mindestenen den 30. august 1973 og et efterfølgende samvær på Rejsby kro, hvor en stor del af sognets folk og også nogle af de overlevende digearbejdere deltog.

I de 10 år, jeg var i Hviding, oplevede jeg naturligvis adskillige storme. Vandet kunne stå så højt på ydersiden af diget, at det skvulpede over digekronen. Et efterår frøs vadehavet tidligt til, men da det så satte ind med storm og tøvejr, blev ismasserne presset op mod diget i meterhøje lag og i ca. en kilometers bredde, så at Mandø blev afskåret fra fastlandet i flere måneder.

Det er imidlertid først, efter at vi var rejst fra egnen i 1975, at der har været meget voldsomme stormfloder. Dagen før nytårs-aften 1975 besøgte vi vore gode venner Else Kirsten og Erhardt Ehmsen i Ballum, og vi sad og glædede os over, at de nu havde fået istandsat det sidste rum på den gamle slægts-gård, efter at den havde været oversvømmet i 1962, hvor Erhardts forældre havde gården. Et par dage efter blev gården imidlertid oversvømmet ved en ny voldsom storm den 2. januar 1976, og historien gentog sig i november 1981, men nu har Erhardt sikret gården med sit eget private dige, og det har hidtil holdt stand.

Hviding kirkes restaurering og genåbning

Det var ikke meget, jeg kendte til Hviding og Rejsby sogne på forhånd, men en aften, efter at jeg var blevet indstillet til embedet, sad jeg i opholdsstuen på Flådestation Frederikshavn og så nyhederne på TV, og der kom da pludselig et indslag om Hviding kirke, der jo altså var min fremtidige arbejdsplads. Nationalmuseet havde i forbindelse med restaureringen foretaget omfattende arkæologiske udgravninger, der førte til den teori, at Hviding kirke måske var den oprindelige Ribe Domkirke, og i så fald kunne den kirke, som der var fundet stolpehuller efter, være den kirke, som Ansgar havde bygget som den første i det egentlige Danmark. Kirken havde haft to kæmpeårne mod vest, ligesom der havde været planlagt sideskibe mod nord og syd,

Hviding kirke

således at kirken var tænkt som en treskibet katedral. Det har siden ved omfattende arkæologiske udgravninger vist sig, at Ribe ligger, hvor Ribe lå, men det er en kendsgerning, at den nu ensomt beliggende Hviding kirke har fået sin størrelse, fordi Hviding har været en slags havneby for Ribe, da der er fundet rester af havneanlæg vest for kirken ved Hviding nakke. Der er i øvrigt også fundet betydelige gårdanlæg på området mellem kirken og diget.

Da jeg så kirken første gang, var alt inventar fjernet, og kirken var et stort hul. Det kunne virke lidt trøstesløst, men arbejdet med restaureringen blev en spændende opgave, hvor jeg fik et godt samarbejde med arkitekt Rolf Graae, Hellerup, museumsinspektør Knud Krogh fra Nationalmuseet og konservator Einar V. Jensen fra Køge.

Under restaureringen holdt jeg gudstjenester og kirkelige handlinger i Rejsby kirke, der var helt nyrestaureret og forsynet med et moderne korloftsmaleri af den kendte kirkekunstner Mogens Jørgensen. Der var naturligvis delte meninger om en sådan nonfigurativ

dekoration, men menigheden havde ikke selv betalt billedet. Det var bekostet af den dansk-amerikanske dame Nicoline Søndergaard, der var født i Rejsby, og det fortælles, at da hun kom for at se, hvad hendes penge var brugt til, råbte hun op til maleren på stilladset, at han var afskediget. Han blev så berørt af det, at han tog ud til hotellet i Ribe for at sunde sig. Det hændte også, at jeg havde bryllup og begravelse i Ribe Domkirke og i Ribe Sct. Catharinæ kirke, og nogle begravelse blev holdt i kapellet ved Ribe Centralsygehus, hvorfra vi kørte ud til jord-fæstelse på Hviding kirkegård. På min tur ud til kirkegården kunne jeg glæde mig over den smukke sønderjyske skik, at naboer pyntede med blomster ud for deres hus eller gård, hvor ligtoget skulle passere. En anden smuk skik, som jeg lærte at kende, var klokkeringningen, når en beboer var død. Engang imellem vendte vi begravelsen om, således at vi begyndte med jordpåkastelsen på kirkegården for så at fortsætte med begravelses-højtideligheden i forsamlingshuset, hvor vi jo alligevel skulle have mindesamvær.

Først og fremmest opretholdt vi under restaureringen kirkelivet ved hver søndag at holde gudstjeneste i Hviding skoles gymnastiksal. Her blev vi gæstfrit modtaget af førstelærer Martin Madsen og hans kone Gurli. De var kommet til Hviding efter genforeningen, og de betød meget for sognet og nu også for mig personligt. Madsen var kirkesanger og Gurli organist. Han pyntede gymnastiksalen på fornemste vis, og alterpartiet var Dannebrog og den lokale og landskendte maler Agnes Smidts store maleri af vikingskibet med den lille kong Skjold, der blev Danmarks frelser. Det var f.eks. et godt baggrundsbillede til en julegudstjeneste.

Gennem alle årene havde jeg det bedst tænkelige samarbejde med både Hviding og Rejsby skoler, og jeg fik også et godt forhold til førstelærer Aksel Nielsen i Rejsby, der var organist ved Rejsby kirke. I Hviding havde jeg meget at gøre med lærer Rigmor Uth Laursen, der var kasserer for menighedsrådet, og Frede Mortensen, der blev førstelærer efter Madsens afsked i 1967. Det var en naturlig ting, at jeg havde konfirmanderne på skolerne, og at jeg deltog i skolernes arrangementer. Vi havde et sangkor i Hviding og øvede i lang tid på Hartmanns påskekantate for præst og kor med henblik på kirkeindvielsen, og vi nåede at lære den ganske godt, da kirkens genindvielse blev udsat flere gange. Den festlige begivenhed fandt sted den 25. juni 1967 med deltagelse af et større opbud af gæster med biskop, provst, amtmand, nabopræster, arkitekt, håndværkere og sognets tidligere præster i spidsen. Efter festgudstjenesten var der samvær med taler i forsamlingshuset. Det var en meget smuk, men lummer midsommerdag, der endte med et ordentligt tordenbrag og et festfyrværkeri af lyn, som vi beundrede fra diget ved Mandø ebbevej.

Hviding og Rejsby var dengang ikke blot to sogne, men også to små kommuner, men det lykkedes at få restaureringen betalt, da vi fik en ekstrabevilling fra Kirkeministeriet, efter at den daværende kirkeminister Orla Møller havde besøgt kirken i forbindelse med et stiftsamenighedsrådsstævne i Ribe, hvor han skulle tale. Da vi på den smukke efterårsdag gik rundt på kirkegårdsdiget, blev han så

begeistret, at han tilbød mig, om vi ikke skulle bytte job. Det er første og eneste gang, jeg har fået tilbud om at blive kirkeminister.

I den følgende tid blev kirken besøgt af gæster fra nær og fjern og heriblandt også dronning Margrethe og prins Henrik. Det var dejligt at holde gudstjeneste i den nyrestaurerede kirke. Der var mange bryllupper, da en hel del brudepar havde udsat brylluppet, til kirken var klar, og da vi i forbindelse med restaureringen havde fået et nyt orgel fra Marcussen og Søn i Åbenrå, fik vi mulighed for at holde nogle fine kirkekoncerter. Vi havde i mange år den tradition, at Ribe Seminariums sang- og musikstuderende kom og holdt julekoncert med efterfølgende festligt samvær i forsamlingshuset.

Fremmedherredømme og genforening

Sognene var præget af, at det var de to nordvestligste sogne i det Sønderjylland, der havde været tysk fra 1864 til 1920. Der havde naturligvis været tysk præst, lærer og funktionærer, men ellers var sognene udpræget dansksindede. Der havde været en dansk kirkelig og kulturel kreds i Lundsmark øst for landevejen og banen omkring de store gårde Vestergård, Midtgård og Østergård og med malerinden Agnes Smidt som en central skikkelse. Her inviterede man i tysk tid kendte danske præster og foredragsholdere, bl.a. Niels Dael fra Liselund, og her dannede man senere en frimenighed, der nærmest kan betragtes som en filial af frimenigheden i Skærbæk. Det var før min tid, men denne bevægelse kunne stadig spores i sognet.

I 1906 byggede man Hviding forsamlingshus, der i årenes løb har dannet ramme om utallige arrangementer som fester, foredrag, dilettant, gymnastik og private fester.

Der var tradition for dilettant med et højt niveau. På programmet stod bl.a. Kaj Munks Kærlighed og Henrik Ibsens Et dukkehjem.

Det lykkedes mange at flygte fra tysk militærtjeneste, selvom gendarmene holdt vagt ved sognets nordgrænse, der jo også var landegrænse, men de fleste blev på hjemegnen, og 5000 unge sønderjyder gav deres liv i kampen for en sag, der ikke var deres. De, der kom hjem, oplevede den frydefulde

Vadehavet ved Rejsby Sluse

dag den 10. februar 1920, da Sønderjylland stemte sig hjem til Danmark. Begivenheden blev fejret med afstemningsfester rundt omkring i de sønderjyske sogne i mange år, og jeg har talt ved mange afstemningsfester i mine sogne, også efter at jeg var rejst fra egnen. Ved 75-årsfesten i 1995 talte jeg i et helt fyldt Hviding forsamlingshus over emnet Har vi stadig brug for grænser?

I alle sønderjyske sogne er der mindetavler i kirkerne eller mindestene på kirkegårdene for sognets faldne i 1. verdenskrig, og på mindestenen på Hviding kirkegård er der navne på hele 4 sønner fra et af sognets hjem. Ved mange begravelser mødte en repræsentant for foreningen Dansksindede Sønderjyske Krigsdeltagere (DSK) op med foreningens fane, fordi afdøde havde været medlem af foreningen.

Møder og familiefester

Den gamle præstegård i Hviding ligger helt mod vest i sognet, men den blev solgt, da man i 1951 byggede den nye præstegård i Råhede mellem Brugsen og forsamlingshuset.

Her flyttede jeg ind, og her holdt vi gennem alle årene sommermøder, julemøder, månedsmøder og konfirmandforældreaftener, og i de første år kunne man endnu samle 25-30 deltagere til månedlige ungdomsmøder. I øvrigt havde jeg et godt samarbejde med sognenes foreninger, der jævnlige havde brug for min hjælp, og det var også almindeligt, at præsten var med til familiefesterne med suppe, steg og is. Ved konfirmationerne kørte jeg rundt til alle konfirmandernes hjem sammen med lærerne, og jeg havde på fornemmelsen, at man ringede fra det ene hjem til det næste, så man kunne have det pænt og ryddeligt, når vi kom.

Ved alle familiefesterne, hvor bordvers og Altid frejdig til slut var en selvfølge ligesom rigtig mange sange fra Højskolesangbogen, forventedes det, at jeg holdt tale og læste telegrammerne op under middagen. Det hændte også, at jeg sammen med min gode ven og nabo Laurids, der var brugsuddeler, blev bedt om fantasifuldt udklædte at gå i spidsen for den procession, der ved midnattid kom ind i salen med den dampende

varme »balle punch«. Vi sang for til de gamle viser og blev mødt med høje protestråb, når vi vandrede ud igen. Vi kom så tilbage og delte rundhåndet ud af varen. Det kunne godt blive sent, inden festen sluttede, og jeg kunne med Laurids og hans søde kone Inger finde på at køre en tur ud til diget i den lyse morgen for så at slutte af på præstegårdens haveterrasse. En sådan morgen pralede jeg med, at mine kartofler allerede var store, hvorpå Laurids svarede, at det altid var de dumme bønder, der havde de største kartofler. Det sidste år, vi var i Hviding, var vi med til mere end 30 familiefester mellem påske og pinse.

Sønderjyske profiler

Der var mange gode venner i sognene, som jeg tænker tilbage på med glæde og taknemmelighed. Den mangeårige landstingsmand og formand for Sønderjydsk Skoleforening Hans Jepsen Christensen var død, da jeg kom, men to sønner og en datter boede i sognet, og jeg blev i 1968 gift med et af hans børnebørn, Kirsten.

I nærheden af præstegården boede Kirstine og Mikkel Poulsen, der tog sig kærligt af mig ligesom alle de andre. Kirstine kom og plantede juleroser i min have, og det første år kom de med adventskrans og hammer og krog og hjalp mig med at hænge kransen op. Andre trofaste naboer var malerfamilien Snitgaard i Høgsbro. Konen Maja havde været på Liselund i sine unge år. Hun var et meget levende menneske, selvom hun var meget præget af leddegigt. Jeg kom der ofte og læste bl.a. Nis Petersens digte med hende. En flittig kirkegænger var »russerskrædderen«, der efter at være flygtet fra revolutionen var landet i Hviding. Han var svær at forstå, og hans evner som skrædder var ikke noget at skrive hjem om, men han sang godt, og hans speciale var begravelser, hvor han altid var med, men han blev meget skuffet, hvis der ikke var kaffe bagefter.

I Rejsby boede Kristine Stauning Jensen, som var i kirke hver søndag, og som deltog i alle foredrag i præstegården og på Rejsby skole, hvor jeg også holdt sognemøder. Det var mig en stor glæde at besøge denne betydelige kvinde. Hun havde i sine unge

år siddet i fængsel i Tønder, fordi tyskerne havde grebet hende i at lede gymnastik for de unge i egnens forsamlingshuse. Hun havde som sygeplejerske været med ved fronten i Frankrig under 1. Verdenskrig, fordi hun ville hjælpe ungdomskammeraterne derhjemme fra, og så havde hun været den dygtige husmoder og den gæstfrie værtinde på den smukke marskgård i Rejsby, hvor der var en stor daglig husholdning og mange gæster, der kom i forbindelse med manden Truels Stauning Jensens mange tillidshverv. Nu var hun blevet enke, og gården var overdraget til sønnen Lars og hans kone Anne Marie. De var også gode at gæste, og det var en oplevelse at sejle rundt i vadehavet med dem i deres båd, mens sælerne lå på sandbankerne og gjorde honnør til os.

En særlig form for konfirmandfest var vi med til hos Sofie og Niels Petersen i Kærbølling. På selve konfirmationsdagen var kun den nærmeste familie med, men omkring Sct. Hans fulgte så et brag af en folkefest, hvor parrets mange spændende venner fra bl.a. højskoleverdenen var med. På vej til en af disse fester skulle jeg lægge et brev i postkassen ved Rejsby station, og jeg traf der en ung pige med rygsæk, der også skulle ud til Niels og Sofie. Jeg tog hende naturligvis med i bilen og spurgte, om hun hørte med til familien, men hun svarede, at hun var fællesmarkedsmodstander sammen med Niels.

Hele Sønderjylland

Mit møde med Sønderjylland var ikke blot mødet med mine egne sogne. Jeg har prædikeret i mange sogne og jo da især i nabosognene Vester Vedsted og Brøns, hvor jeg var konstitueret som sognepræst det meste af et år. Jeg har talt i de fleste forsamlingshuse fra Ribe til Tønder og langt ind i landet. Jeg deltog jævnligt i arrangementer i Rødding, Askov, Løgumkloster og Højer Ungdomsskole, og jeg nåede at træffe personligheder som Hans Lund, J.Th. Arnfred og Bork Hansen.

I årenes løb lærte jeg hele Sønderjylland godt at kende, når jeg arrangerede sogneudflugter for sognenes beboere, og når vi kørte på familietur rundt i landsdelen fra Kongeåen til grænsen og fra Rømø til Dybbøl og Als. En sommersøndag var jeg med mine

Vadehavet ved Højer Sluse

naboer Laurids og Inger til gymnastikopvisning på den dengang nye idrætskøjskole i Sønderborg. Jeg skulle være deres gæst, og Inger havde pakket en imponerende madkurv. Vi ville finde et smukt sted i det fri, hvor vi kunne spise, men det gik ligesom i eventyret om Rødhætte således, at vi hele tiden troede, at vi ville finde et bedre sted, og så måtte vi tage til takke med en forblæst grøftekant uden for Sønderborg, efter at forretningerne var lukket. Inger diskede op med en alsidig blanding af pålæg, men hun blev ganske forlegen, da hun opdagede, at hun havde glemt at tage brød med. Der blev opfundet adskillige nye kombinationer af kolde kartoffelskiver og forskelligt pålæg, men den følgende søndag havde jeg svært ved at holde masken, da jeg nedenfor prædikestolen så Inger og Laurids, der nok så andægtigt sad og lyttede til min prædiken om bespisningsunderet, hvor det hedder, at skarerne ikke havde taget brød med.

I min tid i Sønderjylland var jeg præst for Flyvestation Skrydstrup og religionslærer på

Rejsby skole og Skærbæk Realskole. Det var en speciel opgave, når jeg i Skrydstrup skulle være med til at modtage nye værnepligtige og af befalingsmændene fik dem overdraget i hold på ca. 100 deltagere for at give dem en orientering om mit arbejde. Det var mig, der fik til opgave at holde flyvestationens mindegudstjeneste ved kong Frederik den Niendes død i januar 1972.

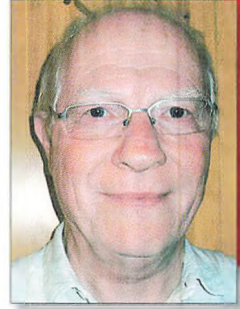
Blandt mine tillidshverv kan jeg nævne, at jeg var medlem af udvalget for Hjem og Skole for Skærbæk og omegn og medlem af bestyrelsen for den nystiftede familievejledningstjeneste for den nordlige del af Tønder Amt. I udvalget for Hjem og Skole arrangerede vi hvert år store efterårsmøder med landskendte prædikanter og foredragsholdere. Vi begyndte med gudstjeneste i frimenighedskirken og fortsatte med kaffe, eftermiddagsforedrag, aftensmad og aftenforedrag i Landbohjemmet.

I årenes løb fik jeg mange kontakter syd for grænsen, og som emeritus har jeg arrangeret en række 3-dagesture til Danskheden i Sydslesvig.

Fårhus Felt- *Flyveplads*

Schafhaus Feldflugplatz

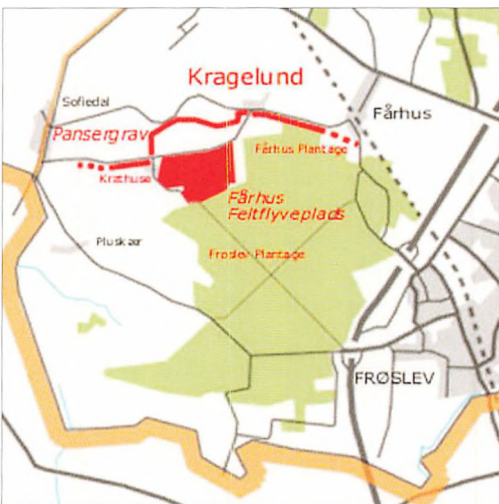
Af Niels-Ole Lindgaard

Et positivt sted – Fårhus Feltflyveplads - under en forfærdelig krig - II Verdenskrig. Personerne i artiklen er fiktive. Tid, sted, væsentlige begivenheder og fysisk materiale er fakta.

De gik dårligt. Den ene gik med stok p.g.a. smerter i knæet, den anden havde vrøvl med en diskusprolaps. Alligevel steg de ud af taxa-en 10 meter før højresvinget, hvor vejen ned til gården »Paris« gik fra til venstre. De havde aftalt, at de ville vende tilbage til deres fælles barndomsland, nu 70 år efter bygningen af flyvepladsen. For, som Laurits sagde: »Vi oplever jo nok ikke de 75«.

Og nu stavrede de så ned ad Skyttehusvej. De gik gennem højresvinget og nærmede sig smedjen. Her blev de stående og kiggede ud over marken til plantagens høje træer, der dækkede udsynet mod øst og syd.

Niels-Emil sagde: »Vi var hurtigere til bens dengang. Kan du huske, da du kom løbende i fuldt firspring og råbte: »Niels-Emil! Niels-Emil!« råbte han af sine lungers fulde kraft, samtidig med at han rundede hushjørnet, så hurtigt de 8-årige ben kunne bære ham.

»Brænder plantagen?« spurgte Niels-Emil og kiggede op fra det stykke træ, han var ved at snitte til en dolk.

»Tyskerne kommer. De kommer med to motorcykler, en flot bil og en underlig bil med kædehjul«, fremstammede Laurits forpustet, »skynd dig, inden de kører væk igen«.

»Det hedder larvefødde«, rettede Niels-Emil ham. Han var et år ældre, og det betød noget. Drengene småløb ud på Skyttehusvej. Og ganske rigtigt, der holdt de omtalte køretøjer. Et par af tyskerne var gået ud på marken, der mod nord stødte op mod Skyttehusvej, mod vest mod Krathusevej, mod syd mod Frøse Plantage og mod øst mod Fårhus Plantage. Der blev snakket højt og péget ud over marken.

»Hvad siger de?« spurgte Niels-Emil.

»De taler et underligt tysk, men det er noget med flyvemaskiner, barakker og at marken er meget flad« svarede Laurits.

Resten kunne han ikke høre, for så lød det »Weiterfahren!« fra manden med den fine kasket i den store fine bil. Og væk var de.

Ved aftensbordet var Niels-Emils far godt

sur. »Nu har vi været besat af tyskerne i tre og et halvt år, og så vil de leje marken og bygge en flyveplads. Og hvem tror I, skal bygge den? Det skal vi, der bor her, og vi skal ovenikøbet lægge heste og hestevogne til. Vi får det endda mere end godt betalt af den danske nationalbank!«

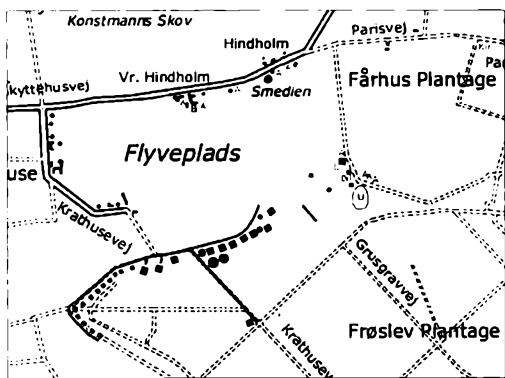
»Det bliver vel først til foråret, og så er du sikkert faldet til ro igen« svarede Niels-Emils mor henne fra komfuret.

Mor fik ret. Den 14. april 1944 kunne drengene iagttage en mand i fin uniform sætte en spade i jorden og grave en græstørv op, hvorefter alle klappede. Resten af arbejdet kunne andre så gøre. Og 14 dage senere kunne drengene på vej hjem fra skole se en stor tromle køre hen over marken. Den var højere end drengene, hvis de stod oven på hinanden, og den var lige så bred, som den var høj. Sådant en tromle havde drengene aldrig set før, så den eftermiddag besluttede de at følge tromlens arbejde. Dagen efter kunne de berette i skolen om en tromle, der var så stor, at den ikke kunne være inde i klasseværelset.

Snart blev der bygget træbarakker til de tyske soldater. Og nede i kanten af plantagen skete der også noget. Drengene forsøgte at snakke med vagterne, og det gik ganske fint, specielt for Laurits, der talte tysk hjemme.

En dag spurgte de en af vagterne, hvad der blev bygget i bakken nede i plantagen. Han svarede på klingende dansk, at det drejede sig om skjulesteder til flyvemaskinerne. Drengene så undrende på ham, og han fortalte så med et smil, at han var vokset op i København, men at han var tysk statsborger og derfor en god tysk soldat. På spørgsmålet om, hvorfor der skulle bygges en flyveplads i Kragelund, svarede han, at det skulle være en reserveplads, hvis flyvepladsen inde i Flensborg skulle blive bombet.

En dag i kartoffelferien besluttede drengene, at de ville tælle, hvor mange flyverskjul der var. De begyndte henne ved smedjen, hvor den store lyskaster allerede havde stået et par år sammen med den lille barak, der indeholdt en generator til lyskasteren. Nu var der kommet yderligere tre større barakker til. I den ene var der telefoncentral og radiofyrt samt kvarter til flyvepladsens ledende office-

Optegning på kortet

Rød afmærkning	= Rester findes
Blå afmærkning	= Fjernet
□ Kvadrater	= Flyskjul
○ Cirkler	= Barakpladser
Fede streger	= Rullebaner for fly
A	= Brændstofdepoter
B	= Branddam
Bil	= Bilskjul
Br	= Skjul for brandbil
Kir	= Planlagt kirkegård
L	= Løbegrav
U	= Ukendte rester

rer og befalingsmænd. I de to andre var der kantine og soverum til det menige personale.

På vej ned mod Vester Hindholm kom de forbi det første flyverskjul, og ved gården kom det næste.

»Skal vi liste os om på den anden side af gården?« spurgte Niels-Emil.

»Jeg må ikke«, svarede Laurits, »min mor siger, at den store branddam er farlig. Den er 5 meter dyb, siger hun.«

»Sludder, den er kun tre meter dyb, men hvis du ikke må, så lad os komme videre.«

På vejen hen til Krathusevej snakkede de om de tyske soldater, der var indkvarteret på deres skole. De mundhuggedes hele tiden med læreren og specielt lærerinden. Samtidig talte de yderligere to flyverskjul.

På vej ned ad Krathusevej talte de endnu syv flyverskjul. De var lette at finde. Det var U-formede sandvolde med et hak i hver side til vingerne. De målte længden ved, at Laurits lagde sig ned i sin fulde længde på ca. 1,5 meter. Niels-Emil slog en streg ved hovedet, hvorefter Laurits lagde sig igen, nu med fø-

Messerschmidt ME109 var »Luftwaffe«s primære jagerfly i »Slaget om England«

Juncker JU88 var »Luftwaffe«s primære bombefly i »Slaget om England«. Deltog på næsten alle fronter under II Verdenskrig

derne der, hvor hovedet var før. Det kunne han gøre syv gange, så flyverskjulet var ca. 10 meter langt og halvt så bredt. Når drengene stod inde i flyverskjulet kunne de sagtens være under »loftet« af grangrene.

På det sidste stykke, inden vejen med et skarpt venstresving drejede og fulgte træerne i plantagen, sad en tysk vagtpost. Drengene havde en lille diskussion, om de skulle vende om, men da de kendte næsten alle soldaterne af udseende og mange af dem ved navn, besluttede de sig for at gå videre. Det viste sig heldigvis, at vagtposten var den dansktalende soldat. Han spurgte med dyb og alvorlig stemme, hvad de lavede der, men han kunne ikke holde masken, da de fortalte, at de ville bruge en feriedag på at tælle, hvor mange flyverskjul der var, så han lyste op i et stort smil.

»Men mig kommer I ikke forbi, for så risikerer I at få ballade med de andre vagter.«

»Jamen, vi vil bare tælle, ligesom når vi skriver nummerplader i vores stilehæfte«, forsøgte Niels-Emil at forhandle sig til en anden beslutning.

»Sådan bliver det altså,« svarede vagten, »men kan I holde på en hemmelighed?«

Drengene nikkede ivrigt, og så fortalte vagten, at der var 42 flyverskjul.

»Kan I se dernede?« spurgte han og pegede ind i skoven. Få meter inde var der et kæmpe flyverskjul. Drengene gjorde store øjne.

»Det er til de fly, der har to propeller«, forklarede vagten, »dem er der 14 af. Men det her er vores hemmelighed, så I siger ikke et ord til nogen. Er det en aftale?«

Drengene nikkede og begav sig på tilbagevejen. Drengene fulgtes ad hjem til Niels-Emil. De undrede sig over, at der slet ingen fly var på flyvepladsen, selv om den kun var en reserve-flyveplads til den store flyveplads i Flensborg. Da Niels-Emils far kom hjem fra arbejde, spurgte de ham, om han vidste noget om de fly, der egentlig skulle være på flyvepladsen. Han svarede, at han dagen i forvejen i forbindelse med noget jordkørsel ved et af de store flyverskjul havde snakket med en af officererne. Officeren havde fortalt, at hvis flyvepladsen i Flensborg blev bombet, skulle der stationeres en-motores Messerschmidt ME109 og to-motores Junker JU88.

»Der er et par stykker af dem i de bageste flyverskjul inde i plantagen, men der går I ikke ned - er det forstået?« formanede Niels-Emils far. I det samme kom Niels-Emils mor løbende ind, rød i hovedet og lettere ophidsset: »Storken er landet!«

De løb alle ud, fordi de vidste, at storken havde været i Flensborg, og at man nu kunne købe billige cigaretter, flødeskumskager, silkestrømper og andre luksusvarer.

Første gang drengene havde set det mærkelige fly, havde de forsøgt at løbe om kap med det. Flyet brugte slet ikke hele landingsbanen, hverken ved start eller landing for det fløj ekstremt langsomt. Navnet havde det fået på grund af de lange »ben« til de forreste hjul.

En af piloterne havde fortalt Laurits' mor, at med den rigtige vind kunne det flyve baglæns. Han havde også fortalt, at flyet havde været brugt, da tyske elitesoldater havde

Fieseler Fi 156 kaldet storken var et forbindelsesfly. Fløj Otto Skorzeny og Benito Mussolini væk fra bjerghotellet, hvor Mussolini blev holdt fanget

befriet Mussolini, der var blevet holdt fanget på en bjergtop. Men det troede man nu ikke rigtig på, selv om piloten så flot ud i sin flyveruniform.

Efter julen i 1944 skulle drengene ikke længere i skole, da Kragelund Skole nu var fyldt helt med tyske soldater.

Efter nytår kom der rigtig gang i gravningen af pansergravene. De såkaldte »schipperne« blev hver dag kørt i bus til det sted, hvor de var holdt op med at grave dagen før. Det var alle gamle mænd, der skulle grave Friser-volden, der skulle standse de engelske tanks, hvis englænderne invaderede Jylland. En del blev indkvarteret i skoler og forsamlingshuse, andre rejste hver dag hjem og kom tilbage næste dag. Når de ikke gravede, var de altid på jagt efter mad, de kunne tage med tilbage til deres sultende familier i Nordtyskland. Drengene fik sig ofte en hyggelig snak med »schipperne«, der næsten altid beklagede sig over krig og elendighed, men de gjorde det ofte med et glimt i øjet. Således spurgte en af dem en dag drengene, hvor lang tid de troede, panserspærringen ville holde de engelske tanks tilbage. Niels-Emil gættede på en time, Laurits kiggede ned i den flere meter dybe og ca. fire meter brede grav. Han var sikker på, at englænderne slet ikke kunne forcere den. »Schipperen« svarede:

»Præcis 16 minutter.« Drengene udbad sig en forklaring.

»Englænderne skulle bruge et minut på at sætte over og femten minutter til at grine af i.« »Schippernes« vagter var uhyggelige at se på. Næsten alle var de krigsinvalidere med bind om hovedet, manglende ben eller arme og et forpint udtryk i øjnene.

I løbet af foråret 1945 forekom det oftere og oftere, at der samlede sig en større flok hos Laurits' forældre. De havde en akkumulatordrevet radio, der kunne tage BBC. Flokken blev fra gang til gang større, og »radio-møderne« afspejlede ganske godt forholdet mellem de mennesker, der boede i Kragelund det forår. Der var dansksindede, hjemmetyskere og tyske soldater - både menige, befalingsmænd og officerer. Alle tørstede efter nyheder, for alle vidste, at krigen inden længe ville finde sin definitive afslutning.

Den 4. maj 1945 var en del samlet for at fejre, at Marianne Mejer og Ferdinand Halwas havde sagt »ja« til hinanden i Bov Kirke. Den akkumulatordrevne radio var med, og da frihedsbudskabet om aftenen kl. 20.36 kom fra London, brød alle ud i jubel - nogen mere end andre, da der både var dansksindede og hjemmetyskere med til brylluppet - og der blev festet til den lyse morgen.

Drengene var også med, og selv om de var noget klatøjede, da turen gik hjemad, registrerede de dog, at soldaterne på flyvepladsen allerede var draget sydpå.

Da de to gamle mænd havde set ud over marken, hvor flyvepladsen havde været, begyndte de langsomt at gå tilbage. De fortsatte lige ud ad vejen ned mod gården »Paris«, men inden de nåede helt ned til gården, standsede de og kiggede på et lille stykke jord mellem træerne. Tyskernes kirkegård!

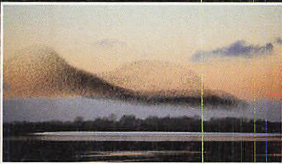
»Heldigvis kom den aldrig i brug« konstaterede Laurits. Niels-Emil smilede og nikkede.

VADEHAVET

Nationalpark og UNESCO Verdensnaturarv

nationalparkvadehavet.dk
www.toender.dk

Sprogforeningens årsberetning

Artikler
og digte

2014

Af Frode Sørensen

Sprogforeningen var på Dybbøl den 18. april. Vi havde fællestelt med de andre nationale foreninger. Uden nederlaget ved Dybbøl havde der næppe været en Sprogforening.

Foredrag og Afstemningsfest

Sprogforeningen har etableret samarbejde med de sønderjyske biblioteker. Flemming Nielsen har holdt sit foredrag: »Forstærkningsmanden, fire rigsdaler, himlens straf og ondskaben selv« i Åbenrå, Sønderborg og Tønder. Der er etableret et samarbejde mellem Sprogforeningen, Grænseforeningen, Foreningen Norden og bibliotekerne. Denne foredragsvirksomhed venter vi os meget af. Efteråret byder på spændende foredrag. Den 8. oktober kommer Anne Katrine Riebnietsky til Haderslev og den 3. november kommer Ove Korsgaard til Åbenrå. Sønderborg og Tønder er endnu ikke fastlagt.

I november er det tid for uddeling af Sprogforeningens sprog- og kulturpris. I 2013 fik Peter Dragsbo prisen. Han kvitterede med et flot foredrag. Aftenen blev gjort festlig af koncert med Skærbæk Egnskor under ledelse af Tove Tersbøl. Hvem skal mon have prisen i 2014?

For nogle år siden kunne man læse, at Afstemningsfesternes tid var forbi. Historisk Samfund for Sønderjylland, Sprogforeningen, Grænseforeningen, Foreningen Norden og Frederiksklubben har de seneste tre år dementeret, at folk ikke længere har lyst til at fejre 10. februar i Kongesalen på Folkehjem. Succesen er nu så stor, at det ikke bare er

nødvendigt at dække salen helt op, men at de sidst ankomne faktisk må sidde ude på gangen fra det tilstødende lokale. Det er en mindeaften i selskab med dejlige musikanter, fællessang og ikke mindst et fremragende foredragsholder. Sidste år fik Sønderborg Slots nye slotsherre Carsten Porskrog Rasmussen folk op af stolene.

Årets højdepunkt for Sprogforeningen

Årets højdepunkt i Sprogforeningen bliver lørdag den 1. november 2014. Her præsenterer vi vores sats i anledningen af 150 året for 1864: Fyrretyve fortællinger fra Sønderjylland. Det er lykkedes at få 40 forfattere til at skrive en fortælling om et emne fra Sønderjylland, og når vi ser på forfatterlisten, så kan jeg godt sige det ligeud: Vi er stolte, og vi er sikre på, at det bliver en fantastisk bog. Der vil være præsentation her på Folkehjem, hvor man naturligvis kan købe bogen.

På grund af velvillige sponsorer, hvoraf vi i aften har haft besøg af Henning Dam fra Sydbank, kan vi holde prisen på 175 kr. i boghandelen. Naturligvis skal der være fordel for medlemmerne, så her er prisen 125 kr. Medmindre man har mulighed for at hente bogen, vil der komme et mindre ekspeditionsgebyr oveni. Bogen bør blive det helt store julegavehit for folk med kærlighed

Det nye lokale på Folkehjem

til Sønderjylland. Så husk både børn og børnebørn - også selv om de er flyttet til København.

Det nyrenoverede lokale

Nogle erindringer sikkert, at vi for et par år siden blev medejere af et grundstykke i Haderslev. Grunden er solgt og pengene gik i kassen, men en del af dem har vi brugt på renovering af vores lokale på 1. sal på Folkehjem.

Lokalet trængte til en kærlig hånd efter mere end 40 års flittig brug. Nogle har inden generalforsamlingen haft lejlighed til at se lokalet, og jeg håber I kunne lide, hvad I så. Ud over maling og nyt gulvtæppe og møblement er det også blevet til en kærlig hånd til billedet af Sprogforeningens »grand old man« H. P. Hanssen. I bestyrelsen har vi drøftet, at lokalet gerne må benyttes mere, end vi har mulighed for. Derfor vil vi stille lokalet - efter forudbestilling hos os - til rådighed for Folkehjem, såfremt de mangler plads til et møde for omkring 10 personer. Med denne renovering har vi også medvirket til at løfte Folkehjem.

Årets afkast

Sprogforeningens aktiviteter baseres i høj grad på afkastet af vores formue, og som gammel sparekassemand må jeg indrømme, at det er sjovere at være låntager end indlånskunde. Derfor må vi konstatere, at de beløb vi i dag får i afkast er mindre end i de glade dage før 2008, men vi må sætte tæring efter næring og måske også forsøge at få flere medlemmer. Vi er i dag 1624, en tilbagegang

på 3, så der er ikke sorte skyer på himlen, men jeg glæder mig til den dag, vi kan sige, at medlemstallet går frem.

Trods de økonomiske udfordringer besluttede bestyrelsen, at afgangsklasseleverne i Sydslesvig også i 2013 skulle have en bog fra Sprogforeningen. Boggaven i 2013 svarer til 35.000 kr. Næste år er vort forslag til Dansk Skoleforening, at boggaven bliver et eksempel af »Fyrretyve fortællinger fra Sønderjylland«.

Folkehjem

Til slut skal Folkehjem have et par ord med på vejen. Gunnar Vind og jeg sidder som Sprogforeningens repræsentanter i Folkehjems bestyrelse, og jeg tror ikke, jeg overdriver, når jeg konstaterer, at opgaven med at sikre Folkehjems drift og udvikling er én stor udfordring. Vi har haft visionsseminarer, og mange gode forslag er kommet på bordet. Jeg sammenligner situationen med den, der var i slutningen af 1960'erne, hvor Sprogforeningen måtte erkende, at opgaven Folkehjem var for stor en mundfuld. Det indebar den fornuftige løsning, at Aabenraa Kommune fik en mere aktiv position. Folkehjem blev udvidet med Aabenraa Bibliotek, som kommunen så lejede. Det gav et økonomisk fundament, som selv Folkehjem kunne eksistere på. Nu er tiden igen kommet til at tænke nye tanker, såfremt vi skal fortsætte vores mission og målsætning, at Folkehjem er og skal være Sønderjyllands Forsamlingshus. Når det er Sønderjyllands Forsamlingshus, så har alle Sønderjyllands 4½ kommuner et fælles ansvar, men det ændrer ikke ved, at jeg godt kunne tænke mig en mere initiativrig indgang til udfordringen fra Folkehjems værtsby Aabenraa. Et direkte spørgsmål kunne være: »Indgår Aabenraa Bibliotek også i 2040 som et element af Folkehjem eller hvad?«

Som afslutning en stor tak til alle vores medlemmer som er med til at Danmarks ældste nationale forening stadig er en vel-fungerende og levende forening med mange initiativer på bedding. Tak til mine kollegaer i bestyrelsen for et tæt og inspirerende samarbejde.

fortsættes næste side ...

Sprogforeningen i Sydslesvig

ved Orla Møller

Jens Erik Salomonsen havde meldt afbud på grund af operation. I stedet aflagde Orla Møller beretning fra Syd: Afdeling Syd koncentrerer sig meget om børnene. Det er børnene, der tegner fremtiden.

For de mindste:

- Foreningen har i 2013 indkøbt 150 børnebibler til uddeling
- Der er udgivet en lanternesangbog, der er en stor succes
- Der er udgivet en lille bog: »Marie i børnehave«
- Der er udgivet et memoryspil til små børn. Man har »dækkeservietter« med alfabetet og billeder
- Man har skoleskemaer til uddeling til alle børn i de danske skoler

For de lidt større:

- Plan om memoryspil for de lidt større børn. Der skal være tekst på dansk/tysk/engelsk. Der mangler 17.000 for at gå i gang med produktionen
- Man arbejder med udgivelsen af »Sjove vendinger på dansk og tysk«

- I 2013 har man investeret i en udstilling kaldet »Bibiana«. Der har i den forbindelse været work-shops på gymnasierne. Der har været besøg af forfatteren Jesper Wung-Sung, der lavede skriveværksted. Bibiana er sket i samarbejde med Centralbiblioteket i Flensborg

For voksne:

- Lejlighedssangene er genudgivet
- Hit med Højskolesangbogen hvor lokale kræfter begrundede deres valg af sange er en stor succes
- Der er ydet tilskud til foredrag med: Inge Adriansen og Malene Schwartz
- Julesangbogen genoptrykkes

Katrine Hoop er med i bestyrelsen i Syd. Hun har mange gode idéer. Der er lige produceret en folder, hvor forsiden siger: Investering i sproget – 35 Euro. Katrine redigerer Sprogforeningens hjemmeside, så gå ind at se, hvor flot den er blevet.

Bliv medlem af **SPROGFORENINGEN**

Sprogforeningens formål er at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Vi arrangerer og støtter kulturelle aktiviteter, nord og syd for grænsen. Vi udgiver bøger, uddeler Sprogforeningens Kultur- og Sprogpris og vi støtter ungdommen i Sydslesvig.

Medlemskab af Sprogforeningen koster 250 kr. én gang for alle.

Indmeldelse kan ske på tlf. 7462 1150 eller på sprogforeningen@post.tele.dk

SPROGFORENINGEN

Folkhjem . Haderslevvej 7 . 6200 Aabenraa
www.sprogforeningen.dk

God service
er ingen bankhemmelighed

- individuelle tilbud
- full-service
- 100% tilfredshed

Kom til os - vi rådgiver dig gerne:

Union-Bank AG

Große Straße 2 / D-24937 Flensburg
Telefon +49 461 8414-0 / Telefax +49 461 8414-290
info@unionbank.de / www.unionbank.de

— din lokale bank

**UNION
BANK**

Sønderjydsk Skoleforening

Artikler
og digte

Formandens beretning
Årsmødet den 11. juni

2014

Af Peder Moltesen Ravn

Jeg vil indlede min beretning med at udtale mindeord om Skoleforeningens tidligere formand og æresmedlem Hans Schmidt, der døde sidste år d. 23. juli. Hans Schmidt blev indvalgt i bestyrelsen i 1960 og blev valgt til næstformand i 1969. I 1986 blev han Skoleforeningens formand og var formand frem til slutningen af 1995. For sin mangeårige indsats for Skoleforeningen blev han i 1996 udnævnt til æresmedlem af foreningen. Vi nåede at få mindeord med i sidste års almanak, men også ved denne lejlighed vil vi mindes Hans Schmidts mangeårige virke for Skoleforeningen.

Kort før jul døde vores tidligere og mangeårige bestyrelsesmedlem Marie Speggers Simonsen. Marie blev indvalgt i skoleforeningens bestyrelse i 1965 og var bestyrelsesmedlem frem til 2007. Man kan sammenfatte hendes indsats gennem samtlige 42 år med, at hun ville Skoleforeningen det bedste. Jeg vil bede forsamlingen sammen med mig mindes disse 2 personer for deres mangeårige indsats for Skoleforeningen.

Beretning:

Jeg vil i min beretning komme omkring en økonomisk status for skoleforeningen.

Jeg vil orientere om årets gang herunder også vores arbejde i afledte bestyrelser. Vores udmærkede almanak skal også have et par ord med i beretningen. Til slut lidt om efterskoler, hvor der igen kan være politiske tiltag på vej, som vil påvirke skoleformen.

Året 2013-14 blev økonomisk et fornuftigt

år for Sønderjydsk Skoleforening. Vi fik et resultat før uddelinger på 520.000 kr.. Vi har uddelt i alt 430.000 kr. Vores resultat bliver herefter et overskud 90.000 kr. Det er et fald i forhold til sidste års resultat og skyldes en faldende forrentning af foreningens egenkapital. Vi anser resultatet som værende tilfredsstillende. Der har igen været et mindre fald i ansøgninger fra efterskoleelever. Der er sidste år uddelt 372.000 kr. til 273 efterskoleelever.

Til højskoleophold er der i alt uddelt 45.000 kr., hvilket er på niveau med sidste år.

Der er uddelt 8.000 kr. i stipendier til 8 første års studerende ved videregående uddannelser. Foreningens formue udgør nu 11.553.000 kr.

Foreningens medlemstal ligger meget stabilt og udgør godt 13.000 medlemmer. Der har i det forgangne år været en medlems-tilgang på 244 nye livsvarige medlemmer.

Købmand af Nr. Hostrup Hans Jessen og hustru Kela Jessens studielegat og Den Sønderjyske Fonds Legat for skolehjælp til danske syd for grænsen vil blive gennemgået ved regnskabsfremlæggelsen. Der vil i de kommende år blive mulighed for lidt større uddelinger fra Den Sønderjyske Fonds Legat, idet hensatte midler hertil er stigende og midlerne skal udbetales til formålet for ellers udløses der skat, og det vil vi forsøge at undgå.

Der er i 2013/14 udbetalt 493.000 kr. af afkastet af de midler som Skoleforeningen administrerer. Et pænt beløb. Vi må dog som tidligere nævnt forudse faldende afkast og

dermed mindre beløb til uddeling de kommende år. På vores regnskabsmøde i maj måned havde vi en drøftelse af en fremtidig strategi for placering af vores formue. Vi er underlagt fondslovens bestemmelser m.h.t. risikovillighed, og det er bestyrelsens holdning at fastholde en konservativ investeringsprofil. Vi bad Sydbanks investeringsrådgiver om et oplæg til en fremadrettet investeringsprofil og har modtaget et oplæg til dette.

Vi har søgt og fået Civilstyrelsens tilladelse til opløsning af Ella og Holger Andersens Legat til støtte for danskheden i Sønderjylland samt Enkefru Doris Elisabeth Loebger, født Ries mindelagt ved uddeling af kapitalen til Sønderjydsk Skoleforening. Vi opnår herved en administrativ lettelse, så der ikke fremover skal laves særskilt regnskab for disse legater.

Desuden er der givet tilladelse til opløsning af Carla Schiblers Mindefond, der skal uddeles til formålet. Formålet er her at yde støtte til sydslesvigske elever på Højer Efterskole. Legatet udbetales, når formålet kan sikres på anden vis.

Forretningsudvalget var i december måned til møde i Flensborg med ledelsen for Dansk Skoleforening for Sydslesvig. Her drøftede vi bl.a. mulighederne for at flere unge fra det danske mindretal kunne tage et år på efterskole i Danmark. I denne drøftelse kom det frem, at dette ikke er så enkel en sag. Der er flere forhold, som kan være en hindring for at tage på efterskole i Danmark:

- 1: Den tyske skolelov giver ikke umiddelbart »kredit« for et efterskoleophold i Danmark. Der skal gives en dispensation, som rektorerne på gymnasierne kan beslutte vedr. den enkelte elev. Hvis ikke denne gives, vil man skulle starte, hvor man slap inden efterskoleopholdet i Danmark.
- 2: Forældrene og den unge skal være motiveret for et efterskoleophold. Økonomi og uklare retningslinjer for en dispensation kan her være en hindring.
- 3: Dansk Skoleforening for Sydslesvig har pligt til at understøtte et efterskoleophold efter samme principper som i Danmark. Disse midler vil fragå de samlede midler, som skoleforeningen modtager i ramme-

beløb fra den danske stat. Dette forhold kan også være en hindring.

- 4: Ledelsen for Dansk Skoleforening tilkendegav, at de vil forsøge at motivere flere unge til at tage et efterskoleophold i Danmark, men man gør opmærksom på de anførte problemstillinger.

Dansk Skoleforening har efter vores møde lagt støttemuligheder hos Sønderjydsk Skoleforening ud på deres hjemmeside. Vi har noteret en øget interesse med flere henvendelser fra Sydslesvig. Vi vil følge op på denne sag, fordi vi mener, at flere unge fra det danske mindretal i Sydslesvig vil have glæde og gavn af et efterskoleophold - både personligt, men også for at fastholde personlige relationer mellem os og dem. Der er i dette skoleår 40 unge fra Sydslesvig på efterskole i Danmark.

I det forgangne år har vi afholdt vores ordinære 4 bestyrelsesmøder. Vi har deltaget i et møde i det »Nationale netværk« og vi deltog sammen med de andre nationale foreninger i arrangementet den 18. april på Dybbøl ved markeringen af 150 året for slaget på Dybbøl. De nationale foreninger herunder også Sønderjydsk Skoleforening udspringer af slaget ved Dybbøl 1864 med tab af Nordslesvig til følge. Derfor var det naturligt at Skoleforeningen deltog i dette arrangement.

Bestyrelsens ordinære udflugts- og studietur var sidste år henlagt til det sydvestlige hjørne af Sønderjylland. På en veltilrettelagt tur besøgte vi bl.a. Højer Efterskole, hvor vi drak kaffe. Vi fik en orientering om skolen herunder også de udfordringer man havde med elevtilgang. En fin skole med gode rammer, hvor der nu igen er pæn elevtilgang. Vi sluttede en god dag på ECCO-centret i Tønder med rundvisning og hyggeligt samvær.

Vi overvejer fortsat en mindre revision af vores hjemmeside for også at være synlig på de elektroniske medier. Vi har dog opgivet at lægge ansøgningskemaer ud på hjemmesiden, idet det teknisk ikke er muligt på en forsvarlig måde. Adressen er på vores hjemmeside er: www.sønderjydskskoleforening.dk
Sønderjydsk Skoleforening er repræsenteret i en række bestyrelser.

I Købmand Sørensens Legat har vi 2 bestyrelsesposter. Sørensens legat har en samlet legatformue på ca. 7,5 mill. kr. Afkastet heraf tilgår Sønderjyds Skoleforening. Vi har sidste år modtaget 264.000 kr. Der skal herfra lyde en tak for dette beløb.

Vi er repræsenteret i Folkehjems bestyrelse. Jeg kan oplyse, at Folkehjem er inde i en positiv udvikling. Der bliver inden længe igangsat forbedrings- og renoveringsarbejder for et større beløb og bestyrelsen arbejder fortsat på en fremadrettet holdbar løsning for Folkehjem.

I Jaruplund Højskole har vi også en bestyrelsespost. Skolen er blevet moderniseret for et større beløb og fremtræder nu med nogle gode attraktive rammer. Skolen skal have ny forstander, idet nuværende forstander går på pension. Der har mellem skolens bestyrelse og Dansk Skoleforening for Sydslesvig været en uenighed om proceduren for ansættelse af en ny forstander. Denne strid skulle nu gerne via et forligsmøde være bilagt, så der kan arbejdes videre med at finde en ny forstander og med at udarbejde en ny profil for Højskolen. Sønderjyds Skoleforening var i sin tid med til at skaffe midler til oprettelse af højskolen. Derfor har vi en repræsentant i skolens bestyrelse. Vi har tilkendegivet, at vi fortsat ønsker at bidrage med en bestyrelsespost. Vi er desuden repræsenteret i bestyrelsen for H. P. Hanssens Mindefond, Dansk Kultursamfund af 1910 samt Ingeborg og Th. Thomsens Legat.

Sønderjysk Almanak:

Almanakken bidrager igen i år positivt til regnskabet med et overskud på 35.000 kr. Bag det pæne resultat ligger der et stort frivilligt arbejde, som udføres af almanakudvalget med Hans-Jørgen Thomsen som ansvarshavende redaktør i spidsen. I fortjener alle stor ros for jeres arbejde. Uden jeres indsats ingen Almanak.

22. årgang er ved at være klar til at gå i trykken og I kan glæde jer til at blive præsenteret for en ny og spændende udgave. Vi

udgiver næste udgave ved en sammenkomst her på Folkehjem den 11. november. En god tradition, hvor artikelforfattere indbydes sammen med pressen. Distribution af almanakken er under nytænkning, idet vi desværre må konstatere, at vores naturlige udsalgssteder via boghandlerne svinder ind. Der skal derfor suppleres med andre salgskanaler.

Efterskolerne uddanner hele mennesker: Efterskolerne har succes og de fleste skoler kan melde fuldt hus. Enkelte skoler også her i det sønderjyske område har dog haft mindre

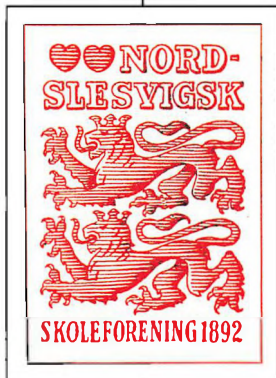
søgning i de seneste år. Det kan der være forskellige årsager til. Jeg tror, at økonomien spiller en rolle for mange forældre, idet det efterhånden er dyrt at sende sit barn på efterskole. Generelt er det dog uomtvisteligt, at skoleformen fortsat er en succes.

Sønderjyds Skoleforenings væsentligste formål er at yde støtte til unge sønderjyders efterskoleophold. For os og heldigvis også for mange forældre er det vigtigt, at skole-

formen udvikles, så den fortsat kan være en kulturbærende del af vores samfund.

Desværre er der igen politisk røre om 10. klasse. En uddannelseskommision har for nylig barslet med, at adgangen til 10. klasse skal begrænses, så det alene er de elever, der ikke har bestået 9. klasse, der kan få adgang til 10. klasse. Et sådant forslag må alene være økonomisk begrundet. Der er nemlig ingen forskning, som peger på, at det hjælper at samle fagligt svage unge i særlige klasser. Tværtimod får disse unge et fagligt løft ved at gå i klasse med en bredere sammensat elevgruppe. Her har efterskolerne med deres 10. klasses-tilbud vist, at de gør en forskel. De arbejder nemlig med at uddanne hele mennesker. Det vil derfor være uklogt af sparehensyn at begrænse adgangen til 10. klasse.

Jeg vil slutte min årsberetning med at bringe en tak til vores tillidsmænd for jeres indsats i det forløbne år. Desuden en tak til bestyrelsen for et godt samarbejde. Sidst men ikke mindst en tak til vores kasserer og sekretær for jeres solide indsats.

Niels Aage Madsen

Rødning

* 27.10.1921

† 15.08.2013

Niels Aage Madsen voksede op på Lille Brøstruggård i Sdr. Hygum sogn som en af fem søskende. Forældrene, Jacob og Agnes Madsen, skabte et hjem dybt præget af det dansk-nationale arbejde, hvor ikke mindst sprog og skole spillede en hovedrolle, bl.a. stærkt inspireret af Niels Aage Madsens morfar, Hans Jøfesen Christensen, formand for Sønderjydsk Skoleforening 1910-1956 og Landstingsmand 1920-47.

Denne opvækst betød naturligvis også, at Niels Aage Madsen fik den for nationalt bevidste sønderjyske landbosønner traditionelle uddannelse med ophold på Skibelund Efterskole, Rødning Højskole og Gråsten Landbrugsskole. Efter endt uddannelse arbejdede han bl.a. en tid som forkarl i Lellinge ved Køge, men hjemstavnens og ikke mindst Rødning Højskoles, som han stort set var vokset op som nærmeste nabo til, kaldte og i 1947 gik turen tilbage til Sønderjylland og en stilling som driftsleder på Rødning Højskoles landbrug under forstander Hans Lund.

Samme år blev Niels Aage Madsen i Rødning Frimenighedskirke gift med Astrid Kloppenborg fra gården Sejgård i Asbo ved Bække, men med aner der også gik tilbage til "Det ideelle hjørne", idet hendes far var opvokset i Harreby og bedsteforældrene var fra Harreby og Hygumskov. Året efter forlod parret Rødning for at flytte til Årø, hvor Niels Aage Madsen forpagtede Kongsgården af Statens Jordlovsudvalg indtil udvalget solgte gården i 1954. Herefter overtog han forpagtningen af gården Langkjær mellem Haderslev og Hoptrup samtidigt med at han blev ansat som driftsleder på Haderslev Øster Amts Andels Maskinstation. I 1960 blev stillingen som driftsleder på Haderslev

Amts Landboforenings forsøgsgård Ladegård ledig, da Frederik Nielsen blev meddirektør for Sparekassen for Haderslev Byes omegn. Niels Aage Madsen var et naturligt valg til stillingen. Maskinstationen var placeret på Ladegård, så han blev ved ansættelsen driftsleder for begge virksomheder. Deres betydning for landmændene i Haderslev Amt i 50'erne var stor, men under Niels Aage Madsens kompetente ledelse voksede både forsøgsgård og maskinstation i betydning igennem det følgende par årtier. Men tiden løb fra den type institutioner, og han var derfor også den, der afviklede begge dele, maskinstationen i 1982 og Ladegård i 1986 i forbindelse med sin pensionering.

Fra 1960 til 1986 blev den fine hovedbygning på Ladegård udgangspunktet for Niels Aage Madsens mangesidige virke ud over selve driftslederhvervet. Landbrugsorganisatorisk var det hovedsageligt maskinparken, der havde hans interesse, hvilket førte til en næstformandspost i Foreningen af jyske Landboforeningers maskinudvalg fra 1965-1971, men det var også andre ting, der trak. Niels Aage Madsen var fra barnsben ikke kun nationalt, men også stærkt politisk engageret, og det blev helt naturligt i Venstre, at hans meget betydelige politiske og organisatoriske kræfter blev lagt. En begyndelse i Venstres Ungdom førte i 60'erne til et folketingskandidatur i Tønderkredsen, dog uden at blive valgt. Men han gjorde også en stor organisatorisk indsats, og i 1968 blev han valgt som formand for Venstre i Sønderjylland og fik samtidigt plads i bestyrelsen for det jyske Venstre, samt i Venstres hovedbestyrelse. I hovedbestyrelsen sad han 8 år frem til 1976, de sidste fire år i det centrale administrationsudvalg. I 1974 blev Niels Aage Madsen

desuden valgt til Sønderjyllands Amtsråd, hvor han fik to perioder, de sidste fire år på den udsatte post som formand for Teknik og Miljøudvalget. Uden tvivl var det nødvendige, men for landbruget ubehagelige beslutninger på denne post, der kostede Niels Aage Madsen genvalget til en 3. periode. Men der er heller ikke nogen tvivl om, at han personificerede den traditionelle grundtvigianske, højskolebaserede venstrepolitiker, der netop i disse år langsomt blev overhalet af en ny type venstrepolitiker.

På det nationale plan var det især Rødding Højskole og Sydslesvig, der stod hans hjerte nært. Han bevarede hele livet en tæt forbindelse til højskolen, han sad i dens bestyrelse fra 1970 til 1991 og de sidste år tilbragte han og Astrid i en lejlighed i Højskolelund, lige bag højskolen, til hvis arrangementer de var flittige gæster. Ved sin pensionering i 1986 blev det så Grænseforeningen, der kom til at nyde godt af Niels Aages mange kompetencer. Han blev valgt til bestyrelsen i Haderslev Østeramts Grænseforening i 1985 for samtidig at overtage formandspost, en post han bestred frem til 1998. Mange, mange årsmøder i Sydslesvig blev det til, og der var naturligvis altid en feriedreng fra det danske mindretal på Ladegård om sommeren. En årrække var han desuden medlem af Grænseforeningens Landbrugsudvalg.

Den meget udadventede tilværelse, som Niels Aage bedrev, foregik stedse i et tæt samarbejde med Astrid. Hun blev født 13.1.1919 og døde mindre end et år efter Niels Aage, 23.6. 2014. Gennem alle årene passede hun hjem, tre børn og i en lang periode desuden et større folkehold på Ladegård, men hun var meget hyppigt med Niels Aage af sted til møder, og igennem en lang peri-

ode, 1965-1989, sad hun i Sønderjydsk Skoleforeningens bestyrelse. Sammen skabte de et hjem, der altid var åbent for alle, og som var dybt præget af den grundtvigianske, højskolebaserede landbrugsbaggrund, de begge var rundet af. Efter pensioneringen flyttede de tilbage til Langkærs hovedbygning, og de sidste år tilbragte de i Rødding, hvor de begge, på trods af mere end 50 år ved Haderslev, følte, de havde deres rødder.

Niels Aage Madsen var en person, der havde ordet i sin magt, men også et menneske med sine meningers mod. Han var en dygtig taler, og en myndig mødeleder, der meget hyppigt blev benyttet som ordstyrer på generalforsamlinger i alle slags foreninger, ligesom han med usvigelig sikkerhed blev bedt om at synge for, når Højskolesangbogen kom på bordet. Niels Aage var en person med stor interesse for politik og samfundsmæssige forhold, men i høj grad også i historie, både den overordnede sønderjyske og den langt mere lokale gård- og slægtshistorie. Kombineret med en nærmest legendarisk hukommelse betød det, at der ikke var mange gårde i Haderslev Amt, hvor Niels Aage ikke kendte ejeren, og en køretur med Niels Aage bag rattet igennem det sønderjyske landskab var en sand tour de force igennem sønderjysk slægtshistorie i flere generationer.

I fællesskab, med de samme rødder men med hver deres styrker, skabte Astrid Klop-penborg Madsen og Niels Aage Madsen et fornemt sønderjysk livsværk.

Æret være Astrid og Niels Aages minde.

Georg Lesch

Nykirke

* 15.12.1926

† 29.09.2013

29. sept. kom der besked om, at forhenv. skoleleder ved Vidingherreds Danske Skole i Nykirke, Georg Lesch, var død samme formiddag. Beskeden kom ikke uventet: Georg havde boet på plejehjem i Klangsøl de sidste par år, og helbredet skrantede.

Så ubemærket, som han døde, så bemærket gjorde han sig, mens han levede: Georg Lesch var modsætningernes mand. For ham var det ja eller nej, men aldrig måske, hvidt eller sort, men aldrig gråt. Disse markante holdninger kendetegnede hele hans liv, og det siger sig selv, at man på den måde ikke udelukkende får venner. Mange kunne lide ham, en del kunne ikke lide ham, og nogle vidste ikke, om de kunne lide ham, fordi de ikke kunne tolke ham: Fra at være tordnende rasende det ene øjeblik kunne han på et splitsekund flække i et stort smil, der rakte helt til ørerne. Han var kendt langt ud over Syd-tønder Amts grænser som den meget karismatiske skoleleder, han var. Sådan var det også hos Lesch derhjemme, hvor han diskuterede højlydt om mangt og meget med Ellen, hans kone, indtil han med et bredt smil forkyndte, at det var ham, der bestemte den dag.

Georg Lesch blev født den 15.12. 1926 i Frederiksstad, hvor han voksede op og fik en uddannelse som drogist. Som kun 17-årig blev han indkaldt til militærtjeneste i 2. Verdenskrig, og han kæmpede ved fronten, hvor han fik nogle barske oplevelser, der prægede ham resten af livet.

Efter krigen tog han på højskole og lærerseminarium i Danmark, og som nybagt lærer tog han sammen med sin kone Ellen, som han havde mødt i Danmark, til Nykirke i 1958 for at tiltræde som skoleleder. Selv om Ellen protesterede højlydt over at skulle bo i dette barske landskab ude vestpå, flyttede

Ellen og Georg samt deres lille søn Torben ind i en lille bolig oven over skolen, og her blev familien boende i over 20 år, selv om den blev forøget med Kirsten og Mogens. Først omkring 1980 byggede familien hus i Nykirke. Georg Lesch fortsatte som skoleleder indtil 1991, hvor han gik på pension.

På skolen herskede der disciplin, og sparsommelighed var et ord, som alle lærte betydningen af: Der blev ikke brugt hæfter - A4-sider, som møjsommeligt blev skåret over med en kniv. Krigen havde lært Georg Lesch, at man måtte nøjes - han havde oplevet, hvad det ville sige at sulte, så der var ingen elever, der smed noget af deres madpakke ud, for så fik de læst og påskrevet.

Man kunne aldrig tænke Georg uden at tænke Ellen, og man kunne ikke tænke Ellen uden at tænke Georg. De var indbegrebet af det danske mindretal. Der findes ikke en forening, som de to ikke har været bestyrelsesmedlem eller endda formand i, og i fællesskab var de med deres entusiasme dem, der fik folk af huse for igen at samle dem i danske kredse. Også blandt flertalsbefolkningen var de et kendt og respekteret par.

Georg har således været SSWs kommunerådsrepræsentant i mange år, lige som han har været stedfortrædende amtspræsident i Husum. Også efter sin pension fulgte Georg Lesch nøje med i udviklingen på skolen. Indtil for 6-7 år siden kom han stadigvæk til skolens fastelavnsfester og julefester. Efter Ellens død blev Georg aldrig »den gamle« igen. Selv om han efter nogle år fandt sammen med Anni og fik livsglæden tilbage, manglede han sin medstrider. En stor personlighed er gået bort, men helt borte vil han aldrig være, så længe det gamle lærerkollegium stadigvæk er på skolen.

Esther Margrethe Lange

Rønshave, Bov

* 12.05.1923

† 22.10.2013

Vores familie lærte Esther at kende, da vi i 1976 flyttede til Kobbermølle, da jeg tiltrådte stillingen som lærer. Esther var kommet til Kobbermølle Skole to år tidligere, og i august 1976 fejrede skolen sit 50-års jubilæum med store festligheder, royalt besøg, udstillinger og en fornem fest. Der herskede stor travlhed, så det var svært at afsætte tid til en ung, nyuddannet lærer. Der var en masse ukendte opgaver at gå i gang med, og Esther var en fantastisk hjælp - ligesom hun altid var parat til at hjælpe enhver, der havde behov for det. Jeg mindes med glæde en eftermiddag, da hun havde inviteret vores lille familie (med vores dengang et-årige søn, Niels) til kaffe. Kaffebordet stod dækket, og Esther havde allerede haft rigeligt med empati til at forudse, hvordan jeg ville føle mig. Hun startede nemlig med at sige, kontant som hun var: »Du skal bare slappe af, jeg har ekstra lagt en gammel dug på, Niels kan ikke gøre nogen skade«. Det blev en hyggelig og afslappende eftermiddag, hvor vi lærte utroligt meget om Sydslesvig.

Esther havde en mening om næsten alt, hun var foregangskvinde og var så overbevisende, at det var svært at være uenig med hende. Samtidig herskede der stor forståelse og beundring for Esthers måde at omgås børnene på. Niels husker tydeligt undervisningen, hvor Esther var vellidt, men bestemt også skabte stor respekt om sin person. Den lille tabel blev lært rytmisk (seks gange seks er seksogtrediv...) og selv 30 år senere står hendes stemme klart om parentesernes betydning: »regn-mig-først«. Danskundervisningen blev livliggjort med praktiske eksempler:

Således spurgte Esther en sagesløs elev: »Kan man danne en sætning på dansk med kun eet ord?« Eleven kikkede spørgende, hvorpå Esther pegede på døren og med fast stemme sagde: »gå!«. Den forundrede elev når lige til døren, hvorpå Esther siger »kom!« Der blev grinet, og jo den lektion er lært og vil blive husket et menneskeliv efter.

Esther var fremragende som historiefortæller; hvad enten det var som led i historie- eller religionsundervisningen. Men det ubestridte højdepunkt var, når Esther ved særlige lejligheder tog »Knorten« ud af skabet og læste op fra Anne-Catharina Vestlys bøger. Esther kunne læse disse historier, og ikke mindst Astrid Lindgrens historier, på en helt enestående og medrivende måde, at man fuldstændig hensank i hendes fantastiske univers og selv blev en del af historien. Dette vil blive savnet meget.

Esther engagerede sig helhjertet i sin omverden og var altid velorienteret. Det drog i særdeleshed skolens 7.-9- klasser stor nytte af i faget samtidsorientering. Esthers undervisning var forbilledlig, nyskabende og engageret. I 1982 var computere stadigvæk lidt eksotiske, men da en elev i 2. kl. var blevet fanget så meget af computeren, at han måtte diskutere den med Esther, kom Esther op på lærerværelset og forkyndte, at hvor var det dog godt, at hun havde været på computerkursus, og nu vidste, hvad »ROM« og »RAM« var.

Efter Esthers pensionering sås vi ikke meget, men vi læste stadig om Esthers mange gøremål i både Bovbladet og Flensborg Avis. Vi vil med taknemmelighed og i dyb respekt holde mindet om Esther i ære.

Chr. Kloppenborg-Skrumsager

Sjølund

★ 07.03.1972

† 24.11.2013

Christian Kloppenborg-Skrumsager er sovnet stille ind i en alt for ung alder kun 41 år blev han - han efterlader sig kone og to børn 9 og 11 år. Christian Kloppenborg-Skrumsager blev født den 07-03-1972 i Sjølund og sov stille ind på Sjølundgård den 24-11-2013.

Han døde af kræft - Christian kæmpede mod kræften i et år, han blev i august erklæret rask, men kræften vendte tilbage og han blev syg igen i oktober, herfra gik det stærkt, Christian sov stille ind i sit hjem med sine kære omkring sig.

Christian var bestyrelsesformand på Design- & Idrætsefterskolen Skamling i 6 år - før det var han almindelig bestyrelsesmedlem. Han har gjort en helt ekstraordinær stor indsats for skolen gennem alle årene, han har været der både når der skulle tages svære beslutninger og når der rent fysisk skulle tages ved. Christian har fulgt skolens dagligdag tæt, han kom ofte på skolen, hvorfor han altid havde fingeren på pulsen.

Christian var en central figur i skolens profilændring, han har en stor del af æren for at skolen er der hvor den er i dag. Han var der da der skulle tages svære beslutninger, han var der også da de svære beslutninger skulle stå deres prøve. Han har en kæmpe stor del af æren for at skolen, i dag står langt stærkere end før profilændringen.

Christian har i en kort periode været medlem af efterskoleforeningens styrelse, et arbejde han kastede sig over med stor ildhu. Han var et meget engageret menneske, Christian var med i alt og gav alt der hvor han var.

Vi har mistet et menneske som kæmpede for vores skole og for skoleformen, et menneske som gjorde det han gjorde af et godt hjerte, han har kæmpet for efterskoleformen for ideens skyld, for elevernes skyld.

Design- & Idrætsefterskolen Skamling har mistet en stor mand med et stort hjerte.

Elisabeth Hyldig

Vejen

* 14.09.1920

† 11.12.2013

Mens tørverøgen efter besættelsesårene endnu stak i den uopskårne mekka og de tunge egemøbler blev skubbet rundt, åbnede fru Hyldig sin kunsthåndværk- og møbelforretning i Vejen i 1951. I den indledte hun sit livslange og succesfulde arbejde for en gladere, lysere og mere livsbefordrende boligkultur.

Før den anden Verdenskrig var denne brudt frem i Finland og Sverige. Nu blev den tilgængelig i Syd- og Sønderjylland og fru Hyldigs virksomhed med gode idéer til farver på vægge, gardiner, tæpper, puder og møbler, ændrede på tredive år vore hjem, så vi i dag ved synet af billeder af vore familiers stuer dengang undrer os over, at vi voksede op med møbeldinosaurer og mammuthårede tæpper.

Det var forstanderfruen på Rødding Højskole, Mette Fog Pedersen, der havde åbnet Lisbeth Hyldigs øjne for det smukke i det enkle. Fru Fog underviste i boliglære, og som elev på højskolen blev fru Hyldig inspireret til at gå videre med et nødvendigt arbejde på det forretningsmæssige område. Som dygtig pædagog så Mette Fog Lisbeth Hyldig som viderebefordrer af tanker, hun havde gjort sig

om, hvad et hjem er. Overalt hvor fru Hyldig bidrog til vore huses indretning, lærte hun os, at hjemme er der, hvor vore ting og sager danner en sammenhæng, som fortæller om menneskelig omsorg og hjertelag.

Det var kernen i hendes indretningsvirksomhed: at overalt hvor hun havde mulighed for det, i forretningen, foredragsvirksomhed, højskoleundervisning og faglige kurser var det afgørende for menneskers trivsel og selvrespekt at det, som fyldte et rum, var smukt, det vil sige vel gjort og mennesket værdigt.

Vi, som fik hendes hjælp, ser os omkring i stuen, og sender hende en taknemmelig tanke for hendes kloge korrektioner og skæve smil, når endnu skævere forslag fra kunden blev afværget med helstøbte løsninger. Lisbeth Hyldig var et musisk menneske for hvem sammenhænge var afgørende. Billedkunst, arkitektur, musik - alt inddrog hun i sit liv og bidrog dermed til familiens, vennernes, tilhørernes og kundernes fornøjeligere liv. Hun gjorde os til »dannede« mennesker ved at åbne vore øjne og gøre os opmærksomme.

Vi mindes hendes indsats ved at fortsætte med at være vågne.

Maria Cecilie Speggers Simonsen

Mjang

* 04.03.1934

† 17.12.2013

Marie Cecilie Speggers Simonsen blev født 4. marts 1934 på fødegården i Mjang, som datter af Anna og Chresten Speggers. Hun blev deres eneste barn.

Første del af barndommen tilbragte hun derhjemme, sammen med familie og folk på gården. Der var dengang mange legekamrater på gaden, så hun har nok ikke følt det som en mangel, at hun ingen søskende havde.

Allerede som 11årig kom hun på Sønderborg Statsskole, og fik her også mange kamrater, som hun for en stor dels vedkommende holdt forbindelse med hele livet igennem.

Efter nysproglig studentereksamen tog hun på Askov Højskole. Her mødte hun sin senere mand Johannes Simonsen, som kom fra Manstrup, som ligger nord for Limfjorden. Da han var landmand, var det klart at deres tilværelse skulle være på gården i Mjang. Først tog hun dog til Fyn, for at lære den håndtering, det var, at drive en landhusholdning. Nogle måneder på et sykursus blev der også tid til, inden brylluppet fandt sted 24. april 1954.

Da hendes far stadig ikke var klar til at gå på aftægt, boede de i aftægtshuset, og hun blev lærervikar på Hørup skole. Da børnene Jes og Chresten kom til blev hun hjemme for at tage sig af dem.

Senere tog hun ivrigt del i driften af gården, men efterhånden blev det for vanskeligt for dem, og hun tog en uddannelse som plejer på psykiatrisk hospital i Augustenborg.

Her blev hun også ansat efter endt uddannelse, og hun befandt sig godt med arbejdet og kollegaerne der.

Interessen for lokalsamfundet gjorde, at hun var med i den gruppe, der var med til at oprette Lokalhistorisk forening for Hørup Sogn.

Som barn gik hun mange år til klaverundervisning. Det gav hende senere mulighed for at spille orgel, og hun afløste til tider i Hørup kirke.

En del år var hun medlem af menighedsrådet ved Hørup kirke, og da hun holdt op der, blev hun ved med at føre genparten af kirkebøgerne. Det var et arbejde, hun var rigtig glad for.

Også arbejdet i Sprogforening og Sønderjydsk Skoleforening gav hende glæde.

Når Marie Speggers Simonsen havde påtaget sig noget, kunne man stole på, at det blev lavet, og hun var meget trofast og bevidst om, hvad der var ret og rigtigt.

I de senere år nød hun at få besøg af børn og børnebørn, og hun fortalte gerne om sine 3 børnebørns skolegang og studier.

Selv om hun efter et benbrud kom til at gå dårligt, og der kom andre skavanker til, hørte man aldrig hende klage. Hun fandt sig altid i sin skæbne med godt humør.

Hun fik efter sit store ønske lov til at blive i hjemmet i den sidste drøje tid, hvor børnene tog sig kærligt af hende. Hun fik lov til at sove stille og roligt ind i sit hjem tidligt om morgenen den 17. december 2013.

Franz Wingender

Tarp

* 05.04.1918

† 23.12.2013

Ved en kæmpes bortgang

Med Franz Wingender er en af Sydslesvigs sidste frontkæmpere helt tilbage til 1920 gået bort. Der må være mange ældre i den danske folkedel, der ligesom jeg har følt ham som en slags følgesvend gennem det meste af vores mindretalsliv.

Som barn og ung i halvtredserne kunne man ikke undgå at støde på hans navn, hvad enten man meldte sig til diverse sportslige aktiviteter og blev hængende lidt på Ungdomssekretariatet, eller man så ham omtalt i Flensborg Avis. Dengang havde jeg dog blot en tåget forestilling om en slags fysisk og åndelig kæmpe. Da jeg i midten af 60'erne vendte tilbage til hans og min egen gamle skole, var det især i forbindelse med diverse spørgsmål om vore organisationers struktur, han markerede sig, bl. a. som forkæmper for indrettelsen af et sydslesvigsk ting og for oprettelsen af et ankenævn. Også i SSV-byrådsgruppen blev hans indsats stadig omtalt med respekt, mens jeg i CDU-fraktionen hørte ham karakteriseret som »unbeirrbarer Frontkämpfer« og det, der var værre.

Mere snæver end på det politisk/organisatoriske område blev min fornemmelse af åndsfalesskab med Wingender dog, da han efter sin pensionering fik tid til at skrive. I vinteren 1989/90 deltog han sammen med andre af vore herboende skrivende sværvægtede såsom Bøgh Andersen, Helmuth Leckband, Johannes Christiansen, Rolf Lehfeldt, Sigfred Andresen, Gerhard Ernst og Herman Liebers i mit kursus om sydslesvigsk litteratur. Hans oplæsning både fra sit erindringsbind »Mit danske liv« (1983) og fra sin »Dagbog fra 1939-1944«, »Krigens lænker« (1989) gjorde stort indtryk på os alle.

Ganske uvurderlig var også hans redaktør-

og udgivervirksomhed, bl. a. om »Modstand i Sydslesvig før og efter 1945« (1988) og om »Duborg-Skole-Elever i Krigens År« (1990). Ikke mindst udgivelsen af Aksel Liebs digte (1985) var aldeles fortjenstfuld. Hans sidste store projekt var turguiderne »Ad sydslesvigske veje« med over tyve hefter. De havde fortjent langt større opmærksomhed og ikke mindst et mere gedigent udstyr. På det tidspunkt var vi kommet til at bo i hinandens nabolag. Det førte til mangen en hyggelig sludder, mens smilet over den karakteristiske butterfly blev stadig mere blændende og hjerteligt. Engang ventede han mig ved skraldespanden på Timm Kröger-Weg med en liste med dekodering af alle de navne, der forekommer i redaktør Ernst Christiansens roman »Grethes Kamp«. Den havde Kronika givet ham med påbud om ikke at give den videre, før den sidste i romanens persongalleri var afgået ved døden. Selvfølgelig kunne han være stivnakket i det daglige. Når min mand henvendte ham til bestyrelsesmøderne i Senior-centret i Tarp skete det aldrig, uden at han mukkede over ruten, når han nu selv hele sit liv var kørt ad den gamle vej. Men det var jo blot et lillebitte udslag af selvsamme urokkelige stædighed, der prægede Wingenders fastholden ved det danske, parret med en utrolig hårdførhed over for sig selv under vanskelige omstændigheder. Som når han havde voldsomme fantomsmerter i det ben, han havde mistet i krigen og som gjorde husets øverste etage til noget af en prøvelse for ham.

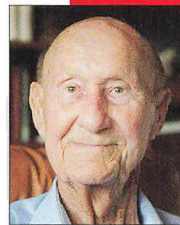
Franz Wingender var en kæmpe, der for mange af os efterlevende er blevet til en rollemodel for trofasthed, pligtopfyldelse og offervilje, som ikke kan erstattes af nogen af tidens nok så højt vurderede materielle værdier. Kære Wingender: Æret være dit minde.

Carl Hagens

Flensborg

★ 11.07.1917

† 31.12.2013

Den flyvende journalist er død. Tidligere chefredaktør for Südscheswigsche Heimat-Zeitung og mangeårig medarbejder ved Flensborg Avis, Carl Hagens, døde nytårs-aftensdag - 96 år gammel. Sine sidste dage tilbragte han på Dansk Alderdomshjem i Flensborg, men helt til kort inden sin død boede han i eget hus på Alter Kupfermühlenweg.

Født i Sønderborg den 11. juli 1917 kom han dog til at tilbringe det meste af sit liv syd for den grænse, der blev lagt i 1920. Han var tidligt klar over, at han ville være journalist og blev elev ved forlaget Ullstein i Berlin. Under uddannelsen var han på flere dagblade, men karrieren blev afbrudt af krigen.

Den gjorde han med som flyverløjtnant på en Junkers 87 »Stuka«, og han nåede mange togter over Balkan og i Rusland. Uden skader slap han ikke fra krigen, og af lægerne blev han erklæret for 90 procent handicappet. Selv fokuserede han som altid optimistisk på, at han var ti procent i orden.

Det var også under krigen, at han mødte

sin hustru, Felicitas, og deres fælles interesse for teater og musik blev til mange anmeldelser. Ved krigens afslutning var han i Danmark, hvor han kort var fange på Søgaard Kaserne, inden han kom til Flensborg og igen kunne finde sammen med kone og søn. Begge døde til hans store sorg for nogle år siden, men Carl Hagens glædede sig så over sine børnebørn og oldebørn.

Da Südschleswigsche Heimat-Zeitung blev grundlagt i 1948, blev han lokalredaktør i Flensborg, men avancerede senere til chefredaktør. Ved sammenlægningen med Flensborg Avis i 1974 fortsatte han med at skrive til og redigere de tyske sider, der var fortsættelsen af Heimat-Zeitung.

Ikke kun på avisfronten var Carl Hagens i forreste linje for mindretallet. I to perioder var han medlem af Flensborg byråd for SSW, og hos DGF var den livet igennem fodboldglade Carl Hagens den formand, som længst beklædte hvervet. Som æresformand var han da også mødt frem til foreningens 90-års jubilæum for kort tid siden.

Hardy Knudsen

Bylderup

* 23.12.1920

† 16.02.2014

Som født 23.12.1920 var Hardy Knudsen et genforeningsbarn. Og skønt født i København og opvokset under eget navn i en søskendeflok på seks på en gård i Vestjylland, blev det et alsidigt virke i og fra Sønderjylland der kom til at kendetegne hans liv, inden han i en alder af 93 år 20.2.2014 blev begravet i Bylderup med et stort følge og med endnu mange flere blomsterhilsner.

Vejen til Sønderjylland blev banet af »min bror Mads Påbøl Lauridsen«, som Hardy skrev i »Nogle erindringer fra ungdomsårene« i Sønderjysk Almanaks 8.årgang i 2001. Her i Almstrup i Uge sogn blev Hardy karl 1. november 1935 og et år frem. »Det kom til at præge resten af mit liv«, skrev han.

2. november 1936 begyndte han som elev på Rens efterskole, hvor han var et år. Han cyklede dertil over Tinglev, Kravlund, Jynde- vad. Tinglev hvor han senere var borgmester i to perioder og med til at føre den nye stor- kommune ind i en ny tid, Kravlund hvor hans hustru Karen senere skulle blive lærer, og Jynde vad hvor forsøgsstationen, bygget 1939, i flere omgange skulle have gavn og glæde af Hardy Knudsen. I første omgang oplevede Hardy kun sandfygning over store strækninger der i foråret 1937.

Efter at have tjent en sommer i Hovslund og som lovet tjent et år hjemme, og efter vinteren 1940/41 at have været på Gerlev idrætshøjskole (selvfølgelig med delingsfører- uddannelse), tilbage til Sønderjylland. Her fik han plads hos Svend Christensen i Burkal, og efter arbejdstid var det så på cykel for at lede gymnastik rundt omkring. Han var der fra 1. november 1942 og et år frem. Derefter var han en vinter fodermester på Jynde vad forsøgsstation.

Men Hardy ville uddanne sig videre, kom på Gråsten og derfra til Landbohøjskolen i København, hvor han kom til midt i und- tagelsestilstanden sidst i august 1943. Hardy havde allerede været med i modstands- arbejde hernede. Det var dog ved en fejl- tagelse han blev sat i Vestre fængsel. Han kom i let tøj og ubarberet ud derfra efter en månedstid og kom så i al stilhed til forsøgs- stationen, officielt som forbereder af vand- ingsforsøg. Efter befrielsen rejste han tilbage og afsluttede sit studium for så som land- brugskandidat at komme til Jynde vad forsøgs- station i 1947.

Efter at Hardy og Karen havde ledet Borris forsøgsstation 1953-59, vendte de tilbage til Jynde vad i 1959, og de følgende 25 år fik Hardy Knudsen sin manddomsgerning der. Hovedopgaven, som han løste med glans i den grad at forsøgsstationen stadig består, var at føre den ind i den nye tid der slog igennem på landet efter 1960.

Så fulgte som nævnt opgaven som borg- mester for Tinglev kommune, og alt imens og resten af livet var Hardy Knudsen med i foreningsarbejde, folkeligt, fagligt og politisk. Han fulgte levende med og var med til at støtte og tage initiativer, når dette gjordes be- hov. I det nationale arbejde fik især Grænse- foreningen glæde af ham, nord og syd for grænsen.

Det var et held at han i sine sidste mange år boede så tæt på Slogsherredhus, at lærer Tage Madsen og pastor Erik Monrad og han, i de sidste år de to sidste tæt sammen, kunne gennemføre de årlige højskoledage, som der var ventelister til. Erik Monrad, nu emeritus, forrettede begravelsen.

Hans U. Parmann

Slesvig

* 08.01.1928

† 22.02.2014

Gennem 38 år var Hans Parmann præst for Ansgar Menighed i Slesvig. Både dengang og senere som pensionist engagerede han sig levende i det danske arbejde og var aktiv i det danske foreningsliv, som formand for Flensborg Avis' bestyrelse (tilsynsråd) og ikke mindst i Grundtvig-værkstedet, der arbejdede med tyske oversættelser af Grundtvigs salmer. Egentlig drog han i 1947 på højskole i Haslev for at forberede sig på uddannelsen til lærer. I Haslev var der imidlertid to højskoler, og Hans Parmann tog fejl af skolerne. De to forstandere tog kontakt med hinanden og fandt i fællesskab ud af, at med en studentereksamen hørte Hans Parmann nok bedre hjemme på Haslev Udvidede Højskole end den højskole, han egentlig havde som mål.

I stedet for lærer opfordrede forstanderen ham til at blive præst, og denne tanke bundfældede sig hos Hans Parmann. Interessen for foreningsarbejde viste sig allerede dengang, idet han i 1949 var med til at stifte foreningen af sydslesvigske studerende. Det var fra denne kreds at foreningen og tidsskriftet »Front og Bro« udsprang. Målet var forståelse mellem befolkningsgrupperne i grænselandet. Selv havde han gode forudsætninger for at forstå begge befolkningsgrupper, idet han voksede op i et tysk hjem i Mørvig (Mürwik), hvor hans far underviste på marineskolen. I 1944 blev han som så mange andre af årgang 1928 indkaldt til militæret. Få dage før kapitulationen blev han i maj 1945 sendt til gardehusarerne i Næstved for at blive uddannet kavalerist. Tilbageturen til Tyskland foregik til fods.

Den følgende tid skiftedes Hans Parmann med sin fader til at drage ud i Flensborgs

opland for at skaffe mad. På denne måde kom han i kontakt med en gårdejer nær Vanderup, hvor han fik føden mod at arbejde i landbruget. En nabo var dansksindet og vakte Hans Parmanns interesse for at lære dansk. Det danske sprog blev for ham nøglen til hjemstavnen. Pludselig gav stednavne mening, og Hans Parmann gav sig herefter fuldt og helt til det danske arbejde, hvor han gennem mange år var en af de bærende kræfter.

I 1957 søgte og fik han stillingen som præst ved Ansgar Menigheden i Slesvig. Inden da havde han - efter at have bestået sin eksamen med egregie (udmærkelse) fungeret som hjælpepræst ved Klosterkirken i Horsens. Han var i 1955 blevet gift med Gertrud fra Aventoft, som han havde mødt på højskolen i Haslev.

Det blev til 38 år som præst for menigheden, hvor han var med til oprettelsen af Ansgar Kirken. Et andet stort projekt var oprettelsen af Margrethegården, hvor Hans Parmann også trak en stor del af læsset. Foruden det lokale og regionale kirkearbejde havde han også overskud til andet foreningsarbejde. 1971-77 var han formand for både Sydslesvigsk Forening (SSF) og Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW) i Gottorp Amt, og fra 1974 til 1982 var han medlem af byrådet i Slesvig. I sin studentertid købte han en aktie i Flensborg Avis. Det skete under en vis moro fra kammeraterne fra Front og Bro, som avisen havde været temmelig hård ved. Det lykkedes dog også i denne sammenhæng at få bygget bro. Endda i en sådan grad, at Hans Parmann ikke blot sad i tilsynsrådet i over 30 år, men også som formand i godt en snes år.

Ove Nissen

Rinkenæs

* 25.07.1932

† 24.04.2014

Meddelelsen om Ove Nissens død kom så aldeles uventet og er svær at fatte.

Ove Nissen var igennem en lang årrække indvalgt i Grænseforeningens ledelse, hvor han havde plads i forretningsudvalget. Ove var dybt engageret i Grænseforeningens arbejde og deltog i løsningen af forretningsudvalgets opgaver med megen opmærksomhed og interesse på samme måde, som han varetog opgaven som Grænseforeningens formand i Aabenraa-kredsen. Han var alle årene optaget af, at Grænseforeningen fastholdt sit oprindelige formål: at støtte danskheden i grænselandet, navnlig syd for grænsen, og at udbrede kendskabet til grænselandets forhold. Denne målformulering stod Ove bag, og det var ham en stor glæde, når Grænseforeningen kunne yde økonomisk støtte til de danske i Sydslesvig.

I Sprogforeningen nåede Ove at være formand i 12 år. Fra den første dag udviste Ove en varm interesse for Sprogforeningen og ydede en helhjertet indsats for Sprogforeningen som sådan, men i særdeleshed også for Sydslesvig-afd. Med Ove som formand blev der startet en ny epoke og taget flere nye tiltag for at styrke og gavne sproget og kulturen i Grænselandet.

Medlemslisterne blev grundigt gennemgået og fordelt blandt en flok af engagerede tillidsmænd, der på Oves opfordring beredvilligt støttede op om arbejdet. Der blev bl.a. udgivet hæfter og bøger, og der blev indkaldt til møder for medlemmer og andre interesserede. Ove var altid meget velforberedt til møderne og meget inspirerende at arbejde sammen med. Der blev med interesse lyttet til de bemærkninger, andre i bestyrelsen kom med; Ove fangede nye forslag og tanker, som måske endnu ikke var gennemarbejdede, og kom selv med oplæg til nye idéer. Møderne med Ove som formand var som regel lange, men aldrig kedelige.

Også Sprogforeningen i Sydslesvig fik i Ove Nissen en loyal og trofast talsmand, der deltog i rigtig mange af afdelingens møder og gav afdelingen sin fulde opmærksomhed.

Som Sprogforeningens repræsentant i Folkehjems bestyrelse ydede Ove en stor indsats. Som medlem af »Billedudvalget« var han med til at skaffe midler til at istandsætte og vedligeholde den store flotte billedsamling i Billedsalen på Folkehjem. Opgaven blev løst i samarbejde med Kunstmuseet Brundlund Slot.

Som Sprogforeningens formand var Ove også medlem af H. P. Hanssens Mindefond og Dansk Kultursamfund af 1910, begge steder blev der lyttet til Ove.

I en årrække sad Ove i Løgumkloster Refugijs bestyrelse, oprindeligt indvalgt af Sprogforeningen, efter vedtægtsændringer som personligt medlem. Som »gammel« klosterboer var han stadig interesseret i, hvad der foregik i byen, og det gjaldt ikke mindst Refugiet. Også her var han altid godt forberedt til bestyrelsesmøderne og havde ofte øje for, hvordan opståede problemer kunne løses.

Ove huskes for sætningen »danske ord i danske munde«. Han blev aldrig træt af at kæmpe for et pænt og sobert dansk sprog uden fremmedord eller unødvendige låneord fra andre sprog. Ove gav ofte udtryk for, at han ønskede en verden, hvor de gode danske værdier, der byggede på lune, humor, hjertelighed og medmenneskelighed måtte stå i centrum. Det blev værdier, som Ove selv blev en værdig repræsentant for. Han var til at stole på og værd at dele foreningslivets ve og vel med. Ikke mindst sydslesvigerne har mistet en trofast ven og støtte.

I stor taknemlighed for et godt og tillidsfuldt samarbejde med et flittigt og nærværende menneske vil vi mindes Ove Nissen.

Wilhelm Klüver

Flensborg

★ 13.01.1929

† 29.04.2014

Tidligere formand for Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW), Wilhelm Klüver, er død. Han blev 85 år.

Med Wilhelm Klüver mister hele det danske mindre tal og især SSW en folkelig forkæmper, som har arbejdet for danskhedens sag siden ungdomstiden. Wilhelm Klüver var et stærkt, oprigtigt og retlinet menneske, der med sine klare holdninger også nød respekt hos tyske medborgere og politikere.

Drengen fra Agrup i Nordfrisland voksede op i en dansktalende familie med otte søskende. Han blev gift med sin Grethe i Skagen for 64 år siden, som han havde lært at kende i studietiden på Ranum Statsseminarium.

Parret har boet i Sydslesvig siden begyndelsen af 1950'erne. Flere til dels kortvarige opgaver som skoleleder blandt andet i Frederiksstad, Satrup, Hørup og Risby førte parret til Læk, hvor de havde deres skolegerning fra 1962 indtil pensioneringen godt 30 år senere. Efter pensioneringen flyttede parret til Flensborg, hvor de først boede i Store Gade og derefter på Friserbjerg.

Wilhelm Klüvers store engagement for mindretallet afspejlede sig blandt andet i en række poster, deriblandt formandskabet for Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU) og for Det sydslesvigske Samråd, ligesom han en overgang sad i tilsynsrådet for Flensborg Avis. Overalt bidrog han med gode forslag og ideer, som blev fremført med den kendte »Wilhelm'ske« lune. Samarbejdet med danske politikere og fælleskabet med Danmark var meget vigtigt for ham, og han brugte en del tid herpå.

Wilhelm Klüver er aldrig blevet beskyldt for at holde søndagstaler eller være diplomat. Han var kendt for at sige tingene lige ud, så folk kunne forstå det: Rap, tør, muntert og retlinet. Nogle gange på grænsen til det flabede, men aldrig sårende. Da han stoppede som landsformand i 1997, lovede han fremover at holde mund. Han holdt løftet ved ikke at skrive læserbreve. Til gengæld kunne SSWs gamle stridsmand fortsat træffes til enkelte debatmøder og til SSWs landsmøder, hvor han gav sig lov til selv at bruge mundværket.

Lige så skarp han kunne være, lige så menneskelig og forsonlig var han. »Jeg har i årtiers politiske arbejde ikke kendt politiske fjender, men kun konkurrenter«, udtalte han i forbindelse med 80 års fødselsdagen. Adspurgt om CDUs angreb mod SSWs status leverede han efter et par sekunders tavshed »en ægte Klüver«: »Jeg troede ikke, at man kunne være så falsk«. Og under debatten om SSWs eventuelle opstilling til forbundsvalg, som Klüver var imod, sagde han: »Det er knaldhårdt arbejde at sidde i landdagen for SSW. Jeg kender ingen partifæller, som jeg er så meget imod, at jeg ville ønske vedkommende en politisk dagligdag i Berlin«, lød det tørt fra Wilhelm Klüver.

Han fremhævede, at han havde et godt liv med sin Grete. Endnu i fjor kunne man træffe ham alene i indkøbscentret iført en indkøbsliste, så to mænd på vej til ligestilling i fælleskab fik fyldt hver sin indkøbsvogn. Han vil blive savnet og altid husket med stor taknemlighed.

Margrethe II (Alexandrine Þorhildur Ingrid)
Danmarks Dronning, født 16.4.1940 på
Amalienborg, succederede 14.1.1972, gift
10.6.1967 i København med

Prins Henrik af Danmark (født Henri-Marie-
Jean-André greve de Laborde de Monpezat),
født 11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig

Sønner:

- (1) **Kronprins Frederik** André Henrik
Christian, født 26.5.1968 i København,
gift 14.5.2004 i Vor Frue Kirke med
Kronprinsesse Mary Elizabeth,
grevinde af Monpezat, født Donaldson,
født 5.2.1972 i Hobart, Tasmanien.

Børn:

Prins Christian Valdemar Henri John,
født 15.10.2005 i København.

Prinsesse Isabella Henrietta Ingrid
Margrethe, født 21.4.2007 i København.

Prins Vincent Frederik Minik Alexander,
født 8.1.2011 i København.

Prinsesse Josephine Sophia Ivaldo
Mathilda, født 8.1.2011 i København.

- (2) **Prins Joachim** Holger Waldemar Christian,
født 7.6.1969 i København.
Gift 1. gang: 18.11.1995
i Frederiksborg Slotskirke med
Alexandra Christina, **grevinde af**
Frederiksborg, født Manley,
født 30.6.1964 i Hong Kong.

Børn:

Prins Nikolai William Alexander Frederik,
født 28.8.1999 i København.

Prins Felix Henrik Valdemar Christian,
født 22.7.2002 i København.
Ægteskabet opløst 8.4.2005.

Gift 2. gang: 24.5.2008
i Møgeltønder Kirke med

Prinsesse Marie Agathe Odile,
grevinde af Monpezat, født Cavallier,
født 6.2.1976 i Paris, Frankrig.

Børn:

Prins Henrik Carl Joachim Alain,
født 4.5.2009 i København.

Prinsesse Athena Marguerite Françoise
Marie, født 24.1.2012 i København.

Dronningens søstre:

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid,
født 29.4.1944 på Amalienborg.
Gift 3.2.1968 på Fredensborg Slot med
Richard Casimir Karl August Konstantin
Prins til Sayn-Wittgenstein-Berleburg,
født 29.10.1934 på Berleburg.

Børn:

- (1) **Prins Gustav** Frederik Philip Richard,
født 12.1.1969 i Frankfurt a.M.

- (2) **Prinsesse Alexandra** Rosemarie Ingrid
Benedikte, født 20.11.1970 i København.
Gift 6.6.1998 i Gråsten Slotskirke med
Jefferson-Friedrich Volker Benjamin
Graf von Pfeil und Klein-Ellguth.

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson
Graf von Pfeil und Klein-Ellguth,
født 14.9.1999 i København.

Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid
Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth,
født 16.8.2003 i København.

- (3) **Prinsesse Nathalie** Xenia Margareta
Benedikte, født 2.5.1975 i København,
borgerligt viet 27.5.2010,
kirkeligt viet 18.6.2011 i Berleburg
med Alexander Johannsmann.

Søn:

Konstantin Gustav Heinrich Richard
zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg-
Johannsmann,
født 24.7.2010 i Berleburg.

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid,
født 30.8.1946 på Amalienborg.

Gift 18.9.1964 i Athen med

Konstantin II, fhv. Konge af Grækenland.
Ved ægteskabets indgåelse er arveretten
til Danmarks trone bortfaldet for prinses-
sen og de i ægteskabet fødte børn og
disses afkom.

Regeringen Helle Thorning-Schmidt II

Udnævnt 3. februar 2014

Statsminister	Helle Thorning-Schmidt (A)
Økonomi- og indenrigsminister	· Morten Østergaard (B)
Finansminister	· Bjarne Corydon (A)
Udenrigsminister	· Martin Lidegaard (B)
Skatteminister	· Benny Engelbrecht (A)
Beskæftigelsesminister	· Mette Frederiksen (A)
Justitsminister	· Karen Hækkerup (A)
Uddannelses- og forskningsminister	· Sofie Carsten Nielsen (B)
Kulturminister og kirkeminister	· Marianne Jelved (B)
Minister for by, bolig og landdistrikter og minister for nordisk samarbejde	· Carsten Hansen (A)
Undervisningsminister	Christine Antorini (A)
Minister for sundhed og forebyggelse	· Nick Hækkerup (A)
Forsvarsminister	· Nicolai Wammen (A)
Minister for børn, ligestilling, integration og sociale forhold	Manu Sareen (B)
Erhvervs- og vækstminister	· Henrik Sass Larsen (A)
Klima-, energi - og bygningsminister	· Rasmus Helveg Petersen (B)
Minister for fødevarer, landbrug og fiskeri	Dan Jørgensen (A)
Handels- og udviklingsminister	· Mogens Jensen (A)
Transportminister	· Magnus Heunicke (A)
Miljøminister	· Kirsten Brosbøl (A)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1994-2013

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG-FLENSBORG	NORD-FRISLAND	RENSBORG-EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET RESULTAT
1994	11.091	13.398	7.415	4.978	1.043	37.925
1998	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2003	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486
2008	6.394	12.729	6.179	6.996	1.500	33.798
2013	5.068	10.791	6.343	5.967	2.419	30.725

Antal kommuneråds-medlemmer	Antal kreds-dags-medlemmer	Danske stemmer ved land-dagsvalgene 1996-2012
1994 137	1994 21	1996 38.285
1998 137	1998 24	2000 60.367
2003 136	2003 21	2005 51.901
2008 195	2008 26	2009 69.701
2013 195	2013 22	2012 61.022

Sydslesvig-udvalget

(Undervisningsministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig)

A MF, Henrik Dam Kristensen (formand)

Jyllandsgade 6, 7200 Grindsted
E-post: henrik.kristensen@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 4016

V MF, Kim Andersen,

Skovbrynet 16, 8660 Skanderborg
tlf. 8651 1070
E-post: vkian@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 4509

F MF, Pernille Vigsø Bagge

Rugmarken 61, 9670 Løgstør
tlf. 9867 3626, mobil 6162 4229
E-post: pernille.bagge@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 4413

B MF, Lotte Rod

Søndergade 15A, 1. th., 6200 Aabenraa
Mobil 6162 5164
E-post: lotte.rod@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 4706

O MF, Martin Henriksen

E-post: martin.henriksen@ft.dk
Christiansborg, tlf. 3337 5129

Sekretariatsleder chefkonsulent

Steffen Bang

Ministeriet for børn og undervisning

Frederiksholms Kanal 26, 1220 København K
tlf. 3392 5590
E-post: stban1@uvm.dk

Statsforvaltningen Syddanmark

Storetorv 10, 6200 Aabenraa
tlf. 7256 7000
Hjemmeside: www.statsforvaltning.dk
Konst. direktør: Helle Haxgart

Ekspeditionstid: mandag - onsdag kl. 8-16,
torsdag kl. 12-18, fredag kl. 8-14.

Telefontid: mandag - onsdag kl. 8-16,
torsdag kl. 12-16, fredag kl. 8-16.

Man kan desuden få nærmere oplysninger,
blanketter m.v. på statsforvaltningernes
hjemmeside:
www.statsforvaltning.dk

Region Syddanmark

Damhaven 12, 7100 Vejle
tlf. 7663 1000, fax 7663 2000
E-post: kontakt@regionsyddanmark.dk
Internet: www.regionsyddanmark.dk

Regionsrådsformand:
Carl Holst

Regionsdirektør:
Mikkel Hemmingsen

Sønderjyske regionsmedlemmer

2014-2017 - pr. 1. januar 2014

- V Carl Holst, regionsrådsformand,
Nordhaven 5, 6630 Rødding
- V Hans Philip Tietje,
Bjerndrupvej 34A, 6200 Aabenraa
- A Andrea Terp,
Slotsgyden 4, 6200 Aabenraa
- A Peter Christensen,
Klintvej 9, 6280 Højer
- O Thies Mathiasen,
Chr. Andersens Vej 1, 6510 Gram
- V Mette Bossen Linnet
Hvidstregvej 2, 6280 Højer
- C John Lohff
Strandvej 9, st., 6400 Sønderborg
- V Jens Møller
Allégade 13, 6240 Løgumkloster
- A Jørn Lehmann Petersen,
Farverløkke 41, 6310 Broager

- O Peter Kofod Poulsen,
Storegade 77 A, 1., -5, 6100 Haderslev
- V Tage Petersen,
Skærtøft 10, 6440 Augustenborg

LØGUMKLOSTER EFTERSKOLE

Tønder Landevej 6 · 6240 Løgumkloster
Tlf. 74743652 · Mail: ime@ime.dk

**Hovedlinjer: ● Musik ● Fodbold ● Idræt
● Friluft ● Integration ● Forkuskristendom**

- Herudover er der undervisning i almindelige skolefag og en lang række tilvalgsfag.
- Skolen har trådløst netværk og satser meget på digitalisering af undervisningen.
- Skolen er en kristen efterskole og det kristne menneskesyn er et vigtigt fundament for alt aktivitet på skolen.
- Besøg vores hjemmeside www.ime.dk eller kom forbi og se skolen - det er et besøg værd ...

Region Sønderjylland-Schleswig

Pr. 12. maj 2014

Bestyrelsen:

Amtspræsident Ulrich Brüggemeier (formand)

Regionsrådsmedlem

Hans Philip Tietje (næstformand)

Landråd Heinz Maurus

Overborgmester Simon Faber

Minister Anke Spoorendonk

Borgmester Erik Lauritzen

Borgmester Hans Peter Geil

Borgmester Thomas Andresen

Borgmester Laurids Rudebeck

Formand for BdN Hinrich C. Jürgensen

Landsformand Flemming Meyer

Regionskontor & Infocenter:

Lyren 1, 6330 Padborg,

tlf. 7467 0501, fax 7467 0521.

E-post: region@region.dk

www.region.dk

www.region.de

www.pendlerinfo.com

Leder: Peter Hansen.

Kommuner i Sønderjylland

Aabenraa Kommune

Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa

tlf. 7376 7676

fax 7376 7677

E-post: post@aabenraa.dk

Internet: www.aabenraa.dk

Borgmester: Thomas Andresen

Kommunaldirektør: Niels Johannesen

Haderslev Kommune

Gåskærgade 26-28, 6100 Haderslev

tlf. 7434 3434

fax 7434 0134

E-post: post@hadarslev.dk

Internet: www.hadarslev.dk

Borgmester: Hans Peter Geil

Kommunaldirektør: Willy Feddersen

Kolding Kommune

Akseltorv 1, 6000 Kolding

tlf. 7550 1500

fax 7979 2033

E-post: kommunen@kolding.dk

Internet: www.koldingkommune.dk

Borgmester: Jørn Pedersen

Kommunaldirektør: Rikke Vestergaard

Sønderborg Kommune

Rådhusvej 10, 6400 Sønderborg

tlf. 8872 6400

fax 8872 6402

E-post: post@sonderborg.dk

Internet: www.sonderborgkommune.dk

Borgmester: Erik Lauritzen

Kommunaldirektør: Søren Bonde Hansen

Tønder Kommune

Kongevej 57, 6270 Tønder

tlf. 7492 9292

fax 7492 9678

E-post: toender@toender.dk

Internet: www.toender.dk

Borgmester: Laurids Rudebeck

Kommunaldirektør: Svend Erik Møller

Vejen Kommune

Rådhuspassagen 3, 6600 Vejen

tlf. 7996 5000

fax 7996 5006

E-post: post@vejen.dk

Internet: www.vejen.dk

Borgmester: Egon Fræhr

Kommunaldirektør: Ole Slot

Sønderjydsk Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe,
tlf. 7544 5433

Næstformand: Henrik Nissen,
Surreroj 4, Bylderup, 6372 Bylderup-Bov

Kasserer: Hanne Clausen,
Møllevej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81

Povl Callesen,
Varnæsvej 700, Varnæs, 6200 Aabenraa

Ellen Christensen,
Nyrøjsvej 6, Lavensby, 6430 Nordborg

Kirsten Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Laura Skau Bjerregaard,
Fællesgade 20, Rise, 6230 Rødekro

Anne Marie Christensen,
Bygaden 18, Hønsnap, 6340 Kruså

Frode Rindom,
Mojbølvej 4, Mojbøl, 6630 Rødding

Jes Speggers Simonsen,
Mjang Bygade 11, Mjang, 6470 Sydals

Søren Wollesen,
Østermarkvej 14, 6230 Rødekro

Ingelise Duus,
Langtoften 13, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Bodil M. Jørgensen,
Runebakken 93, 6500 Vojens

Almanakudvalget

Ansvarshavende redaktør:
Hans-Jørgen Thomsen,
Nørregade 16, 6534 Agerskov
tlf. 74 83 34 77
E-post: almanak@bbsyd.dk

Lisbet Skau,
Kløvervej 22, Sønder Nærå, 5792 Årslev,

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Hanne Clausen,
Møllevej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Uffe Bjerre,
Mølleparken 97, 6240 Løgumkloster

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup

Andreas Andresen,
Tårnvej 5, 6520 Toftlund

Georg Bendix,
Hindballevej 8, Brændstrup, 6630 Rødding

Anders Schaltz Andersen,
Osterwung 5, D-25856 Hattstedt

Mariane Jørgensen,
Jægerskoven 39, 6520 Toftlund

Poul Krebs Lange,
Odinsvej 43, 6100 Haderslev

Peder Moltesen Ravn
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe

Sprogforeningen

Folkeshjem, Haderslevvej 7,
6200 Aabenraa, tlf. 7462 1150

Bestyrelse:

Formand: Frode Sørensen, fhv. minister
Vesterled 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 6428, mobil 2218 1938
E-post: frode@danportal.dk
Internet: www.s-frode.dk

Ingolf Haase,
Slotsgaden 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895
E-post: haase@mail.dk

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 2018
E-post: glskole@mail.com

Orla Møller,
Ostermark 97, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461-4306733
E-post: orlahakon@gmail.com

Gunnar Vind,
Skolegade 49, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 1072 / 4017 9268
E-post: gunnar@vind1.dk

Skoleinspektør Jens Erik Salomonsen,
Wilhelm-Mensinga-Str. 4
D-24937 Flensborg,
tlf. 0461 4071505
E-post: salomonsen@web.de

Kristian Kjær Nielsen,
Knudsmade 1, Bækken,
6300 Gråsten,
tlf. 7460 8125 / 2041 1936
E-post: knudsmade@gmail.com

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
Postboks 9074, 1022 København K,
tlf. 3311 3063
E-post: info@graenseforeningen.dk
www.graenseforeningen.dk
Protektor: H.K.H. Prins Joachim
Formand: Medlem af folketinget Mette Bock
Generalsekretær: Knud-Erik Therkelsen

Haderslev Østeramts Grænseforening

Formand: Povl Solmer Frank,
Svanevej 4, 6500, Vojens
tlf. 7454 1001
E-post: svanevej@privat.dk

Grænseforeningen for Sønderborg

Kontaktperson: Kirsten Fanø Clausen,
Brobølvej 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 8819 3300
E-post: kifanoee@gmail.com

Tønder Amts Grænseforening

Formand: Jens Andresen,
Tingvej 2, 6535 Branderup,
tlf. 7483 5360
E-post: jensandresen@bbsyd.dk

Grænseforeningen Aabenraa

Formand: Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45, 6392 Bolderslev
E-post: a_brandenhoff45@hotmail.com

Danmark-Samfundet

Helge Moosmann,
Louisevej 2A, 6100 Haderslev

Dansk Kultursamfund af 1910

Formand: Fhv. minister Frode Sørensen, MF
Vesterled 19, 6400 Sønderborg

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Rita Jespersen,
Dimen 55, 6200 Aabenraa
Næstformand: Annelise Dall,
Skovgårdsvej 4, 6510 Gram
Sekretær: Henriette Jessen,
Hjartbro Byevej 11, 6541 Bevtoft
Kasserer: Kirsten Nissen,
Ribe Landevej 10 st., 6270 Tønder

DGI Sønderjylland

Øbeningsvej 1, 6230 Rødekro,
tlf. 7940 4500, fax 7466 9642
Formand: Birgit Langelund,
Stadionvej 13H, 6392 Bolderslev
tlf. 7464 6468, fax 7940 4519

Fonden til bevarelse af gamle Rømøhuse

Formand: Rosa Schmidt,
Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø

Foreningen Hjemmeværnsmuseets Venner

Formand: Oberstløjtnant Jørn Nielsen,
Hjemmeværnsdistrikt Sønderjylland,
Søgaardlejren, 6200 Aabenraa

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 7464 4054
Formand: Gårdejer Jørgen Jacobsen,
Busholmvej 7, Øster Højst,
6240 Løgumkloster, tlf. 74 77 54 70

Næstfmd.: Gårdejer Svend Vognsen Hansen,
Perbølvej 9, Klipleve, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 7883

Sekretær: Gårdejer Peter Thyssen
Ribevej 21, 6520 Toftlund, tlf. 2334 1990
www.landevaernet..dk

Sønderjyllands Investeringsfond

Formand: Direktør Thomas Bjerrum,
Dansani Holding A/S, Finlandsvej 8,
6100 Haderslev
www.sonderjyllandsinvesteringsfond.dk
Forretningsfører: Eigil Marquardsen,
Vestermarken 45, 6360 Tinglev, tlf. 7464 2229

*Foreningen Landeværnet administrerer tillige:
Lånefonden for Sønderjylland*

Foreningen »Venner af Rømøs natur«

Formand: Svend Taugård,
Gl. Færgevej 9, Kongsmark, 6792 Rømø

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sekretariat og ekspedition:
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4683
E-post: hssdj@hssdj.dk - www.hssdj.dk
Åbningstider: Mandag-fredag kl. 9-12

Forretningsudvalg:

Formand: Hans Schultz Hansen
Næstformand: Lars N. Henningsen
Kasserer: Mogens Asmund
Kim Furdal
Finn Bach
Hans-Ole Mørk

Øvrige medlemmer af styrelsen:

Morten Andersen
Henrik Becker-Christensen
Elsemarie Dam-Jensen
Lennart S. Madsen
Henrik Skov Kristensen
Carsten Porskrog Rasmussen
Inge Adriansen
Kristian Pallesen
René Rasmussen
Arne Fredsted Jørgensen
Mikkel Leth Jespersen

Redaktionsadresser:

Sønderjyske Årbøger:
Mikkel Leth Jespersen, Museum
Sønderjylland, Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2645

Sønderjysk Månedsskrift:

Kim Furdal
Museum Sønderjylland, ISL - Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860

Skriftrækken:

Henrik Skov Kristensen
Frøslevlejrens Museum
Lejrvej 83, 6330 Padborg, tlf. 7467 6557

Kredsudvalgsformænd:

Karl Erik Olesen, Starup (Haderslev kreds)
Finn Clemmensen, Skærbæk (Tønder kreds)
Erling Madsen, Løjt (Aabenraa kreds)
Christian Bo Bojesen, Høruphav (Sdb. kreds)
Kirsten la Cour (Sydslesvig)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Frede Tychsen,
Skeldevej 23, Gammelgab, 6310 Broager,
tlf. 7444 2740 / 5176 8377
E-post: tychsen43@gmail.com
Sekretariat: Museet på Sønderborg Slot,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 2539
Hanne Thrane

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind,
Dovervej 3, Hjerting, 6630 Rødding,
tlf. 74 84 14 66

Landsforeningen Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,
Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 5931 6585
E-post: ldf@pc.dk
Næstformand: Henrik Nielsen, Guldbjergvej
5, Brændstrup, 6630 Rødding, tlf. 7482 0601

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 3301
E-post: mail@loegumkloster-refugium.dk
www.loegumkloster-refugium.dk
Forstander: Karsten Eskildsen

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,
Rosenbakken 109, 6100 Haderslev
tlf. 7452 2765

Slesvigsk Samfund

Formand: Lina Mønster,
Bymarken 12, 4130 Viby Sj.
tlf. 4619 4614, E-post: lina@adslhome.dk

Syddansk Universitet

Institut for Grænseregionsforskning

Alsion 2, 6400 Sønderborg
tlf. 6550 1751 og 6550 1186
E-post: ifg@sam.sdu.dk - www.sdu.dk
Institutleder/direktør Elisabeth Vestergaard

Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945

Formand Helge Moosmann
Louisevej 2A, 6100 Haderslev

Sønderjysk Forsamlingshusforening

Formand: Anders Sørensen,
Åbenråvej 133,
Øster Gasse, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 2273
Sekretær: Karsten Nybjørn,
Ladegårdvej 6, 6500 Vojens, tlf. 7450 7676

Bund Deutscher Nordschleswiger

Generalsekretær: Uwe Jessen
Deutsches Generalsekretariat, Vestergade 30,
6200 Aabenraa, tlf. 7462 3833
Formand: Gårdejer Hinrich Jürgensen,
Flensborg Landevej 71, Gårdeby,
6360 Tinglev, tlf. 7464 3644

Deutscher Jugendverband für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 9192, fax 7369 8978
E-post: info@djfn.dk - www.djfn.dk
Afdelingsleder: Lennart Nickelsen

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4103, fax 7462 7361
Skolekonsulent: Claus Diedrichsen
Formand: Welm Friedrichsen, Vesterballe 19,
Brandsbøl, 6430 Nordborg, tlf. 7449 1409
E-post: welm@bbsyd.dk

Kirkelige foreninger og organisationer

Den Sønderjydske Forening af Menighedsrådsmedlemmer

Formand: Læge Marius Nørgaard
Hasselhaven 11, 6330 Padborg, tlf. 7467 2826
Sekretær: Paul A. Martinussen,
Fasanvej 27, 6240 Løgumkloster

Danske Sømands- og Udlandskirker

Smallegade 47, 2000 Frederiksberg,
tlf. 7026 1828, fax 7026 1824
E-post: kontor@dsuk.dk - www.dsuk.dk
Giro 500-3660

Brødremenighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 3529 4820
E-post: bdm@bdm-dk.dk
Generalsekretær: Jens Peter Rejkkjær

Danmission

Strandagervej 24, 2900 Hellerup,
tlf. 3962 9911
Generalsekretær: Mogens Kjær
Formand: Biskop Peter Fischer-Møller
Stændertorvet 3A, 4000 Roskilde

AGERSKOV UNGDOMSSKOLE

"Time of my life"

Vellerupvej 25 - DK-6534 Agerskov - Telefon +45 7483 3315 - www.agerskovungdomsskole.dk

Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen i Sydslesvig

Formand: Lisbet Mikkelsen Buhl
Süderfischerstr. 10, D-24937 Flensburg
tlf. 0461/5057481
E-post: lisbet.sprogforeningen@hotmail.com
www.sprogforeningen.dk

Danmarks Generalkonsulat

Generalkonsul:
Dr. phil. Henrik Becker-Christensen
Konsul: Henrik Hansen
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/144000, fax 0461/17928
E-post: flfgkl@um.dk
www.gkflensborg.um.dk

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Formand: Jon Hardon Hansen,
Rosenweg 5, D-25980 Westerland
tlf. +49 (0) 4651 - 22892
E-post: hansen@kirken.de

Dansk Generalsekretariat

Flensborghus, Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461/144080, fax 0461/14408-130
E-post: info@syfo.de
www.syfo.de
Generalsekretær: Jens A. Christiansen
Regnskabsafdelingen: Jens Søren Jess
Kulturafdelingen: Boris Erben
Dansk postadresse: Box 369, 6330 Padborg

A. P. Møller Skolen

Fjordallé 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/4820-0 - fax 04621/4820990
E-post: apms@skoleforeningen.de
www.apmoellerskolen.org
Rektor: Jørgen Kühl

»Christianslyst« Lejrskole & kursuscenter

Nottfeld, D-24392 Süderbrarup,
tlf. 04641/92229, fax 04641/922229
E-post: christianslyst@sdu.de

www.christianslyst.de
Forstander: Elly Andersen

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg,
Dansk postadresse: Box 528, 6330 Padborg
tlf. 0461/8697-0, fax -222
E-post: dcb@dcbib.dk
www.dcbib.dk
Bibliotekschef: Alice Feddersen
Studieafdelingen og arkivet:
Arkivar: Mogens Rostgaard Nissen

Dansk Gymnastikforening Flensborg e.V.

Formand: Dieter Lenz,
Sandbergvej 3, D-24943 Flensburg,
tlf. 0461/63254
E-post: dieterlenz@versanet.de
Klubhuset: Marienhölungsweg 62,
D-24939 Flensburg (Frueskovens Idrætspark),
tlf. 0461/5700477
E-post: vorstand@dgf-flensborg.de
www.dgf-flensborg.de

Dansk Kirke i Sydslesvig

Sydslesvigs Kirkekontor,
Wrangelstrasse 14, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52925, fax 0461/9091596
E-post: kirken@kirken.de
www.dks-folkekirken.dk
Provst: Viggo Jacobsen
Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Dansk Skoleforening for Sydslesvig

Formand: Per Gildberg,
Marrendamm 74, D-24944 Flensburg,
tlf. 0461/17403
Direktør: Anders Molt Ipsen,
Kontor: Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg
eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461/50470, fax 0461/5047137
E-post: post@skoleforeningen.org
www.skoleforeningen.org
Dansk postadresse:
Box 389, 6330 Padborg

Dansk Spejderkorps Sydslesvig

Formand: Arne Jürgensen,

tlf. 04322 - 88 67 09

E-post: arnejurgensen@yahoo.de

Korpschef: Tim Riediger,

Barg-Petersburg, D-24966 Sörup,

tlf. 04635-292626, mobil 0170-2729922

E-post: tim@spejder.de

Det lille Teater

Hjemmet, Marienstr. 20, D-24937 Flensborg,

tlf. 0461/80 79 76 30

Formand: Alexander von Oettingen,

Zum Dorfteich 7, D-24975 Husby,

tlf. 04634/9219

E-post: info@detlilleteater.de

www.detlilleteater.de

Det sydslesvigske Samråd

Formand: Kirstin Asmussen,

Ochsenredder 7, D-24941 Flensborg,

tlf. 0461 - 35134, 0431

E-post: kirstin@sdu.de

www.samraadet.info

Sekretariat: Flensborghus,

Dansk Generalsekretariat,

Norderstr. 76, D-24949, Flensborg,

tlf. 0461/14408-0 - fax 14408-130

E-post: jac@syfo.de

Sekretær: Jens A. Christiansen

Duborg-Skolen

Ritterstrasse 27, D-24939 Flensborg,

tlf. 0461/144390, fax 0461/22430

www.duborg-skolen.de

Rektor: Ebbe Benedikt Rasmussen

Flensborg Avis

Hovedredaktion Flensborg

Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensborg

tlf. 0461/50 45 0, fax 0461/50 45 203

E-post: redaktion@fla.de - www.fla.de

Chefredaktør: Jørgen Møllekær

Direktion: Jørgen Møllekær

Friisk Foriining

(Friserforeningen)

Formand: Bahne Bahnsen,

Mittelweg 12, D-25856 Hattstedt,

tlf. 04846-601999

E-post: bahneb@hotmail.com

Sekretariat: Süderstr. 6,

D-25821 Bredstedt/Bräist, tlf. 04671/6024154

Sekretær: Manfred C. Nissen

E-post: info@friiske.de - www.friiske.de

Frivilligt Dreng- og Pige forbund i Sydslesvig

Distriktsleder: Sten Andersen,

Alt Frösleer Weg 8b, D-24955 Harrislee,

tlf. 0461/7 70 30 47, fax 0461/9402858

E-post: sten_andersen@skoleforeningen.de

Lejrskoler og hytter:

»Trenehytten«, Harkielweg 2, D-24963 Tarp,

tlf. 04638/527

udlejning v/ Elof Asmussen,

Ochsenredder 7, D-24941 Flensborg ,

tlf. 0461/3 51 34

E-post: trenehytten@gmail.com

»Kongenshus«, D-25882 Tetenbüll,

Rehmstackerdeich

udlejning v/Kirsten Schlickert,

Osterstr. 24, D-25832 Tönning,

tlf. 04861/54 42, mobil 0170 - 2135 826

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds

Formand: Kirsten la Cour,

Gammelau 2, D-24980 Schafflund

tlf. 04639 - 782402

E-post: lac@skoleforeningen.de

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, Jarplund, D-24976 Handewitt,

tlf. 04630/969140, fax 04630/969149

E-post:kontoret@jaruplund-hoejskole.de

www.jaruplund.de

Forstander: Dieter Paul Küssner

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,

tlf. 04666/714, elevtlf. 1200, fax 04666/853

ladelundungdomsskole@skoleforeningen.de

www.ladelundungdomsskole.de

Forstander: Hans Henning Heide Jochimsen

Lejrskolen »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tönning,

tlf. 04861/5493, fax 04861/1607

E-post: ejdersted@syfo.de - www.syfo.de

Bestyrer: Kerstin Pauls

E-post: kerstin@syfo.de

Tlf.
74724433

Efterskolen for normaltbevandede unge med skrive- og læsevanskeligheder.

Læs mere på www.eeskole.dk
eller mød os på facebook

EMMERSE
efterskole

Nordfriisk Institut

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671-6012-0, fax 04671/1333
E-post: info@nordfriiskinstitut.de
www.nordfriiskinstitut.de
Institutleder og direktør: Dr. Thomas Steensen

Sct. Georgs-Gildet

Gildemester: Anne-Margrethe Jessen,
E-post: amjess@aol.com
www.flensborggildet.dk

Sct. Knuds-Gildet

St. Knudsborg, Munketoft 33,
D-24937 Flensborg
Oldermand: Karl Heinz Rudebeck,
Fördebogen 33, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/979393
www.knudsgildet-flensborg.dk

Sydslavigs danske Ungdomsforeninger

Formand: Kirstin Asmussen,
Ochsenredder 7, D-24941 Flensborg,
tlf. 0461/3 51 34
E-post: kirstin@sdu.de
Dansk Ungdomssekretariat:
Norderstr. 76, D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/14408-0, fax 14408-222
E-post: kontoret@sdu.de
www.sdu.de
Forretningsfører: Horst Schneider

Sydslavigsk Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Flemming Meyer,
Handewitt Busch 10, D-24983 Handewitt,
tlf. 04608/6572
Landssekretariat: Schiffbrücke 42,
D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/14408-310, fax 0461/14408-313
E-post: info@ssw.de
www.ssw.de
Landssekretær: Martin Lorenzen

SSW-Landdagsfraktionen i Flensborg:
Norderstr. 74, D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/14408-300, fax 0461/14408-305
E-post: info@ssw-sh.de
www.ssw-sh.de

SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:

Schleswig-Holsteinischer Landtag,
Düsternbrooker Weg 70, D-24105 Kiel,
tlf. 0431/988-1380,
fax 0431/988-1382

Landdagsmedlemmer:

Lars Harms,
E-post: lars.harms@ssw.de
Jette Waldinger Thiering,
E-post: jette.waldinger@ssw.de
Flemming Meyer,
E-post: flemming.meyer@ssw.de

»Tydal« Spejdgård

D-24852 Eggebek,
tlf. 04609/91030, fax 04609/494
E-post: dss.tydal@t-online.de
www.tydal.dk
Bestyrer: Helmuth Werth

Union-Bank A/S

Grosse Strasse 2, D-24937 Flensborg,
tlf. 0461/8414-0, fax 0461/8414-290
Süderstr. 89, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/700320, fax 0461/7003232
Schleswiger Str. 85, D-24941 Flensborg,
tlf. 0461/902100, fax 0461/9021010
Stadtweg 59, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/9925-0, fax 04621/ 9925-29
Direktion: Volker Andersen, Frank Baasch
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603
www.union-bank.de

Musik, teater og kunst

Sønderjysk Teatersamarbejde

Formand: Palle Guldbrandsen,
Værftvej 15, 6270 Tønder,
tlf. 74 72 53 80

Sekretær: Peter Aldershaab,
Nørregade 38, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 2734

Dansk Amatør Teater Samvirke

Landsformand: Anders Hind,
Torvet 14, 9370 Hals
Generalsekretær: Kristian Hald Jensen
Redaktør af »Rampelyset«: Morten Hovman
Landssekretariat:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro,
tlf. 7465 1103

E-post: dats@dats.dk

www.dats.dk

Teaterforlaget DRAMA:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro
tlf. 7025 1141

www.dramashop.dk

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Christian Hell
Tåsingevej 111, Starup, 6100 Haderslev

Det lille Teater, Gråsten

Ladegårdskov 14, 6300 Gråsten
Formand: Ole Gaul Nilum,

Smedebakken 2, Adsbøl, 6300 Gråsten,
tlf. 7465 3767
www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Christian Rathje,
Nørreport 11, 6200 Aabenraa,
tlf. 6085 5555
E-post: kontakt@detlilleteater.com
www.detlilleteater.com

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Betina Nauschütt,
Sønderager 17, Frifelt, 6780 Skærbæk

Teatergaleasen, Højer

Formand: Per Loldrup,
Carstensgade 56, 6270 Tønder

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev
Teaterchef: Nikolaj Mineka
tlf. 7452 6679 mellem kl. 10 og 15
E-post: post@teatretmoellen.dk
www.teatretmoellen.dk

Tønder Festival Fond

Vestergade 80, Postboks 113, 6270 Tønder,
tlf. 7472 4610 - Information
tlf. 7472 1000 - Billetsalg

VIVIL ...VIL DU VÆRE MED?

Efterskole med skarp profil indenfor
musik, dans og teater

hoptrupefterskole
MUSIK · DANS · TEATER

www.hoptrupefterskole.dk

Få luft under vingerne

Vi giver dig styrke,
selvtillid og et lækkert år!

DYBBØL EFTERSKOLE

www.dybboefterskole.dk

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Landsarkivet for Sønderjylland

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5858, fax 7462 3288,
E-post: mailbox@laa.sa.dk
www.sa.dk
Arkivleder: Hans Schultz Hansen

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Anker Ravn Knudsen,
Frøsvej 10, 6630 Rødding,
tlf. 7484 6737
E-post: arkitekt.ark@mail.dk
Lokalhistorisk konsulent: Kim Furdal,
Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860
E-post: kifu@museum-sonderjylland.dk
www.lass1979.dk

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gdr. Peder Mouritsen,
Sædding Storgaard, 6830 Nørre Nebel

Haderslevkredsen:

Formand: Jens M. Knudsen
Kalmargårdparken 1, Marstrup,
6100 Haderslev, tlf. 7457 5165

Det sydlige Sønderjylland:

Formand: Gårdejer Chr. A Krogh,
Majbølvej 17, 6470 Sydals,
tlf. 7441 5312

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Nicolai Johannsen,
Kystvej 9, 6320 Egernsund,
tlf. 7444 2383
E-post: nic@egernsund.dk

ESBJERG KOMMUNE

Hviding Sognearkiv

Arkiv: Egecentret, Ribevej 2b, 6760 Ribe.
Leder: Anne Lorenzen, Gl. Hvidingvej 26,
6760 Ribe, tlf. 7544 5127
E-post: anne@hvidingsognearkiv.dk

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe
Leder: Jesper Olesen, Skolevænge 6a,
6760 Ribe, tlf. 7486 7136,
E-post: jo-mo@mail.tele.dk

HADERSLEV KOMMUNE

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund Sogne

Formand: Johan Nissen Parkvej 4,
6541 Bevtoft, E-post: johannissen@mail.dk
Arkiv: Bevtoft skole,
Krügersvej 45, 6541 Bevtoft
Leder: Anni Huusmann, Mergellandvej 11,
6541 Bevtoft, tlf. 7483 1978

Fjelstrup og omegns lokalhistoriske Arkiv

Formand: Anne Marie Jacobsen,
Fjelstrupvej 142, 6100 Haderslev,
tlf. 2447 5275
Arkiv: »Rosenvang«, Avnøvej 7, Fjelstrup,
6100 Haderslev

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

v/ Karl G. R. Gregersen, Åvej 14, 6510 Gram
tlf. 7482 2068, mobil 2145 2262

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

C/O Museum Sønderjylland - Arkæologi
Dalgade 7, 6100 Haderslev
Formand: Hans Aage From, Fælleslykkevej 6,
6100 Haderslev, tlf. 7452 9153
E-post: fam.from@c.dk

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Per Gravgaard Kristensen,
Sandager 7, 6500 Vojens
www.haderslevslaegt.dk

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Kløvervej 87B, 6100 Haderslev,
Læsesalen, Bispebroen 3, tlf. 7434 7800
E-post: arkiv@haderslev.dk
www.historiskarkiv.dk
Leder: Bent Vedsted Rønne

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Kim Bjerringgaard,
Fredeshøj 2, 6100 Haderslev
Arkiv: Halk skole, Hejsagervej,
6100 Haderslev
Leder: Harald Schytt, Langgyde 5,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1291

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens M. Knudsen,
Kalmargårdparken 1,
Marstrup, 6100 Haderslev, tlf. 7457 5165
Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62,
6100 Haderslev
Leder: Ove Ethelberg, Djernæsvej 131,
Djernæs, 6100 Haderslev, tlf. 7457 5616

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Andreas Petersen,
Kastrupvej 27, 6510 Gram, tlf. 7482 6374
Arkiv: Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram
Leder: Agnes Trans, Kastrupvej 12, Arnum,
6510 Gram, tlf. 7482 6431

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Formand og arkivleder: Kaj Sandholdt,
Kærager 8, 6500 Vojens, tlf. 7454 2980
E-post: kaerager@bbsyd.dk
Arkiv: Jegerup skole, Bygaden 18, Jegerup,
6500 Vojens

Lokalhistorisk Forening for Maugstrup, Kastvrå, Simmersted og Hjerndrup

Formand: Louise Toft Petersen,
Haderslevvej 30, 6500 Vojens, tlf. 2493 1069

Moltrup-Bjerning

Lokalhistoriske Forening

Formand: Karin Bonde, Bramdrup Lillefort 5,
6100 Haderslev, tlf. 7452 2398
E-post: lillefort5@hotmail.com
Arkiv: Bramdrup Vestergade 9,
6100 Haderslev
Arkivleder: Lisbeth Schultz, Rovstrupvej 58,
6100 Haderslev, tlf. 6126 1353
E-post: midtgaard@bbsyd.dk

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Grethe Kock, Vadstedvej 11,
Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf. 7450 5680

E-post: lokalhistorie-oksenvad@mail.dk

Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted
Leder: Peter Süberkrüb

Sommersted Sogns Lokalhistoriske Forening

Vestermarksvej 2, 6560 Sommersted
Formand: Uffe Monrad, Kirkevej 19,
6560 Sommersted, tlf. 7450 4349
E-post: slf@gmail.com
Arkiv: Vestermarksvej 2, 6560 Sommersted
Leder: Ulla Jensen

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Diernæsvej 220,
6100 Haderslev, tlf. 7452 5420
E-post: keohaderslev@gmail.com
Arkiv: Starup skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev
Leder: N. P. Bladt, Bjørnøvej 3. Starup,
6100 Haderslev, tlf. 7452 4195

Tiset Lokalhistoriske Forening

Formand: Markus Hansen
Aftægten 3, Enderupskov, 6510 Gram
tlf. 7482 2108
Arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram
Leder: Bent Hansen, tlf. 7482 2452

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Jessen
Nørre Vilstrup Bygade 12, Nørre Vilstrup,
6100 Haderslev, tlf. 7458 2148
E-post: jessen.fam@mail.dk
Arkiv: Vilstrup Skole, Kirkeløkke 15,
6100 Haderslev
E-post: vilstruplokalhistoriske@gmail.com
Leder: Peter Jessen,

Lokalhistorisk Forening for Vojens-området

Formand: Preben F. Nørup, Kædevænget 1,
6500 Vojens, tlf. 7454 1602
E-post: noerupsenior@gmail.com
Arkiv: Danmarksgade 16, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7031
Leder: Agnes Svendsen, Jernhytvej 21,
6500 Vojens, tlf. 7454 1941
E-post: agnes_svendsen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Eskildsen,

Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf. 7457 9110. E-post: he9110@gmail.com
Arkiv: Vonsbæk skole, Vonsbækvej 88,
6100 Haderslev

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld lokalhistorisk arkiv og forening

Formand: Leif Jacobsen, Kongensgade 35,
6070 Christiansfeld, tlf. 2124 2637
Arkiv: Nørregade 1, 6070 Christiansfeld,
tlf. 7456 2598
E-post: arkivet-christiansfeld@christiansfeld.tv
www.christiansfeldarkiv.dk
Leder: Jytte Møller Ludvigsen
tlf. 5095 9707

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar M. Krag,
Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf. 7557 4754
E-post: hejlsarkiv@hejlsnet.dk
eller trappendal@profibermail.dk
www.hejls-arkiv.dk
Arkiv: Hejls Landevej 57, 6094 Hejls
Leder: Gunnar Krag

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53,
6094 Hejls, tlf. 7557 5097
Arkiv: »Lærkebo«, Sjølundgade 28,
6093 Sjølund
Leder: Jørgen Skeem, Grønninghovedvej 28,
6093 Sjølund, tlf. 5051 5678

SØNDERBORG KOMMUNE

Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg
tlf. 7447 1808
Formand: Poul Krog,
Primulavej 21, 6440 Augustenborg
tlf. 2986 8110
Arkivleder: Inga Petersen

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Carl Jürgen Bock
Skeldekobbøl 20, 6310 Broager,
tlf. 7444 1458

Broagerlands Lokalarkiv:

Storegade 33, 6310 Broager, tlf. 7444 9351
Leder: Randi Helming, Mejerivej 9,
6310 Broager, tlf. 2196 6084

Lokalhistorisk Forening for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,
Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen, Skovbrynet 38,
6400 Sønderborg, tlf. 7443 6343
Arkivafdeling: Asylvej 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 2710
Leder: Svend-Erik Olsen, Brunhoved 2B,
6400 Sønderborg, tlf. 2029 0634
Arkivafdeling: Torvet 12, Ulkebøl,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 9366
Leder: Helene Petersen, Hesselvej 2,
6400 Sønderborg, tlf. 7447 1833

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Petersen, Møllevej 6,
6430 Nordborg, tlf. 74 45 82 36
Arkiv: Sommervej 11, »Spiloppen«
6430 Nordborg, tlf. 7445 9301
Leder: Jørgen Wrang

Historisk Forening for Gråsten By og Egn

Formand: Bodil Gregersen,
Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf. 7465 3181

Lokalhistorisk Arkiv for Graasten By og Egn

Ahlmannsparken, 6300 Gråsten,
tlf. 4238 7089
E-post: post@graastenarkiv.dk
Leder: Else Egholm,
Toldbodgade 6, st. tv., 6300 Gråsten,
tlf. 7465 1243, mobil 2636 0694

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Andreas Kaad, Mintebjergvej 15,
6470 Sydals, tlf. 7441 5523 / 5174 3266
Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals, tlf. 7440 4884
Arkivleder: Henning Popp, Skovhøj 88,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 2285 0460

Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn

Formand: Ingeborg Christensen
Østerbyvej 12, Kegnæs, 6470 Sydals
tlf. 7440 5344

Arkiv: Kegnæs Forsamlingshus,
Nr. Landevej 59, Kegnæs, 6470 Sydals
Arkivleder: Kaj Woelke, Hagensig 12,
Kegnæs, 6470 Sydals

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Jørn Lind,
Lysabildgade 42, 6470 Sydals, tlf. 7440 4514
Arkiv: Lysabild skole, østfløjen,
Lysabildgade 2, Lysabild
Leder: Inge Christiansen
Lillehave 35, 6470 Sydals, tlf. 7440 4493

Lokalhistorisk Forening for Nordborg Området

Formand: Jens-Ove Hansen,
Møllebakken 15, 6430 Nordborg
tlf. 7445 8889, mobil 2361 6289
Arkiv: Løjteroft 32,
6430 Nordborg, tlf. 7445 0829

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jessen, Peberbjerg,
Skovbyvej 14, 6470 Sydals, tlf. 7441 5747
Arkiv: Truenbrovej 21A, Avnbøl,
6400 Sønderborg
Leder: Heddy Franke, Jomfrusti 11,
6400 Sønderborg, tlf. 3071 6382
Udstilling: Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Forening for Sundeved

Formand: John Solkær Pedersen,
Skoletoften 6, Blans, 6400 Sønderborg,
tlf. 2121 5552
Arkiv: Bakkensbro 6, Ullerup
6400 Sønderborg, tlf. 7446 6105
Leder: Frede Jensen,
Fruenskær 8, Vester Sottrup, 6400 Sønderborg
tlf. 7446 7515

Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet sogn

Formand: Kaj Jessen, Tandsbusk 39, Tandslet,
6470 Sydals, tlf. 7440 7749
E-post: kajjessen@bbsyd.dk
Arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2,
6470 Sydals.

Leder: Leif Kristiansen, Kavsløkke 36,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 7440 7411
E-post: lf.kristiansen@gmail.com

TØNDER KOMMUNE

Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn

Formand: Jens Lautrup, tlf. 4045 1179
Arkiv: Bytoften 34, 6534 Agerskov
Leder: Niels Baunsgaard, tlf. 7483 5120

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Formand: Christian Jacobsen, Skærbækvej 31,
Arrild, 6520 Toftlund, tlf. 7483 4282
Arkiv: Skærbækvej 16, Arrild, 6520 Toftlund
Leder: Inger Rahbek Andersen, tlf. 7483 4384

Branderup-Rurup Lokalhistoriske Arkiv

Formand: Per Ernø,
Rundbjergvej 5, 6535 Branderup,
tlf. 7383 5357, E-post: per.erno@sport.dk
Arkiv: Friskjærvej 4a, 6535 Branderup
Leder: Tage Willadsen, Branderup Mark 7,
6535 Branderup, tlf. 7483 5137

Historisk Forening i Bredebro

Formand: Poul Thomsen, Stationsvej 12,
6261 Bredebro, tlf. 7471 1306

Lokalhistorisk Arkiv i Bredebro

Arkivets adresse: Langagervej 64 (hallen),
6261 Bredebro
Arkivleder: Ulla Jouttijärvi, tlf. 2960 6891
E-post: lokalarkiv@msn.com

Historisk Samfund i Brøns

v/ Mie Schmidt, Vangsbovej, 6780 Skærbæk

Døstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Bjarne Hansen,
Møllegade 4, Døstrup, 6780 Skærbæk
tlf. 7475 4061,
dostrup@dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk
www.dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

Højeregnens Lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer
E-post: hlarkiv@gmail.com
Brevadresse: Lis Hindrichsen,
Uldgade 6, 6270 Tønder, tlf. 7378 2045
E-post: lishindrichsen@mail.dk

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen, Ved Dammen 56,
6240 Løgumkloster, tlf. 7474 4303
Arkiv: Mellemgade 4 st., 6240 Løgumkloster
www.lokalhistorisk-arkiv-6240-lgkl.dk
Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15,
6240 Løgumkloster, tlf. 7474 4204

Rejsby-arkivet

Formand: Niels L. Petersen, Hovedvejen 33,
Kærbølling, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 3364
E-post: sofienederby@mail.dk

Rømø lokalhistoriske Forening

Formand: Sten Jensen,
Vråbyvej 47, 6792 Rømø, tlf. 7475 5904
Arkivleder: Magnus Buch, Klitvejen 31,
6792 Rømø, tlf. 7475 5044
E-post: mhb@bbsyd.dk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: Lars Detlef,
Skolegade 43, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 2527, mobil 5043 2527

Lokalhistorisk Arkiv for Skærbæk og omegn

Storegade 51, indgang B, 6780 Skærbæk
Formand: Lars Detlef
Leder: Bodil Bjerre, Tøndervej 13,
6780 Skærbæk, tlf. 7475 1410
E-post: bodilbjerre@mail.dk

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Grethe Petersen,
Mariavænget 9, 6520 Toftlund, tlf. 2025 9513
Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund
tlf. 2025 9513
E-post: tlhf6520@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Gl. - Tønder Kommune

Formand: Ingolf Haase,
Slotsgade 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895
E-post: haase@mail.dk
Arkiv: Biblioteket,
Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 7472 3326
Leder: Birgitte Thomsen

VEJEN KOMMUNE

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand: Ruth Jepsen,
Bremvej 4, Brændstrup, 6630 Rødding,
tlf. 7482 1682
Arkiv: Brændstrup Hjemstavnsforening,
Brændstrup Røddingvej 5A, 6630 Rødding
Leder: Ruth Jepsen

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Fredslund,
Herredsfogedvej 13, Sdr. Hygum,
6630 Rødding, tlf. 7484 5305
Arkiv: Ribevej 61, Hygum, 6630 Rødding
Leder: Laurids E. Blomgreen
Højskolelunden 24, 6630 Rødding,
tlf. 7513 4571 / 2124 4571
E-post: blomgreen@direkte.org

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
Jelsvej 24, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2245
Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
tlf. 2692 1054
Leder: Niels Clausen,
Jels Toftevej 6, 6630 Rødding, tlf. 7455 3050

Lintrup Sogns lokalhistoriske udvalg

v/ Aase Ravn,
Kongeåvej 146, 6660 Lintrup
Arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1,
6660 Lintrup
Leder: Hanna Madsen

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5665
Leder: Lars Thisgaard

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
Skodborg Søndergade 34E, 6630 Rødding,
tlf. 7484 8148
Arkiv: Søndergade 2, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 6464 7769
Leder: Ellen Jensen, Persillegade 9,
Skodborg, 6630 Rødding,
tlf. 2030 1338
E-post: skodborg-arkiv@bbsyd.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Arkivleder: Solvejg Holm,
Anneksvej 3, 6630 Rødding
tlf. 7484 7131, E-post: soniho@gmail.com
Arkiv: Skrave Foreningshus

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Kaj Morten Frandsen,
Villavej 13, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
tlf. 7484 6106
Arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet,
6630 Rødding
E-post: oesterlindetlokalarkiv@gmail.com
Leder: Hedde Fuglsig,
Hovgårdsvej 7, Øster Lindet, 6630 Rødding
tlf. 7484 6477
E-post: fuglsig@dbmail.dk

AABENRAA KOMMUNE

Bov lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 7376 8090
E-post: bovbib@aabenraa.dk

Historisk Sogneforening for Bovrup og Varnæs

Formand: Jes Ove Petersen,
Ravnhøjvej 4, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0506,
E-post: jesoverpetersen@mail.dk
Arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13,
Bovrup, 6200 Aabenraa
Leder: Viggo Petersen
Bovrup Kirkevej 47, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0083
E-post: viggo@it.dk

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand: Niels H. Rossen,
Sdr. Hostrup Bygade 64, 6200 Aabenraa
Arkiv: Stubbæk Skolegade 1, Stubbæk,
6200 Aabenraa
Leder: Rita Æbeløe Clausen,
Stubbæk Bygade 36,
6200 Aabenraa, tlf. 7461 3455
E-post: eslfa@mail.dk

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Andreas Asmussen,
Kirkevej 2, Felsted, 6200 Aabenraa,

tlf. 7468 5330 og 4010 5123
E-post: asmussen@bbsyd.dk
Arkiv: »Patsches Hus«, Præstegårdsvej 4,
Felsted, 6200 Aabenraa
www.patscheshus.dk
Leder: Kai Eskildsen Møller,
Tværgade 5, Felsted, 6200 Aabenraa

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Kaj Lassen,
Holmvej 15, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 7462
Arkiv: »Straagaards Smedie«, Skolegade 4,
Kliplev, 6200 Aabenraa
Leder: Merete Jensen

Løjt lokalhistoriske Forening

Formand: Erling Madsen, Dybvighoved
Møllevej 1, 6200 Aabenraa, tlf. 7461 7804
Arkiv og lokalmuseum: Rundemølle
Henv. Erling Madsen, tlf. 7461 7804 eller
Jacob Holdt, tlf. 7461 7790

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,
6230 Rødekro, tlf. 7366 2919
E-post: lokalhistoriskarkiv@youmail.dk
Internet: www.roedekro-lokalarkiv.dk
Arkivleder: Ingrid Nissen,
Overtoften 4, Genner, 6230 Rødekro,
tlf. 7469 8550

Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev Kommune

Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev, tlf. 7376 7297
Kontaktperson: Bent Pawlowski
Nørreagervej 2, 6360 Tinglev
tlf. 7464 4551, E-post: pawlowski@post.tele.dk
Leder: Hanne Iversen

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski,
Nørreagervej 2, 6360 Tinglev,
tlf. 7464 4551

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Svend Nielsen,
Nørreskovvænget 17, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 3636
E-post: mariesvend@gmail.com

HADERSLEV KOMMUNE

Haderslev Bibliotekerne
www.haderslevbibliotekerne.dk

Gram afdeling

Østergade 10, 6510 Gram
tlf. 7434 7740, fax 7434 7734
E-post: grambib@haderslev.dk

Haderslev afdeling

Bispebroen 3, 6100 Haderslev,
tlf. 7434 7777
E-post: biblioteket@haderslev.dk

Vojens afdeling

Rådhuscentret 5, 6500 Vojens
tlf. 7434 7700, fax 7434 7710
E-post: vojensbib@haderslev.dk

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Bibliotek

Gl. Kongevej 3, 6070 Christiansfeld
tlf. 7979 1100

SØNDERBORG KOMMUNE

Gråsten Bibliotek

Ahlefeldvej 4, 6300 Gråsten, tlf. 8872 4202
E-post: biblioteket@sonderborg.dk
www.biblioteket.sonderborg.dk

Biblioteket Sønderborg

Kongevej 19, 6400 Sønderborg,

AABÆK EFTERSKOLE

Jørgensgård Skovvej 101,
6200 Aabenraa.

tlf 7462 5063
e-mail: aabaek@aabaek.dk

www.aabaek.dk

Forstander Thomas Frickmann

tlf. 8872 4200, fax 8872 6445
E-post: biblioteket@sonderborg.dk
www.biblioteket.sonderborg.dk

TØNDER KOMMUNE

Løgumkloster Bibliotek

Storegade 16, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7492 9800, fax 7474 3057
E-post: bibliotek@loegumkloster.dk
www.tbib.dk

Skærbæk Bibliotek

Jernbanegade 2, 6780 Skærbæk,
tlf. 7492 9813
skaerbaekbib@toender.dk - www.tbib.dk

Toftlund Bibliotek

Toldbodgade 8, 6520 Toftlund, tlf. 7492 9809

Tønder Bibliotek

Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf. 7492 9840
E-post: biblioteket@toender.dk
Internet: www.tbib.dk

VEJEN KOMMUNE

Rødding Bibliotek

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5666
E-post: roedbib@vejenkom.dk
Internet: www.vejbib.dk

AABENRAA KOMMUNE

Aabenraa Bibliotekerne
www.aabenraabib.dk

Aabenraa Bibliotek

Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa
tlf. 7376 8080
E-post: aabenraabib@aabenraa.dk

Bov Bibliotek

Bovvej 4, 6330 Padborg, tlf. 7376 8090
E-post: bovbib@aabenraa.dk

Felsted Bibliotek

Gråstenvvej 12, Felsted, 6200 Aabenraa
tlf. 7376 7824

Rødekro Bibliotek

Vestergade 20, 6230 Rødekro, tlf. 7376 8040

E-post: aabenraabib@aabenraa.dk

Tinglev Bibliotek og Turistinformation

Tinglev Midt, 6360 Tinglev, tlf. 7376 7297

E-post: tinglevbib@aabenraa.dk

TYSKE BIBLIOTEKER

Aabenraa

Deutsche Zentralbücherei Apenrade,

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 1158, fax 7362 0736

zentral@buecherei.dk - www.buecherei.dk

Desuden 2 bogbusser.

Haderslev

Deutsche Bücherei Hadersleben,

Åstrupvej 9, 6100 Haderslev, tlf. 7452 1529

E-post: hadersleben@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Sønderborg

Deutsche Bücherei Sonderburg,

Rønhaveplads 12, 6400 Sønderborg,

tlf. 7442 5765

E-post: sonderburg@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Tinglev

Deutsche Bücherei Tingleff,

Hovedgaden 100, 6360 Tinglev

tlf. 7464 3577

E-post: tingleff@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Tønder

Deutsche Bücherei Tøndern,

Popsensgade 6, 6270 Tønder,

tlf. 7472 3359

tøndern@buecherei.dk

www.buecherei.dk og

http://buechereitøndern.wordpress.com

W. KRAGH A/S

STATSAUTORISEREDE REVISORER

Jan Wilhelmsen

Statsautoriseret revisor

Østergade 56

DK-6270 Tønder

Telefon: +45 74 72 36 80

Mobil: +45 21 44 00 00

Direkte: +45 74 72 87 03

Mail: jan.wilhelmsen@wkragh.dk

E-mail: www.wkragh.dk

Revision • Regnskab • Rådgivning • Skat • Bogføring

UNGDOMS- OG EFTERSKOLER

Efterskoleforeningen

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
1463 København K
tlf. 3312 8680
E-post: info@efterskoleforeningen.dk
Formand: Troels Borring,
Stationsvej 62, 5792 Årslev, tlf. 2179 2410

Adventure Efterskolen

Dyntvej 113, 6310 Broager,
tlf. 7444 2762, vagt 2083 2762
Oprettet 1992
Forstander: Steen Emgren

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov, tlf. 7483 3315
E-post: info@agerskovungdomsskole.dk
www.agerskovungdomsskole.dk
Oprettet 1919 (hvilende 1930 - 42)
Forstander: Lars Kristensen

Askov Efterskole

Maltvej 1, Askov, 6600 Vejen, tlf. 7696 1800
E-post: askov@askovefterskole.dk
Oprettet 2001
Forstander: Helle Barnhøj

Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole

Gabelsvej 12, 6740 Bramming
tlf. 7517 3833
E-post: be@bramming-efterskole.dk
www.bgi-e.dk
Oprettet 1897
Forstander: Kirsten Tygesen

Design- & Idrætsefterskolen Skamling

Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund,
tlf. 7557 4026
E-post: kontor@skamling.dk
www.skamling.dk
Oprettet 1955
Forstander: Brian Vittrup

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4820
E-post: nachschule@tingleff.dk

www.nachschule.dk
Oprettet 1951
Forstander: Jørn Warm

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg
tlf. 7448 7080, fax 7448 7081
Oprettet 1992
Forstander: Evelyn & Erik Rosenbæk Bollerslev

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, 6270 Tønder,
tlf. 7472 4433
E-post: ee@eeskole.dk
www.eeskole.dk
Oprettet 1978
Forstander: Bo Jørgensen

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6644, fax 7467 6794
E-post: post@fle-skole.dk
www.fle-skole.dk
Oprettet 1996
Forstander: Jens Boddum

Gram Efterskole

Slotsvej 19-21, 6510 Gram,
tlf. 7482 0482
E-post: kontor@gram-efterskole.dk
Oprettet 1998
Forstander: John Jensen

Hoptrup Efterskole

Hoptrup Hovedgade 11,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1014
E-post: mail@hoptrupefterskole.dk
www.hoptrupefterskole.dk
Oprettet 2006.
Forstander: Ken Petersen

Højer Design Efterskole

Søndergade 21, 6280 Højer,
tlf. 7362 8900, fax 7478 9225
E-post: mail@hoejerdesignefterskole.dk
www.hoejerdesignefterskole.dk
Oprettet 2007
Forstander: Kirsten Boyschau Hansen

Højer Efterskole

Nørrevej 68, 6280 Højer,
tlf. 7478 2140, fax 7433 2149
Oprettet 1951
Forstander: Agnes Østergaard

Kongeådalens Efterskole

Dovervej 19, Dover, 6660 Lintrup,
tlf. 7485 5333, fax 7485 5000
E-post: info@keskole.dk
www.keskole.dk
Oprettet 1979
Forstander: Tina Knudsen

Ladelund Efterskole

Ladelundvej 75, 6600 Vejen
tlf. 7538 1006
E-post: postkassen@ladelundefterskole.dk
www.ladelundefterskole.dk
Facebook: www.facebook.dk / ladelundlive
Oprettet: Landbrugs- og Mejeriskole 1879
Ladelund Efterskole 2000
Forstander: Steffen Bendix Pedersen

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 3652
Oprettet 1951
Forstanderpar: Birgitte og Niels Kousgaard

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg,
tlf. 7445 1528, fax 7449 1151
E-post: slottet@nordborg-slot.dk
Oprettet 1922
Forstander: Rune R. Madsen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 3622, fax 7475 3004
www.rejsby-eferskole.dk
Oprettet 1994
Forstander: Brian O. Bastiansen

Rinkenæs Efterskole

Sejrsvej 100, Rinkenæs, 6300 Gråsten
tlf. 7465 1308, fax 7465 3608
E-post: post@rinkenaes.dk
www.rinkenaes.dk
Oprettet 1952
Forstanderpar: Lis og John Østergaard

Skanderup Efterskole

Kastanie Allé 51, Skanderup,
6640 Lunderskov
tlf. 7559 4126
E-post: kontor@skanderupefterskole.dk
Oprettet 1914
Forstanderpar: Matilde og Rune Peitersen

Skibelund Gymnastik- og Idrætsefterskole

Kongeåvej 34, 6600 Vejen
tlf. 7536 0751
E-post: kontor@s-g-i.dk
Oprettet 1874
Forstandere: Asbjørn Nielsen og
Birgitte Pallesen

Sportsefterskolen SINE

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4990, fax 7474 5990
E-post: sine@sine.dk - www.sine.dk
Oprettet 1997
Forstander: René Jacobsen

Sundeved Efterskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 0311
Internet: www.sundeved-eferskole.dk
Oprettet 1957
Forstander: Bjarne Ebbesen

Sydvestjyllands Efterskole

Kirkebrovej 7, 6740 Bramming
tlf. 7517 4299
E-post: se@sydvestjyllandsefterskole.dk
Oprettet 1975
Forstanderpar: Bente og Leif Kruse

Vojens Gymnastik- og Idrætsefterskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,
tlf. 7454 1129, fax 7320 2209
E-post: vgie@vgie.dk
www.vgie.dk
Oprettet 1939
Forstander: Tommy Mikkelsen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5063
www.aabaek.dk
Oprettet 1970
Forstander: Thomas Frickmann

HØJSKOLER

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4040, fax 7474 4551
E-post: info@lkhøjskole.dk
www.lkhøjskole.dk
Oprettet 1960
Forstander: Niels Kristian Troldborg

Rødding Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødding,
tlf. 7484 2284
www.rhskole.dk
Oprettet 1844
Forstanderpar: Mads og Anja Rykind-Eriksen

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,
tlf. 7460 8318, fax 7460 8546
E-post: info@ronshoved.dk
www.ronshoved.dk
Oprettet 1921
Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idrætshøjskolen i Sønderborg

Frihedshallé 42, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 1848
E-post: admin@ihs.dk
www.ihs.dk
Oprettet 1952
Forstander: Michael Willemar Svanøe

Musik og Teaterhøjskolen

Herredstedgade 6-8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 0104
E-post: kontor@musikogteater.dk
www.musikogteater.dk
Oprettet 1984
Forstander: Thomas Trier

Højskolen Østersøen

Flensborgvej 48-50, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4700, fax 7462 4701
E-post: adm@hojoster.dk
www.hojoster.dk
Oprettet 1993
Forstander: Peter Buhrmann

HUSHOLDNINGSSKOLER OG HÅNDARBEJDSKOLER

Rødding Fri Fagskole

Rødding Præstegårdsvej 11,
6630 Rødding
tlf. 7484 2500, fax 7484 2508
E-post: mail@røddingfrifagskole.dk
www.røddingfrifagskole.dk
Oprettet 1981
Forstander: Jette Christensen

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole

Vestergade 9-13, 6240 Løgumkloster
tlf. 74 74 40 70
E-post: lkms@km.dk
www.kirkemusikskole.dk

Telefontid:

Mandag kl. 8.30-12.30 samt
tirsdag, onsdag og torsdag kl. 13.30-15.30
Rektor: Hans Christian Hein
Afd. i Horsens, Odense, Tarm og Flensborg

Vandrerhjem

Danhostel Haderslev Vandrerhjem

Erlevvej 34, 6100 Haderslev
tlf. 7452 1347, fax 7452 1364
E-post: haderslev@danhostel.dk
www.danhostel-haderslev.dk

Danhostel Rudbøl

Rudbølvej 21, 6280 Højer, tlf. 7473 8298,
E-post: danhostelrudb@gmail.com
www.danhostel.dk/rudboel

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 7442 3112, fax 7442 5631
E-post: sonderborg@danhostel.dk
www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarkvej 17 og 22,
6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3990, fax 7442 4396
E-post: vollerup@c.dk
www.visit-sonderborg.dk

Danhostel Tønder Vandrerhjem

»Kogsgården«, Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 7472 3500, fax 7472 3505
E-post: tonder@danhostel.dk
www.danhostel.dk/tonder

Danhostel Aabenraa »Fjordlyst«

Sønderskovvej 100, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2699, fax 7462 2939

Museer m.v.

Augustenborg Slot

Henv. til Sønderborg Turistbureau,
Rådhusstorvet 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3555

Banegården Kunst & Kultur

Jernbanegade 2, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 7420 - www.banegaarden.dk

Bevandingsmøller

Ballum Enge, 6261 Bredebro, tlf. 7471 6268

Bronzealderhuset

Syd for Brdr. Grams Fabrikker, 6500 Vojens

Brødrene Grams Arkiv og Museum

Danmarksgade 16, 6500 Vojens
Fmd.: Niels Gregers Nielsen, tlf. 2159 3528
E-post: info@broedrene-gram.dk
www.broedrene-gram.dk

Christiansdal Vandkraftanlæg

Christiansdalvej, Hammelev, 6500 Vojens

Dansk Klokkemuseum

Over Lerte Kirke, Farrisvej 12,
6560 Sommersted, tlf. 7542 3873

Deutsches Museum Nordschleswig

Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 5423 eller 7444 1458 (C. J. Bock)
E-post: info@deutsches-museum.dk
www.deutsches-museum.dk
Museet viser den tyske befolkningsdels
historie i Sønderjylland

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig

Jørgensgård 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 0331
E-post: dsmn@mail.dk

Egns- og Landbrugsmuseet i Egen

Sebbelundvej 26, Egen,
6430 Nordborg, tlf. 7445 8919

Elstrup Mølle museum

Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 8989
E-post: linow@post7.tele.dk

FN-Museet

Frøslevlejren, 6330 Padborg, tlf. 7467 6855
Internet: www.fn-museet.dk

Frøslevlejrens Museum

Lejrvej 83, 6330 Padborg, tlf. 7467 6557
E-post: froeslevlejrensmuseum@natmus.dk

Genforenings- og Grænsemuseet

Koldingvej 52, Frederikshøj, Postboks 58,
6070 Christiansfeld, tlf. 7557 3003
E-post: info@genforeningsmuseet.dk
www.genforeningsmuseet.dk

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frøslevlejren,
6330 Padborg, tlf. 7467 6838,
E-post: museet@hvj.dk
www.hjemmevaernsmuseet.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavngård

Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf. 7484 5566, fax 7484 7566
www.hygumhjemstavnsgaard.dk

Jels Mølle

Jels Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2634 / 7455 2004
Møllen fremvises efter aftale

Jørgen Riecks Arkæologiske Samling

Egebjergvej, Svenstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 0592

Lorenzens Gård

Nørrevej 29, Bådsbøl-Ballum,
6261 Bredebro, tlf. 7471 6111

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4165, fax 7474 4122
E-post: info@museetholmen.com
www.museetholmen.com
Skiftende kunst- & kulturhistoriske udstillinger

MUSEUM SØNDERJYLLAND

Arkæologi Haderslev

Dalgade 7, 6100 Haderslev, tlf. 7452 7566
E-post: haderslev@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Haderslev Bymuseum

Slotsgade 22, 6100 Haderslev,
tlf. 7453 0858
ehlerssamling@museum-sonderjylland.dk

Cathrinesminde Teglværk

Illerstrandvej 7, 6310 Broager, tlf. 7444 9474
cathrinesminde@museum-sonderjylland.dk

Drøshes Hus

Storegade 14, 6270 Tønder, tlf. 7472 4990
www.museum-sonderjylland.dk

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000, fax 7448 9922
historiecenter@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000, fax 7448 9922
historiecenter@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Ehlers Lertøjssamling

Slotsgade 20, 6100 Haderslev,
tlf. 7453 0858
ehlerssamling@museum-sonderjylland.dk

Højer Mølle

Møllegade 13, 6280 Højer, tlf. 7478 2911
E-post: hoejer@museum-sonderjylland.dk

ISL - Lokalhistorie - Billed- og lydarkiv

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 5860
E-post: isl@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk
Leder: Kim Furdal

Jacob Michelsens Gård i Kolstrup

Toften 37, 6200 Aabenraa, tlf. 7462 2645

Kulturhistorie Tønder

Kongevej 51, 6270 Tønder,
tlf. 7472 8989, fax 7472 8980

E-post: toender@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 2645

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa, tlf. 7463 3649
E-post: brundlund@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Kunstmuseet i Tønder

Kongevej 51, 6270 Tønder,
tlf. 7472 8989, fax 7472 8980
kunsttoender@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Naturhistorie - palæontologi

Gram Lergrav

Lergravsvej 2, 6510 Gram, tlf. 7482 1000
E-post: gram@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk/
naturhistorien.html

Oldemorstoft

Bovvej 2A, 6330 Padborg,
tlf. 7467 5150
E-post: bov@museum-sonderjylland.dk

Skærbæk Museum

Storegade 47, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 2052 / 2929 3843

Slesvigske Vognsamling

Simmerstedvej 1a, 6100 Haderslev
tlf. 7352 0707
E-post: daan@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Sønderborg Slot

Sønderbro 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 2539
sonderborg@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Hjemsted Oldtidspark

Museum samt aktivitets- og oplevelsespark
Hjemstedvej 60, 6780 Skærbæk
tlf. 7475 0800
E-post: oldtidspark@hjemsted.dk
www.hjemsted.dk

Nationalmuseets Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø,
tlf. 7475 5276

Naturcenter Tønnisgård

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø,
tlf. 7475 5257
E-post: info@tonnisgaard.dk
www.tonnisgaard.dk

Orion Planetarium

Søvej 36, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 8715 7370
www.orionplanetarium.dk

Rømø Minimuseum

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø
tlf. 7475 5257

Sønderjysk Skolemuseum

Over Lerte Gamle Skole,
Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted
tlf. 7484 9696 / 2121 6380
E-post: skolemuseum@mail.dk
www.sonderjysk-skolemuseum.dk

Tørning Mølle

Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7450
E-post: post@toerning-moelle.dk
www.toerning-moelle.dk

Vibæk Vandmølle

Jens Peter Kock,
Bredsten 9, Kegnæs, 6470 Sydals

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10, 6660 Lintrup,
tlf. 7485 5286
www.wellings.dk

Zeppelin Museet

Gasværkvej 1, 6270 Tønder,
tlf. 7472 7254, fax 7472 7255
E-post: zeppelin@zeppelin-museum.dk
www.zeppelin-museum.dk

BREDSTED

Naturcentrum Nordfrisland

Bahnhofstr. 23, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671/4555

E-post: naturzentrum-nf@versanet.de
www.naturzentrum-nf.de

DANEVIRKE

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621/37814, E-post: danevirke@syfo.de
Internet: www.syfo.de

Det gamle rådhus

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/712547 + 48

E-post: museum-eckernfoerde@gmx.de
www.museum-eckernfoerde.de

FLENSBORG

»Museumsbjerg«

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 - 85/2956

E-post: museumsberg@flensburg.de
www.museumsberg.flensburg.de

Naturvidenskabeligt Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/852504, fax 0461/852159,

E-post: naturwissenschaftliches-museum@flensburg.de
www.naturwissenschaftliches-museum.
flensburg.de

Phänomena

Norderstrasse 157-163, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/144490, fax /1444920

E-post: science@phaenomena.com
www.phaenomena.com/flensburg

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-852970

E-post: schiffahrtsmuseum@flensburg.de
www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de

FREDERIKSSTAD

Museet »Gammel Mønt«

Am Mittelburgwall 23,
D-25840 Friedrichstadt,

Am Markt 9 (kontor)
tlf. 04881-1511

E-post: c.thomsen@museum-friedrichstadt.de
www.museum-friedrichstadt.de

GARDING

Mindeværelse for historikeren

Theodor Mommsen

Markt 5, D-25836 Garding,
tlf. 04862/100310, fax 04862/100348

E-post: kk.sekretariat@t-online.dk
www.museen-sh.de/ml/inst.php?e=119

HALLIG HOOGE

Kongepeselen

Hanswarft 11,
D-25859 Hooge, tlf. 04849/219

E-post: koenigspesel@t-online.de
www.koenigspesel.de

HALLIG LANGENÆS

Friserstue, Honkenswarft

D-25863 Langeness (Hallig),
tlf. 04684/235

E-post: info@honkenswarf.de
www.friesenhaus-honkenswarf.de

Kaptajn Tadsen museet, Ketelswarft

D-25863 Langeness (Hallig),
tlf. 04684/217

E-post: info@langeness.de
www.langeness.de/museen.phtml

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk Center for Kunst & Cricket

Horstedter Chaussee 1,
D-25856 Hattstedt,

tlf. 04846/6604
E-post: info@mikkelberg.de
www.mikkelberg.de

HUSUM

Nissenhaus - Nordfrisisk Museum

Herzog Adolf-Str. 25, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
E-post: info@museumsverbund.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
E-post: info@museumsverbund.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Am Zingel 15, D-25813 Husum,
tlf. 04841/5257
E-post: schiffahrtsmuseum-nf@t-online.de
www.schiffahrtsmuseum-nf.de

Husum Slot

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum,
tlf. 04841-8973 130 eller 04841-2545,
fax 04841/63280
E-post: info@museumsverbund.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Poppenspæler Museum

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum,
tlf. 04841/6 32 42
E-post: husum@pole-poppenspaeler.de
www.pole-poppenspaeler.de

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31, D-25813 Husum,
tlf. 04841/80 38 630
E-post: info@storm-gesellschaft.de
www.storm-gesellschaft.de

ISTED

Isted-mindehallen

D-24879 Istedt
tlf. 04621/8 73 52
E-post: kreis@schleswig-flensburg.de
www.museen-sh.de/museum/de-mus-069118

JARDELUND

Christian Lassens Mindemuseum

Kupfermühlenweg 4, D-24994 Jardelund,
Henvendelse til Fælleslandboforeningen
for Sydslesvig e.V.,

Schiffbrücke 42.2, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-600, fax 603
E-post: faelleslandboforeningen@gmx.de

KAPPEL

Sli-Museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1428
E-post: erne@gmx.de
www.schleimuseum.de

Møllen „Amanda“

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/40 27
E-post: stadt@kappeln.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=7

Angel Museumsjernbane mellem Kappel og Sønderbrarup

D-24376 Kappeln
tlf. 04631/2095
E-post: info@angelner-dampfeisenbahn.de
www.angelner-dampfeisenbahn.de

KEJTUM/SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 13, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31101
E-post: info@soelring-foriining.de
www.soelring-foriining.de

Hjemstavns museet på Sild

Am Kliff 19, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31669, fax 04651/32884
E-post: soelring-foriining@t-online.de
www.museen-sh.de/ml/inst.php?inst=141

KOBBERMØLLE

Kobbermøllesamlingen

Messinghof 3, D-24955 Harrislee,
tlf. 49(0)461-4 0771 25
E-post: museum@kabelmail.de
www.industriemuseum-kupfermuehle.de

LADELUND

**KZ-mindelund ved den
evangelisk-lutherske kirke St. Petri**
Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladelund,

Leder: Karin Penno-Burmeister
tlf. 04666-449, fax 04666-989537
www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

LYKSBERG

Lyksborg Slot

Grosse Strasse, D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631/442330, fax 04631/4423329
E-post: info@schloss-gluecksburg.de
www.schloss-gluecksburg.de

NEBEL/AMROM

Hjemstavnsmuseum

Ualjaat 4, D-25946 Nebel/Amrum,
tlf. 04682/2289
E-post: harkthomsen@t-online.de
www.museen-sh.de/inst.php?inst=85

NIBØL

Naturhistorisk Museum

Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/5691
E-post: info@nkm-niebuell.de
www.nkm-niebuell.de

Frisisk Hjemstavnsmuseum

Osterweg 76, D-25899 Niebüll,
tlf. 0175 414 6185
E-post: museum@stadt-niebuell.de
www.friesisches-museum.de

Richard-Haizmann-museet

Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/1010
www.haizmann-museum.de

OEVENUM/FØR

Oevenum-museet

Buurnstraat 48, D-25938 Oevenum/Föhr,
tlf. 04681/2673
www.museen-sh.de/inst.php?inst=104

PELLWORM

Ø-museet

Uthlandstr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935
www.museen-sh.de/inst.php?inst=106

RENDSBORG

Historisk museum og Det nordtyske Trykkerimuseum

Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/331336, fax 04331/27687
E-post: info@museen-rendsborg.de
www.museen-rendsborg.de

Elektromuseum Eon-Hanse AG

Stormstrasse 1, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/182464
E-post: elektromuseum@eon-hanse.com
www.museen-sh.de/inst.php?inst=155

Jødisk museum

Prinzessinstr. 7-8, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04621 - 81 32 22
E-post: info@jmr.de
www.schloss-gottorf.de/juedisches-museum

Kunststøberimuseet

Glück-Auf-Allee 4,
D-24782 Rendsburg-Büdelndorf,
tlf. 04621 - 813222
E-post: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/
eisenkunstguss-museum

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum

Haus Jensen, Olsdorfer Str. 6,
D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863/1226, fax 04863/703337
info@museum-landschaft-eiderstedt.de
www.museum-landschaft-eiderstedt.de

SLESVIG

Det slesvig-holstenske Landsmuseum for forhistorie samt for kunst- og kulturhistorie

Schloss Gottorf, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/81 32 22
E-post: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de

Arkæologisk Landsmuseum

Schloss Gottorf, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/813-222; fax 04621/81 32 22
E-post: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/
archaeologisches-landesmuseum

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
E-post: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig Bymuseum

Friederichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
E-post: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig-Holstenske landsarkiv

Prinzenpalais 1, Gottorfstr. 6,
D-24837 Schleswig, tlf. 04621/861800
E-post: landesarchiv@la.landsh.de
www.schleswig-holstein.de

Vikingemuseet Hedeby

Am Haddebyer Noor 5, D-24866 Busdorf,
tlf. 04621/813-222
E-post: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/haithabu

SATRUP

Landsbymuseet »Satruphuus«

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633/9 68 77 33
E-post: info@satruphuus.de
Internet: www.satruphuus.de

SVAVSTED

Dr. Hans Meyer-Heimatmuseum

Treenehaus, D-25876 Schwabstedt,
tlf. 04884/420
www.museen-sh.de/inst.php?inst=171

SØBØL

Nolde-museet

Seebüll 31, D-25927 Neukirchen,
tlf. 04664/983930, fax /98 39 329
E-post: info@nolde-stiftung.de
www.nolde-stiftung.de

TETENBØL

»Haus Peters«

Dörpstraat 16, Eidersted, D-25882 Tetenbüll,
tlf. 04862/681, E-post: post@hauspeters.info
www.hauspeters.info

TØNNING

Historisk pakhuis ved havnen

Am Eiderdeich 18, D-25832 Tønning,
tlf. 04861/6750
www.museen-sh.de/inst.php?inst=187

Multimar Wattforum

Dithmarscher Str. 6a, D-25832 Tønning,
tlf. 04861/96200, fax 04861/962010
E-post: info@multimar-wattforum.de
www.multimar-wattforum.de

UNEVAD

Museumslandsby

Unewatter Strasse 1a, D-24977 Langballig,
tlf. 04636/1021, fax 04636/8226
E-post: info@museum-unewatt.de
www.museum-unewatt.de

VYK/FØR

Haeberlin-museet

Rebbelstieg 34, D-25938 Wyk/Föhr,
tlf. 04681/2571, fax 04681/748420
E-post: info@friesen-museum.de
www.friesen-museum.de

WITZWORT

Roter Haubarg

Sand 5, D-25889 Witzwort,
tlf. 04864/845
E-post: k.reck@roterhaubarg.de
www.roter-haubarg.de

moderne
klassisk
højskole

Rønshoved Højskole
Højskolen ved Flensborg Fjord
www.ronshoved.dk

Miljøministeriet

Naturstyrelsen

Jagttegnsekspeditionen

Haraldsgade 53, 1., 2100 København Ø,
tlf. 7254 2424 (kl. 9-12), fax 3927 3929

E-post: jagttegn@nst.dk

www.jagttegn.dk

Dansk Jagtforsikring A/S

Frederiksberggade 16, 1459 København K,
tlf. 3311 0747, fax 3311 8081

Dansk Land- og Strandjagt af 1991

Formand: Finn Madsen, Vestergade 44,
9900 Frederikshavn, tlf. 6160 9292

E-post: formand@dls-jagt.dk

www.dls-jagt.dk

Medlemsblad: Jagt og Jægere

Naturstyrelsen Vadehavet

Skovridervej 3, Arnum, 6510 Gram,
tlf. 7254 3000

Vildtkonsulent Svend Hansen,
tlf. 2098 3580

Naturstyrelsen Sønderjylland

Felstedvej 14, 6300 Gråsten, tlf. 7254 3579

E-post: sdj@nst.dk

**Frøslevlejrens
efterskole**

www.fle-skole.dk

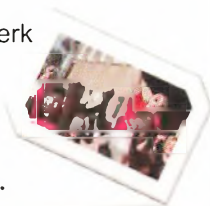
4 stærke linjer:

Music-Class

Innovation og Håndværk

Kunst og Design

Golf

Alternativ 10. klasse.

Rinkenæs
EFTERSKOLE

www.rinkenaes.dk

Tlf: 74 65 13 08

post@rinkenaes.dk

KÆRE MOR OG FAR!
JEG ER IKKE
HJEMME DA JEG
ER TAGET PÅ
LADELUND
EFTERSKOLE

LADELUND EFTERSKOLE

Jagttider og fredningsbestemmelser

Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 1404 af 18. november 2010 om jagttid for visse pattedyr og fugle m.v. (gældende fra 1. april 2011)

I medfør af § 3, stk. 2 og 3, § 4, stk. 2, § 20, stk. 4, § 49, stk. 3 og § 54, stk. 3 og 4 i lov om jagt og vildtforvaltning jf. lovbekendtgørelse nr. 930 af 24. september 2009, fastsættes:

KAPITEL 1: GENERELLE JAGTTIDER

■ § 1. Følgende jagttider gælder for de vildtarter, der er nævnt nedenfor

1) Hovdyr:

Kronhjort.....	01.09-31.01
Kronhind og kalv.....	01.10-31.01
Dåhjort.....	01.09-31.01
Då og kalv.....	01.10-31.01
Sikahjort.....	01.09-31.01
Sikahind og kalv.....	01.10-31.01
Råbuk.....	16.05-15.07 og 01.10-31.01
Rå og lam.....	01.10-31.01
Muflonvædder.....	01.09-31.01
Muflonfår og lam.....	01.10-31.01
Vildsvin, orne.....	01.09-31.01
Vildsvin, so og grise.....	01.10-31.01

2) Rovdyr:

Ræv.....	01.09-31.01
Husmår.....	01.09-31.01

3) Støttetandede:

Hare.....	01.10-15.12
Vildkanin.....	01.09-31.01

4) Andefugle:

Grågås.....	01.09-31.12
Blisgås.....	01.09-31.12
Sædgås.....	01.09-31.12
Kortnæbbet gås.....	01.09-31.12
Gråand.....	01.09-31.12
Atlingand.....	01.09-31.12
Krikand.....	01.09-31.12
Spidsand.....	01.09-31.12
Pibeand.....	01.09-31.12
Skeand.....	01.09-31.12
Knarand.....	01.09-31.12

Ovenstående andefugle på

fiskeriterritoriet desuden.....	01.01-31.01
Canadagås.....	01.09-31.01
Taffeland.....	01.10-31.01

Troldand.....	01.10-31.01
Bjergand.....	01.10-31.01
Hvinand.....	01.10-31.01
Havlit.....	01.10-31.01
Ederfugl hun.....	01.10-30.11
Ederfugl han.....	01.10-31.01
Sortand.....	01.10-31.01
Fløjsand.....	01.10-31.01
Stor skallesluger.....	01.10-31.01
Toppet skallesluger.....	01.10-31.01

5) Hønsfugle:

Agerhøne.....	16.09-15.10
Fasanhøne.....	16.10-31.12
Fasanhane.....	01.10-31.01

6) Vandhøns:

Blishøne.....	01.09-31.01
---------------	-------------

7) Vadefugle:

Dobbeltbekkasin.....	01.09-31.12
Skovsneppe.....	01.10-31.01

8) Mågefugle:

Sildemåge.....	01.09-31.01
Sølvmåge.....	01.09-31.01
Svartbag.....	01.09-31.01

9) Duer:

Ringdue.....	01.11-31.01
Tyrkerdue.....	01.11-31.12

10) Kragefugle:

Husskade.....	01.09-31.01
Krage (gråkrage/sortkrage).....	01.09-31.01

11) Invasive arter:

Nilgås.....	01.09-31.01
Amerikansk skarveand.....	01.09-31.01
Sort svane.....	01.09-31.01
Bisamrotte.....	01.09-31.01
Sumpbæver.....	01.09-31.01
Vaskebjørn.....	01.09-31.01
Mårhund.....	01.09-31.01
Mink.....	01.09-31.01

KAPITEL 2: LOKALE JAGTTIDER

■ § 2. Uanset bestemmelsen i § 1 gælder følgende jagttider for visse vildtarter i de områder, der er nævnt nedenfor:

1) Fiskeriterritoriet syd for breddegraden 55 gr. 40' N:

Stor skallesluger .....ingen jagttid
Toppet skallesluger .....ingen jagttid

og den del af fiskeriterritoriet, der ligger syd for breddegraden 56 gr. N og øst for længdegraden 10 gr. 50' Ø:

Sildemåge 01.11-31.01
Sølvmåge 01.11-31.01
Svartbag 01.11-31.01

2) Region Hovedstaden:

Kronhjort, kronhind og kalv....16.11-30.11

Kommunerne Dragør, Tårnby, København, Hvidovre, Vallensbæk, Brøndby og Ishøj:

Sildemåge 01.11-31.01
Sølvmåge 01.11-31.01
Svartbag 01.11-31.01

Bornholms Kommune og Ertholmene:

Då og dåhjort .....ingen jagttid
Dåkalv 01.01-15.01
Ræv.....ingen jagttid
Hare.....01.10-31.12
Ederfugl.....ingen jagttid
Stor skallesluger.....ingen jagttid
Toppet skallesluger .....ingen jagttid
Agerhøne 01.10-31.10
Sildemåge 01.11-31.01
Sølvmåge 01.11-31.01
Svartbag 01.11-31.01

3) Region Sjælland:

Kronhjort.....01.10-31.01

Kommunerne Næstved, Faxe, Stevns, Vordingborg, Guldborgsund og Lolland:

Stor Skallesluger .....ingen jagttid
Toppet skallesluger .....ingen jagttid

Kommunerne Greve, Solrød, Køge, Ringsted, Sorø, Slagelse, Næstved, Faxe, Stevns, Vordingborg, Guldborgsund, og Lolland:

Sildemåge 01.11-31.01
Sølvmåge 01.11-31.01
Svartbag 01.11-31.01

Øen Sejerø:

Råbuk.....16.05-15.06 og 01.12-31.01
Rå og lam.....01.12-31.01
Hare.....01.11-15.12
Agerhøne 01.10-15.10
Fasanhøne 16.11-30.11
Fasanhane 01.11-31.01

Øen Fejø:

Hare.....16.10-15.12
Fasanhøne 16.10-31.10
Fasanhane 16.10-30.11

Øen Femø:

Hare.....01.11-15.12
Agerhøne .....ingen jagttid
Fasanhøne 01.11-02.11
Fasanhane 16.10-31.12

Øen Nyord:

Råbuk.....16.05-31.05 og 01.12-15.12
Rå og lam 01.12-15.12
Hare.....16.10-31.10
Agerhøne 01.10-15.10
Fasanhøne 16.10-31.10
Fasanhane 16.10-31.12

4) Region Syddanmark:

Kommunerne Esbjerg og Vejen, Kolding Kommune (syd for motorvej E20 mellem Esbjerg og Kolding), Kolding Kommune (øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og nord for Kolding Fjord), Fredericia Kommune og Vejle Kommune (øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og syd for Vejle Fjord):

Dåvildt.....ingen jagttid

Kommunerne Sønderborg, Tønder og Haderslev:

Dåvildt.....ingen jagttid

Aabenraa Kommune (øst for motorvej E45):

Dåvildt .....ingen jagttid

Kommunerne på Fyn samt Langeland, Ærø, Sønderborg, Aabenraa, Tønder og Haderslev Kommune:

Stor skallesluger .....ingen jagttid
 Toppet skallesluger .....ingen jagttid

Øen Langeland:

Dåhjort.....01.12-31.01
 Då.....01.01-31.01

Øen Lyø:

Råbuk, rå og lam 01.10-15.10

Øen Strynø:

Hare.....ingen jagttid
 Fasanhøne ..... 1. og 2. lørdag i november
 Fasanhane ..... 1. og 2. lørdag i oktober,
 1. og 2. lørdag i november
 samt alle lørdage i december

Øen Ærø:

Dåvildt .....ingen jagttid
 Råbuk.....16.06-15.07 og 01.11-30.11
 Rå og lam.....01.11-30.11

Nordfyns kommune samt den del af fiskeriterritoriet, der indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 76, Nordfyn:

Blisgås.....ingen jagttid

Øen Als:

Råbuk.....16.05-15.07 og 01.11-31.12
 Rå og lam.....01.11-31.12
 Hare.....01.11-15.12
 Fasanhøne 01.11-31.12
 Fasanhane 01.11-31.12
 Skovsneppe 01.11-31.12

Øen Als i området der ligger nord for rute 8 (Asserballe Station), øst for rute 405 (Nordborgvej) og syd for Ahlmannsvej/Brokbjergvej/Karlsmindevej:

Då, dåkalv og spidshjort

af dåvildt 16.11-30.11

Halvøen Kegnæs:

Som for øen Als,
 dog råbuk, rå og lam .....ingen jagttid

Øen Rømø:

Kronhjort, kronhind og kalv....ingen jagttid

Øen Mandø:

Råbuk.....ingen jagttid
 Rå og lam.....ingen jagttid
 Agerhøne .....ingen jagttid

5) Region Midtjylland:

Sædgås.....ingen jagttid

Kommunerne Lemvig og Struer (bortset fra øen Thyholm), Kommunerne Holstebro, Herning Kommune, Ringkøbing-Skjern og Ikast-Brande Kommune:

Dåvildt .....ingen jagttid

Kommunerne Norddjurs og Syddjurs:

Spidshjort af kronvildt .....ingen jagttid

Kommunerne Ikast-Brande og Silkeborg (øst for rute 185 mellem Ikast og Ejstrupholm, nord for rute 185 mellem Ejstrupholm og Nørre Snede, vest for vejen mellem Nørre Snede og Them via Bryrup og syd for vejen mellem Them og Ikast via Sepstrup, Christianshede Stationsby og Bording og motorvejen rute 15 mellem Bording og Ikast:

Kronhjort, med mindst 9 sprosser på min. 2 cm og kalv.....01.09-31.01
 Kronhjort, med mindre end 9 sprosser på min. 2 cm 01.10-31.01

Der må ikke udøves tryk- og drivjagter i perioden 01.09-30.09

Kommunerne Lemvig og Struer (bortset fra øen Thyholm), Kommunerne Holstebro og Skive samt den del af Viborg Kommune, der ligger vest og syd for Hjarbæk Fjord, syd for Skals Å og vest for rute 533, Vestre Ringvej, rute 13 og 12, de dele af Herning Kommune, der ligger vest

for rute 12 og nord for rute 15 og de dele af Ringkøbing-Skjern Kommune, der ligger nord for rute 15, vest for rute 467, vest for rute 11/28, nord for Skjern Å og nord for Hvide Sande:

Spidshjort og kalv	
af kronvildt.....	01.09-31.01
Kronhjort, med mindst 9	
sprosser på min. 2 cm	01.09-31.12
Kronhjort, med mindre end	
9 sprosser på min. 2 cm	16.10-31.12
Kronhind	16.10-31.01

Øen Endelave:

Råbuk.....	01.10-08.10
Rå og lam.....	08.10
Hare.....	ingen jagttid
Agerhøne	ingen jagttid

6) Region Nordjylland

Sædgås.....	ingen jagttid
-------------	---------------

Den del af Vesthimmerland Kommune, der ligger syd for Limfjorden, Rebild Kommune, den del af Mariagerfjord Kommune, der ligger nord for Mariager Fjord og nord for rute 579 mellem Hobro og Skive, og den del af Aalborg Kommune, der ligger syd for Limfjorden:

Hare.....	ingen jagttid
-----------	---------------

Den del af regionen, der ligger nord for Limfjorden og vest for motorvejen mellem Aalborg og Hirtshals (E39)

Kronhjort, kronhind og kalv....	01.11-31.01
Dåvildt.....	ingen jagttid

Den del af regionen, der ligger nord for

rute 35 Frederikshavn-Hjørring og øst for motorvejen mellem Hjørring og Hirtshals:

Kronhjort, kronhind og kalv....	01.11-31.12
---------------------------------	-------------

Den del af regionen, der ligger nord for Limfjorden og øst for rute E39 mellem Ålborg og Hjørring og syd for rute 35 mellem Frederikshavn-Hjørring og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og Frederikshavn:

Kronhjort og kalv.....	01.12-15.12
Kronhind	ingen jagttid

Den del af regionen, der ligger nord for Limfjorden og øst for motorvej E45 mellem Aalborg og Frederikshavn:

Kronhjort og kalv.....	01.12-15.12
Kronhind	ingen jagttid
Dåvildt.....	ingen jagttid

Den del af regionen, der ligger syd for Limfjorden og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og afkørsel 33 Haverslev og nord for vejen mellem Haverslev og Vitskøl Kloster over Aars, Havbro, Vester Hornum og Overlade, dog ikke Livø:

Kronhjort, med mindre end 9 sprosser på minimum 2 cm.....	ingen jagttid
Kronhind og kalv.....	ingen jagttid
Dåvildt.....	ingen jagttid

KAPITEL 3: ANDRE BESTEMMELSER

- § 3. Jagt må kun finde sted i tiden mellem solopgang og solnedgang. Ænder og gæs må dog jages i tiden fra 1½ time før solopgang til 1½ time efter solnedgang.
- § 4. Retten til at jage ande-og vadefugle, bortset fra skovsnepper og opdrættede gråænder, må ikke overdrages til andre for en periode, der er mindre end 1 år.
- § 5. Naturstyrelsen kan under iagttagelse af habitatdirektivets art. 16 og fuglebeskyttelsesdirektivets art. 9 tillade fravigelser fra bestemmelserne i §§ 1-3. Tilladelsen kan gives på vilkår.

Stk. 2. Naturstyrelsens afgørelser efter stk. 1 kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

Ferieplan for skolerne i Danmark 2015

Juleferie ..... 23. december 2014 - 4. januar
Vinterferie ..... 7. februar - 15. februar
Påskeferie ..... 28. marts - 6. april
St. Bededag ..... 1. maj
Kr. Himmelfartsdag ..... 14. maj
Fridag ..... 15. maj

Pinseferie ..... 23. maj - 25. maj
Grundlovsdag ..... 5. juni
Sommerferie ..... 27. juni - 9. august
Efterårsferie ..... 10. oktober - 18. oktober
Juleferie ..... 19. december - 3. januar 2016
De nævnte dage er inklusive.

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig 2015

Sydslesvigs fastland

Forårsferie ..... 7. april - 17. april
Sommerferie ..... 20. juli - 28. august
Efterårsferie ..... 19. oktober - 30. oktober
Juleferie ..... 21. december - 6. januar 2016

Sidste skoledag før hver ferie er en hel skoledag

Danske helligdage i 2015, som er hverdage i Sydslesvig

2. april ..... Skærtorsdag
1. maj ..... St. Bededag

Sydslesvigske fest- og helligdage i 2015, som er hverdage i Danmark

1. maj ..... Maj-festdag
3. oktober ..... Tysk enhedsdag

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

SdU

er en sammenslutning af ungdoms- og idrætsforeninger samt landsdelsorganisationer for børn og unge.

Organisationens formål er at fremme det danske ungdoms- og idrætsarbejde, samt at styrke det folkelige arbejde i Sydslesvig

www.sdu.de

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Norderstr. 76, D-24939 Flensburg . tlf. +49 (0)461-144 08-0

Flagregler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang.

Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv. Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen. Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops, hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned.

Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt.

Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium. Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed.

Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads.

Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten.

Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra).

De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.

Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.

Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde.

Officielle civile flagdage 2015

(som fastsat af justitsministeriet)

1. januar: Nytårsdag

5. februar: Kronprinsesse Mary

6. februar: Prinsesse Marie

3. april: Langfredag (halv stang til solnedgang)

5. april: Påskedag

9. april: Danmarks besættelse 1940 (halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)

16. april: Dronning Margrethe II

29. april: Prinsesse Benedikte

5. maj: Danmarks befrielse 1945

14. maj: Kr. Himmelfartsdag

24. maj: Pinsedag

26. maj: Kronprins Frederik

5. juni: Grundlovsdag

7. juni: Prins Joachim

11. juni: Prins Henrik

15. juni: Valdemarsdag - Genforeningsdag

5. september: Danmarks udsendte soldater

25. december: Juledag

BRAMMING
gymnastik- & idrætsefterskole

DEL DIT
BEDSTE
MINDE
MED
OS PÅ
#BGIE

DANMARKS VILDESTE SKOLEÅR

VENNER
NÆRVÆR
RESPEKT
FÆLLESSKAB
UDFORDRINGER

GYMNASTIK / SPRING / FODBOLD /
HÅNDBOLD / TRIATHLON

VOLLEYBALL / MUSIK / MOTOCROSS / TEKSTIL /
BILLEDKUNST / UNG MAD

FØLG MED PÅ: WWW.BGI-E.DK ELLER PÅ: FACEBOOK.COM/BGIE11

GABELSVEJ 12 / 6740 BRAMMING / TEL. 75173833 / BE@BRAMMING-EFTERSKOLE.DK

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

oprettet 1892

Sønderjydske Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie efterskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjydske Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser.

I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjydske Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

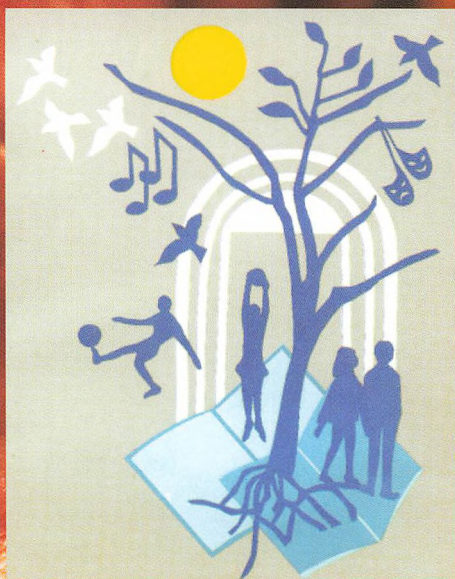
Spredt ud over landsdelen har Sønderjydske Skoleforening en stor kreds af lokale tillidsmænd. De tegner foreningens medlemmer samt udleverer og modtager ansøgningskemaer.

Bliv medlem af Sønderjydske Skoleforening.

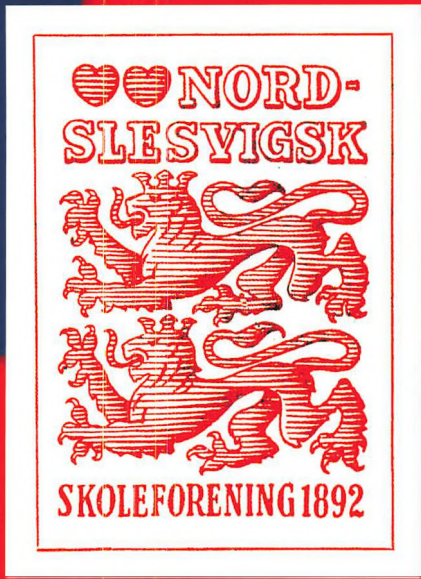
Formand: Peder Moltesen Ravn, Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe, tlf. 75 44 54 33.

Sønderjydske Skoleforenings kontor:
Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81

Se også foreningens årsberetning andet sted i Almanakken.

Sønderjydske Skoleforening udgiver »SØNDERJYSK ALMANAK«

Sønderjysk Almanak 2015
22. årgang

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening®

ISBN 978-87-994872-3-3

9 788799 487233